

161763

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

KONYA İLİ
AKŞEHİR, BEYŞEHİR, CİHANBEYLİ, EREĞLİ İLÇELERİ
VE BAĞLI KÖYLERDE
SAYMACA AKRABALIKLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. Bünyamin SOLMAZ

HAZIRLAYAN

Cumali DEMİRBAĞ

KONYA-2005

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	IV
Kısaltmalar.....	V
Tablolar Listesi.....	VII
Giriş.....	1
A. Konu, Amaç ve Önemi.....	2
B. Araştırmanın Evreni.....	4
C. Araştırma Metot ve Teknikleri.....	4
D. Varsayımlar.....	8
E. Verilerin Analizi.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMLAR VE İKİNCİL BİR KURUM OLARAK AKRABALIK

I. KURUMLAR VE SOSYAL HAYATTAKİ YERİ

A. Kurumun Tanımı.....	10
B. Kurumların İşlevi.....	12
1. Olumlu İşlev.....	12
2. Olumsuz İşlev.....	13
3. Açık ve Kapalı(Gizli) İşlev.....	14
a. Açık İşlev.....	14
b. Kapalı (Gizli) İşlev.....	14
C. Kurumların Sınıflandırılması.....	15
1. Temel (Ana) Kurumlar.....	15
2. İkincil (Yardımcı) Kurumlar.....	16
D. Belli Başlı Temel Kurumlar ve Bunlara Bağlı İkincil Kurumlar.....	17
1. Aile Kurumu.....	17

2.	Eğitim Kurumu.....	18
3.	Ekonomi Kurumu.....	18
4.	Siyaset Kurumu.....	19
5.	Din Kurumu.....	19
6.	Boş Zaman Değerlendirme Kurumu.....	21

II. İKİNCİL BİR KURUM OLARAK AKRABALIK

A.	Akrabalık ve Çeşitleri.....	22
B.	Saymaca Akrabalık.....	30
1.	Tanım.....	30
2.	Tarihi Arka Plan.....	30
3.	Saymaca Akrabalıkları Meydana Getiren Psiko-Sosyal Şartlar.....	32
4.	İşlevsellik Açısından Saymaca Akrabalık.....	35
5.	Saymaca Akraba Seçiminde Sosyal-Psikolojik Faktörler.....	36
6.	Geleneksel ve Modern Toplumlarda Saymaca Akrabalıklar.....	40
7.	Küreselleşme, Yabancılaşma ve Sekülerleşme Bağlamında Saymaca Akrabalıklar.....	45
8.	Saymaca Akrabalığın Yasal Boyutu.....	49
9.	Sosyal Değişme Sürecinde Saymaca Akrabalıklar ve Geleceği.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

AKŞEHİR, BEYŞEHİR, CİHANBEYLİ, EREĞLİ VE BAĞLI KÖYLERDE SAYMACA AKRABALIKLARLA İLGİLİ BULGULAR

I.	Örneklemin Özellikleri İle İlgili Bulgular.....	61
II.	Saymaca Akrabalıklarla İlgili Bulgular ve Değerlendirmeler.....	71
A.	Kirvelik.....	71

1. Sünnet Olayının Kısa Tarihi.....	73
2. Kirvelîğin Dinî Boyutu.....	79
3. Kirve Seçimi.....	81
4. Kirvelîğin Bireysel ve Toplumsal Fonksiyonları.....	83
5. Kirvelîğin Siyasal Boyutu.....	86
B. Yol Kardeşliği(Musâhiblik).....	88
1. Musâhibliğin Tarihsel Bağlamı.....	90
2. Musâhibliğin Şartları.....	92
3. Musâhiblik Törenleri.....	93
4. Musâhibliğin Bireysel ve Toplumsal Boyutları.....	94
C. Din Kardeşliği.....	98
D. Dünür Başı.....	103
E. Yengelik.....	106
F. Sağdıçlık.....	109
G. Kur'an Kardeşliği.....	113
H. Âhiret Kardeşliği.....	115
I. Süt Kardeşliği.....	119
1. Süt Kardeşliğinin Dini Boyutu.....	121
İ. Kan Kardeşliği.....	123
J. Tutma Kardeşlik.....	126
K. Hac Arkadaşlığı.....	128
L. Asker Arkadaşlığı.....	132
M. Sınıf Arkadaşlığı.....	134
N. Evlât Edinme.....	136
O. Ebelik.....	140
Ö. Ad Babalığı.....	143
P. Kına Analığı.....	147
R. Hemşehrilik.....	150
S. Saymaca Akrabalıkların Oluşum ve Azalma-Zayıflama Sebepleri.....	152
Ş. Saymaca Akrabalıkların Toplam Tabloları.....	155
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	160
BİBLİYOGRAFYA.....	163
EK 1: Anket Formu ve Sorular.....	174

ÖNSÖZ

Sosyal bir varlık olan insanın, hayatını idame ettirebilmesi ancak toplum içerisinde insanlarla çeşitli sosyal ilişkiler kurmasıyla mümkün olabilmektedir. Bireyin bütün ihtiyaçlarını yalnızca kendi imkanlarıyla karşılayabilmesi, bu ihtiyaçların tümüne yerinde ve zamanında yeterli ölçüde cevap verebilmesi, insani ölçüler içerisinde pek mümkün gözükmeyen bir realitedir. Dolayısıyla bireyin varolabilme imkanının, bir anlamda başkalarının varlığına bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Toplum hayatının insanlar arasında kaçınılmaz kıldığı birlikte yaşamının doğal sonuçlarından birisi de, akrabalık kurumu ve bu kurumun çerçevesinde cereyan eden akrabalık ilişkilidir. Akrabalık kurumu insanlar arası sosyal münasebetlere teklifsiz ve daha rahat bir boyut kazandırmaktadır. Biz bu çalışmamızda, genelde akrabalığın, özelde ise saymaca akrabalığının önemi üzerinde durmaya çalıştık. İki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde kurumlar, kurumların işlevleri, dünüyle-bugünüyle akrabalık; tesislerinde etkin olarak geleneğin rol oynadığı saymaca akrabalıklar olgusunun modernizm, küreselleşme, yabancılaşma ve sekülerleşme eksenindeki yeri üzerinde duruldu. İkinci bölümde ise, saymaca akrabalıklar ve çalışma evrenimizdeki görülme sıklıkları incelendi. Çalışmamız Sonuç ve Değerlendirme ile son bulmaktadır.

Bireyin sosyalleşebilmesi, ferdi bir kimlik kazanabilmesi ve toplum içerisinde bir kişilik olarak kabul görmesi, sadece bireysel gayretlerle mümkün olmadığı gibi, bu çalışmanın ortaya çıkmasının da aynı şekilde sadece ferdi bir çabanın ürünü olmadığını belirtmek isterim. Çalışmanın hiç bir aşamasında destek, katkı ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Bünyamin SOLMAZ'a, gerekli ilgi ve alakayı eksik etmeyip tavsiyeleriyle ufuk açıp katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Mehmet BAYYIĞIT ve Doç. Dr. Mehmet AKGÜL'e, anketlerin işlenmesinde önemli katkı ve yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Adem ŞAHİN'e ve anketlerin uygulamasında emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Cumali DEMİRBAĞ

Konya-2005

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı Geçen Eser
a. g. m.	: Adı Geçen Makale
a. g. t.	: Adı Geçen Toblig
Ank.	: Ankara
ATATÜRK Ü. Z. F.	: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi
A. Ü. D. T. C. F.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
A. Ü. E. F.	: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
A. Ü. H. F.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
A. Ü. İ. F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
a. y.	: Aynı Yer
B. A. A. K. B.	: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı
bız.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren/Çevirmenler/Çevriler
Der.	: Derleyen/Derleyenler
D. İ. B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D. İ. E.	: Devlet İstatistik Enstitüsü
D. P. T.	: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı
D. T. C. F.	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
D. Ü. H. F.	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan/Hazırlayanlar
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
İst.	: İstanbul
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İ. Ü. E. F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
K. T. O.	: Konya Ticaret Odası
mad.	: madde
M. E. B.	: Milli Eğitim Bakanlığı/Milli Eğitim Basımevi

MK.	: Medenî Kanun
M. Ü. İ. F. V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s. a. v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfalar
S. Ü. H. F.	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
S. Ü. İ. F.	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
T. C.	: Türkiye Cumhuriyeti
t. y.	: Tarih Yok
T. D. K.	: Türk Dil Kurumu
T. D. V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri/benzerleri
vd.	: Ve devamı
ve diğ.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayıncılık/Yayınevi/Yayınları

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo No:

Sayfa No:

Tablo 1: İlçeler.....	61
Tablo 2: Köyler.....	61
Tablo 3: Cinsiyetiniz?.....	62
Tablo 4: Kaç Yaşındasınız?.....	62
Tablo 5: Medeni durumunuz?.....	63
Tablo 6: Eğitim durumunuz nedir?.....	63
Tablo 7: Nerede doğdunuz?.....	64
Tablo 8: Sürekli ikamet ettiğiniz yer?.....	64
Tablo 9: Kaç yıldır burada ikamet ediyorsunuz?.....	64
Tablo 10: Ne işle meşgulsünüz?.....	65
Tablo 11: Ailenizin aylık gelir durumu nedir?.....	65
Tablo 12: Sürekli ikamet edilen yer ile, ailenin aylık gelir durumu arasındaki ilişki.....	65
Tablo 13: Birlikte yaşadığınız aileniz kaç kişiden oluşmaktadır?.....	66
Tablo 14: Büyüklük açısından sülalenizin durumu nedir?.....	66
Tablo 15: Aşağıdaki kitle-iletişim araçlarının <u>en çok</u> hangisinden sürekli ve düzenli olarak faydalanırsınız?.....	67
Tablo 16: <u>En çok</u> hangi televizyon programını izlersiniz?.....	67
Tablo 17: Sürekli ikamet ettiğiniz yerde yakın akrabalarınız var mı?.....	68
Tablo 18: Komşularınızla ilişkileriniz hangi düzeydedir?.....	68
Tablo 19: Dininiz-Mezhebiniz?.....	68
Tablo 20: Size göre dinî bilgi düzeyiniz nasıldır?.....	69
Tablo 21: Sizce dindarlık düzeyiniz nasıldır?.....	69
Tablo 22: Aşağıdakilerden hangisi <u>namaz</u> ibadeti ile ilgili durumunuzu en iyi açıklar?.....	70
Tablo 23: Bireyin mezhebi ile Namaz ibadetini yerine getirme sıklığı arasındaki ilişki.....	70
Tablo 24: Kirve seçerken nelere dikkat edersiniz?.....	83
Tablo 25: Yaşadığınız bu yerde, Kirvelik var mıdır?.....	87
Tablo 26: Sizin kirveniz var mı?.....	87
Tablo 27: Kirvelik, sizce ne kadar önemlidir?.....	88
Tablo 28: Kirvenizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	88
Tablo 29: Yaşadığınız bu yerde, Musâhiblik var mıdır?.....	95

Tablo 30: Mezhep ile Musâhiblik arasındaki ilişki.....	96
Tablo 31: Sizin Musâhibiniz var mı?.....	96
Tablo 32: Alevî Köylerinin Musâhiblikle olan ilişkileri?.....	97
Tablo 33: Musâhiblik, sizce ne kadar önemlidir?.....	97
Tablo 34: Musâhibinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	97
Tablo 35: Musâhibliğe niçin ihtiyaç duydunuz?.....	98
Tablo 36: Size göre Musâhibliğin <u>en önemli</u> işlevi aşağıdakilerden hangisidir?.....	98
Tablo 37: Yaşadığınız bu yerde, Din Kardeşliği var mıdır?.....	100
Tablo 38: Sizin Din Kardeşiniz var mı?.....	100
Tablo 39: Din Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?.....	101
Tablo 40: Din Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	101
Tablo 41: Bütün Müslümanların kardeş olduğunu düşünüyor musunuz?.....	102
Tablo 42: Din kardeşliğinin önemi size göre nereden kaynaklanmaktadır?.....	102
Tablo 43: Yaşadığınız bu yerde, Dünür Başılığı var mıdır?.....	104
Tablo 44: Sizin Dünür Başınız var mı?.....	105
Tablo 45: Dünür Başılığı sizce ne kadar önemlidir?.....	105
Tablo 46: Dünür Başınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	105
Tablo 47: Dünürbaşının, düğünde işlerin yolunda gitmesinde katkısı olduğu kanaatinde misiniz?.....	106
Tablo 48: Yaşadığınız bu yerde, Yengelik var mıdır?.....	107
Tablo 49: Sizin Yengeniz var mı?.....	108
Tablo 50: Yengelik, sizce ne kadar önemlidir?.....	108
Tablo 51: Yengenizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	109
Tablo 52: Kız yengeliğinin sizce geline ne gibi bir yardımı olur?.....	109
Tablo 53: Yaşadığınız bu yerde, Sağdıçlık var mıdır?.....	111
Tablo 54: Sizin sağdıcınız var mı?.....	112
Tablo 55: Sağdıçlık, sizce ne kadar önemlidir?.....	112
Tablo 56: Sağdıcınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	112
Tablo 57: . Sağdıçlığın sizce <u>en önemli</u> fonksiyonu nedir?.....	113
Tablo 58: Yaşadığınız bu yerde, Kur'an Kardeşliği var mıdır?.....	114
Tablo 59: Sizin Kur'an kardeşiniz var mı?.....	114
Tablo 60: Kur'an Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?.....	114
Tablo 61: Kur'an Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	115
Tablo 62: Yaşadığınız bu yerde, Âhret Kardeşliği var mıdır?.....	117

Tablo 63: Sizin Âhîret Kardeşiniz var mı?.....	117
Tablo 64: Cinsiyet-Âhîret Kardeşliği ilişkisi.....	118
Tablo 65: Âhîret Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?.....	118
Tablo 66: Âhîret Kardeşlinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	118
Tablo 67: Âhîret Kardeşliğine ihtiyaç duymanızdaki <u>en önemli</u> faktör aşağıdakilerden hangisidir?.....	119
Tablo 68: Yaşadığınız bu yerde, Süt Kardeşliği var mıdır?.....	121
Tablo 69: Sizin Süt Kardeşiniz var mı?.....	122
Tablo 70: Süt kardeşliğiniz hangi sebebe dayanmaktadır?.....	122
Tablo 71: Süt Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?.....	122
Tablo 72: Süt Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	123
Tablo 73: Yaşadığınız bu yerde, Kan Kardeşliği var mıdır?.....	125
Tablo 74: Sizin Kan Kardeşiniz var mı?.....	125
Tablo 75: Kan Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?.....	126
Tablo 76: Kan Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	126
Tablo 77: Yaşadığınız bu yerde, Tutma Kardeşlik var mıdır?.....	127
Tablo 78: Sizin Tutma Kardeşiniz var mı?.....	127
Tablo 79: Tutma Kardeşlik, sizce ne kadar önemlidir?.....	128
Tablo 80: Tutma Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	128
Tablo 81: Yaşadığınız bu yerde, Hac Arkadaşlığı var mıdır?.....	129
Tablo 82: Sizin Hac Arkadaşınız var mı?.....	130
Tablo 83: Cinsiyet-Hacca gitme ilişkisi.....	130
Tablo 84: Hac Arkadaşlığı, sizce ne kadar önemlidir?.....	131
Tablo 85: Hac Arkadaşınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	131
Tablo 86: Yaşadığınız bu yerde, Asker Arkadaşlığı var mıdır?.....	133
Tablo 87: Sizin Asker Arkadaşınız var mı?.....	133
Tablo 88: Asker Arkadaşlığı, sizce ne kadar önemlidir?.....	133
Tablo 89: Asker Arkadaşınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	134
Tablo 90: Yaşadığınız bu yerde, Sınıf Arkadaşlığı var mıdır?.....	135
Tablo 91: Sizin Sınıf Arkadaşınız var mı?.....	135
Tablo 92: Sınıf Arkadaşlığı, sizce ne kadar önemlidir?.....	136
Tablo 93: Sınıf Arkadaşınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	136
Tablo 94: Yaşadığınız bu yerde, Evlât Edinme var mıdır?.....	139
Tablo 95: Siz kimseyi evlât edindiniz mi?.....	139

Tablo 96: Evlât edinme, sizce ne kadar önemlidir?.....	139
Tablo 97: Evlât Edindiğiniz kişiyle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	140
Tablo 98: Evlât edinme sebebiniz neydi?.....	140
Tablo 99: Yaşadığınız bu yerde, Ebelik var mıdır?.....	141
Tablo 100: Sizin Ebeniz var mı?.....	142
Tablo 101: Ebelik, sizce ne kadar önemlidir?.....	142
Tablo 102: Ebenizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	142
Tablo 103: Yaş ve Ebeyle görüşme sıklığı ilişkisi.....	143
Tablo 104: Yaşadığınız bu yerde, Ad Babalığı var mıdır?.....	145
Tablo 105: Sizin Ad Babanız var mı?.....	145
Tablo 106: Ad Babalığı, sizce ne kadar önemlidir?.....	146
Tablo 107: Ad Babanızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	146
Tablo 108: Yaşadığınız bu yerde, Kına Analığı var mıdır?.....	148
Tablo 109: Sizin Kına Ananız var mı?.....	148
Tablo 110: Kına Analığı, sizce ne kadar önemlidir?.....	149
Tablo 111: Kına Ananızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	149
Tablo 112: Yaşadığınız bu yerde, Hemşerilik var mıdır?.....	151
Tablo 113: Sizin Hemşehriniz var mı?.....	151
Tablo 114: Hemşerilik, sizce ne kadar önemlidir?.....	151
Tablo 115: Hemşehrinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	152
Tablo 116: Biyolojik (sıhri) akrabalıklar mevcut olduğu halde Sağdıçlık, Kirvelik, Hac Arkadaşlığı, Musâhiblik, Süt Kardeşliği gibi <u>saymaca (itibari) akrabalıklara</u> niçin ihtiyaç duyuyorsunuz?.....	153
Tablo 117: Saymaca(itibari) akrabalık ilişkilerinde zamanla bir azalma ve zayıflama olduğunu düşünüyor musunuz?.....	154
Tablo 118: Varsa, bu azalmanın <u>en etkili</u> sebebi sizce aşağıdakilerden hangisidir?.....	154
Tablo 119: Yaşadığınız bu yerde, aşağıdaki <u>saymaca (itibari) akrabalık</u> biçimlerinden hangileri mevcuttur?.....	155
Tablo.120: Aşağıdaki saymaca (itibari) akrabalık türlerinden hangilerine sahipsiniz?.....	156
Tablo.121: Sahip olduğunuz bu saymaca (itibari) akrabalık türlerinin önem derecesi size göre nedir?.....	157
Tablo.122: Sahip olduğunuz bu saymaca akrabalarınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?.....	158

GİRİŞ

Konusu, bir arada yaşayan insanlar olan toplumsal bilimlerin içerisinde sosyoloji, insanlar arası ilişkilerin nasıl ortaya çıktığını, bu ilişkilerin hangi boyutlara sahip olduğunu ve nasıl bir değişime uğradığını incelerken, antropoloji de insanların değerleri, inançları ve gelenekleri üzerinde odaklanır.¹ İki temel mesnede dayanmakta olan Din Sosyolojisi ise, hem toplumu ve hem de dini incelemektedir.² Sınır çizgileri çok keskin olmamakla beraber toplumsal bilimlerin çalışma alanları yaklaşık olarak bellidir. Durum böyle olmakla beraber, bütüne ilişkin birtakım yargılar ortaya koyabilmek için, toplumsal bilimlerin hemen hepsi birbirlerinin alanına zaman zaman zorunlu müdahalede bulunurlar. Çünkü bütün toplumsal bilimler esasta, bir araya gelmiş insanlara ilişkin bilgilere yönelmişlerdir.³

Dini toplumdaki, toplumu ise dinden tümüyle uzak, aralarında herhangi bir etkileşimin mevcut olmadığı ayrı iki dünyanın farklı iki kavramları gibi değerlendirmek pek mümkün gözüküyor. Dolayısıyla aralarında şu ya da bu şekilde bir iletişimin olduğunu söylemek gerekir. Esasen din dediğimiz olgu, salt sosyolojik bir yan ürün değildir. Din kendine özgü bir mantık sistemine sahip olduğu gibi, aynı zamanda bazı beşerî olayları etkilemede büyük bir gücü de içerisinde barındırmaktadır.⁴ Doğrusu dinin, bir milletin veya toplumun kimliğinin oluşumu sürecinde belirleyici bir unsur olduğunu söylemek gerekir.⁵ Din egemen olduğu toplumlarda, bir “anlamlandırma ve meşrulaştırma” sistemi olmanın yanı sıra, toplumsal ve doğal felâketler karşısında sunmuş olduğu cevaplar/çözümler dolayısıyla da oldukça güçlü bir

¹ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği*, 8. bs. , İst. : Remzi Kitabevi, 2000, s. 26, Sosyolojinin komşusu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Ergün Yıldırım, *Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*, İst. : Bilge Yay. , 1999, s. 17.

² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, 5. bs. , İst. : İnsan Yay. , 2002, s. 11.

³ Emre Kongar, a. g. e. , s. 26.

⁴ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, *Toplumbilim Yazıları*, Der. ve Çev., Adil Çiftçi, İzmir: Anadolu Yay. 1999, s. 89.

⁵ İsmet Altıkardeş, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, İst. : Rağbet Yay. , 2004, s. 41.

referans çerçevesi oluşturma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda, sömürgeci bir karakter taşıyan hareketler karşısında ve ulusal bağımsızlık mücadelesinin söz konusu olduğu durumlarda da, birleştirici ve enerji sağlayıcı bir potansiyel üretmektedir.⁶ Esasen dinin meşrulaştırıcılığı her zaman için, toplum vicdanında olumlu yankı uyandırabilecek durumlarla kayıtlı değildir. Fuller, gerek islâmın ve gerekse diğer “dinlerin radikaller tarafından şiddete yönelik çirkin eylemlerinin meşrulaştırılmasında kullanılmış” olması⁷ tespitini yaparak, bir anlamda dinin çift yönlü bir meşrulaştırma gücü/aracı olarak kullanılabileceğinin işaretini vermektedir. Bu bağlamda dinin gerek toplumsal hayatın şekillenmesinde ve gerekse bireyin günlük rutinlerinde belirleyici bir fonksiyon taşıdığını, sosyal ilişkilerin şekli ve boyutu üzerinde bir üst disiplin oluşturduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla dinin, insanı olan hemen her hususla bir ünsiyet kurmak istediğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede, yardımlaşma ve dayanışmanın önemli unsurlarından birisi olan saymaca akrabalıkların oluşumunda, dinin belirleyici olduğunu kabul ediyoruz. Bu itibarla da hâdisenin, Din Sosyolojisi ekseninde tetkik edilmesi önem arz etmektedir.

A. Konu, Amaç ve Önemi

Birey, sürekli olarak toplumsal etkileşim halindedir. Toplumsal etkileşim biçimlerinin, sosyoloji içerisinde büyük bir önemi vardır. Bu önemi iki gerekçeye dayandırarak açıklamak mümkündür. Bunlardan birincisi, bireyin sürekli olarak başkalarıyla etkileşimini gerektiren günlük rutinleri, bireyin yapmış olduğu faaliyetlere biçim ve yapı kazandırmaktadır. İkincisi ise, günlük yaşamdaki toplumsal etkileşimin araştırılması, daha büyük toplum sistemleriyle kurumların anlaşılması noktasında bir dizi yarar sağlamaktadır.⁸ Bu bağlamda bir toplumun, en önemli sosyal etkileşim unsurlarından birisinin de, hiç şüphesiz akrabalık kurumu olduğu söylenebilir.

Gerek bireysel ve gerekse toplumsal ihtiyaçlar noktasından bakıldığında, insan hayatı için akrabalığın varlığının önemi bir kez daha görülür. Çünkü toplum hayatı demek, birden fazla insanla bir arada yaşamak ve aynı şekilde birden fazla ihtiyaç ve sorunla karşı karşıya

⁶ Celaleddin Çelik, “Sosyal Eşitsizlik İle Dinî Yaşayış Arasındaki Etkileşime Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Marife, Konya: S. 1, Bahar 2004, s. 140, 145, Dinin meşrulaştırıcı gücü için ayrıca bkz. Graham E. Fuller, Siyasal İslâmın Geleceği, İst. : Tınış Yay. , 2004, ss. 92–93.

⁷ Graham E. Fuller, a. g. e. , ss. 160–161.

⁸ Anthony Giddens, Sosyoloji, Yayına Haz., Hüseyin Özel–Cemal Güzel, Ank. : Ayraç Yay. , 2000, ss. 73–74.

gelmek demektir. Bireysel ve toplumsal, ihtiyaçlar belli bazı kurumların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Tam da bu noktada, akrabalık kurumunun fonksiyonel bir biçimde belirginlik kazandığını söylemek mümkündür. Bu kurum ve bu kurum dolayımında şekillenene akrabalık ilişkileri, günümüzün toplumsal şartları içerisinde daha bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bireyleri sosyolojik anlamda birbirlerine yaklaştıran, bir çok konuda yardımlaşmaya ve yeni ilişkiler kurmaya sevk eden, modernleşme, yabancılaşma vb. süreçlerin sonucunda yalnızlıkla yüz yüze kılma noktasına gelen bireyi kısmen de olsa bu yalnızlık ve çaresizlikten kurtarabilen, aynı zamanda gerek bireyler ve gerekse gruplar arası kaynaşmalara zemin hazırlayan ve toplumsal barışın tesisi noktasında da önemli fonksiyonelliğe sahip olan saymaca (itibari) akrabalıklar, araştırılması–irdelenmesi gereken bir husus olarak netleşmekte ve ön plana çıkmaktadırlar. Bu itibarla da saymaca akrabalıklar, toplumun ana dinamiklerinden birisi olarak şekillenmektedir.

Stephan Cole, sosyolojik araştırmalar yapmanın maksadını, insanın sosyal davranışı hususunda derinliği olan bir anlayışa ulaşmak olarak tespit etmektedir.⁹ Bu tespiti esas alarak, sosyolojik araştırmaların hedefleri arasında, toplumların ana dinamiklerinin neler olduklarını ortaya koymanın da olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bir toplumun ana dinamiklerinin neler olduğunu isabetli bir biçimde açığa çıkarabilmek, o toplumun mevcut yapısının sağlıklı bir şekilde analizinin yapılmasına ışık tutacağı gibi, aynı zamanda da bu noktadan hareketle, realiteyle uyum içerisinde olan ve her yönüyle güven telkin eden bir toplumun inşasını kolaylaştıracaağı hususu da bir gerçektir.

Ülkemizde özellikle kırsal yerleşim birimlerinde uzun bir müddet etkili olmuş ve bir kısmı da hla günümüzde etkinliğini sürdürmekte olan¹⁰, ortaya ıkılmalarında ve şekillenmelerinde sosyal, psikolojik, siyasi, dini vb. pek çok unsurun rol oynadığı saymaca akrabalıklar, sosyal ilişkilerde önemli ölçüde belirleyici olmaktadır. Oluşumlarında ve icra edilmelerinde dinin önemli ölçüde referans alındığını düşündüğümüz–saymaca akrabalık türlerinin tümünde aynı oranda etkin olduğunu söylemek istemiyoruz–akrabalığın bu türünü geleneğin ve geleneksel olanın sosyolojik önemine binen, Din Sosyolojisi bakış açısından incelemeye/değerlendirmeye tâbi tutmak istedik. Bu çerçevede amacımız, mevcut saymaca akrabalıkların ülkemizdeki durumunu tespit–tasvir etmektir.

⁹ Stephan Cole, Sosyolojik Düşünme Yöntemi–Sosyoloji Bilimine Giriş, ev., Bekir Demirkol, Ank. : Vadi Yay. , 1999, s. 13.

¹⁰ Mahmut Tezcan, “Tasavvuri Akrabalık ve lkemizdeki Uygulama”, Aile Yazıları 4, 2. bs. , Der. Beyli Dikeçligil–Ahmet iğdem, Ank. : T. C. B. A. A. K. B. Yay. , 1991, s. 423.

Çalışmamız için genel evren olarak, Konya ilini seçtik. Çalışma evreni olarak da Akşehir, Beyşehir, Cihanbeyli ve Ereğli ilçeleri ile, bu ilçelerin her birine bağlı iki köyü belirledik. Aslında böylesi bir çalışma için, genel evren olarak başka yerlerde tercih edilebilirdi. Ancak, çalışmalarımızın Konya’da olması hasebiyle, genel evren olarak Konya seçilmiştir.

B. Araştırmanın Evreni

Bilimsel bir araştırmanın en önemli boyutlarından birisini de, çalışma yapılacak olan evrenin tespiti oluşturmaktadır. Evren, yapılan araştırma neticesinde elde edilen sonuçların genellenmek istendiği elemanların bütünüdür. Karasar, evreni, “genel evren” ve “çalışma evreni” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Genel evreni soyut bir kavram, tanımlanması kolay olan ancak, ulaşılması zor ve çoğu zaman da imkansız bir bütün olarak değerlendirmektedir.¹¹ Ancak çalışma evreni ise, ulaşılabilen ve somut bir evrendir. Dolayısıyla araştırmacının doğrudan gözlem yapabileceği veya seçilmiş bir örnek grup üzerinde yapılan gözlemlerden hareketle hakkında fikir beyan edebileceği evrendir.¹²

Biz de bu tanımdan hareketle araştırmak istediğimiz, ülkemizin sosyal bir gerçeği olan saymaca akrabalıklar için, genel evren olarak Konya ilini seçtik. Konya genel evreninden, farklı saymaca akrabalık tiplerinin en çok gözlemlenebileceği tahmin edildiği için Akşehir, Beyşehir, Cihanbeyli ve Ereğli ilçeleri ile bu ilçelere bağlı iki köy, karar örnekleme yoluyla çalışma evreni olarak seçilmişlerdir.

C. Araştırma Metot ve Teknikleri

Çalışmamızın omurgasını, mülakat destekli anket uygulamasına dayalı, belirlemiş olduğumuz evren içerisinde ve evreni temsil gücüne inandığımız bir örneklem üzerinde gerçekleştirmiş olduğumuz anketin verileri kılavuzluğunda yapmış olduğumuz tespit ve değerlendirmeler oluşturmaktadır. Örneklemeleri genel itibarıyla iki kategoride değerlendirmek

¹¹ Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 14. bs. , Ank. : Nobel Yay. , 2005, ss. 109–110, evren tanımı için ayrıca bkz. Remzi Altunışık, ve diğ. , Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulama, 2. bs. , Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2002, s. 56.

¹² H. W. Smith, Strategies of Social Research. The Methodological Imagination. Prentice-Hall, 1975, s. 107’den aktaran Niyazi Karasar, a. g. e. , s. 110.

mümkündür: a) Olasılığa dayalı/temsili örnekleme, b) Olasılığa dayalı olmayan/yargısal örnekleme.¹³ Anket araştırmaları için “en uygun örnekleme”, olasılıklı örnekleme yöntemidir. Çünkü bazı çok “özel durumlar” hariç tutulacak olursa her bir üyenin örnekleme dahil olma olasılığı eşittir. Dolayısıyla anket uygulamalarında elde edilen sonuçlar, ancak bu yöntemin kullanıldığı durumlarda hedef kitle için genellemeler yapma imkanı verir.¹⁴ Biz de çalışmamızda, yukarıda belirtmiş olduğumuz iki örnekleme tipi arasından, evreni daha yüksek düzeyde temsil ettiğini kabul ettiğimiz, olasılığa dayalı/temsili örnekleme yöntemini kullanmayı tercih ettik.

Örneklemin İlçe, Köy, Yaş, Cinsiyet, vb. dağılımları hususu üzerinde II. bölümde genişçe durulduğundan, gereksiz tekrara yer vermemek kaydıyla genel hatlarıyla bazı hususlara açıklık getirmek istiyoruz. İlçelerin tespitinde, çalışmamızla ilgili olarak genel bir değerlendirme yapabilmek için, ilçelerin coğrafi dağılımı ve demografik özellikleri göz önünde bulunduruldu. Örneklemin büyüklüğü noktasında ise, nüfusu 100 milyon kişiden oluşan bir topluluğun herhangi bir konudaki görüş ve eğilimlerini öğrenmek için ortalama 1070 kişiye anket uygulamanın¹⁵, ve pek çok araştırma için de “30’dan büyük 500’den küçük” örneklem büyüklüğünün yeterli olacağı¹⁶ argümanlarından hareketle, biz de çalışma evrenimizi temsil edeceğini düşündüğümüz 500 civarındaki bir rakamı uygun bulduk. Uygulama sonrasında bu rakam 508 olarak şekillenmiş oldu. Örneklemin ilçeler bazındaki dağılımını, 2000 yılı genel nüfus sayımını esas alarak ilçe nüfusuna orantılı olarak yapmaya çalıştık. Buna göre nüfusu: 114,918 olan Akşehir ilçesine 135, nüfusu: 118,144 olan Beyşehir ilçesine 140, nüfusu: 75,871 olan Cihanbeyli ilçesine 90, ve nüfusu: 126,117¹⁷ olan Ereğli ilçesine ise 143 kişi olarak tespit ettik.

Uygulama, ilçe merkezleri dışında, her ilçenin bağlı iki köyünde yapıldı. Bu köylerin tespitinde nüfuslarının büyüklükleri ve ilçe merkezine olan mesafeleri dikkate alındı. Köylerin nüfus olarak birinin büyük ve birinin küçük olmasına, aynı şekilde ilçe merkezine birinin uzak ve birinin de yakın olmasına özen gösterildi. Bunlara ilave olarak, köylerin ulaşım kolaylığı da dikkate alınan hususlar arasındadır. Yani köyler, bu kriterler çerçevesinde daha çok karar

¹³ Remzi Altunışık, ve diğ., a. g. e., s. 57; örnekleme türleri için ayrıca bkz. Türker Baş, Anket, 2. bs., Ank. : Seçkin Yay., 2003, ss. 37–41.

¹⁴ Türker Baş, a. g. e., s. 37.

¹⁵ Türker Baş, a. g. e., s. 11.

¹⁶ Remzi Altunışık, ve diğ., a. g. e., s. 60.

¹⁷ T. C. Başbakanlık D. İ. E., 2000 Genel Nüfus Sayımı, 42 Konya: Ankara: D. İ. E. Matbaası, 2002, ss. 65–71.

örnekleme yöntemiyle seçilmişlerdir. Ancak, Beyşehir ilçesine bağlı ‘Şamlar’ köyü ile, Ereğli ilçesine bağlı ‘Özgürler’ köyü, Musâhibliğin gözlenebileceği tahminiyle, özellikle karar örnekleme yoluyla seçilmişlerdir. Her ilçenin bünyesinde bulunan iki köyde uygulanacak olan anket sayısının tespitinde ise, köylerin nüfusları göz önünde bulundurulmakla beraber, ilçeler bazında olduğu gibi, nüfusla direkt bir orantıya yoluna gidilmedi. İlçe merkezlerinde ve köylerde, önceden belirlenen sayıdaki örnekler ise, tamamen tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş olup, mahalle muhtarlarında bulunan kayıtlar esas alınarak, önce tesadüfi bir başlangıç sayısı belirlendi. Daha sonra da o köyde veya mahallede kaç kişiyle görüşme yapmamız gerekiyorsa, başlangıç sayısının üzerine ‘15’ ilave ederek elde edilen ikinci, üçüncü, dördüncü...vd. örnekler temin edilmiştir. Örnekleme çıkan kişiyle görüşmek mümkün olmadığında ise, sırada ondan sonra yer alan kişi ikame edilerek, onunla görüşme yapılmıştır. Örnekleme çıkan evdeki ‘15’ yaşından büyük bütün insanlarla görüşülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, görüşme yapılan bireylerin, görüşme esnasında yalnız olmalarına –başkalarının etkisinde kalmadan, kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için– özellikle dikkat edildiğini de belirtmek isteriz.

Soruları, gerek cevaplandırılmasının ve gerekse değerlendirilmesinin kolaylığı nedeniyle kapalı uçlu olarak hazırladık. Ancak kapalı uçlu sorular cevaplayanları, esas cevabı en iyi şekilde temsil ettiğini düşündükleri seçeneği işaretlemeye zorlayan bir karaktere sahiptir. Buna bağlı olarak da soruları cevaplayanların arasındaki farklılıkları net olarak tespit edememe gibi bir durum söz konusu olabilir. Bu durumu, seçeneklerin sonuna ‘Diğer’ seçeneğini ilave ederek oluşturulacak olan “yarı kapalı uçlu” sorular kullanarak aşmak mümkündür.¹⁸ Biz de bu düşünceden hareketle, anketi oluşturan soruları bu şekilde hazırlamaya çalıştık. Hazırlamış olduğumuz anketi uygulamadan önce soruların işlerliğini ve isabet oranını sahada görmek amacıyla, Cihanbeyli ve Ereğli ilçelerinde birer pilot uygulama yaptık. Yapmış olduğumuz pilot uygulama neticesinde, anketin tüm sorularının çalışır durumda olduğunu gözlemledik. Anketin formatıyla ilgili olarak bazı kısmi düzeltmeler yaptıktan sonra anket formuna son şeklini vererek, belirlemiş olduğumuz örnekleme grubu üzerinde anketi uyguladık. Uygulama sonrasında, soruların son şıkkı olan “Diğer” şıkkının pek fazla işaretlenmediğini gördük. Biz bu durumu, tespit etmeye çalıştığımız hususla, uyguladığımız anket arasındaki isabet oranının oldukça yüksek olduğu şeklinde yorumladık.

¹⁸ Türker Baş, Anket, ss. 58–59.

İkinci bölümde ayrıntılı bir biçimde görüleceği gibi, anket formunda yer alan her soru örneklemin tümüne yöneltilmedi. İlk 20, 23, 25 ve 33. sorular herkese sorulduğu halde, 21. soruda Musâhibliği alevi olmayanlara; sağdıçlığı, yengeliği ve evlât edinmeyi bekarlara; tutma kardeşliği ve sınıf arkadaşlığını okuma-yazma bilmeyenlere; asker arkadaşlığını askerlik yapmamış olan erkeklere ve tüm kadınlara sormadık. 22, 26-32 ve 34-36. soruları 21. soruya evet diyenlere, sorduk. Ayrıca nişanlı olanlara ise, dünür başılarının olup olmadığını sormakla beraber, ancak henüz düğünleri yapılmamış olduğundan sağdıç veya yengelerinin olup olmadığını sormadık.

Uygulamada karşılaştığımız bazı sıkıntılardan da kısaca söz etmek istiyoruz. Sahada iki türlü sıkıntıyla karşılaştık. Bunlardan birincisi 16. soru olan: “Dininiz-Mezhebiniz” sorusu ile, “Aşağıdakilerden hangisi namaz ibadeti ile ilgili durumunuzu en iyi açıklar?” şeklindeki 19. soru oldu. Her iki soruya da ilk etapta oldukça mesafeli duruldu ve bize bu soruların “hangi maksatla” sorulduğu sorusu yöneltildi. Ancak her iki soruya da, bu soruları sormamızın örtülü herhangi bir nedeninin olmadığını, çalışma yaptığımız Bilim Dalı itibarıyla sormak ihtiyacı duyduğumuzu açıkladıktan sonra cevap alabildik. İnsanlara inançları ve bu inançlarının pratikleri ile ilgili sorular yöneltildiğinde, bu sorulara cevap vermekten imtina ettiklerini ve bazı kaygılar taşıdıklarını gördük. Karşılaştığımız diğer bir sıkıntı ise, kadınlara ulaşabilme noktasındaydı. Bu konuda da oldukça zorlandık. Bayanlarla görüşme yapacak bayan anketör arkadaşlarımız olmasına rağmen, minimum 200 bayanla görüşme hedefimize ulaşamayıp ancak 185 bayanla görüşebildik. Erkeklerle yaptığımız görüşmenin akabinde bayanlarla da görüşmek istediğimizi erkeklere söyledüğümüzde, bayanların kendilerinin söylediklerinden farklı bir şey söylemeyeceklerini ve dolayısıyla da bayanlarla görüşmemize gerek olmadığını belirten cevaplar aldık. Aslında bu tabloyu, toplumumuzda erkek egemen anlayışın hakim bir unsur olarak varlık ve etkinliğini hâlâ devam ettirmekte olduğu ve kadının bireyleşme sürecini henüz tamamlayamadığı şeklinde okumak mümkündür.

Aile temel kurumunun ikincil bir kurumu olarak değerlendirilen akrabalık kurumu¹⁹ araştırılırken kurumlardan bahsetmemek bir eksiklik olurdu. Aynı şekilde saymaca akrabalıklar konusu çalışılırken genel anlam itibarıyla akrabalıklardan bahsetmemek de çalışmayı bir boyutuyla eksik hale getirirdi. Bu itibarla bu iki hususa da ayrıntıya girmemeye gayret edilerek temas edildi.

¹⁹ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş “Temel Kavramlar”,* Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1995, s. 112.

Sonradan tesis olunan bu akrabalık ilişkisini isimlendirmede “yapmacık-câlfî-hısmılık”²⁰, tasavvuri, şibih, sanal ve yarı akrabalık²¹ gibi birden fazla kavram kullanılmıştır. Fakat biz çalışmamız boyunca, yerine göre bu kavramları da kullanmakla beraber, daha ziyade “saymaca akrabalık” kavramını kullanacağız.

D. Varsayımlar

Bilindiği üzere her bilimsel çalışmanın bazı varsayımları vardır. Bir başka ifadeyle bilimsel çalışmalar, belirlenmiş varsayımlardan hareketle inşa edilir/şekillendirilirler. Varsayımlar ise, bir taraftan gözlemlerden ve bir diğer taraftan da önceden yapılmış olan araştırmaların veri ve sonuçlarından hareketle oluşturulurlar.²² Bu bağlamda alanla ilgili ulaşabildiğimiz çalışma sayısının oldukça sınırlı olduğunu belirtmek isteriz.

Araştırmamız, iki ana varsayım üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Bu varsayımlardan birincisi: Saymaca akrabalıklar, tarihsel süreç içerisinde bir veya birden fazla ihtiyaca binaen temayüz etmişlerdir. Ancak biz bu ihtiyaçların öncelikle ve sırasıyla yardımlaşma ve dayanışmayı arttırarak sosyal ilişkileri güçlendirmek, yeni dostlukların kurulmasını sağlayarak bireyin çevresini genişletmek ve bireye bir sırdaş ve can dostu kazandırmak olduğunu; başka bir ifadeyle saymaca akrabalıkların öncelikle ve özellikle yardımlaşma ve dayanışmayı arttırarak sosyal ilişkileri güçlendirmek, yeni dostlukların kurulmasını sağlayarak bireyin çevresini genişletmek ve bireye bir sırdaş ve can dostu kazandırmak ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olduklarını varsayıyoruz.

Sosyal ilişkilerin formu, etkinlik dereceleri ve ömürleri, kendilerini meydana getiren toplumsal şartlarla yakından bağlantılıdır. Sosyal ilişkilerin oluşumlarını hazırlayan zemin ve eksenin değişmesi/kırılması neticesinde, sosyal ilişkilerde de gerek içerik ve gerekse şekil itibarıyla farklılaşmaların söz konusu olması bilinen bir realitedir. İkinci ana varsayımımız da, saymaca akrabalıkların dönemlerinin sosyolojik şartları gereği olarak önemli fonksiyonlar yükledikleri halde, modernlik, küreselleşme, yabancılaşma, sekülerleşme vb. süreçlerin

²⁰ Aydın Zevkliler, Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Diyarbakır: D. Ü. H. F. Yay., 1986, s. 278.

²¹ Mahmut Tezcan, “Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, s. 413.

²² Zeki Arslantürk, Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları, 1998, s. 28.

neticesi olarak dünya ölçeğinde meydana gelen ciddi anlamdaki kırılmalar sonucunda, kayda değer oranda bir çözülme ve içerik erimesine yol açtığıdır.

Saymaca akrabalıkların işlevlerinin modern kurumlarca yeterince karşılanmadığını, bir çoğunun unutulmaya yüz tuttuğunu, yaşayabilenlerinin ise, genel itibariyle içerikten yoksun ve şeklen var olduklarını düşünüyoruz. Şaymaca akrabalıklar, yeni kurum ve ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalmış; bunun bir neticesi olarak da, saymaca akrabalıkların sunduğu sosyal içerikle, toplumsal talepler arasında yeteri derecede bir örtüşme gerçekleşmemiştir.

E. Verilerin Analizi

Veri analizine gelince, anketi oluşturan soruların karakterleri dikkate alınarak sadece frekans ve yüzdelerden faydalanarak analiz yapılmıştır. Bunun yanında, gerekli görüldüğü hallerde ise, bazı hususlar arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla, çapraz tablolardan da faydalanıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMLAR VE İKİNCİL BİR KURUM OLARAK AKRABALIK

I. KURUMLAR VE SOSYAL HAYATTAKİ YERİ

A. Kurumun Tanımı

İnsanın sosyal bir varlık olduğu gerçeği, Aristo'dan beri mütefekkirler arasında yaygın olan bir anlayıştır.²³ İnsanlar, yaşamını ve soyunun devamını sağlayabilmek için, başka insanlarla birtakım ilişkiler kurmak ve onlarla birlikte yaşamak zorundadırlar. Toplum hayatının dışında hayatını tek başına sürdüren “münzevi insan” tipine, İbn, Tufeyl (Ö. H. 581/M. 1185)'in Hayy b. Yakzan ve Daniel Defoe (1660/1731)'nin Robinson Crusoe adlı romanlarında rastlamakla beraber, böyle bir hususun insanlığın en eski tarihinde bile mümkün olmadığını, toplum dışında bir insanın düşünilemeyeceğini ve insanların birlikte yaşadığını söyleyebiliriz.²⁴ İnsanların birbirleriyle olan bu ilişkilerini bilimsel olarak inceleyen bilim dalı, Sosyoloji olarak tarif edilmektedir.²⁵ Toplumsal düzenin devamlılığını sağlamak gerekçesine dayanan kurumlaşmanın²⁶ ve dolayısıyla da ‘Kurum’ kavramının Sosyoloji bilimi içerisinde önemli bir yeri vardır. Ortaya çıkışını, toplumun tümünü ilgilendiren ilgi ve ihtiyaçlara borçlu²⁷ olan kurum kavramının, birden fazla tanımı yapılmıştır. Zaten birden fazla tanımı yapılabilen tek kavram da kurum kavramı değildir.²⁸ Farklı sosyologlar tarafından farklı tanımları yapılmış olan kurumun bazı tanımları şunlardır:

²³ İzzet Er, Sosyal Gelişme ve İslâm, 3. bs., İst. : Rağbet Yay., 1999, s.3.

²⁴ Ünver Güney, Din Sosyolojisi, ss. 13-14.

²⁵ Joseph Fichter, Sosyoloji Nedir, Çev., Nilgün Çelebi, Konya: Toplum Yay., t. y., s. 1. Ayrıca sosyolojinin tanımı için bkz. Ziya Yurttaş, Fahri Yavuz, Tecer Atsan, Köy Sosyolojisi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, 1998, s. 1, Anthony Giddens, Sosyoloji, s. 2.

²⁶ Özer Ozankaya, Toplumbilim, 9. bs., İst. : Cem Yay., 1976, s. 188.

²⁷ E. Mine Tan, Toplumbilime Giriş Temel Kavramlar, Ank. : A. Ü. E. F. Yay., Sevinç Matbaası, 1981, s. 137.

²⁸ Örneğin: Kültür kavramının farklı tanımları için bkz. Sulhi Dönmezer, Toplumbilim, 12.bs. İst. : Beta Yay., 1999, ss. 99-100, Din kavramının farklı tanımları için bkz. Günay Tümer-Abdurrahman Kılıçık, Dinler Tarihi, 2. bs., Ank. : Ocak Yay., 1993, s. 6-8., Osman Pazarlı, Din Psikolojisi, 2. bs., İst. : Remzi Kitabevi, 1972, ss. 27-31, Ergün Yıldırım, Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi adlı çalışmasında, Dinin tek bir tanımını yapmanın zorluğunu, yeryüzünde yüzlerle ifade edilebilecek dini deneyimin varlığına bağlamaktadır, s. 27.

Fichter kurumu, “Kişilerin temel sosyal gereksinimlerini karşılama amacıyla belirli onaylanmış ve birleş-tirilmiş tarzlarda oynadıkları, oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısı”²⁹ olarak tanımlamaktadır.

Mahmut Tezcan, çalışmasının Toplumsal Kurumlar adlı bölümünde, kurumun değişik tanımlarının yapıldığını belirttikten sonra, şu tanımlara yer vermektedir:

“Toplumsal bir temel gereksinimi etrafında toplanmış olup, bir çokluk tarafından paylaşılmış bulunan bir davranış örnekleri birleşimidir.”

“Beşeri gereksinimleri tatmin için gerekli faaliyetleri, insan ve toplumun, onlar aracılığıyla örgütlendirdiği, yönlendirdiği ve icra ettiği toplumsal yapı ve mekanizmadır.”³⁰

Bir başka tanım ise: “Kurum, toplumsal yaşamın belirli bir görünümüyle ilgili olarak ortaya çıkmış toplumsal kurallar (norm) sistemine denir.”³¹

Yapılmış olan bu tanımlara bakıldığında³² örüntüleşmiş davranışlar, kişilerin ve meydana getirmiş oldukları toplumların ihtiyaçlarına cevap veren, paylaşılan vb. ortak hususları tespit etmek mümkündür. Tanımların farklılığını, aynı gerçekliğin farklı ifade, kavram ve deneyimlerle değişik okumalara tâbi tutularak dillendirilmesi olarak değerlendirmek gerekir. Bu tür hususların birer kargaşa veya karışıklık olarak değil de, bilimsel birer zenginlik olarak algılanmaları bilim için büyük bir kazanım olacaktır.

Son olarak , genellikle birbirlerine karıştırılan Kurum-Örgüt(Birlik) ilişkisine temas etmek istiyoruz. Örgüt (birlik), örgütlenmiş bir gruba, Kurum ise örgütlenmiş bir eylemi ifade eder. Ayrıca örgütün (birliğin) belirli bir yeri ve konumu olmasına rağmen, kurumu lokalize etmek mümkün değildir. Bir başka yön ise, örgüte (birliğe) üye olunabildiği halde, kuruma üye olunamaz. Birey, bir ailenin üyesidir ancak, aile kurumunun üyesi değildir. Örneğin: A

²⁹ Joseph Fichter, a. g. e. , s. 120.

³⁰ Mahmut Tezcan, Sosyolojiye Giriş “Temel Kavramlar”, s. 109.

³¹ Önal Sayın, Sosyolojiye Giriş, 2. bs. , İzmir: Üniversite Kitapları, 1994, s. 170.

³² Farklı tanımlar için bkz. Samuel Koenig, Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş, Çev., S. Sucu-O. Aykaç, İst. : Ütopya Kitabevi Yay. ,2000, s. 74.

alesi bir örgüt, Aile kurumdur, herhangi bir fakülte örgüt, Eğitim kurumdur, bir câmi örgüt, Din bir kurumdur, vb.³³

B. Kurumların İşlevi

Sosyal hayat tek düze değildir. Çünkü, insan çok yönlü bir varlıktır. Dolayısıyla çok yönlü olan bu varlığın ilişkileri de çok yönlü olmak durumundadır. Sosyal ilişkilerin boyutlarını, bir anlamda standartlarını, gücünü arkasındaki halk desteğinden alan³⁴ kurumlar belirlemektedir. Kurumlar birtakım işlevlere sahiptirler, bir takım ihtiyaçları karşılamaktadırlar³⁵. Kurumlar işlevlerini yerine getirip, ihtiyaçları karşılarken, bir anlamda sosyal ilişkilerin çapını, çerçevesini de belirlemektedirler. Aynı zamanda bir toplumun üyelerine karşı, müsaade edilen ve müsaade edilmeyen şeylerin neler olduğu noktasında açıkça bir belirleyicilik sergileyerek, toplum üyeleri üzerinde bir denetim mekanizması oluştururlar.³⁶ Dolayısıyla kurumlar, sosyal bir varlık olan ve ancak toplum içerisinde sosyalleşme imkanı bulan insanın, yaşadığı toplum içerisinde nasıl davranması gerektiği noktasında O'na rehberlik etmekte ve yol haritasını belirlemektedir.

Kurumların işlevlerini, olumlu işlevler ve olumsuz işlevler olmak üzere, iki ayrı grup halinde inceleyen sosyologlar vardır.³⁷ Bu ayrım bize, kurumların ne salt olumlu ve ne de salt olumsuz işlevlere sahip oldukları şeklinde değerlendirilmelerinin sosyolojik bir yaklaşım olmadığı izlenimi vermektedir. Biz de bu tasnifi esas alarak, kurumları bu şekilde değerlendirmeyi uygun bulduk.

1. Olumlu İşlev

a. Kurumlar, bireylerin sosyal davranışlarını kolaylaştırırlar. Toplumun düşünce tarzları, davranış tarzları, birey topluma katılmadan önce planlanmıştır, düzenlenmiştir. Birey şeyleri nasıl yapacağını öğrenmek için herhangi bir zaman ayırmaz. Çünkü, birey sosyalizasyon süre-

³³ Mahmut Tezcan, a. g. e. , ss. 114–115.

³⁴ Önal Sayın, a. g. e. , s. 177.

³⁵ Mustafa Aydın, Kurumlar Sosyolojisi, 2. ,bs. ,Vadi Yay. , 2000, s. 16.

³⁶ Samuel Koeing, a. g. e. , ss.76–77.

³⁷ Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 113. , Joseph Fichter, a. g. e. , ss. 122–123.

cinde nasıl sorusunun cevabını öğrenmiştir.³⁸ Yani birey, belirli rol ve ilişkileri ve bunları yerine getirme yollarını kurumlardan öğrenmektedir.³⁹

b. Bireylerin karşılıklı olarak neler beklediklerini baştan belirleyerek davranışlar arasındaki uyumu ve eşgüdümü sağlar.⁴⁰ Bu anlamıyla kurumlar, karşılıklı beklentilerin çerçevesini çizmek suretiyle herhangi bir karışıklığın meydana gelmesini önlerler.

c. Kültürün istikrarı ve eşgüdümü için, birer ajan olarak hizmet ederler. Süreklilik, sağlamlık, dayanıklılık, insan davranışlarını istikrarlı ve uyumlu hale getiren kurumlar sayesinde sağlanır. Kurumsallaşmış düşünme ve davranma yolları insanlar için anlamlı hale gelir.⁴¹

d. Kurumlar bireylerin keyfi olan ve başkaları için tehlike boyutuna varacak davranışlarını frenler ve bu sayede toplumsal denetimi sağlamış olurlar.⁴² “Kurumların sadece varolmaları bile sosyal baskı yoluyla olası sapkın grupların davranışlarının düzeltilmesinde etkili olur.”⁴³ Bu bağlamda kurumlar, sosyal ilişkilerde bireylerin davranışlarının belirlenmiş olan sınırların dışına taşmaması noktasında büyük görevler ifa etmektedirler. Bu da toplumsal kargaşa ve bunalımların temâyüz edebilecekleri muhtemel zeminleri ortadan kaldırarak, toplum hayatının düzen içerisinde devamlılığını sağlar.

2. Olumsuz İşlev

1. Kurumlar, sosyal davranışın koruyucu ve sürdürücüsü olduklarından değişmeyi önleme eğilimindedirler.⁴⁴ Zamanla anlamını kaybetmiş olan sosyal örüntüler, kurumlar tarafından yaşatılmak istenir. Sosyal kişilikleri engellemeye varan bu tutum, sapma davranışlarının meydana gelmesine ve artmasına sebep olur.⁴⁵

2. Kişilerin bazen özgün yeteneklerini göstermelerini engellerler.⁴⁶ Bu anlamda, bireyler

³⁸ Joseph Fichter, Sosyoloji Nedir, ss. 121–122.

³⁹ Mustafa Aydın, a. g. e. s. 16.

⁴⁰ Mahmut Tezcan, Sosyolojiye giriş “temel kavramlar”, s. 113.

⁴¹ Joseph Fichter, a. g. e. , s. 122.

⁴² Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 113.

⁴³ Joseph Fichter, a. g. e., s. 122.

⁴⁴ Joseph Fichter, a. g. e., s. 123.

⁴⁵ Mustafa Aydın, a. g. e., s. 17.

⁴⁶ Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 114.

içerisinde bulundukları kurumlara uygun davranmak zorunda kaldıklarından, farklı davranışlar ortaya koyamazlar. Dolayısıyla bireylerin özgün yeteneklerini göstermeleri engellenmiş olur.

3. Kurumlar bazen sosyal sorumluluk duygusunu azaltırlar.⁴⁷ Bireylerin, aşırı kurumlaşmış toplumlarda sosyal sorumlulukları azalır. Kendisinin mensubu olmadığı bir kurumu ilgilendiren herhangi bir olay meydana geldiğinde, o hususla ilgili olarak düşünmekten, fikir üretmekten uzak durması mümkündür. Komşusunun evi yanan birisi, yangına müdahale itfaiyenin görevidir deyip, yangına müdahale etmekten kaçınabilir.

3. Açık ve Kapalı (Gizli) İşlev

Bilinçli ve amaçlı işlevleri, bilinçsiz ve amaçsız olan işlevlerden ayırt etmek maksadıyla Merton, “açık” ve “gizli” işlev terimlerini literatüre kazandırmıştır.⁴⁸ Bu bağlamda, kurumların işlevlerini, açık ve gizli işlevler şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutarak değerlendiren sosyologlar⁴⁹, bu hususu şu şekilde açıklamaktadırlar.

a. Açık İşlev

Kurumların icra etmeleri beklenen, genel olarak kabul edilen,⁵⁰ bir başka deyişle açıkça amaçlanmış olan,⁵¹ bireyler tarafından bilinen ve bireyleri toplum hayatı içerisinde bu amaçlar doğrultusunda davranış geliştirmeye sevk eden işlevlerdir.

b. Kapalı (Gizli) İşlev

Herkes tarafından görülmeyen ancak, kurumsal organlarda devam eden davranış kalıplarının bir kısmından sorumlu olan,⁵² amaçlanmadığı ve öngörülmediği halde ortaya çıkan işlevlerdir.⁵³

⁴⁷ Mahmut Tezcan, a. g. e., s. 114.

⁴⁸ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, s. 81.

⁴⁹ Özer Ozankaya, Toplumbilim, s. 185, Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, a. g. e., s.114.

⁵⁰ Mahmut Tezcan, a. g. e., s. 114.

⁵¹ Özer Ozankaya, a. g. e., s. 185.

⁵² Mahmut Tezcan, a. g. e., s. 114.

⁵³ Özer Ozankaya, a. g. e., s. 185.

Açık ve kapalı işlev hususunu , Robert Metron şöyle izah etmektedir: Ekonomik kurumun belli ihtiyaçları karşılayacak mallar üretmesi açık işlevdir. Pahalı kullanım eşyası veya otomobil gibi eşyaları insanlar sadece ihtiyaçlarını karşılamak için almazlar. Bunları, aynı zamanda toplum içerisindeki saygınlıklarını artırmak için de alırlar. İşte bu ikinci husus ekonomi kurumunun gizli işlevidir.⁵⁴

C. Kurumların Sınıflandırılması

Kurumların bakış açısı farklılığından/zenginliğinden kaynaklanan çeşitli şekillerde sınıflandırıldığını görmekteyiz. Bunların en çok kullanılanlarını:

1. Coğrafya alanına göre
2. Zamana göre
3. İşlevlerine göre
4. Toplumdaki önemine göre ⁵⁵ sınıflandırma şeklinde belirtebiliriz.

Fichter, evrensellik, zorunluluk ve önemlilik hususları üzerinde durularak yapılan, temel ve yardımcı kurumlar sınıflandırmasının “En yararlı sınıflandırma”⁵⁶ olduğunu belirtmektedir.

1. Temel (Ana) Kurumlar

Toplumsal, siyasal anlamda varlığını koruyup devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu, toplumların onsuz olamadığı ve vazgeçebilmelerinin pek de mümkün gözükmeyen, toplum hayatının asli unsurlarından olan müesseselerdir.

Topluma birlikte şekil veren ve insan toplumunun en küçük ortak paydası olan,⁵⁷ katılımın en yüksek düzeyde olduğu, toplum için gerekli ve toplumun yararına olduğu kabul edilen bu kurumlar şunlardır:

- a) Aile Kurumu,
- b) Eğitim Kurumu,

⁵⁴Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 114, Eğitimin açık ve gizli işlevleri için bkz. Özer Ozankaya, a. g. e., a. y.

⁵⁵ Önal Sayın, Sosyolojiye Giriş, s. 179.

⁵⁶ Joseph Fichter, Sosyoloji Nedir, s. 124.

⁵⁷ İlyas Ba-Yumus, “Sosyolojik Açıdan Gerçeklik: İslâmî Bir Model”, Çev., Bünyamin Solmaz, Bilgi ve Hikmet, S. 10, İst. : Bahar/1995, s. 94.

- c) Ekonomi Kurumu,
- d) Siyaset Kurumu,
- e) Din Kurumu,

f) Boş Zaman Değerlendirme Kurumu⁵⁸ olmak üzere altı ayrı kurum olarak ifade edilmektedir. Bu kurumlar, biri diğerine indirgenemeyen temel kurumlardır.⁵⁹

Ancak, bu hususta İlyas Ba-Yunus farklı düşünmektedir. Ba-Yunus, Kur'an dan hareketle dört ana (asli) kurum olduğunu belirterek bu kurumları:

- a) Ekonomi
- b) Aile
- c) Devlet

d) İbadet kurumu olarak ifade etmektedir. Ba-Yunus, insan toplumunun, tarih boyunca eğitim ve eğlence gibi başka kurumlar da geliştirdiklerini, fakat bu kurumları, insan toplumu için evrensel olmadıkları gerekçesiyle ana (asli) kurumlar olarak kabul etmemektedir.⁶⁰

Ayrıca, bu hususta farklı düşünenlerden birisi de, E. Mine Tan'dır. Tan, Toplumbilime Giriş adlı çalışmasında kurumları sınıflandırırken, Aile, Eğitim, Din, Siyaset ve Ekonomi olmak üzere toplam beş temel kurumdan bahsederek, boş zaman değerlendirme kurumuna yer vermemektedir.⁶¹

2. İkincil (Yardımcı) Kurumlar

Temel kurumlardan birinin alt kurumu olan⁶², ilgili olduğu temel kurum kadar önem taşımayan⁶³, temel kurumların işlemlerine çeşitli katkılarla destek sağlayan⁶⁴ temel kurumlarca içeren, küçük çaplı, çok çeşitli kurumlardır.⁶⁵ Temel kurumların, birden fazla ikincil kurumları vardır. Bunlara alt kurum demek de mümkündür.

⁵⁸ Mahmut Tezcan, Sosyolojiye giriş "temel kavramlar", s. 111-113.

⁵⁹ Mustafa Aydın, Kurumlar Sosyolojisi, s. 21.

⁶⁰ İlyas Ba-Yunus, a. g. m. , s. 94.

⁶¹ E. Mine Tan, Toplumbilime Giriş, s. 139.

⁶² Mustafa Aydın, a. g. e. , s. 21.

⁶³ Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 110.

⁶⁴ E. Mine Tan, a. g. e. , s. 140.

⁶⁵ Joseph Fichter, a. g. e. , s. 125.

D. Belli Başlı Temel Kurumlar ve Bunlara Bağlı İkincil Kurumları

Yukarıda belirtilen temel kurumların tanımları ve onların içinde yer alan ikincil kurumları şu şekilde özetlenebilir:

1. Aile Kurumu

Sosyal teşkilâtın, en küçük ve en mühim ünitesini oluşturan ve bu teşkilâtın ana kavramlarından birini teşkil eden aile⁶⁶, insan toplumlarının tümünde ve her zaman var olmuş olan evrensel bir sosyal kurumdur. Aynı zamanda, diğer kurumların fonksiyonelliklerini yerine getirebilmeleri için katkısına ihtiyaç hissettikleri bir müessesedir.⁶⁷

Oluşum sürecine, “neredeyse evrensel boyutta kutsallık” taşıyan evlilik olgusu⁶⁸ ile ilk adımın atıldığı aile, “kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir gruptur.”⁶⁹ Aile aynı zamanda, seksüel ihtiyaçları düzenleyen, ihtiyaçların karşılanması sonucunda meydana gelen ürünleri meşrulaştıran,⁷⁰ neslin devamını sağlayan ve en yaygın formu monogami olan⁷¹, milli kültürün taşınmasında ve çocukların sosyalleşmesinde önemli katkıları bulunan⁷², paylaşılan ortak bir yaşam alanı, çeşitli hususlarda iş bölümü ve üreme süreci ile karakterize edilen aile⁷³, aynı zamanda, “toplumun psikolojik unsuru olarak”⁷⁴ telakki edebileceğimiz bir kurumdur.

Meseleye Türk toplumu açısından bakacak olursak, Anayasamızın 41.maddesi bu hususu şu şekilde belirtmektedir: “Aile Türk toplumunun temelidir (Ek ibare: 3.10.2001–4709/17–md.) ve eşler arasında eşitliğe dayanır”⁷⁵ ifadesiyle, bir toplum için ailenin / aile kurumunun önemini belirtmekte ve bu müesseseyi anayasal teminat altına almaktadır.

⁶⁶ Ziya Yurttaş, Fahri Yavuz, Tecer Atsan, Köy Sosyolojisi, s. 7.

⁶⁷ Sulhi Döpmazer, Toplumbilim, ss. 194–196, Ayrıca bkz. Turgut Akıntürk, Türk Medenî Hukuku Yeni Medenî Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, C. 2, 7.bs. , İst. : 2002, s. 3.

⁶⁸ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, s. 85.

⁶⁹ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Ankara:Bilim ve Sanat Yay. , 1999, s. 7.

⁷⁰ İlyas Ba-Yunus, a. g. m. , s. 94.

⁷¹ Joseph Fichter, a. g. e. , s. 125.

⁷² Mustafa E. Erkal, Sosyoloji Toplumbilim, 5. bsk. , İst. : Der Yay. , 1993, s. 88.

⁷³ Nephân Saran, Antropoloji, İst. : İnkılâp Kitabevi, t. y. , s. 301.

⁷⁴ Erich Fromm, Özgürlükten Kaçış, Çev., Selçuk Budak, 2. bs. , Ank. : Öteki Yay. , 1994, s. 248.

⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Ank. : Seçkin Yay. , 2002, mad. 41/1.

Nişanlanma, yasal ilişkiler, akrabalık kurumu, evlilik, çocukların yetiştirilmesi ile ilgili eğitim kurumu ise aile temel kurumunun yardımcı kurumlarıdır.⁷⁶ Genel anlamda ailenin fonksiyonları ile, günümüz ailesinin fonksiyonları arasında birtakım değişiklikler söz konusudur.⁷⁷ Meydana gelen bu anlayış farklılıklarına konjonktürel bakmak, mevcut durumu anlamayı belki biraz daha kolaylaştırır. Bu husus “Geleneksel ve Modern Toplumlarda Saymaca Akrabalıklar” başlığı altında tartışılacaktır.

2. Eğitim Kurumu

Bir toplumun kültürünün, toplumun genç üyelerine intikalini sağlayan⁷⁸, toplumun davranış şekillerinden biri olarak değerlendirilen⁷⁹, yetişkinler tarafından yeni nesillere tatbik edilmesi gereken bir eylem ve içerisinde yaşanılacak olan topluma daha iyi uyum sağlama noktasında katkı sağlayan⁸⁰, sosyal bir varlık olan insanda, arzu edilen istikamette davranış geliştirme faaliyeti⁸¹ olan eğitim, çevrede ve evde daha çok informal olarak; okul dediğimiz toplumun karmaşık eğitimsel düzenlemelerinde ise, formal olarak gerçekleştirilen sistemli bir sosyalizasyon sürecidir. Not verme, sınav, mezuniyet, dereceler, ev ödevleri, onur listesini Eğitim Kurumu’nun ikincil kurumları olarak görüyoruz.⁸² Kurumun temel felsefesini, bireyi sosyalleştirme ve bir anlamda dünya gerçeklerini de dikkate alarak jenerasyonlar arası muhtemel kopuklukları önleyici tedbirler almak şeklinde özetleyebiliriz.

3. Ekonomi Kurumu

Bir toplumun, ihtiyaç duyduğu maddi ürün ve hizmetleri, belli bir sistematik içerisinde sağlayan temel bir kurumdur. Mal ve hizmet üretimi, dağıtımı, değişimi ve tüketimi gibi çeşitli aşamaları bulunan bu kurumun ikincil kurumları bankalar, reklam, pazarlık, kooperatifler, sanayi kurumlarıdır.⁸³

⁷⁶ Mahmut Tezcan, Sosyolojiye giriş “Temel kavramlar”, s. 112.

⁷⁷ Sulhi Dönmezer, a. g. e. , ss., 202–204.

⁷⁸ Samüel Koeing, Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş, s. 156.

⁷⁹ Sabri Akdeniz, Eğitim Sosyolojisi Toplumumuz-Eğitimimiz, 2. bs. , İst. : M. Ü. İ. F. V. Yay. , 1990, s. 23.

⁸⁰ Doğan Ergun, Sosyoloji ve Eğitim, Ank. : V Yay. , 1987, s. 15.

⁸¹ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, Din Öğretimi, Ank. : Akid Yay, 1991, s. 26.

⁸² Joseph Fichter, Sosyoloji Nedir, s. 125. Ayrıca, okul ve aile dışındaki eğitim alanları için bkz. Sabri Akdeniz, a. g. e. s. 23. Ayrıca okul dışı eğitim alanları için bkz. Nermin Erdem, Türkiye’de Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasebetleri, Ank. : Kültür Bakanlığı Yay. 1981, ss. 5–6.

⁸³ Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 112.

Toplumların, ekonomik yapısının alacağı şekli kültürel ve fiziksel şartlar belirler. Feodalizm ve kapitalizm gibi sistemlerin ortaya çıkmalarını sağlayan, toplayıcılık, avcılık, hayvancılık, balıkçılık, tarım, endüstri ve ticaret'i insanlığın başlıca ekonomik etkinlikleri⁸⁴ olarak sayabiliriz.

4. Siyaset Kurumu

Siyaset kelimesi, batı dillerinde politika olarak karşılık görmektedir. Grekçe şehir idaresi, kamu düzeni gibi anlamlara gelen "police" den türetilmiş olduğu kabul edilir. Gerek bazı sosyal bilimcilerin ve gerekse günlük konuşma dilinde halkın, siyaset ve politika kavramlarını farklı anlamlarda kullanmalarına rağmen, bu iki kavram da aynı olguyu anlatmaktadır. Dolayısıyla farklılığın etimoloji kaynaklı değil, kullanım kaynaklı olduğunu söylemek gerekir.⁸⁵ Her toplumun sahip olduğu, belli bir yönetim sistemi vardır. Toplum menfaatinin korunması ve fertler arası ilişkilerin düzenlenmesi bu sayede sağlanır.⁸⁶ Toplumu, başka toplumlardan gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı koruma⁸⁷, kamu düzenini ve genel yönetimi sağlama ihtiyacına yönelik işlevlerde bulunur. Yasal sistem, ordu ve polis sistemi, kamu hizmetine seçilme, ve atanma formları, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler, siyaset temel kurumunun yardımcı kurumları olarak⁸⁸ saymak mümkündür.

Evransel bir yapıya sahip olan "kamu düzeni ve yönetimi" faaliyeti, klan ve kabile hayatından tutun da, günümüz modern "ulus/devletlerine" gelinceye kadar bütün toplumsal yapılarda var olan bir realitedir. Hemen her toplum "sert yada yumuşak bir yöneten-yönetilen" ilişkisi içerisinde olmuştur.⁸⁹

5. Din Kurumu

Din, sosyal yapıyı tanzim etmesi ve bireylerin davranışlarını etkilemesi bakımından, hemen her toplumun hayatında önemli bir yer tutan sosyal kurumlardan biridir.⁹⁰ Fikir olarak

⁸⁴ Samuel Koeing, a. g. e. , s. 78.

⁸⁵ Mustafa Aydın, Siyasetin Sosyolojisi Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset, İst. : Açılım Kitap, 2002, s.20

⁸⁶ Samuel Koeing, a. g. e. s. 93.

⁸⁷ E.Mine Tan, Toplumbilime Giriş, s. 140.

⁸⁸ Joseph Fichter, a. g. e. , s. 125.

⁸⁹ Mustafa Aydın, a. g. e. , ss. 19-20. Ayrıca bkz. Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, 9. bs. ,İst. : Remzi Kitabevi, 2002, s. 108.

⁹⁰ İsmet Altıkardeş, Din ve Sosyal Bütünleşme, s. 33.

kutsala dayanan, “müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde” bir araya getiren inanç, sembol ve pratikler kümesi⁹¹, tabiat üstü varlık ve güçlerle ilgili zihinsel tutum ve davranışlar⁹², insanı aşan ve aynı zamanda içine alan bir sisteme olan inanç⁹³ olarak tanımlanan ve varlık sahnesine insanla beraber çıkmış olan din,⁹⁴ “tarihî bir fenomen olarak” evrensel bir boyut taşıyan⁹⁵, insanlık tarihinin bildiği bütün toplumlar, şu ya da bu şekilde varlığının izlerine rastlanan bir olgudur.⁹⁶ En gelişmişinden en ilkeline kadar sosyal sistemlerin tümünde din kavramı ve din kurumu mevcuttur⁹⁷. İnsanlık tarihi boyunca, yer yüzünde herhangi bir dini inancın mensubu olmayan-yaratıcı olarak kabul ettikleri varlık ve bu varlığa tapınma şekilleri farklı olmakla beraber-bütün üyelerinin toplu olarak dinsiz olduğu bir toplum mevcut olmamıştır.⁹⁸ Çünkü din gerekliliği inkar edilemeyecek kadar açık ve net bir olgudur. Bu hususla ilgili olarak Baltacıoğlu, “Dinin lüzumu inkar edilse bile, din hissi yok edilemez” noktasına dikkat çekerek, dinle toplumun iç içeliğine vurgu yapmaktadır.⁹⁹ Ancak durum böyle olmakla beraber Giddens, bir çok gözlemciye göre, bilimin ve çağdaş sanayinin yükselişe geçmesiyle beraber, dinin bugün ki toplumsal hayatta önceki çağlara nazaran “daha az merkezi bir güce” sahip olduğunu¹⁰⁰ belirtmektedir. Aslında bu ifade dönemlerin yükselen değerlerinin, o dönem dilimi içerisinde kabul gören dünya görüşü-nün/hayat felsefesinin teşir ve belirleyiciliği altında şekillendiğini göstermektedir. Bu itibarla bir değer trendini belirleyen asıl unsur, değer kendisinden kaynaklı olmanın ötesinde değer için hissedilen ihtiyaç, değer sosyal hayattaki yeri ve önemidir.

Bu kurum kişinin, Tanrı ile ilişki kurma biçimlerini düzenler ve aynı zamanda Tanrı ile iletişim kurma ihtiyacını karşılar. İkincil kurumları arasında, din adamı-cemaat ilişkisi, dua sistemleri, dîni törenler sayılabilir.¹⁰¹

⁹¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 136.

⁹² Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ank : Bilim ve Sanat Yay. , 2003, s. 223.

⁹³ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, s. 80.

⁹⁴ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 1., Ayrıca bkz. Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, s. 31.

⁹⁵ Ünver Günay, “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din”, *İslâmın Bugünkü Meseleleri*, Ank. : Türk Yurdu Yay., 1997, s. 133.

⁹⁶ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 462, Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Din ve Hayat*, Çev., Abdullah Özbek, İst. : Esra Yay. , 1996, s. 37.

⁹⁷ Bozkurt Güvenc, a. g. e. , s. 108.

⁹⁸ Zeki Arslantürk, *Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları*, s. 97.

⁹⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, a. g. e. , s. 37.

¹⁰⁰ Anthony Giddens, a. g. e. , s. 463.

¹⁰¹ Joseph Fichter, a. g. e. , s. 125, Ayrıca Din Eğitim-Öğretiminin tarihi süreci ile ilgili olarak bkz. Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, a. g. e. , ss. 3-22.

6. Boş Zaman Değerlendirme Kurumu

Boş zamanın “kuramsal bir otonomluk” kazanmasını tarihsel olarak sanayi devrimi sonrasında başlatmak mümkündür.¹⁰² Toplumsal hayatın, hemen hemen bütün birimlerinde, ihtisaslaşmanın esas olduğu ve insanların yoğun bir tempoyla çalıştıkları günümüz dünyasında, boş zaman kavramı farklı bakış açılarıyla değerlendirmeye tâbi tutulabilmektedir.¹⁰³

Bireyin gerek fiziksel ve gerekse zihinsel dinlenme ihtiyacını karşılayan kurumdur. Oyun, spor, dans, resim, müzik, drama gibi estetik sanat sistemleri ise, bu temel kurumun birer ikincil kurumları olarak yer almaktadırlar. Kurumların toplum hayatındaki önemlerinin eşitliğinden söz etmek, pek mümkün gözükmemektedir. Temel kurumlar, ikincil kurumlardan daha fazla öneme sahiptir. Fakat, kurumların da önemi toplumdan topluma değişmektedir. Temel kurumlar içinde en önemli yeri tutan ve diğer kurumların kendisine göre biçimlendiği kurumlara mihver kurum denir. Mihver kurum toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Örneğin Eski Roma’da siyaset kurumu, Çin’de aile kurumu, Hindistan’da din kurumu, Amerika’da ise ekonomi kurumu mihver kurumdur. Mihver kuruma atfedilen önemin boyutları ne kadar büyük ise, mihver kurumdaki ciddi bir huzursuzluğun toplam kültür üzerindeki etkisi de o boyutta olacaktır.¹⁰⁴

Görüldüğü gibi kurumlar toplum hayatının gerek oluşumunda ve gerekse süreklilik arz etmesinde birinci derece aktör rolü oynamaktadırlar. Böylece bir mihenk görevi üstlenerek, bireylerin davranışlarının meşrulaştırma ölçüsü oldukları gibi, aynı zamanda hareket alanlarını da kırmızı çizgilerini oluşturmaktadırlar.

¹⁰² Ejder Okumuş, “Boş Zamanlar ve Din”, D. Ü. İ. F., Diyarbakır: 2001, s. 60.

¹⁰³ Bu hususla ilgili olarak bkz. Ejder Okumuş, a. g. m.

¹⁰⁴ Joseph Fichter, Sosyoloji Nedir, ss. 126–128.

II. İKİNCİL BİR KURUM OLARAK AKRABALIK

A. Akrabalık ve Çeşitleri

Belli bir bölgede işbirliği yapan, yarışan ve birbirlerinden etkilenmeleri söz konusu olan, insanların topluluğu¹⁰⁵, sosyal olarak üretilmiş olan davranış ve inanç şekillerinin kastedildiği “kurumlaşmış davranış biçimleri” veya sistemleri¹⁰⁶, genelde aralarında ortak bir kültürün söz konusu olduğu ve belli bir toprak parçası üzerinde yerleşmiş olan insanların oluşturduğu grup¹⁰⁷ olarak, veya “yaşanan ilişkiler bütünü olarak”¹⁰⁸ tanımlayabileceğimiz toplumun, sosyolojik anlamda başat kavramlarından birisi akrabalık kavramıdır. Türkçe’de akrabalık şeklinde ifade bulan kavram, Arapça’da yakın anlamında kullanılan karib kelimesinin çoğulu olan, akrabâ kelimesine karşılık gelmektedir.¹⁰⁹

Kan ya da evlilik yoluyla birbirine bağlı hale gelen¹¹⁰, geniş anlamıyla yakınlar, geleneksel antropolojide kan ve evlenme yoluyla ilişki kuranlar¹¹¹, “İnsanlar arasında bazı alâka (affinité) şekilleri”¹¹² olarak tanımlanması mümkün olan akrabalık, “İnsan toplumunun temel düzenleyici ilkelerinden birisidir”.¹¹³ Varoluş tarihini, insanlık tarihi ile başlatabileceğimiz, aynı zamanda kültürün evrensel unsurları arasında sayabileceğimiz¹¹⁴ akrabalık kurumu, icra etmekte olduğu fonksiyonları gereği olarak, sosyal hayatın vazgeçilmezleri arasındaki yerini almıştır.

Akrabalık ilişkisinin teşekkül edebilmesi için, en az iki kişinin olması gerekir. Bu iki kişi arasındaki ilişkinin/ilişkilerin akrabalık bağlamında değerlendirilebilmesi için, aralarında toplumun diğer üyeleriyle olan ilişkilerinden farklı olarak, özel bir bağ ve ilişkilerinin olması

¹⁰⁵ İlyas Ba-Yumus, “Sosyolojik Açıdan Gerçeklik: İslâmî Bir Model”, s. 90.

¹⁰⁶ Anthony Giddens, Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım, Çev., Ruhi Esengün-İsmail Öğretir, İst. : İntar yay. , 1993, ss. 18-19.

¹⁰⁷ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, s. 732.

¹⁰⁸ Doğan Ergun, 100 Soruda Sosyoloji Elkitabı, 6. bs., İst. : Gerçek Yay. , 1993, s. 99.

¹⁰⁹ Vecdî Akyüz, “Akraba”, İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İst. : T. D. V. Yay. , 1989, ss. 285-286.

¹¹⁰ Türkçe Sözlük, C. 1, Ank. : T. D. K. Yay. , 1988, s. 39.

¹¹¹ Carol Delaney, Tohum ve Toprak, Çev., Selda Somuncuoğlu-Aksu Bora, İst. : İletişim Yay. , 2001, s. 185.

¹¹² Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, İst. : M. E. B. , 1969, s. 11.

¹¹³ Gordon Marshall, a. g. e. , s. 12.

¹¹⁴ Ahmet Maden, “Türkiye’de Akrabalık ilişkileri ve Türleri”, Türk Aile Ansiklopedisi, C. 1. , Ank. : T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. , 1991, s. 96.

gerekir.¹¹⁵ Akrabalığın, bilimsel olarak incelenişinin tarihine bakıldığında 1860'lara J. J. Bachofen ve H. S. Manie'nin yayınlanmış eserlerine kadar uzandığı görülmektedir. Ancak, konuya bir sosyal antropolog olarak ilk kez eğilen H. Lewis Morgan'dır.¹¹⁶ *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family*, 1871 adlı çalışmasıyla ilk incelemeleri başlatan Morgan, hısımlık* kurumuna, toplumbilim içerisinde ayrı bir dal olma özelliğini kazandırmıştır.¹¹⁷

Ali Rıza Balaman, akrabalık incelemelerini yalnızca, kan veya soy bağıyla oluşan ilişkilerin tespiti değil; aynı zamanda bu ilişkilerle beraber akraba olmasa da akraba olarak kabul edilen saymaca türlerinin de saptanıp ortaya konması biçiminde anlaşılması gerektiği hususuna dikkat çekmektedir.¹¹⁸ Toplum hayatının gerek varlığını koruyabilmesinde ve gerekse koruyabildiği bu varlığına süreklilik kazandırabilmesinde önemli rol oynayan ana dinamiklerden birisi de, hiç şüphesiz akrabalık kurumu ve bu kurumun mensupları arasında tesis olunmuş olan ilişkiler ağıdır. Ancak bu noktada Erdentuğ'un, kadınlar için akrabalığın erkekler için olduğu kadar önemli olmadığını, kadınlar için asıl önemli olanın komşuluk olduğu¹¹⁹ tespitini de hatırlatmakta yarar var.

Toplumsal birliğin sağlanmasında, önde gelen bir faktör olan akrabalık kurumu, gerek geleneksel toplumlarda ve gerekse modern toplumlarda, sosyal hayatın insicamlı bir şekilde akışkanlığının sağlanması noktasında önemli bir yapı taşıdır. Böyle olmakla beraber, bu kurum modern toplumların toplumsal yapısı üzerindeki etkisiyle, önceki toplumların ve sınıflaşmamış bugünkü toplumların toplumsal yapısı üzerindeki etkisinin aynı etkinlik derecesinde olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Akrabalık kurumu, sınıflaşmamış, geleneksel yapıyı büyük oranda muhafaza eden toplumların sosyal hayatında daha büyük bir etkiye ve öneme sahiptir.¹²⁰ Bu kurum, üretim faaliyetlerinde kol gücünün ön planda olduğu

¹¹⁵ Ahmet Maden, a. g. m. , s.96.

¹¹⁶ Ali Rıza Balaman, *Evlilik Akrabalık Türleri*, 2. bs. , Ank. : T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , 2002, s. 2.

*Sulhi Dönmez, akrabalık kavramı yerine hısımlık kavramını kullanmaktadır. Burada, hısımlık kavramına yüklenen anlam, evlilik yoluyla oluşan akrabalık türünü ifade etmek için kullanılan hısımlık kavramından farklıdır. Kavram olarak akrabalık yerine kullanılmaktadır. bkz. Toplumbilim, ss. 192-193, ayrıca, bkz. Aydın Zevkililer, *Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku, Aile Hukuku*, s. 265.

¹¹⁷ Sulhi Dönmez, a. g. e. , s. 192.

¹¹⁸ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 3.

¹¹⁹ Nermi Erdentuğ, *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler*, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1972, s. 38.

¹²⁰ T. B. Bottomore, *Toplum Bilim*, 3. bs. , İst. : Der Yay. , t. y., ss. , 197-199.

topluluklarda, otorite ve itibar temini noktasında önemli bir işlev görmektedir.¹²¹ Toplumsal yapının kurumsal olarak günümüze nazaran pek farklılaşmadığı toplumlarda, sosyal hayatta cereyan eden pek çok şeyin gerek yapılanmasında ve gerekse kontrolünün sağlanmasında rol oynayan “muhtemelen tek gerçek kurum” olan akrabalık kurumu olduğuna söyleyebiliriz.¹²²

Akrabalığa ve akrabalık ilişkilerine çok fazla ilgi gösterildiğinden söz etmek pek mümkün değildir. Akrabalık ilişkilerine karşı olan bu ilgi azlığını Bottomore şu şekilde izah etmektedir: Günümüz toplumbilimcileri modern sanayi toplumlarının hayatında akrabalık ilişkilerinin büyük bir yeri olmadığından, akrabalık ilişkilerine yeteri kadar ilgi göstermemektedirler.¹²³ Karmaşık toplumlarda, hısımlığın direkt bir yaptırımından çok fazla söz etmek mümkün olmamakla beraber, hısımlığın ana çekirdeğini oluşturan aile kurumu, önemli rolünü devam ettirmektedir.¹²⁴

Akrabalık ilişkilerine ilginin azlığında, sanayileşmemiş toplumlardaki ailelerin veya ev halklarının yalnız başlarına üstesinden gelemedikleri güvenlik, mal ya da kaynakların bölüşümü ve kullanımı gibi akrabalık kurumunun çözmeye çalıştığı hususların, toplumların büyümesi ve karmaşık bir yapıya kavuşmasıyla beraber resmi-politik sistemler tarafından çözülmeye başlandığı¹²⁵ hususu dikkatlerden kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır. Modern toplumlar için, akrabalık ilişkileri önemini her ne kadar yitiriyor olsa da, geleneksel toplumların incelenmesi için, gerekli olduğunu söylemek mümkündür.¹²⁶

İnsanların davranışlarının şekli, birbirlerine karşı olan tutum ve vaziyet alışları, akrabalık ilişkileri içerisinde netlik kazanır. Bu hususu şu atasözü çok açık bir şekilde formüle etmektedir: “Kirve kirvenin kapısının önünden donsuz geçmez” ifadesi, akrabaların birbirlerine karşı saygı ve hürmet sınırlarını, akrabalık ilişkilerinin belirlediğini göstermektedir.¹²⁷

Yukarıdaki hususa tipik bir örnek olarak, Nermin Erdentuğ’un Elazığ’a bağlı ayrı iki köyde (Sün Köyü ve Hal Köyü) yapmış olduğu Etnolojik Tetkik adlı çalışmalarında tespit

¹²¹ Özer Ozankaya, *Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, İki Grup Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Ank. : Sevinç Matbaası, 1971, s. 64.

¹²² Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, ss. 89-90.

¹²³ T. B. Bottomore, a. g. e. , s. 198.

¹²⁴ Sulhi Dönmezer, a. g. e. , s. 192.

¹²⁵ William A. Haviland, *Kültürel Antropoloji*, Çev., Hüsamettin İnaç-Seda Çiftçi, İst. : Kaknüs Yay. , 2002, s. 339.

¹²⁶ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, s. 271.

¹²⁷ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. IX.

etmiş olduğu “gelinlik etmek” geleneğini verebiliriz. Gelinlik etmek, gelinin muayyen akraba ve özellikle de kocası ve kocası tarafı erkeklerine, köyün yaşlı ve genç ayrımı yapmaksızın bütün erkeklerine karşı takınmış olduğu davranıştır. Bu davranışın tezahürlerini, konuşmamamak, örtünüp kaçınmak, vb. şekillerde görmek mümkündür. Gelinlik etmenin Sünülere göre anlamı ise: “ağırlamak, karşı tarafı adam yerine koymak mânasını taşımaktadır”. Geline, gelinlik etmeye yönlendiren davranışın altında hürmet etme düşüncesi yatmaktadır. Gelinlik etmenin, zaman zaman 50’li yaşlara kadar uzandığı da olmaktadır.¹²⁸ Erdentuğ, benzeri uygulamalara-gelinlik etmek geleneğine-Hal Köyü’nde de rastladığını belirtmektedir.¹²⁹ Gelinlik etme olarak isimlendirilmemiş olmakla beraber, bu bağlamda değerlendirebileceğimiz bir hususu Ahmet Gençler, gelinin yaklaşık bir yıl ailede hiç kimse ile konuşmadığını, kayın valide ve kayın pederi ile ömür boyu konuşmayan gelinlerin olduğunu belirtmektedir.¹³⁰ Mahmut Tezcan, “kaçınma” olarak tabir ettiği “gelinlik etme” davranışını, akrabalık hak ve görevleri arasında saymaktadır.¹³¹

Başka toplum ve kültürlerde de akrabalık, bireyleri belli biçimlerde davranmaya zorlamaktadır. Meselâ, “Nuer’lerle (barış içinde) birlikte yaşayabilmek için onlara hısum, yakın ya da akraba olma zorunluluğu vardır. Siz onları gerçek ya da sanki (fiktif) bir akraba gibi kabul ederseniz, onlar da size akraba gibi davranırlar. Aksi taktirde sizi kendilerine gerçek ya da olası bir düşman sayarlar.”¹³² Benzeri bir tutuma Avustralya yerlileri arasında da rastlandığı şu ifadelerle belirtilmektedir: “Yerli: Ben siyah adam, başka bir siyah adamla karşılaşınca, o siyah adam ya benim akrabam ya da düşmanımdır. Düşman beni öldürmeden, ben onu öldürürüm.”¹³³

Görülmektedir ki, gerek akrabalık terimleri ve gerekse bu terimlere yüklenmiş olan anlamlar, toplumsal yaşamda, sosyolojik olarak çok büyük anlam ve değerler ifade etmektedir. Kısa vadede günlük hayatta, uzun vadede ise insan ömrünün tümünde, yani sosyal hayatın

¹²⁸ Nermin Erdentuğ, Sün Köyü’nün Etnolojik Tetkiki, 2. bs. , Ank. : Ayyıldız Matbaası, A. Ş. , 1971, ss. 22–23.

¹²⁹ Nermin Erdentuğ, Hal Köyü’nün Etnolojik Tetkiki, Ank. : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956, ss. 43–44.

¹³⁰ Ahmet Gençler, “Gözpınar’da Kültür Değişimleri”, Antropoloji Dergisi, S. 6, (1971–1972), Ank. : D. T. C. F. Yay. , 1973, s. 247.

¹³¹ Mahmut Tezcan, “Akrabalık İlişkileri”, Türk Aile Ansiklopedisi, C. 1. , Ank. : T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1991, s. 98.

¹³² Evans-Pritchard, E. E., The Nuer, A. Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People, Oxford: Clarendon Press’den aktaran, Bozkurt Güvenç, a. g. e. , s. 265.

¹³³ Radcliffe-Brown, A. R. , “The Study of Kinship Systems”, Journal of Royal Anthropological Society, 1941, 151’den aktaran, Bozkurt Güvenç, a. g. e. , a. y. [265. sayfada:metin içerisinde Radcliffe-Brown(1913 : 151), şeklinde gösterilmiştir.Ancak, Bibliyografyada Radcliffe-Brown’un 1913 tarihli bir çalışmasına rastlanmamıştır.1913 diye belirtilmiş olan çalışmanın 1941 tarihli çalışma olabileceğini düşünüyörüz.]

bütün dokularında etkin bir biçimde kendisini hissettiren akrabalık ve akrabalık ilişkilerinin yadsınamayacak ölçüde bir ağırlığı ve bir fonksiyonelliği söz konusudur.

Akrabalık grupları, mensuplarının toplumsal rollerini belirlediği gibi, beklenmeyen tutum ve davranışlarda bulunmalarına engel olur, onların mal varlıklarını korur, tören ve dini faaliyetlerle onlara ahlaki destek sağlar.¹³⁴ Aynı zamanda, loncalar ve dinsel sistemlerde olduğu gibi, informal kontrol mekanizması rolü ve düzenleyici bir takım fonksiyonellikler icra etmektedirler.¹³⁵

Akrabalık ilişkilerinin belirlediği davranış tarzları sosyal münasebetlere belli bir düzey ve ahlakilik kazandırdığı gibi, “yakın akrabalar, özellikle anne babalar ile çocuklar ve kardeşler arasında cinsel ilişki kurmanın yasaklanması”¹³⁶, veya hukuk dili ile ifade edecek olursak, “usul-füruğ ve kardeşler arasında evlenme ya da cinsel temasta bulunma yasağı”¹³⁷ olarak ifade edebileceğimiz enest/fücur tabusunun ihlalinı önleme gibi bir fonksiyonelliğinden de söz etmek mümkündür.¹³⁸ Bu husus aynı zamanda akrabalık ilişkileri bakımından uyulması gereken yasaklardan birisidir.¹³⁹ Evrensel bir boyut taşıyan¹⁴⁰ enest ilişkiyi yasaklamayan herhangi bir topluma rastlamanın mümkünü yoktur.¹⁴¹

Akrabalık sistemleri tam bir benzerlik arz etmediğinden yeryüzünde, tek tip akrabalık sisteminden söz edemeyiz. Dolayısıyla toplum veya kültür sayısına yakın bir sayıda akrabalık sistemi vardır.¹⁴² Dünyaya, belli bir grubun üyesi olarak gözlerini açan¹⁴³, yaşamlarını, bir toplum içerisinde sürdürme gibi bir mecburiyeti olan insanların¹⁴⁴, bu yaşamlarını sürdürebilmeleri için karşılanması gereken birtakım ihtiyaçları vardır. Ancak, insanlar bu ihtiyaçlarının tümünü tek başlarına karşılayabilme yetkinliğinden yoksun olmaları hasebiyle, ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için başkalarının yardımına gereksinim duyarlar. Bu tür zamanlarda, özellikle temel işlevlerin karşılanması yönüyle büyük bir ehemmiyet arz eden aile¹⁴⁵, belki de

¹³⁴ William A. Haviland, a. g. e. , s. 262.

¹³⁵ Mübeccel B. Kıray, Toplum Bilim Yazıları, Ank. : Toplum Bilimler Araştırma Merkezi Yay. , 1982, s. , 13.

¹³⁶ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, s. 201.

¹³⁷ Sulhi Dönmezer, Toplum Bilim, s. 151.

¹³⁸ Nermin Erdentug, a. g. e. , s. 45.

¹³⁹ Mahmut Tezcan, “Akrabalık İlişkileri”, s. 98.

¹⁴⁰ Calvin Wells, İnsan ve Dünyası, 2. bs. , Çev., Bozkurt Güvenç, İst. : Remzi Kitabevi, 1984, s. 98.

¹⁴¹ William A. Haviland, a. g. e. , s. 268. , ayrıca bkz. Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri s.27. ,

¹⁴² Bozkurt Güvenç, a. g. e. , s. 250.

¹⁴³ Calvin Wells, a. g. e. , s. 85.

¹⁴⁴ Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler, İst. : M. E. B. Yay. , 1995, s. 77.

¹⁴⁵ Calvin Wells, a. g. e. , s. 86.

ilk başvuru merkezi haline gelmektedir. Fakat, çok çeşitli ilişki, ihtiyaç ve isteklerin söz konusu olduğu günümüz toplum yapısı içerisinde, bunların tümünün sadece aile tarafından karşılanabilmesi pek olası değildir.¹⁴⁶ Tam da bu noktada “aileden sonra gelen halka”¹⁴⁷ olarak nitelendirebileceğimiz akrabalık kurumunun devreye girdiğini görmekteyiz.¹⁴⁸ Tabi bu ifade bireysel olarak karşılanamayan ihtiyaçların hemen hepsinin akrabalar tarafından karşılanabileceği anlamına gelmez. Günümüzde amacının ihtiyaç sahibi insanlara yardım olduğunu belirten çok sayıda vakıf, dernek vb. kuruluş olduğu bilinen bir realitedir. Bu tür organizasyonların da toplum hayatında kayda değer bir yerlerinin olduğunu belirtmek gerekir.

Akrabalığın fonksiyonelliği, yalnızca maddi birtakım ihtiyaç veya sıkıntıların giderilmesinden ibaret değildir. Akrabalar arası ilişkiler konusunda birkaç örnek vermek gerekirse:

1. Sıkıntılı ve zor anlarda yardım,
2. Akrabaya saygı gösterme,
3. Akrabaya birtakım hediyeler verme,
4. Günlük yaşamdaki işlerle ilgili olarak işbirliğine gitmek,
5. Doğum, evlilik, ölüm gibi seremonilere iştirak etmek,
6. Evlilikle ilgili kuralların uygulanmasında gerekli yardımı sağlamak,
7. Münakaşa veya kavga halinde destek olmak.¹⁴⁹

Şu ana kadar söylemiş olduklarımız genel itibariyle akrabalığın pozitif yönleriyle ilgiliydi. Ancak ne var ki, akrabalık münasebetleri her zaman için güzel/mutlu tablolar çizmeyeabiliyor. Tezcan bu hususu, akrabalar arasındaki yardımlaşmanın, bazen suç işleme şeklinde de tezahür edebileceğini, özellikle: “Aşiret biçimindeki toplumsal organizasyonların yarattığı bir gelenek” olarak belirttiği kan gütmeyi örnek vererek belirtmektedir.¹⁵⁰

Akrabalar arası ilişkiler, şüphesiz yalnızca yukarıda sayılmış olanlarla kayıtlı tutulamaz. Belirtilmiş olan ilişki türlerine pek çok husus ilave edilebilir. Akrabalığa ve akrabalık ilişkilerine gereksinim duymak, sadece maddi kaygılardan veya ihtiyaçlardan kaynaklanan bir hâdise değildir. İlişkiler kapsamı içerisinde maddi olan faktörler yer aldığı gibi, etik ve psikolojik

¹⁴⁶ Mahmut Tezcan, *Kültürel Antropoloji*, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1996, s. 58.

¹⁴⁷ Carol Delancy, *Tohum ve Toprak*, s. 189.

¹⁴⁸ Mahmut Tezcan, a. g. e., s.58.

¹⁴⁹ Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 59. Ayrıca bkz. Nermin Erdentuğ, *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler*, s. 43.

¹⁵⁰ Mahmut Tezcan, “Akrabalık İlişkileri”, s. 99.

yardımlar da yer almaktadır. Yukanda ifade edilmiş olan akrabaya saygı göstermek hususu etik olduğu kadar, aynı zamanda psikolojiktir.

Akrabalık sistemlerinin , genel itibariyle Kan bağıyla, Evlilik/Hısımlık yoluyla ve Anlaşmaya dayalı sanal akrabalık olmak üzere üç ayrı türden oluştuğunu görmekteyiz.¹⁵¹

1. Kanbağı Akrabalığı: Doğumla gelip kandan kaynaklanan¹⁵² akrabalığın bu türü üç ayrı kanal üzerinden kurulmaktadır:

- a. Baba kanalı üzerinden kurulan,
- b. Ana kanalı üzerinden kurulan,
- c. Her iki kanal üzerinden kurulan olmak üzere üç sistem mevcuttur.

Doğan çocuklar, akrabalığın baba kanalı üzerinden devam ettiği toplumlarda, babanın akrabalık kan grubuna; ana kanalı üzerinden devam ettiği toplumlarda ise, ananın akrabalık kan grubuna dahil olurlar. Ancak, yalnız ana veya yalnız baba kanalı üzerinden devam eden tekeli bir akrabalık sisteminin var olduğu pek kolay söylenemez.¹⁵³ Bu da bize, kan bağı ile oluşan akrabalık sisteminin tek kanal üzerinden değil de, daha ziyade ortak kanal üzerinden devam etmekte olduğunu göstermektedir.

2. Evlik yoluyla kurulan akrabalık,

Karşı iki cinsin, içerisinde yaşadıkları toplumun belli bazı kaide ve kurallarına uyarak siyasi otorite nezdinde ve iki şahit önünde karşılıklı olarak iradelerini birbirine uygun bir şekilde beyanlarıyla evlilik sözleşmesinin tamamlanması neticesinde¹⁵⁴ “eşler arasında evlilik birliği”¹⁵⁵ nin oluşmasıyla kurulmuş olan akrabalık sistemidir.

3. Anlaşmaya dayalı sanal akrabalık.¹⁵⁶ Sanal akrabalık, adından da açıkça anlaşılacağı gibi, herhangi bir kan veya evlilik ilişkisi olmaksızın, bizzat tarafların özgür iradelerine bağlı olarak tesis edilmiş olan bir akrabalık şeklidir.

¹⁵¹ Mahmut Tezcan, Kültürel Antropoloji, ss. 57–58.

¹⁵² William A. Haviland, Kültürel Antropoloji, s. 268.

¹⁵³ Sulhi Dönmezer, a. g. e. , ss. 192-193., Ayrıca bkz. Nephane Saran, Antropoloji, s. 309.

¹⁵⁴ Turgut Akıntürk, Türk Medeni Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, s. 101, Ayrıca bkz. Anthony Giddens, Sosyoloji, s. 148.

¹⁵⁵ Şahin Akıncı ve diğ. , Türk Medeni Kanunu Borçlar Kanunu ve İlgili Mevzuat, Konya: Sayram Yay. , 2003, MK. , mad. 185/1.

¹⁵⁶ Mahmut Tezcan, a. g. e. , s. 58.

Hâdisenin detayına girmeden, son olarak akrabalık terimleriyle ilgili kısaca bilgi vermek istiyoruz. Akrabalık terimlerini, soya dayalı, evliliğe dayalı, sonradan kazanılan saymaca akrabalığa dayalı olmak üzere, üç ayrı kategoride incelemek mümkündür.

1. Soya dayalı Akrabalık Terimleri: Ebeveyn, Kardeş, Çocuk Amca, Teyze, Hala (Bibi), Dayı, Dede, Nene, Ata, Torun, Amca oğlu, Amca kızı, Teyze oğlu, Teyze kızı, Dayı oğlu, Dayı kızı, Hala oğlu, Hala kızı ve Yeğen.

2. Evliliğe Dayalı Akrabalık Terimleri: Dünür, Kayınbaba, Kaynana, Karı, Koca, Yenge, Gelin, Damat, Elti, Görümce, Kayınbirader, Baldız, Enişte, Bacanak, Aykırı (Yandan) Bacanak ve Kuma.

3. Karşılıklı İrade Beyanı Sonucu Oluşan Saymaca Akrabalık Terimleri: Süt kardeş, Süt-anne, Süt-nine, Kan kardeş, Yol kardeş (Musahip), Âhret kardeş, Sağdıç, Yenge, Oğlan yengesi, Kına yengesi, Kına anası, Ad babası Hemşehrilik Evlât edinme ve Kirve.¹⁵⁷

Saymaca akrabalığa şunları da ilave etmek mümkündür: Asker arkadaşlığı, Ebe anneliği, Sınıf arkadaşlığı, Tutma kardeşlik, Dünür başı, Kur'an kardeşliği.¹⁵⁸ Sanal akrabalığın bu türlerine Hac arkadaşlığını ve Din kardeşliğini de ilave edebiliriz.

¹⁵⁷ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , ss. 11–14. Ayrıca bkz. Nermin Erdentuğ, Türkiye Türk Topluluklarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler, ss. 46–47., Nermin Erdentuğ, Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, ss. 19–20. , Nermin Erdentuğ, Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, ss. 39–40, Ahmet Maden, "Türkiye'de Akrabalık İlişkileri ve Türleri", ss. 101–108.

¹⁵⁸ Mahmut Tezcan, "Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama", ss. 420–422.

B. Saymaca Akrabalık

1. Tanım

Saymaca Akrabalık, kan bağı veya evlilik yoluyla oluşan akrabalık sistemlerinin herhangi birisinin kapsamında değerlendirme imkânı olmayan, türüne göre sosyal, ekonomik, kültürel, dinî, psikolojik vb. birtakım unsurlardan birini veya birden fazlasını gerek hareket noktası ve gerekse meşrulaştırma aracı/zemini olarak alan¹⁵⁹ ve kültürel antropolojideki eski deyimiyle “Tasavvurî Akrabalık”, “Şibih Akrabalık”, yeni deyimiyle, “Yarı Akrabalık”, “Sanal Akrabalık” olarak isimlendirebileceğimiz sözleşmeye/karşılıklı anlaşmaya dayalı bir akrabalık türüdür.¹⁶⁰

Aralarında gerçek bir akrabalık ilişkisi olmadığı halde, sonradan tesis edilen bir takım münasebetler sonucunda, birbirlerini “sanki akrabalarımız” gibi telakki etmeleriyle¹⁶¹ vücut bulan ilişkiler bütünüdür. Hukuk dilinde, “yapmacık (câli) hısımlık”¹⁶² olarak da adlandırılan saymaca akrabalık sonuç itibarıyla, bireylerin kişisel tercihlerine bağlı olarak tarafların hür irade beyanlarıyla oluşan bir sosyal ilişki ağıdır.

2. Tarihi Arka Plan

Tasavvuri akrabalığın başlangıç noktasını, tarihsel olarak net bir şekilde ifade etmek pek mümkün olmamakla beraber, “Tarihsel çağların başlangıcından Roma İmparatorluğu’nun çöküşüne kadar uzanan dönem”¹⁶³ olarak tanımlanan Antikçağ’a kadar uzandığını¹⁶⁴ söyleyebiliriz. Saymaca akrabalıkların, gerek toplumların sosyal hayatındaki formlarının, gerek adlandırılmalarının ve gerekse seremoni şekillerinin, ortaya çıktıkları tarihten itibaren günümüze gelinceye kadar, hep aynı kalıplar içerisinde devam edebildiklerini söyleyebilmek için, toplumların sürekli olarak dinamik bir yapıya sahip olan sosyal bir organizasyon olduklarından bîhaber olmak gerekir

¹⁵⁹ Ahmet Maden, a. g. m. , s. 101.

¹⁶⁰ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 413.

¹⁶¹ Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri , s. 81.

¹⁶² Aydın Zevkiler, Medeni Hukuk, Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri–Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, s. 278.

¹⁶³ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, “Antikçağ”, C. 2, İst. : Milliyet Gazetecilik A. Ş., t. y. , s. 682.

¹⁶⁴ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 81.

Tarihsel olarak toplum içinde varolmuş, işlenmiş, toplumun geneline mal olmuş ve varlığını kurumlar vasıtası ile devam ettiren, seremonik birtakım özellikler taşıyan sosyal münasebetler “Kültür kodu”¹⁶⁵ olarak adlandırılırlar. Kültür kodlarının, kuşaktan kuşağa aktarılırken herhangi bir değişikliğe uğramaksızın ilk haliyle intikalinin toplum hayatının dinamikliği ile bağdaşır bir yanı yoktur. Dolayısıyla kültür kodu her devirde yön değiştirir.¹⁶⁶

Gökalp, Eski Türklerde şölen olarak karşılık bulan, karşıdakini yapılane mukabele etmekten âciz kılacak derecede şâsaalı, savurgan ve meydan okumaya yönelik bir tür ziyafet olan potlaç¹⁶⁷’ın, form değiştirerek günümüzde kirvelik müessesesi olarak ortaya çıktığını¹⁶⁸ belirtmektedir. Gökalp aynı şekilde, eski oğuzlarda “yağma toyu” adı verilen bir uygulamanın da potlaca denk düştüğünü ifade etmektedir.¹⁶⁹

Potlacın form değiştirerek kirvelige dönüşmesiyle beraber, potlaç aracılığı ile verilmeye çalışılan mesajda da bir dönüşümün/yeniden formlanması yaşanmış olduğunu düşünüyoruz. Çünkü potlacın omurgasını oluşturan karşıdakini iade-i ziyafette bulunmaktan aciz bırakma olayının kirvelikte de aynen var olduğunu söylemenin, realite ile pek fazla bağdaşır bir yanı yoktur. Potlacın aksine-ileride, kirve seçimi başlığı altında görüleceği gibi-kirvelikte genel olarak bir denklik söz konusudur. Kirvelikte potlaçta olduğu gibi siyasal, sosyal ve ekonomik bir takım imkanları kullanarak, gücüne güç katmak tasavvurunun ötesinde, örfi bazı kuralların karşılıklı kabulüne dayalı olarak çoğunlukla kalıcı bir yakınlık, arkadaşlık ve dostluğun kurulduğunu müşahade etmek mümkündür. Dolayısıyla kirveligin sosyolojik anlamda potlacın, tüm kodlarını taşıdığını söyleyebilmek pek mümkün gözüküyor.

Kültür kodlarının yön değiştirmesiyle ilgili olarak yakın tarihten bir örnek vermek gerekirse, Mardin’in temas ettiği Osmanlı’da, toplum içerisinde oluşan zenginliklerin tek elde toplanmamasını sağlayan, servet yığılmasını önleyen, kazancın bir şekilde topluma yayılmasını ifade eden, toplumsal bir değer olan “ülüş”, temelde aynı görüşe hizmet etmek kaydıyla, şekil değiştirerek dış görünüşe önem vermeyen, dervişçe bir yaşam şekline bürünenek Osmanlı içerisinde varlığını ve fonksiyonerliğini devam ettirdiği¹⁷⁰ hususunu zikredebiliriz.

¹⁶⁵ Eisentadt S. N., Tradition Change and Modernity, New York, Wiley, 1973’den aktaran, Şerif Mardin, İdeoloji, 2.bs., İst. : İletişim Yay., 1993, ss. 115-116, Ayrıca bkz. Orhan Türkoğlu, Milli Kültür Modernleşme ve İslâm, 2. bs., İst. : Birleşik Yay., 1996, s. 198.

¹⁶⁶ Şerif Mardin, a. g. e., s. 117.

¹⁶⁷ Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, Haz., Kâzım Yaşar Koprıman-Afşar İsmail Aka, İst.:Kültür Bakanlığı Yay., 1976, s. 202.

¹⁶⁸ Ziya Gökalp, a. g. e., s. 75.

¹⁶⁹ Ziya Gökalp, a. g. e., s. 265.

¹⁷⁰ Şerif Mardin, a. g. e., s. 116., Ayrıca farklı örnekler için, ss. 117-118’e bakılabilir.

Bugün, devam etmekte olan–etkinlik ve görülme yaygınlıkları aynı olmamakla beraber–saymaca akrabalıkların diğer türlerinin de kirvelikte olduğu gibi, geçmiş kültür kodlarının yön değiştirmiş bir şekli olmaları kuvvetle muhtemeldir. Çünkü sosyal–kültürel bir hâdise olan yapay akrabalıkların teşekkülü, uzun bir sosyolojik süreci gerektirmektedir. Bunların, kısa bir süreç içerisinde “bir–iki kuşak arasında” şekillenip ortaya çıkmış olabileceklerini söylemek en basit anlamıyla, toplumsal hayatın önemli mihenk taşlarından birisi olan akrabalık alt kurumunun bir kolu olan tasavvuri akrabalıkları basite indirmek olur ki, bu bakış açısının, toplumbilim açısından geçerli ve tutarlı bir saptama olduğunu söylemek oldukça zordur.

Sosyolojik anlamda, herhangi bir kültürün şu yada bu şekilde ölmesinden, tümüyle yok olmasından söz etmenin pek imkanı yoktur. Kùltürler, değişik çağ ve medeniyetlerde farklı form ve dillendirmelerle yeniden toplum sahnesindeki yerlerini alırlar.¹⁷¹ Bu eksenî hareket noktası olarak alacak olursak, her birinin ayrı ayrı geçmişteki kültür kodlarını tespit edememiş olmakla beraber, her birinin beslendiği tarihi bir unsur, tarihi bir damar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Netice itibarıyla bu saymaca akrabalıkların, toplumda âniden ortaya çıkmadıklarını, her birinin tarihin kanallarından süzülerek gelen ve ortaya çıktıkları zaman ve zeminlerin dillerine göre inşa edilen kültürel birer doku ve sosyolojik birer gerçeklik olduklarını söyleyebiliriz.

3. Saymaca Akrabalıkları Meydana Getiren Psiko-Sosyal Şartlar

İnsanların gerek yaşamlarını ve gerekse soylarının devamlarını sağlayabilmeleri için, birtakım sosyal ilişkilere girmeleri kaçınılmazdır. Çevreden, insanlardan soyutlanmış, kendi kabuğuna çekilmiş, bir anlamda herkese ve her şeye küsmüş, herkesten ve her şeyden soyutlanmış bir yaşam şeklinin sağlıklı olduğunu söyleyebilmek çok zor gözükmektedir. Doğru olanın, belli şartlar altında ve sınırları belirlenmiş kurallar çerçevesinde, insanlarla sosyal teması kesmeden, düzenli ve sağlıklı bir şekilde bu ilişkiyi sürdürerek yaşamının devamlılığını sağlamaya çalışmak olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmaz. O bakımdan hayatını ancak, insani olan bütün ihtiyaçlarını karşılayabilme noktasında, toplum içerisinde devam ettirebilecek olan insanın, gereksinim duyduğu her şeyi bireysel imkanlarıyla temininin imkansızlığından dolayı sosyal münasebet bir anlamda zorunlu hale gelir.

¹⁷¹ Sönmez Kutlu, “Din Anlayışında Farklılaşmalar ve Türkiye’de Alevilik–Bektaşilik Üzerine Söyleşi”, Diyanet Aylık Dergi, S.147, Mart, Ank. : 2003, s. 6.

Sosyal hayat, ana hatlarıyla iki farklı çerçeve içerisinde tanımlanmaktadır. Bunlardan birisi Cemiyet bir diğeri ise Cemaattir. İnsanların eylemlerini yerine göre hür kılan, yerine göre sınırlandıran, hayatın bütün icraatlarında gerekli bir şart olan, karşılıklı yardım ağına sahip, bünyesinde gruplaşmaları ve bölünmeleri ihtiva eden, sosyal müesseseler ve ilişki sistemi¹⁷² olan cemiyet, benzerliklere olduğu kadar farklılıklara da dayalı¹⁷³ bir sosyal münasebetler ağına sahiptir.

Cemiyet'in alternatifi olarak değil ancak, farklı kapsama sahip bir kavram olan Cemaat'ten de kısaca bahsetmek gerekir. Küçük yada büyük herhangi bir grubun üyelerinin, şahsi menfaatlerini ön plana çıkararak değil de, müşterek hayatın ana unsurlarını paylaşarak bir arada yaşamaları olarak ifadesini bulan cemaat'in ana şartı, bir şahsın sosyal ilişkilerinin tümünü ihtiva etmesidir.¹⁷⁴

Modern teknoloji ve telekomünikasyondaki, bazen takibi bile pek mümkün olmayan değişme ve ilerlemeler sonucunda, sosyolojik anlamda sınırların çok net olarak çizilmesi oldukça zordur. Buradan hareketle varmak istediğimiz nokta, artık bu gün insanların hayatının tüm yönleriyle yalnızca cemiyet veya yalnızca cemaat formatı içerisinde devam ettiğini söylemek sosyal realite ile ne kadar bağdaşır? Sorusunu sorma noktasıdır. Gerek dar kapsamlı ve gerekse geniş kapsamlı ilişkilerin tümünün, her zaman için formal veya informal olmadıklarını müşahade etmek mümkündür. Dolayısıyla bazen yalnız, bazen de her ikisini bir arada ilişkiler sahnesinde görmek şaşırtıcı olmamaktadır. Bu itibarla, insan ilişkilerinin bu dilemma üzerine inşa edilmiş olduğunu, sosyolojik bir realite olarak söyleyebiliriz.

Bütün insanlar, dünyanın her tarafında belirli bir grubun üyesi olarak doğarlar ve yaşarlar. İnsanların yaşadıkları topluluklar, sayısal olarak ister çok kalabalık ve isterse az kalabalık olsunlar, bu toplulukların ortak özelliklerinin, insanların yaşamlarını tek başlarına değil de beraberce sürdürmelerinden kaynaklandığını¹⁷⁵ görüyoruz. Tabi bu birlikteliğin doğal bir sonucu olarak da, toplum hayatı renklenmekte ve sosyal ilişkilerde çeşitlilik dominant hale gelmektedir. Esasen tasavvuri akrabalıklar da, bu renk ve çeşitliliğin oluşturduğu bütünün kurucu unsurlarından birisidir.

¹⁷² R. M. MacIver-Charles H Page, Cemiyet I, Çev., Âmiran Kurtkan, İst. : M. E. B. Yay. , 1994, ss. 18.

¹⁷³ Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, 5. bs. , İst. : Filiz Kitabevi, 1995, s. 5.

¹⁷⁴ R. M. MacIver-Charles H Page, a. g. e. , ss.22-23.

¹⁷⁵ Calvin Wells, İnsan ve Dünyası, s. 85.

Yaşamını ancak, iptidai veya modern, bir toplum içerisinde şekillendirip anlamlandıran ve idâme ettiren insanın, ihtiyaç duyabileceği pek çok şeyi akrabalık ilişkileri ekseninde temin edebildiğini söylersek meseleyi çok da abartmış sayılmayız. Yalnız buradaki akrabalık kavramının işlemini sadece, kan bağı veya evlilik yolu ile meydana gelen akrabalıklar olarak değil, aynı zamanda sonradan tesis edilmiş olan, Wells'in deyiimi ile "sanki (fictive)"¹⁷⁶ akrabalık türlerinin de bu ekseninde mütalâa edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Hem ülkemizde ve hem de Latin Amerika ülkelerinde, saymaca akrabalıklar, yerleşik toplumlarda önemli bir yere sahiptir. Aşiret düzeninden ayrılıp yerleşik hayata geçme sürecinde, büyük akraba gruplarında dağılma ve farklı yerlere göç etme görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak göçebe aşiretlere oranla, yerleşik toplumlarda hısım-akraba çevresinde daralma meydana gelir. Dolayısıyla sanal akraba seçimi yoluyla, daralmış olan akrabalık ve dostluk çemberi genişletilme yoluna gidilir. Akrabalık gruplarının küçülmüş olması sebebiyle, sanal akrabalık seçimleri hısım-akraba arasından pek yapılmaz.¹⁷⁷

Tam olarak örtüşüklerini iddia etmek doğru olmayabilir ancak, hayatı sosyolojik anlamda daha bir yaşanır, katlanır ve zevk alınabilir hale getirme noktasında benzeri paralelliklerin evlat edinme hâdisesinde de mevcut olduğunu görüyoruz. Herhangi bir sebepten dolayı "sahih nesepli" bir alt soya sahip olamamış şahısların bu konudaki arzularını, özelemlerini, bir çocuğa karşı göstermek istedikleri şefkat ve koruma duygularını, evlat edinme yoluyla gidermeleri mümkündür.¹⁷⁸ Aynı zamanda evlat edinme yoluyla, sıcak bir aile ortamından, bir ebeveyn şefkat ve ilgisinden yoksun bir şekilde yetimhane vb. yerlerde büyümekte olan çocuklara da, hem bir aile ortamı ve hem de bu ortamın bir evlâda sağlayabileceği her türlü imkanı kullanma şansı sağlanmış olur.¹⁷⁹

Evlennememiş veya evlendiği halde çocuklarında beklediğini bulamamış, akraba çevresi ile gerekli düzeyde bir diyalog sağlayamamış olma vb. durumlardan kaynaklanabilecek, ileride yaşanması muhtemel yalnızlık olgusundan bir nebze de olsa kurtulabilmek için, modernizmin sonuçlarından birisi olarak değerlendirilebilecek, aşırı derecede ferdiyetçiliğin ön plana çıkmış olması sonucunda insanların büyük kitleler/kalabalıklar içerisinde kendilerini yalnız

¹⁷⁶ Calvin Wells, a. g. c. , s. 98.

¹⁷⁷ Ayşe Kudat, Kirvelik, Ank. : Ayyıldız Matbaası A. Ş. , 1974, s. 57.

¹⁷⁸ Aydın Zevkliiler, Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku Aile Hukuku, s. 278., Ayrıca bkz. Turgut Akıntürk, Türk Medeni Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, s. 361.

¹⁷⁹ Kerim Tosun, "Türk Hukukunda Evlatlık Kurumu", Türk Aile Ansiklopedisi, C. 2, Ank. : T. C. Aile Araştırma Kurumu, 1991, s. 484.

hissetmeleri gibi psikolojik faktörlerin saymaca akrabalıkların oluşumunda-aymaca akrabalıkların tümü için söylenemese de-rol oynadıkları söylenebilir.

İnsanların ilişki kurdukları çevreyi geniş tutma, gerektiğinde yardımlarını talep edebileceği insan sayısını arttırma, insanlarla yakınlık kurma, himayeye muhtaç olanlara kanat germe, kendisini psikolojik olarak rahat-belki de sosyal açıdan güçlü-hissedebilme,toplumsal birtakım değerleri yükleme vb. saikleri saymaca akrabalığı meydana getiren sosyal şartlar olarak saymak mümkündür.

4. İşlevsellik Açısından Saymaca Akrabalık

Toplumsal hayatın gerekli kıldığı birtakım ihtiyaçların karşılanması düşüncesinden hareketle oluşturulmuş olan bir kurumun süreklilik arz edebilmesi için, bulunduğu toplum içerisinde icra ettiği bazı fonksiyonların olması gerekir. Aksi halde, kurumun devamına pek fazla imkan yoktur. Konumuz olan saymaca akrabalıkların da belli işlevlerinin olduğu bir gerçektir. Yalnız burada hemen belirtilmesi gereken bir husus vardır ki, o da şudur: İkinci bölümde, isim ve içerikleri üzerinde, anket sonucu elde ettiğimiz verilerin ve ulaşabildiğimiz literatürün elverdiği ölçüde, ayrıntılı olarak durmaya çalışacağımız bu sanal akrabalıkların, işlevsellik açısından hepsinin aynı yoğunlukta olduğunu söyleyemeyiz. Saymaca akrabalıkların, her birinin işlevi üzerinde ayrı ayrı durmaktansa,hepsinin işlevini toplu olarak değerlendirmenin daha uygun olacağını düşündük ve genel bir değerlendirme yoluna gittik.

Saymaca akrabalıkların işlevlerini, genel itibariyle şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde arabulucu, denge sağlayıcı rol oynar. Özellikle kan davalarını bertaraf etmek, aşiretleri barıştırmak, aşiretler arası dostlukları arttırmak için saymaca akrabalıklardan istifade edilmiştir.¹⁸⁰

2. Toplum hayatında dayanışmanın sembolü olmuşlardır. Toplumun uyumu, bütünleşmesi, sosyal dengesi vb. hususlarda büyük katkılar sağlamıştır.

3. Mevcut ilişkilerin daha da sağlamlaştırılması, dostluk derecesinin artırılması ve yoğunlaştırılması gibi işlevler görmüşlerdir.

¹⁸⁰ Mahmut Tezcan, Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım, 2. bs, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1981, s. 137.

4. Aileler arasında bulunan sosyal ilişkiler ağının genişlemesini sağlamıştır. Çünkü, bu tür akrabalık ilişkileri yalnızca iki akrabanın aileleri ile sınırlı kalmaz. Bu ilişki, ailelerin yakın akrabalarına da yansyarak, onları da bu ilişki ağı içerisine katmak suretiyle, insanların yalnızlıklarının giderilmesini sağlar.

5. Saymaca akrabalık ilişkileri aynı zamanda bir, “sosyal sigorta görevi üstlenmişlerdir.” Yoksulluk, açlık, hastalık, kıtlık, sel, deprem gibi hâdiseler karşısında birbirlerine destek sağlayarak gerek ekonomik zararı ve gerekse sosyal çöküntüyü asgari dereceye indirmeye çalışmışlardır.

6. Bu akrabalık ilişkileri, sosyal kontrol görevi görürler.

7. Saymaca akrabalıkların tümünde belirli ölçülerde törenler vardır. Törenlerin ise, toplum hayatında olumlu işlevleri söz konusudur.

Bu ve benzeri işlevlerinden dolayı, saymaca akrabalıkların, toplumumuz da sıhri hısımlıklar kadar önemli addedebileceğimiz bazı toplumsal roller üstlendiklerini, insanlar arası ilişkilere sosyolojik anlamda farklı bir boyut kattıklarını¹⁸¹ söyleyebiliriz.

Amacı, toplum hayatını sosyolojik ve insani boyutuyla daha bir yaşanır hale getirmek olan sanal akrabalıkların önemli işlevler üstlendiklerini ve bir o kadar da önemli olan fonksiyonellikler icra ettiklerini söylemek mümkün olmakla beraber, önemli olduğu kanaatini taşıdığımız bir hususu da belirtmekte fayda görüyoruz: Her bir işlevselliğin saymaca akrabalığın her bir türü için, eşit anlam ve ağırlıkta olduğunu söylemek çok doğru bir ifade olmaz. Hatta bir işlevin aynı akrabalık için, her dönemde aynı anlamı taşıdığını da söyleyemeyiz. İşlevlerin etkinliğinin sıklığını veya yoğunluğunu, içerisinde bulunulan zaman, zemin ve sosyolojik şartlar belirler. Yani, işlevin sosyal hayata katkısı artabilir, azalabilir ve hatta fonksiyonları geçici veya sürekli olarak ortadan kalkabilir.

5. Saymaca Akraba Seçiminde Sosyal–Psikolojik Faktörler

İnsanlar arasındaki ilişki zenginliğini, yoğunluğunu ve toplum hayatında sosyal dayanışmayı arttırmak amacıyla, bir anlamda karşılıklı iyi niyet ve güven esasına dayalı olarak

¹⁸¹ Mahmut Tezcan, “Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, ss. 423–424

kurulan saymaca akrabalık ilişkisinin oluşmasında birtakım sosyal-psikolojik faktörler söz konusudur.

Esasında seçebilmek, tercih kullanabilmek çok önemli bir meziyettir. Çünkü, seçmek veya tercih etmek basit bir kabullenmenin ve sıradan bir sahip çıkmanın ötesinde, pek çok anlam derinliğine sahiptir. Birileriyle yakınlık kurmanın, onlarla yapay da olsa bir dostluk oluşturmanın, sadece bir-iki ihtiyaçtan kaynaklanan basit bir bağ olduğunu düşünmek çok doğru bir yaklaşım sayılmaz. Son tahlilde, “Yakınlık iki insan arasında her türlü kişisel değerlerin kabul edildiği durumdur.”¹⁸²

Toplumsal bir varlık olan insan, tek başına değil de toplum halinde yaşayarak hayatını devam ettirir. Bu yapısı gereği insan, hayatı ve hayatın yükünü başkalarıyla paylaşarak yaşamak durumundadır. İnsanların, şu yada bu şekilde, başkalarıyla herhangi bir işbirliğine gitmeksizin yaşamlarını devam ettirmeleri pek mümkün olmayan bir gerçektir.¹⁸³ Yani toplum hayatı ve dolayısıyla da insan hayatı, karşılıklı yardım ve işbirliği üzerine inşa olunmuştur. Bu karşılıklı yardımlaşma hâdisesi, sadece ekonomik anlamda birtakım gereksinimlerden kaynaklanan bir durum değildir. Bunun ötesinde insanın önce kişiliğini gerçekleştirmesi, hayatta bir duruş belirlemesi, yalnızlıktan kurtulması, kısaca sosyalleşmesi gerekmektedir. İnsanın yalnızlıktan kurtulması sosyalleşme süreci içerisinde gerçekleşmektedir. Başkalarıyla herhangi bir yardımlaşmaya girmediği müddetçe yapayalnızdır.¹⁸⁴ Yalnızlık, insanlar için hep korkunun, ürpertinin adı olmuştur. Bu durumdan kurtulabilmek için de, insanlar kendilerine “bir kader ortağı” bulma arayışına girmişlerdir.¹⁸⁵

Burada, bir hususu belirtmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bizim burada yalnızlığa vurgu yapmış olmamız, hâdiseye indirgemeci bir mantıkla yaklaştığımız izlenimi uyandırmamalı. Sosyal ve psikolojik hâdiselerin, indirgemeci bir anlayışla, tek neden ekseninde izaha kalkışılmasının ilmi zihniyetle bağdaşır bir yanının olmadığını¹⁸⁶ bilakis, bir sosyal hâdisenin için sebep değil; sebepler aranması gerektiğini¹⁸⁷ belirtmeliyiz. Yalnızlığın yanında, başka etkenler-den de söz etmek gayet tabi mümkündür.

¹⁸² H. S. Sullivan, *The Interpersonal Theory of Psychiatry* New York 1953’den aktaran, Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Çev., İştan Gündüz, 7. bs., İst. : Say Yay., 1993, s. 93.

¹⁸³ Erich Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, ss. 31-32.

¹⁸⁴ Erich Fromm, a. g. e., s. 75.

¹⁸⁵ Balzac, *The Inventor's Suffering*’den aktaran, Erich Fromm, a. g. e., s. 31.

¹⁸⁶ Bünyamin Sohmaç, “Dinin toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, S. Ü. İ. F. Dergisi, S. 6, 1996, s. 141, Ayrıca bkz. Hasan Onat, “Kızılbaşlık Farklaşması Üzerine”, İslamiyat, C. 6, S. 3, Ank. : Temmuz-Eylül 2003, 2003, s. 112.

¹⁸⁷ Zeki Arslantürk, *Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları*, s. 65.

Freedman, Sears, Carlsmith, Sosyal psikoloji adlı çalışmalarında, insanların arkadaşlık-yakınlık kurmalarında etkili olan altı faktörden söz etmektedirler. Bu faktörler, adı geçen çalışmada her ne kadar genel anlamıyla arkadaşlık seçiminin belirleyici unsurları olarak değerlendiriliyor olsa da, bunların saymaca akraba seçimine de teşmil edilmesinin herhangi bir mahzuru olmadığını düşünüyoruz. Bu faktörler ve kısaca açıklamaları şöyledir.¹⁸⁸

a) Yakınlık

Yaşanan yerlerin birbirlerine mesafe olarak uzaklığı, bireylerin aralarındaki ilişkilerde belirleyici olmaktadır. Birbirlerine yakın yerlerde ikamet eden insanlar arasındaki dostluk, arkadaşlık ilişkileri daha yoğun olur. Mesafenin yakınlığı aradaki sevginin artmasına yol açar. Birilerini sevebilmek için tanımamız gerektiği gibi, onlardan nefret edebilmek için de tanımamız gerekir. Yakınımızda olan herkesle iyi bir arkadaşlık, iyi bir dostluk ilişkisi içerisinde olabileceğimiz anlamını çıkarmak ne kadar doğru değilse, aynı şekilde uzağımızda olanlarla iyi bir ilişki kuramayacağımız sonucunu çıkarmak da aynı şekilde doğru değildir. Dolayısıyla yakınlık gerekli olduğu halde, tek başına belirleyici bir unsur değildir.

b) Kişisel Özellikler

Genel olarak insanlar arasında, başka değişkenlerin eşit olması şartıyla, dürüst olanları dürüst olmayanlardan, arkadaş canlısı olanları arkadaş canlısı olmayanlardan, yardım etmeyi sevenleri yardım etmeyi sevmeyenlerden vb. daha çok sevmeye eğilimi söz konusudur.

c) Tanışıklık (Aşinalık)

Sevgi bağlarının güçlenmesine yol açan hususlardan birisi de tanışıklıktır. İnsanların birbirlerini görme sıklıkları bazen olumlu ve bazen de olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Uzun süre görüşmeyen/görüşemeyen insanlar arasındaki ihtilaflar minimum düzeyde, sık görüşme imkanı olanlar arasındaki ihtilaflar maksimum düzeyde olabilir. Yani,görüşebilme/görüşme sıklığı zaman zaman nefretin dozunu etkileyebilmektedir.

¹⁸⁸ J. L. Freedman-D. O. Sears-J. M. Carlsmith, Sosyal Psikoloji, Çev., Ali Dönmez, 4. bs. , Ank. : İmge Kitabevi, 2003, ss. 189-245.

d) Ödüllendiricilik

İnsanlar arasındaki duygu ve düşünceler, genelde karşılıklıdır. Sevne karşı sevgi eğilimi, sevmeyene karşı ise, sevmeme eğilimi vardır. Karşımızdakinin bize güzel sözler söylemesi, hoşumuza gidecek şekilde davranması bizi, insan olarak elbette ki memnun edecektir. Ancak bu davranışlar kompliman sınırlarını aşıp yağcılık boyutuna taşınırsa, işte o zaman olumlu olarak beklenen karşı tavırlar olumsuzla dönebilir. Çünkü, bu tarz bir davranış samimiyetsizlik ve çıkar kökmektir.

e) Bilişsel Denge

Bireyler, düşünce şekli olarak kendi düşüncelerine benzeyenlere karşı bir yakınlık hissi duyarlar. Arkadaşlarımızın, fikir düzleminde bizimle aynı şeyleri paylaşmaları bizi son derece memnun eder ve bu bizim için büyük bir önem taşır. Paylaşılan değer sayısı arttıkça, kişiler arasındaki ilişkinin yoğunluğu da aynı oranda olumlu anlamda artacaktır.

f) Benzerlik

Benzerlik, din, din anlayışı, siyaset anlayışı, ulusal köken, mensup olunan toplumsal sınıf, yaş, eğitim düzeyi vb. hususları kapsamaktadır. Gençler gençleri, yaşlılar yaşlıları, İngilizler İngilizleri, Amerikalılar Amerikalıları sevmeye eğilimi gösterir. Bu anlamda, birbirine benze-yen insanların karşılıklı olarak birbirlerine yoğun bir ilgi-alaka göstermeleri, yüksek bir sevgi eğilimi sergilemeleri oldukça mümkün gözükten bir husustur. Yine aynı şekilde, güven duygu-suna dayalı olarak karşılıklı açılmalar, dertleşmeler, tutum benzerlikleri insanlar arası ilişkileri belirleyicilik boyutunda etkileyen önemli faktörlerdir

İnsanların ortak paydaları arttıkça aynı düzlemde bir araya gelmeleri, aynı eksenli düşünce üretmeleri ve ortak idealler etrafında kenetlenme olasılıklarının olabildiğince yüksek olduğunu görüyoruz. O bakımdan yukarıda sayılan unsurlar vb. leri, toplum ekseninde yükselen sosyal ilişkilerin vücut bulmasında kilit rol oynadıkları gibi, aynı zamanda bir bütünü oluşturan parçaların birbirine kenetlenmesini sağlayan harç görevi görmektedirler.

6. Geleneksel ve Modern Toplumlarda Saymaca Akrabalıklar

Toplumların varlıklarını düzenli bir şekilde geleceğe taşıyabilmeleri için, ihtiyaç duydukları şeylerin karşılanması gerekir. İhtiyaç bir kişinin, bir organizasyonun, veya başka herhangi bir şeyin hayatta kalabilmesi için, gerekliliği kabul edilen şeydir. Ancak, bu gerekliliklerin neler olduğu ve bunların karşılanma düzeylerinin ne olacağı/olması gerektiği noktasında ortak bir kanaatin varlığı söz konusu değildir.¹⁸⁹

Doğrusu, ihtiyaçların neler olduğu ve hangi düzeyde karşılanmaları gerektiği noktasında tam bir mutabakatın olmayışı çok fazla bir önem taşımamaktadır. Esasında asıl önemli olanın, ister geleneksel olsun ve isterse modern olsun, her dönemin kendi şartları içerisinde tezahür eden birtakım ihtiyaçlarının olduğu ve bu ihtiyaçların da, içerisinde bulunulan sosyal, siyasal, dini vb. mekanizmalar tarafından üretilen oluşumlar aracılığı ile karşılandığı gerçeğidir. Dolayısıyla, hem ihtiyaçların türü ve hem de bu ihtiyaçların karşılanma yolları ve şekilleri, içerisinde bulunulan toplumsal şartlarla çok yakın bir paralellik göstermektedir.

Geleneksel toplum, iş bölümünün–dolayısıyla uzmanlaşmanın–pek fazla gelişmediği, az sayıda nüfusa sahip olduğu, toplumsal hareketlilikten ziyade görece de olsa bir durgunluğun hakim olduğu, toplumsal kontrolün çoğunlukla gelenekler aracılığı ile sağlandığı toplum olarak tanımlanan ve ilkel, antik, klasik, köylü toplumların anlatılmak istendiği toplumdur.¹⁹⁰ Modern toplum tanımlamasını yapmadan önce, modernleşmenin yönü ile ilgili bilgi vermesi açısından, modern kelimesinin etimolojisi üzerinde kısaca durmanın faydalı olacağını düşünüyoruz. Modern kelimesi, eski latince “hemen şimdi” anlamına gelen moda kelimesinden türetilmiş olan modernus kelimesinden alınmıştır. Yaşadığımız zamana ait veya uygun düşen demektir.¹⁹¹

18. asırdan başlayarak dünyanın merkezinin Batı’ya kaymasını sağlayan ve köklerini Rönesans’ta bulduğumuz yepyeni bir vâkıa olan modernlik(modernite)¹⁹² ile modernleşme kavramları arasında tanımlama itibariyle herhangi bir farklılığın olup olmadığına bakmamız gerekiyor. Ancak tanımlamaya geçmeden önce bu noktada Türköne ile Giddens arasındaki bir nüansı belirtmek gerekir. Modernlik için Türköne’nin 18. asır belirlemesine karşın Giddens,

¹⁸⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji sözlüğü*, ss. 324–325.

¹⁹⁰ Önal Sayın, *Sosyolojiye Giriş*, ss. 95–100.

¹⁹¹ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği*, ss. 227–228.

¹⁹² Mümtaz’er Türköne, “Modernleşme ve İslamlaşma”, *Bilgi ve Hikmet*, S. 1, İst. : Kış/1993, s. 72.

modernliğin Avrupa’da 17. yüzyılda başladığını belirtmektedir.¹⁹³ Modernliğin evrenselliği içermesine karşılık, modernleşme daha ziyade farklı ülkelerin tarih ve kültürlerinden hareketle çizmeye çalıştıkları güzergâhın adı olarak belirlenmektedir.¹⁹⁴ Bu bağlamda modernleşme kavramına getirilen yaklaşım ve açılımlar üzerinde duracak olursak; geçmiş yıllarda kristalize olmuş, günümüzdeki mevcut yaşamımızı şekillendirmiş, toplumları belli bir yöne sevk etme gücü olan, iç içe geçmiş yapısal, kültürel, psikik ve fiziksel değişimler karmaşasını dillendiren modernleşmenin,¹⁹⁵ toplumların “genellikle sanayileşme ve laikleşme aracılığıyla uğradığı ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm,”¹⁹⁶ Alex İnkels’in tanımlamasıyla, kişisel düzeyde ortaya çıkan değişim¹⁹⁷, batı toplumlarının etkisiyle, batılı olmayan toplumlarda başlayan “değişmeyi/gelişmeyi” ifade eden¹⁹⁸, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. pek çok alanda sanayileşmesini tamamlamamış, batı toplumlarının sahip olduğu yapı, kurum, değer ve sistemlere sahip olmak ve o düzeye ulaşmak için yapılan bütün çalışmalar¹⁹⁹, insan, tabiat ve toplum arasındaki denge unsurunu bozmadan, insanların hayat şartlarını daha müreffeh seviyelere taşımak amacıyla yapılan faaliyetler²⁰⁰, “bir zihniyet ve bir vaziyet alış”²⁰¹ ve “Batı dışı toplumların, kendilerine ait olmayan bir tarihi yaşamaya başlamaları”²⁰² şeklinde yapılmış olan farklı tanımlamalarını görmemiz mümkündür. Modernleşmeyi, dünyanın hemen her yerinde görülebilen ve hissedilebilen bir olgu olarak karşımızda görmekteyiz. Bu itibarla kavramın farklı bağlam ve biçimlerde kullanılmış olması doğal karşılanmalıdır.²⁰³

Hâdiseye, Durkheim’ın “De la Division du Travail Social (Toplumsal İşbölümü Üzerine)”, adlı eserinde mekanik ve organik dayanışma diye formüle ettiği perspektiften bakacak olursak, farklılaşmanın pek fazla belirlenmediği, ortak duyguların hissedildiği, ortak değerlerin paylaşıldığı, ortak bir kutsala inanıldığı ve benzerliğin fazla olduğu, bireylerde bir farklılaşma olmadığından toplumun daha bir tutarlı olduğu dayanışma türünü mekanik dayanışma; düşüncenin ayniliğinden ziyade farklılığından söz edilebildiği, bezerliğin değil de farklılıkla-

¹⁹³ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev., Ersin Kuşdil, 3. bs., İst. : Ayrıntı Yay., 2004, s. 11.

¹⁹⁴ Nilüfer Göle, “Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine”, *Modernleşme ve Batıcılık*, 3. bs., Editörler Tamlı Bora, Murat Gültekinil, İst. : İletişim Yay., 2004, s. 58.

¹⁹⁵ Hans van der Loo, Willem van Reigen, “Modernizmin Paradoksları”, *Bilgi ve Hikmet*, Çev., Kadir Canatan, S.1, İst. : Kış/1993, s. 114.

¹⁹⁶ Ana Britannica, “Modernleşme”C. 16, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1989, s. 164.

¹⁹⁷ Orhan Türkdoğan, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözümler*, 2. bs., İst. : Birleşik Yay., 1996, s. 78.

¹⁹⁸ Mehmet Akgül, *Türk Modernleşmesi ve Din*, Konya: Çizgi Kitabevi, 1999, s. 43.

¹⁹⁹ Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 2. bs., İst. : Ağaç Yay., 1993, s. 71.

²⁰⁰ Önal Sayın, a. g. e., s. 94.

²⁰¹ Nermin Erdentüç, *Türkiye’de Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasabetleri*, s. 97.

²⁰² Mümtaz’er Türküne, a. g. m., s. 72.

²⁰³ Hans van der Loo, Willem van Reigen, a. g. m., s. 114.

rın belirginleştiği ve bu farklılıktan dolayı da bir “consensus”un söz konusu olduğu dayanışma türünü ise, organik dayanışma²⁰⁴ olarak ifadelendirmek mümkündür.

Durkheim’in bu görüşü ile ilgili olarak N. Şazi Kösemihal, ilkel toplumlarda bireyler arası dayanışmanın benzerlikten kaynaklandığını, fakat toplumların ilerleme kaydetmesiyle bu dayanışmanın zayıfladığını, benzerliğe dayanmış olan bu mekanik dayanışma şeklinin, yerini iş bölümüne dayanan organik dayanışma şekline bıraktığını²⁰⁵ belirtmektedir. Mekanik dayanışmadaki çözülmenin sonucunda ortaya çıkan toplumsal farklılaşmanın egemen olduğu organik dayanışma toplumunda ortak bilincin kapladığı varlık alanında küçülme görüleceği gibi, insanlar bir çok durum karşısında kendi özel tercihlerine göre inanma ve kendi istekleri doğrultusunda davranış sergileme serbestliğini elde ederler.²⁰⁶

Durkheim’de mekanik dayanışma, organik dayanışma ifadelerinde vücut bulan toplumsal tanımlamaları, Tönnies’te oluşumunda kişisel iradelerin pek bir etkisinin olmadığı cemaat ve oluşumunu karşılıklı olarak bireysel tercihlerin temellendirdiği cemiyet olarak okuyoruz.²⁰⁷

Saymaca akrabalıklar hâdisesini ister geleneksel toplum-modern toplum bağlamında , ister mekanik dayanışma-organik dayanışma bağlamında ve isterse cemaat-cemiyet bağlamında değerlendirmeye tâbi tutalım, sonuç itibarıyla değişen pek bir şey olmayacak. Çünkü toplumu tanımlayıcı bu ifade çiftlerinin arasında birtakım nüanslar söz konusu edilebilse bile, bunların örtüştüklerini söylemenin yanlış bir ifade olmayacağı kanaatindeyiz.

Farklı çıkış noktalarından hareketle kurgulanmış olan geleneksel ve modern toplumların, geleneğe ve geleneksel kurumlara bakışı, toplumsal hayat karşısındaki duruşu, toplumsal hayatın birlik ve bütünlüğü için gerekli olan unsurların yapıları, kısaca hayata bakışları ve hayatı algılayışları elbette ki farklı olacaktır. Farklı siyasi, içtimai ve kültürel yapıları sahip bu iki toplumsal yapıdan aynı refleks ve aynı duyarlılıkları beklemenin sosyolojik olarak onaylanacak bir tarafı yoktur. Ancak, Türkdogan geleneksel ile moderni, “anti-etikal zıt kutuplar” olarak değerlendirmenin çok doğru bir yaklaşım olmadığını, bu iki kavram arasında bazı

²⁰⁴ Raymond Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev., Korkmaz Alemdar, Ank. : Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1986, ss. 313-314, Ayrıca bkz. Nuray Mert, Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce, İst. : Bağlam Yay., 1994, s. 20.

²⁰⁵ Nurettin Şazi Kösemihal, Sosyoloji Tarihi, 4. bs., İst. : Remzi Kitabevi, 1989, s. 184.

²⁰⁶ Raymond Aron, a. g. e., ss. 316-317.

²⁰⁷ Tönnies, F., “Gemeinschaft und Gesellschaft,” 3. bs., ss. 1-102, Berlin 1920’den aktaran Nurettin Şazi Kösemihal, a. g. e., ss. 203-204., Ayrıca bkz. Hans van der Loo, Willem van Reigen, “Modernizmin Paradoksları”, ss. 115-116, dikotomik tipleştirmeler için bkz. Mübaccel B. Kuay, Toplumbilim Yazıları, ss. 11-12.

durumlarda bir uyum söz konusu olabileceği gibi, karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenebileceklerini belirtmektedirler.²⁰⁸ Bu bağlamda Akgül'ün geleneksel ve modern toplum tiplmeleri ile ilgili değerlendirmelerini de zikretmek gerekir: "...geleneksel ve modern tiplmeleri ve çözümlemeleri ele alınırken, geleneksel olan dinsel, modern olan ise seküler/laik ya da profan bir içerikle doldurulmaktadır. Yani eski ve yeni tanımların formasyonu, dine bakış açısına ve dinden boşaltılan alanların dünyevileştirilmesine göre oluşturulmaktadır."²⁰⁹

Günümüzdeki toplum olarak dillendirilen modern toplum²¹⁰ hayatında, modernitenin getirdiği değişimin neticesi olarak, geleneksel yapıların zorlandığını,²¹¹ modernliğin yayılmasıyla beraber aydınlanma düşüncesinin her türlü geleneğin dengesini bozduğunu görmekteyiz.²¹² Avrupa'da 18. yüzyılda yükselme trendine geçen Aydınlanma düşüncesi, geleneğe kötü bir ün kazandırdı. Aydınlanma düşünürleri geleneği "dogma ve cehaletle" özdeşleştirerek servise koymak suretiyle kendi yaklaşımlarını haklı çıkarmanın uğraşı içerisinde olmuşlardır.²¹³ Doğrusu, gelenekleri ve aynı zamanda geleneksel yapıları bertaraf eden bir anlayış olan modernleşme²¹⁴ sonucunda, geleneksel yapıların işlevlerini tümüyle veya kısmen yitirmiş olmaları sosyolojik açıdan olağan bir durumdur.

Bireyin ve toplumun hayatında rutinleşen çoğul bir yaşam formu olan "gündelik hayatın dönüştürülmesi fikriyatı, modernleşme için olmazsa olmaz bir yönelim objesidir. Bir dizi radikal atılım, söz konusu hayatın bazı temel özelliklerini sarsmayı hedeflemiştir. Harf seçimin-den, giyim kuşama, zaman ölçütlerinden tarih tasavvuruna kadar değişen pek çok alanda gerçekleştirilen devrimler, gerçekte gündelik yaşam kalıplarının yenilenmesini ve Batılı değerlerin sıkı bir şekilde gözetilmesini içerir. Bu bağlamda gelenekselin temel değerleri, yeni koşulların grameri içinde gözden geçirilmiş ve çoğunlukla da reddedilmiştir."²¹⁵ Aslında Subaşı'nın bu saptaması, eski ile yenin, geleneksel olanla modern olanın birbirlerini iten ve birbirlerinin yaşamlarını bertaraf etmeyi vazife edinmiş kutuplarla mücehhez olduklarını açıkça resmetmektedir. O bakımdan güçlü olan-kurumlarıyla, içerikleriyle vs.-zayıf olanı alanın dışına çıkaracaktır.

²⁰⁸ Orhan Türkdoğan, a. g. e. , s. 78.

²⁰⁹ Mehmet Akgül, a. g. e. , s. 69.

²¹⁰ Emre Kongar, a. g. e. , s. 228.

²¹¹ Sönmez Kutlu, "Din anlayışında Farklılaşmalar ve Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik Üzerine Söyleşi," s. 8,

²¹² Anthony Giddens, Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği, Çev., Mülge Sözen-Sabir Yücesoy, İst. : Metis Yay. , 2002, s. 13, modernleşmenin geleneksel toplumlar üzerindeki etkisi için bkz. Necdet Subaşı, Gündelik Hayat ve Dinsellik, İz Yay. , İst. : 2004, s. 12.

²¹³ Anthony Giddens, Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev., Osman Akınhay, İst. : Alfa Yay. , 2000, ss. 52,54.

²¹⁴ Nilüfer Göle, "Genç Sosyologlarla Mahrem Bir Söyleşi," Ümit Meriç Yazan, 21. Yüzyılın Eşiğinde Sosyoloji Konuşmaları, İst. : Timaş Yay. , 1999, ss. 74-75.

²¹⁵ Necdet Subaşı, a. g. e. , ss. 11,13.

Modernleşme olgusunu Türkiye bağlamında değerlendirecek olursak, Türkiye'deki modernleşme sürecinin 19. yüzyıldan itibaren başladığını görmekteyiz.²¹⁶ Aslında bu süreç aynı zamanda sosyal, siyasal, dinî vb. alanlardaki algılamalarda da köklü birtakım değişimlerin/okumaların başladığı süreçtir. Modernliğin sonucunda yeniden şekillenen hayat tarzları, bizleri geleneksel toplumsal düzenin türlerinin hemen hepsinden “eşi görülmedik bir biçimde” çekip almıştır.²¹⁷ Tam da bu noktada Erol Güngör'ün, “Türk modernleşmesinin temel çatışma merkezlerinden” birisinin de din olduğuna dikkat çektiğini²¹⁸ belirtmeliyiz. Türkiye'de özellikle Cumhuriyet'le beraber ivme kazandığını söyleyebileceğimiz modernleşme²¹⁹'nin yeniye-kendisine-yer açabilmesi için eskiyi sorgulaması, bir kısmını dönüştürerek yeniden yapılandırması ve bir kısmını da ortadan kaldırması gerekiyordu. O bakımdan modernleşmenin yaptığı şey, ayaklarını sağlam basabileceği ve toplum dokusunun derinliklerine nüfuz edebileceği bir zemini oluşturmak olmuştur. Bu yeni/yeniden yapılanma ise, geleneksel değerler çerçevesinde yaşama şansı bulan saymaca akrabalıkların büyük bir sarsıntı geçirmesine yol açmıştır. Doğrusu tüm bu olup bitenleri modernleşmenin doğal bir sonucu olarak görmek gerekir.

İlişkilerin, herhangi bir aracı kurum olmaksızın yüz yüze olduğu, sosyal hayatın yazılı hukuk kurallarından ziyade, yazısız-sözlü-hukuk kuralları olarak telâkki edebileceğimiz örf ve töreye göre düzenlendiği sade ilişkilerden oluşan geleneksel toplum ile, ilişkilerin yazılı hukuk normlarına göre tanzim edildiği, sosyolojik anlamda son derece komplike ilişkilerin söz konusu olduğu, bireyin ön plana çıktığı modern toplumun hem ihtiyaçları ve hem de bu ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan, gerek yasal ve gerekse sosyolojik mekanizmalar elbette farklı olacaktır. Modern dönemde tezahür eden herhangi bir ihtiyacı karşılamak için, geleneksel döneme ait bir mekanizmada çözüm aramanın, toplumbilim açısından çok doğru bir yaklaşım olamayacağını söylemek durumundayız.

Modernlikle geleneksellik arasında böyle bir denklem veya ilişki kurmak mümkün olmakla beraber, modernliğin tanımının artık gelenekten tümüyle kopmak olmadığını, aslında modernliğin hem geçmişle bir bağ kurabilmek ve hem de geleneği yeniden yorumlamak/inşa

²¹⁶ Metin Çulhaoğlu, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu,” Modernleşme ve Batıcılık, 3. bs. , Editörler Tamlı Bora, Murat Gültekin, İst. : İletişim Yay. , 2004, s. 171.

²¹⁷ Anthony Giddens, Modernliğin sonuçları, s. 14.

²¹⁸ Mehmet Akgül, Türkiye'de Din ve Değişim Bir Erol Güngör Çözümlemesi, İst. : Ötüken Yay. , 2002, s. 401.

²¹⁹ Metin Çulhaoğlu, a. g. m. , s. 172.

etmek şeklinde düşünmek gerektiğini, aslında gelenekleri dönüştürebilen ve onları yeniden yorumlayabilenlerin modern olabildiklerini de belirtmemiz gerekir.²²⁰

Dolayısıyla, geleneksel toplum yapısı içerisinde ortaya çıkmış olan kurum ve kuruluşların hiçbir değişikliğe uğramaksızın, modern toplum bünyesinde de işlevselliklerini devam ettirebilmeleri, toplumbilimin vazgeçilmezi olan değişme açısından mümkün değildir. Ancak bunlar tamamen veya kısmen yön değiştirerek modern toplum içerisinde yeniden ortaya çıkabilirler.

7. Küreselleşme, Yabancılaşma ve Sekülerleşme Bağlamında Saymaca Akrabalıklar

Gelenekğin kalıpları içerisinde kurgulanıp üretilen ve kendi döneminde toplumsal birtakım taleplere denk düşen saymaca akrabalıklar, küreselleşen dünyanın yabancılaşan bireyleri nezdinde doğrusu pek de kıymeti harbiyesi olmayan bir yere oturmaktadır. Toplumsalın her an yeniden üretilip servisinin yapıldığı bir dünyada, kendilerini değiştirerek yeniden var kılma gibi bir yetkinlikten mahrum olan, omurgasını geleneksel olanın oluşturduğu ve sosyolojik realitelerin pek çoğunun yabancı olduğu saymaca akrabalıkların, küresel dünyanın eşiğinden atlama gibi bir durumunun söz konusu olmadığı, malûm bir realiteyi belirtmekten başka bir şey değildir.

Giddens'in "uzaktan etki" olarak tanımladığı küreselleşme, esasen mekânın ve zamanın dönüştürülmesiyle ilgili bir kavramdır.²²¹ Küreselleşme aynı zamanda, dünya toplumlarının karşılıklı olarak artan bağımlılıklarını ifade eden genel bir kavramdır. Dünya üzerindeki herhangi bir ülkedeki yaşam artık diğer ülkelerden tümüyle bağımsız/izole değildir. Günümüzün en zengin olarak addedebileceğimiz ülkelerinde bile insanlar dışarıdan getirilen/ihraç edilen mallara bağımlı yaşamaktadırlar.²²² Sanayileşme ve kentleşme gibi değişim olgularına globalleşmenin eşlik etmesiyle beraber, toplumların tek tipleşme rotasına girdikleri inkarı mümkün olamayacak derecede bârızdır.²²³ Dünya küreselleştikçe farklı kültürel yapılarla vurgu artmaktadır. Aynı farklı kültürlerin böylesine küreselleşen bir dünyada daha fazla bir varoluş imkânını yakalayabildiklerini söyleyebilmek oldukça zordur. Çünkü küresel dünya,

²²⁰ Nilüfer Güle, a. g. m. , s. 45

²²¹ Anthony Giddens, Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği, s. 12.

²²² Anthony Giddens, Sosyoloji, s. 67.

²²³ Ergün Yıldırım, Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi, s. 43.

tabiatı gereği bütünleşen, hemen herkesi içine almanın yolunu bulan ve herkese kendine ait kültürün damgasını vurmak suretiyle benzeştiren/dönüştüren bir dünyayı işaret etmektedir.²²⁴ Dolayısıyla küreye katılan her toplum, bir anlamda kendi kültürel hususiyetlerinden sıyrılmak kaydıyla, kürenin dönüştüren kavram ve kültürünü kabullenerek girmek durumundadır.

Küreselleşme, içinde yaşamakta olduğumuz toplumun bütün kurumlarını dönüştürmeye muktedir bir yapıya sahiptir ve bu kurumları dönüştürmektedir.²²⁵ Dolayısıyla mevcut kurumların bu haliyle toplumsal taleplere cevap vermelerini beklemek, doğrusu biraz fazla iyimserlik olur. Giddens, sahip olunan kurumların yeniden düzenlenmesinin veya yenilerinin oluşturulmasının bir zorunluluk haline geldiğini vurgulamakta ve küreselleşmenin bu günkü mevcut yaşamımızda tesadüfî bir olgu olarak yer almadığını; tam aksine yaşamımızı bütün boyutlarıyla değiştiren bir olgu olduğunu belirtmektedir.²²⁶ Malûm olduğu üzere, değişen/dönüşen bir kurumun tabiatıyla işlevi de değişmektedir. Bu bağlamda, küreselleşmenin kurumların bünyesinde yaptığı dönüşümün, yönü belli olmayan gelişi güzel bir dönüşüm olmadığını belirtmek gerekir. Buradaki dönüştürme muhtemelen küreselleşmenin kendisi için belirlediği hedefle doğru orantılıdır. Böylesine büyük çaplı bir değiştirme rüzgarının altında kalan aile-akrabalık kurumuna baktığımızda, akrabalığa yeniden bir anlam yüklemesi yapıldığını ve yapılan bu yüklemenin öncekinden bir hayli farklılıklar içerdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Saymaca akrabalığın geleneksel dönemdeki etkinliğinin, küreselliğin tanımladığı günümüz toplumunda oldukça azaldığını ve bir değer yitimiyle yüz yüze geldiğini görüyoruz. Bu ilişkilerin değişme karşısında kendilerini yeniden tanımlama gibi bir durumları olmadığı gibi değişim karşısında duruş belirleyecek bir direnç noktalarının da kalmamış olduğunu söylemek abartılı bir ifade sayılmaz.

Küreselleşmenin en önemli taşıyıcılarından birisi hiç kuşkusuz iletişim/medya sektörüdür. En yoksul bölgelerin dahi kapsama alanında bulunduğu elektronik iletişim dünyası gerek yerel kurumları ve gerekse gündelik yaşamı oldukça sarsmaktadır. Bu gün dünyanın öbür ucunda meydana gelen olaylar bizleri, önceki dönemlere nazaran daha doğrudan ve daha yakından etkileme gücüne sahiptir.²²⁷ Bilgi nakil vasıtalarında dünya çapında bir devinim

²²⁴ Yasin Aktay, "Birleşen Dünyada Çoğalan Kültürler", Avrupa Günüğü, 2001/2, s. 201.

²²⁵ Anthony Giddens, Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi, Çev., Mehmet Özyay, İst. : Birey Yay., 2000, s. 45.

²²⁶ Anthony Giddens, Elimizden Kaçıp Giden Dünya, s. 31.

²²⁷ Anthony Giddens, a. g. e., ss. 42-43, Ayrıca medyanın gücü için bkz. Paul E. Soukup, Francis J. Buckley, David C. Robinson, "Bilgi İletişim Teknolojilerinin Tolojî Üzerindeki Etkisi", Tabula Rasa, Çev., Mehmet Akgül, S. 12, Eylül-Aralık 2004, ss. 189-200, Cengiz Özdiker, "Televizyon Yayınlarındaki Mafya(!) Tiplmeleri ve Dizilerin Bireysel ve Toplumsal Etkileri", Karizma, S. 21, Ocak-Şubat-Mart 2005, ss. 7-17.

yaşandığını, önceleri yavaş bir seyir takip eden kitle yayın araçlarının günümüzde kendine özgü dinamikleriyle yeni hız ve ivme kazandıklarını söyleyebiliriz. Batı dünyasının 16. yüzyılda tanıştığı basım teknolojisi, telgraf, radyo, televizyon, video kayıt cihazları ve internet gibi yeni sayılabilecek elektronik medya teknolojisiyle farklı boyutlar kazanarak sosyal hayatı devamlı olarak yeniden şekillendirme etkisine sahip “kitle iletişim araçları” haline gelmiştir.²²⁸ Medya araçlarının eğlence formatı aracılığıyla haber ve bilgi aktarıyor gibi insanların dünyaya bakışlarını şekillendirdikleri söylenebilir.²²⁹ Elektronik iletişim sadece bilgi ya da haberlerin daha hızlı aktarılmasını sağlayan bir yol değildir. Elektronik iletişim, toplumsal hayatın tüm dokularına nüfuz ederek değişimine neden olmaktadır.”Nelson Mandela’nın görüntüsü bize yan komşumuzun yüzünden daha aşına geliyorsa”, gerek günlük deneyimlerimizin niteliğinde ve gerekse sosyal ilişkilerimizin boyutunda pek çok şey değişime uğramış demektir.²³⁰ Bu kadar güçlü ve aynı oranda etkili medyanın dönüştürücülüğü karşısında hangi geleneğin/geleneksel oluşumun ne kadar ve nereye kadar dayanma gücü olur? Sevimsiz bir ifade olan küreselleşme²³¹ acaba, kendi potasında eriterek şekillendirip dönüştürmeye çalıştığı yerel kültürler tarafından hangi ölçüde sevilir?

Yukarıdaki mülâhazaların son tahlilde bizi götüreceği nokta, ilk defa Hegel’in kullandığı²³² yabancılaşma kavramı olacaktır. Ancak kavramın sistematik olarak kullanımına ilk olarak Marksist literatürde rastlıyoruz.²³³ Yabancılaşmaya Hegel’in yaptığı yükleme ile Marks’ın yaptığı aynı değildir. Hegel’de insanın var oluşu ile, varlığı arasındaki mesafeye dayanmakta olan yabancılaşma,²³⁴ Marks’ta insanın kendi emeğine yabancılaşması biçiminde bir karşılık bulmaktadır. Sosyologlar ise hâdiseye sosyolojik yönü ağır basan bir tavır sergileyerek, bireyin toplum ve kültürüne yabancılaşması şeklinde yaklaşmışlardır. Yabancılaşmadaki temel espri, bireyin elinin ermemesi ve kendisine ait olanı kontrol altına alamamasıdır.²³⁵ Dolayısıyla yabancılaşma, kendini kontrol insiyatifinden yoksun, kültürel/toplumsal değerlerinden kopuk ve geleneksel olanla arasına geniş açı koyan bireylerin yetişmesine zemin hazırlamaktadır.

²²⁸ Mehmet Akgül, “Medya ve Din, Radyo İletişimi ve Gözyaşı FM Örneği”, Yayınlanmamış makale, s. 1.

²²⁹ Paul E. Soukup, Francis J. Buckley, David C. Robinson, a. g. m. , s. 191.

²³⁰ Anthony Giddens, a. g. e. , s. 24.

²³¹ Anthony Giddens, Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi, s. 40.

²³² Mustafa E. Erkal, “Sanayileşme ve Yabancılaşma İlişkisi”, Sosyoloji Konferansları, Yirminci Kitap, İst. : İ. Ü. Yay. , 1984, s. 9.

²³³ Mustafa Aydın, Bilgi sosyolojisi, İst. : Açılım Kitap, 2004, s. 222.

²³⁴ Mustafa E. Erkal, a. g. m. , s. 9.

²³⁵ Mustafa Aydın, a. g. e. , ss. 222-223, Ayrıca bkz. Ömer Demir-Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, s. 377, Raymond Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, ss. 171-172, Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, ss. 798-800.

Bireyin gelenekle/geleneksel olanla arasındaki makası açan bir diğer unsur ise sekülerleşmedir. Sekülerleşme, “geleneksel toplumdan sanayi toplumuna geçişe paralel olarak en kaba tanımı ile dünyevi diye tanımlayabileceğimiz modern dünya görüşünün dinsel öğretinin yerini alması sürecidir.”²³⁶ Mert’in bu tanımlamasına paralel bir tanımlamayı da Marshall’da görüyoruz. Marshall sekülerleşmeyi, modern sanayi toplumlarında dinî inanç, pratik ve kurumların toplumsal önemlerini kaybettikleri sürecin adı²³⁷ olarak kaydetmektedir. Toplumsal önemlerini kaybeden kurumlar şeklen mevcut olmalarına rağmen, büyük çapta içerik kaybına uğramışlardır. Giddens bu tür kurumları, kuruluş sebepleri olan işlevler karşısındaki yetersizliklerinden dolayı, “kabuk kurumlar” olarak addetmektedir.²³⁸

Akyol, dinî inançların toplumsal işlevlerinin olmamasının ve yalnızca “kişinin vicdanında” kalmasının sosyal bilimlere aykırı bir temenni olduğu tespitini yapmaktadır.²³⁹ Ancak Türkiye’de, batılılaşma ile beraber başlayan sekülerleşme,²⁴⁰ dinin ve dine ait olanın sosyal hayattan şu ya da bu şekilde uzaklaşmasına kapı aralamıştır. Toplumsal hayatta kutsal olanın etkisinin azalmasıyla/sekülerleşmesiyle geleneğin konumunda da bir değer yitiminin söz konusu olması kaçınılmazdır. Çünkü, “din ve gelenek her zaman yakından ilişkili olagelmıştır.”²⁴¹ O bakımdan din, geleneği besleyen ve sosyolojik olarak var eden ana unsurdur. Sekülerleşme süreci toplumdaki dinî etkiyi refuze etmiştir. Buna bağlı olarak da gelenek ve geleneksel olan tabiatıyla kendisine yer bulamamıştır. Çünkü ortada, beslenme damarını yitirdiğinden dolayı–fonksiyonel açıdan–gelenek diye bir olgu kalmamıştır.

Kendi kurum ve kuruluşlarıyla gelen yeni toplum düzeni ve anlayışı, yaşamsal düzeyde varlığını devam ettirebilmek için, mevcut olan hemen her şeyi şu ya da bu şekilde kendi doğruları istikametinde yeniden formatlayarak tedavüle koymak, servisini yapmak durumundadır. Aksi taktirde, öteki olarak nitelendirebileceği, daha önce toplumsal ilişkilerin belli bir boyutuna anlam kazandıran ve bu ilişkileri düzenleyen eskiyi/gelenekseli bertaraf edip yerine yeniyi inşa etme gibi bir şansının olması doğrusu pek de mümkün gözüküyor. Geleneğin önemli bir ayağını oluşturan genelde akrabalık özelde ise saymaca akrabalıklar bu bağlamda büyük kırılmalar yaşamıştır. Değişen toplumsal şartlar, refleksler, algı ve ihtiyaçlar bu tür değerlere olan ihtiyacı da bir anlamda minimum düzeye çekmiştir.

²³⁶ Nuray Mert, *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce*, s. 17.

²³⁷ Gordon Marshall, a. g. e. , s. 645, Ayrıca bkz. Ömer Demir–Mustafa Acar, a. g. e. , ss. 314–315.

²³⁸ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya* s. 30

²³⁹ Taha Akyol, “İrtica ve Asker”, *Milliyet*, 22.04.2005.

²⁴⁰ Nuray Mert, a. g. e. , s. 17.

²⁴¹ Anthony Giddens, *Modernliğin sonuçları*, s. 110.

Küresel çapta yaşanan değişme sonucunda, bir anlamda dünya toplumlarıyla entegrasyon gündemin bir numaralı sırasına oturur hale gelmiştir. Bu da, yerelden sıyrılıp küresel olana bağlanmayı olağan göstermenin ötesinde sosyolojik bir zorunluluk noktasına taşımıştır. Bu algılamının bir neticesi olarak ta, omurgasını geleneksel/yerel olanın oluşturduğu yapılar modernleşmenin önünde bir engel olarak görülmüş olmalı ki bu yapıların ya kodları değiştirilmiş ya da yerlerine yenilerinin konması suretiyle-fonksiyonel anlamda-tasfiye edilmişlerdir. Son tahlilde, toplumun genel kodlarında meydana gelen değişimin bir uzantısı olarak, toplumsal ilişkilerin de belli bir oranda dönüşümüyle beraber fonksiyonelliğini yitiren-bazıları kısmen, bazıları ise tamamen-saymaca akrabalıklar, sosyolojik anlamda belirleyici olma özelliğini yitirmişlerdir.

Yaklaşık iki yüzyıldır devam etmekte olan Türk toplumundaki modernleşme sürecinin sonucunda²⁴² varmış olduğu yer itibariyle, gelenekle aralarında yaşadıkları doku uyumsuzluğu neticesinde, geleneğin ve dolayısıyla da geleneğin doğal bir uzantısı olan saymaca akrabalıkların görebildiğimiz kadarıyla yaşama şanslarının pek fazla kalmadığı söylenebilir.

8. Saymaca Akrabalığın Yasal Boyutu

İnsanların toplu olarak bir arada yaşamaya başladıkları ilk çağlardan bu yana, bu birlikte yaşama ilişkin tanzim edici, yasa koyucu ve izin verici kaideler/kurallar hep var olagelmıştır. Dolayısıyla toplum hayatının hukuk kavramının vazgeçilmez bir unsuru olduğunu, hukuk ve toplum hayatının birbirlerinin varlık nedeni olduğunu söylemek mümkündür.²⁴³ Günümüz toplumlarının en temel yapı taşlarından birisi de hiç şüphesiz hukuktur. Herhangi bir hukuk sistemine sahip olmayan bir toplum düşünülemez.²⁴⁴

Toplumsal hayatın ekseninde filizlenip kök saldığı hukuk, “belli bir toplumda, belli bir dönemde yürürlükte olan ve devlet tarafından yaptırma(müeyyideye) bağlanmış toplumsal davranış kurallarının bütünüdür.”²⁴⁵ Toplumsal hayat dediğimiz realite yalnızca hukuk kural-

²⁴² Mehmet Akgül, 'Türkiye'de Din ve Değişim', s. 409.

²⁴³ Yavuz Atar ve diğ., Temel Hukuk Bilgisi, Konya: Mımoza Yay., 2000, ss. 4,9.

²⁴⁴ Ali Şafak Bal, "Hukukun Bilimselliği Sorunu", (Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin, 3-5 Aralık 2003 Tarihinde Ankara'da ODTÜ Kongre ve Kültür Merkezinde düzenlediği "Sekizinci Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi" nde sunulan yayınlanmamış tebliği), s. 1.

²⁴⁵ Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 8. bs., İst. : Beta Yay, 2003, s. 4, Ayrıca bkz. Yavuz Atar ve diğ., a. g. e., s. 9.

ları sayesinde değil, aynı zamanda din, ahlak ve örf-âdet kurallarının etkisiyle de bir düzen/in-sicam içerisinde devam eder.²⁴⁶

Durum böyle olmakla beraber, toplum düzenini sağlama noktasında etkinlik açısından hukuk kuralları ile din, ahlâk ve örf-âdet kurallarının aynı derecede bir yaptırım gücüne sahip olduklarını söyleyebilmek imkânına sahip değiliz. Hukuk kurallarını diğer davranış kuralları olan din, ahlâk ve görgü kurallarından ayrı kılan, karşı gelindiği taktirde kanunlar çerçevesinde kullanılan devlet gücünün adı olan yaptırım unsurudur.²⁴⁷ Düzen kurallarının etkinliği yaptırım güçleri nispetindedir. Herhangi bir müeyyide taşımayan bir kurala uymak ya da uymamak tümüyle bireyin vicdani sorumluluğuna kalmış olan bir husustur.²⁴⁸ Realiteyi bu şekilde tespitle beraber, hukuk dışındaki diğer kuralların sosyal hayat içerisinde hiçbir etkinliklerinin/bağlayıcılıklarının olmadığını söyleyebilmek pek mümkün gözüküyor. Çünkü bireyin davranışlarını, bireylerle olan ilişkilerini birbirinden farklı olan düşünce ve inanışlar belirleyebilir. Dolayısıyla bu anlamda bazen hukuk, bazen ahlâk ve bazen de din ya da geleneklerin ön plana çıkması söz konusu olabilir.²⁴⁹

Bu bağlamda biz meseleye, hem Türk Medeni Hukuku ve hem de İslâm Hukuku açısından bakmak istiyoruz. Çünkü, evlat edinme ve süt kardeşliği hususuna gerek Türk Medeni Hukukunun ve gerekse İslâm Hukukunun yaklaşımları birbirlerinden tümüyle farklıdır. Hâdiseye ilk önce, Medeni Kanunun yaklaşımı açısından, ardından da İslâm Hukukunun yaklaşımı açısından bakacağız.

Saymaca akrabalığın yasal boyutunu, Mevcut medeni kanunumuz çerçevesinde incelediğimiz zaman, evlat edinme hariç, diğer saymaca akrabalıkların herhangi birisiyle ilgili olarak yasal bir boyutun söz konusu olmadığını, yani, sosyal birtakım şartların sonucu olarak sonradan tesis olunmuş olan bu tür yapay akrabalık ilişkilerini, medeni kanunumuzun birer hukuki ilişki olarak değerlendirmedini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Eski hukukumuzda yer almayan evlat edinme kurumunun, ilk olarak 1926 yılında önceki medeni kanunumuzla ülkemize girmiş olan yeni bir kurum olduğunu görmekteyiz. Medeni Kanunumuz evlât edinme kurumunu tanzim ederken, ağırlıklı olarak küçüklerin evlât

²⁴⁶ Ali Şafak Balı, a. g. t. , s. 1, Ayrıca bkz. Yavuz Atar ve diğ., a. g. e. , s. 4.

²⁴⁷ Erdoğan Teziç, a. g. e. , s. 4, Ayrıca bkz. Yavuz Atar ve diğ., a. g. e. , s. 10, Ali Şafak Balı, a. g. t. , s. 2.

²⁴⁸ Yavuz Atar ve diğ., a. g. e. , s. 4.

²⁴⁹ Ali Şafak Balı, a. g. t. , s. 1.

edinilmesi konusuna yer vermiştir. Bu husus 8 madde ile-MK. mad. 305...312-düzenlenirken, erginlerin ve kısıtlıların evlât edinilmeleri tek maddeyle-MK. mad. 313-düzenlenmiştir.²⁵⁰

Küçüklerin evlât edinilmesinin genel koşulları MK. mad. 305, birlikte evlât edinmenin şartları MK. mad. 306, tek başına evlât edinme MK. mad. 307, küçüğün rızası ve yaşı MK. mad. 308, ana ve babanın rızası MK. mad. 309, ana babanın rızasının zamanı MK. mad. 310, ana babanın rızasının aranmaması gereken koşullar MK. mad. 311, ana ve babanın rızasının aranmaması kararı MK. mad. 312, ergin ve kısıtlı olanların evlât edinilmesi MK. mad. 313, evlâtlığın mirasçı olması durumu ve evlât edinenin soyadını kullanması ile ilgili hükmü MK. mad. 314,500, evlâtlık ilişkisinin sona erdirilmesi MK. mad. 317-319, evlâtlık işlemlerinde aracılık MK. mad. 320'de düzenlenmiştir.²⁵¹

Kanunda evlenme engelleri sayılırken, MK. mad. 129-133, evlâtlık ilişkisi de-MK. mad. 129/3-bu engeller arasında zikredilmektedir.²⁵² Evlenmenin kimlerle yasak olduğunun zikredildiği MK. mad. 129'da süt kardeşlerden söz edilmemiştir. Buradaki susma davranışı olumsuz bir çözümün benimsendiğini göstermektedir.²⁵³

Evlât edinmedeki hısımlık ilişkisi kan bağına dayanmadığından dolayı yalnızca "evlât edinen ile evlâtlık arasında" meydana gelir.²⁵⁴ Akrabalık boyutu yönüyle pek çaplı olmayan, ancak medeni kanunumuzda gerek ilişkinin kurulmasına ve gerekse kaldırılmasına yönelik olarak genişçe yer verilmekte olan ve hukuk ekseninde kabul gören tek yapay akrabalık olarak evlât edinmeyi görmektediriz.

Meselenin ikinci boyutu ise, İslâm Hukuku boyutudur. Süt emme yoluyla kurulan süt kardeşliği ilişkisi hukuk ekseninde değerlendirildiğinde, sadece İslâm Hukukuna has bir akrabalık şekli olduğu görülür. Çünkü bu tür bir müessese ne Roma Hukukunda, ne Hamurabi Kanununda ve ne de İslâmiyet'ten evvelki Türk Hukuk sistemlerinde mevcut değildir.²⁵⁵ Bu

²⁵⁰ Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku*, ss. 361, 363.

²⁵¹ Şahin Akıncı ve diğ. , *Türk Medeni Kanunu Borçlar Kanunu ve İlgili Mevzuat*, ss. 81-86, 133.

²⁵² Geniş bilgi için bkz, Turgut Akıntürk, a. g. e. , s. 65-76, Aydın Zevkiler, *Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku Aile Hukuku*, ss. 270-279, Kemal Oğuzman-Mustafa Dural, *Aile Hukuku 2. bs. , İst. : Filiz Kitabevi*, 1998, ss. 68-73.

²⁵³ Seyfullah Edis, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, 6. bs. , Ank. : A. Ü. H. F. Yay. , 1997, s. 125, Ayrıca bkz. Kemal Oğuzman-Mustafa Dural, a. g. e. , s. 71.

²⁵⁴ Turgut Akıntürk, a. g. e. , s. 376.

²⁵⁵ Orhan Çeker, "Süt Akrabalığı," *İlim ve Sanat*, S. 31, 1992, ss. 66-67, Ayrıca İslam Hukukuna özgüllüğü ile ilgili olarak bkz. Ahmet Yaman, "İslâm Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı", S. Ü. İ. F. Dergisi, S. 13, Konya: 2002/Bahar, 2002, s. 58.

kardeşlik olgusuna Hristiyanlık ve Yahudilik'teki konumuna gelince: Tevrat evlenilmesi yasak olanları sayarken süt akrabalığına yer vermemektedir.²⁵⁶ Yaman, böyle bir yakınlık/akrabalık türünün Hristiyan bilincinde de yer etmediğini belirtmektedir.²⁵⁷ Ancak Halil Cin, Esmein'den alıntılıdığı, vaftiz edenler ile edilenler arasındaki manevi yakınlıktan kaynaklanan evlilik yasağından hareketle²⁵⁸ bu durumun İslâm Hukukundaki süt kardeşliğine benzer bir vaziyet olduğunu ancak, kilise hukukundaki mevcut olan bu akrabalığın/husumlüğün süt kardeşliği kadar şümulü bir ilişki doğurmadığını belirtmektedir.²⁵⁹ Fakat Ahmet Yaman, kilise hukukundaki bu uygulama ile süt kardeşliği arasında bir benzerliğin kurulmasının yanlış olacağına dikkat çekmektedir.²⁶⁰ 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesinde de Yahudi ve Hristiyanlar için süt akrabalığının söz konusu olmadığını görmekteyiz.²⁶¹

Süt akrabalığının İslâm Hukukuna özgü bir kurum olarak değerlendirilmesi, onun İslâmıla başladığı, İslâm öncesi evveliyatının söz konusu olmadığı anlamını taşımaz. "Arap/Câhiliye" toplumunda süt anneliği müessesesi özel bir önem taşımaktadır. Mekke soylularının çocukları bebekliklerinin ilk dönemlerini, kendileri için tayin edilmiş süt annelerinin himayeleri altında geçiriyorlardı. Hz. Peygamber'in de (s. a. v.) yaşamış olduğu bu köklü uygulama/gelenek, hukuki düzeyde olmasa da, toplumsal anlamda belli bir dereceye kadar akrabalık ilişkisi kurulmasını sağlamıştır.²⁶²

Bir çocuğun, biyolojik anlamda annesi olmayan bir kadının sütünü emmesi neticesinde aralarında bir akrabalık bağının oluşabilmesi için emilen sütün miktarı, emen ve emzirenin yaşı, emme/emzirme olayının sayısı ve hâdisenin hukuki sonuçları bakımından bazı farklı yaklaşımlar söz konusudur.²⁶³ Süt kardeşliği ilişkisi beraberinde evlilikle ilgili bazı yasaklar da getirmektedir. Kur'an, süt anne ve süt kız kardeşle evliliği yasaklamaktadır.²⁶⁴ Süt akrabalığında, belli bireyler arasında evlilik engeli Kur'an'î bir yasak olmakla beraber, soy akrabalıklarında mevcut olan karşılıklı hak ve sorumluluklar süt akrabalığında ortaya çıkmaz. Sonra-

²⁵⁶ Levililer, 18/6-18, Tesniye, 22/30, 27/20-23.

²⁵⁷ Ahmet Yaman, a. g. m. , s. 59.

²⁵⁸ A. Esmein, Le mariage en droit canonique, Paris, 1891, I, ss. 362-375'ten aktaran, Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, 2. bs. , Konya: S. Ü. H. F. Yay. , 1988, s. 105.

²⁵⁹ Halil Cin, a. g. e. a. y.

²⁶⁰ Ahmet Yaman, a. g. m. , s. 59'daki 17 nolu dip not.

²⁶¹ Aile Hukukû Karamâmesi, Çev., Orhan Çeker, Konya: Melir Vakfı Yay, t. y. , mad. 26, 32.

²⁶² Ahmet Yaman, a. g. m. s. 59.

²⁶³ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Çeker, a. g. m. , ss. 67-71, Ahmet Yaman, a. g. m. , ss. 60-64, Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 2, İst. : Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989, ss. 240-245, M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C. 2, Eser Neşriyat, 1979, s. 1323, Ramazan Yıldız, İslâm'da Süt Kardeşliği, 2. bs. , İst. : Siman Yay. , 1983, ss. 25-43.

²⁶⁴ Nisa, /23.

dan kazanılan bu akrabalıkta örneğin nesep ilişkisi, nafaka sorumluluğu, mirasçılık vb. hususlar söz konusu değildir.²⁶⁵

Sonradan kazanılan akrabalıklara hukuki bir statü tanıyıp tanımama konusunda, Türk Medeni Kanunu ile İslâm Hukuku arasında ki diğer bir farklı yaklaşım ise, evlât edinme olgusundadır. Medeni Kanunumuzun hukuk ekseninde tanımlayıp yasal bir statü kazandırmış olduğu evlât edinme hâdisesi, İslâm Hukuku içerisinde kendisine yer bulamamıştır. Dolayısıyla İslâm Hukukunun evlât edinmeyi hukuksal olarak tanımadığını ve bu hususla ilgili olarak yasal herhangi bir düzenlemeye yer vermediğini söyleyebiliriz.

İslâm hukukunun evlât edinme konusunu düzenlememiş olması, Kur'an'ın bu geleneksel müesseseyi ortadan kaldırmış olmasından kaynaklanmaktadır. Araplar arasında mevcut olan evlâtlık geleneği Ahzâb suresinin 4. ve 5. ayetleriyle kaldırılmıştır. Evlâtlık, evlât edinmenin değil asıl babasının çocuğudur. Yani onun babalık hakkı biyolojik babasına aittir. Eğer bir birey babası tanınmadığından dolayı babasının adıyla çağırılmıyorsa, o müslümanların kardeşidir, mevlâsıdır.* Evlâtlık geleneğinin kalkmasıyla beraber, bu geleneğin doğurduğu hukuki neticeler de-evlenme yasakları, miras hükümleri-ortadan kalkmıştır. Ancak Kur'an hükmünün bu şekilde olması, bir kişinin bir çocuğu evlâdı gibi sevmesine, ona o yakınlığı göstermesine engel değildir. Yalnız bu ilgi ve yakınlık hukuki bir sonuç-mirasçı olma, evlilik yaşağı gibi-doğurmaz.²⁶⁶

Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s. a. v.) önceden köle olan ve daha sonra azat edip evlât edindiği Zeyd'i, halasının kızı Cahş kızı Zeynep ile evlendirmişti.²⁶⁷ Anlaşmazlık sonucu eşin-den boşanan Zeynep ile Hz. Peygamber, Ahzâb/37'nin hükmüne istinaden evleniyorlar. Aslın-da bu evlilik sıradan bir evliliğin ötesinde bir geleneğin, toplumsal bir olgunun tarih sahnesinden silinişinin-Kur'an ekseninde-en somut örneği olarak tarihteki yerini almıştır.²⁶⁸

²⁶⁵ İbn Kudâme, el-Muğni, Beyrut, 1405/1985, 8/137 ve Nevevi, Ravdatü't-tâlibîn, Beyrut, 1412/1992, 6/418-419'dan aktaran, Ahmet Yaman, a. g. m. , ss. 63-64.

*. Süleyman Ateş kelimeyi, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 7, s. 134'te şu şekilde tanımlamaktadır: Çoğulu mevâli olan kelime, dostluk kurma anlamındaki velâyet kökünden gelmektedir. Mevlâ kavramının Arap toplumunda özel bir anlamı vardır. Biri ötekinden kendisini korumasını talep ettiğinde bu talep kabul edilirse, taraflar arasında koruyan-korunan ilişkisi kurulur. Korunan tek ise mevlâ, topluluk ise mevâli denir. Mevlâ veya mevâli himayesi-ne girdiği kişilerin asabesi (kan akrabası) sayılır ve birbirlerine mirasçı dahi olurlardı.

²⁶⁶ Süleyman Ateş, a. g. e. , ss. 130-134, Ayrıca bkz. Elmalî'lı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C. 6, ss. 3869-3871.

²⁶⁷ Süleyman Ateş, a. g. e. , ss. 168-169.

²⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Elmalî'lı M. Hamdi Yazır, a. g. e. , ss. 3897-3904, benzer yorumlar için bkz. Süleyman Ateş, a. g. e. , ss. 168-174.

Yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı gibi Medeni Hukukumuz açısından evlât edinme, İslâm Hukuku açısından ise süt kardeşliği/süt akrabalığı hukuki bir netice doğurmaktadır. Bu iki hukuk sisteminin, tasavvuri akrabalık ilişkilerine-evlât edinme ve süt kardeşliği-yaklaşım-larının birbirlerinin tersi bir manzara sergilediklerini ve farklı tutumlar içerisinde olduklarını görmekteyiz. Dolayısıyla birinin değerlendirmesiyle hukuki bir form kazanan ilişki, ötekinin değerlendirmesiyle gayr-i hukuki bir durum olarak telakki edilebilmektedir. Aslında bu tür yapay münasebetleri/akrabalıkları sosyolojik anlamda, toplumun kendi devamlılığı için mevcut toplumsal şartların bir gereği ve aynı zamanda bir ürünü olarak üretildiklerini söylemek mümkündür.

9. Sosyal Değişme Sürecinde Saymaca Akrabalıklar ve Geleceği

Sosyolojinin, bilhassa XX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle sosyal değişme mevzusunun incelenmesi hususuna müstesna bir önem verildiğini, dolayısıyla da son yarım yüzyılın sosyoloji literatürü incelendiğinde, sosyal değişme süreci ile ilgili çalışmaların büyük bir yekûn tuttuğu müşahade edilebilir.²⁶⁹ Evrensel bir olgu olan değişme,²⁷⁰ yönü olmayan (ilerleme-gerileme), yönden bağımsız olarak düşünülebilen bir kavramdır. Gerek sosyal ilerleme ve gerekse sosyal gerileme değişme olarak değerlendirilebilir. Yani değişme herhangi bir “değer hükmü” taşımaz.²⁷¹ “Bütün nesne ve olayların her türlü devimi ve etkileşmeyi, bir durumdan bir başka duruma her türlü geçişi dile getiren en genel varoluş biçimi”²⁷² olarak tanımlamamız mümkün olan değişme ve “bir toplumsal yapıdan başka bir toplumsal yapıya” geçişi²⁷³ ifade eden toplumsal/sosyal değişme, toplumlar için kaçınılmazdır.²⁷⁴ Herhangi bir toplumun değişmediğini düşünmenin imkanı yoktur.²⁷⁵ Dolayısıyla toplumlar sürekli olarak bir değişme halindedirler.²⁷⁶

Toplum ve toplum hayatı statik/durağan değil, bilakis dinamik/hareketli bir yapıya sahiptir. Toplumların bu dinamik yapıya kapalı kalmaları, herhangi bir değişime uğrama-

²⁶⁹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 325, Ayrıca bkz. Enis Öksüz, “Sosyal Değişme”, 1974 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları, Onikinci Kitap, İst. : Fakülteler Matbaası, 1974, s. 135.

²⁷⁰ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, s. 175.

²⁷¹ Mustafa Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilim)*, ss. 224-225, Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1984, s. 2.

²⁷² Özer Ozankaya, *Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, 3. bs. , Ank. : Savaş Yay. , 1984, s. 31.

²⁷³ Doğan Ergun, *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, s. 100.

²⁷⁴ Yünni Sezen, *İslâm Sosyolojisine Giriş*, İst. : Turan Kültür Vakfı Yay. , 1994, s. 171.

²⁷⁵ Mustafa Erkal, a. g. e. , s. 222.

²⁷⁶ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, s. 389, Ayrıca bkz. Orhan Türkdoğan, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözümle*, s. 69.

maları-toplumdan topluma, zamana ve zemine göre değişimin hızı farklı olmakla beraber-mümkün değildir²⁷⁷ Her toplumun aynı zaman da bir tarih olduğunu ve değişme süreci ile her zaman için yüz yüze olduğunu söyleyebiliriz.²⁷⁸

Değişme dediğimiz hâdise, sosyal hayatın bütün hücrelerinde zincirleme reaksiyonlar şeklinde tezahür etmektedir. Toplumlar sürekli bir değişme halinde olmakla beraber, kurumlar ve değerleri arasında her zaman için bir denge unsuru söz konusu olduğu bir sistemdir.²⁷⁹ Değişmenin boyutlarını, toplumlar için kaçınılmazlığını ünlü filozof Heraklit'in penceresinden okuyacak olursak O; âlemi sürekli olarak bir oluş ve bir akış içerisinde değerlendirerek, olguların devamlı olarak kendi zıtlarına dönüştüklerini ve evrende durağan bir şeyin olmadığını ve bir değişim sürecinin yaşandığını belirtmektedir. Heraklit, değişimin değişmezliğini klasikleşmiş o ünlü deyişiyle, "bir nehirde iki kere yıkanılmaz" suların akıp gitmesiyle dünkü nehir artık bu günkü nehir değildir²⁸⁰ şeklinde ifade etmektedir.

Dolayısıyla, statik/durağan bir yapı içerisinde dünyanın sosyal realitelerinden bihaber ve sadece kendi doğrularıya yaşamaya çalışan bir toplum yapısının sosyolojik açıdan sağlıklı olduğunu söylemek ne kadar doğru değilse, aynı şekilde sürekli olarak bir değişim/dönüşüm içerisinde olan maziden kopuk, bu durumun zorunlu bir neticesi olarak da kök salamayan ve bana ait diyebileceği herhangi bir gelenek oluşturamamış olan bir toplum yapısının da sağlıklı olduğunu söylemek o kadar doğru değildir. Bir toplum için belki de sağlıklı olanın, statiklik olarak ifade edebileceğimiz bir iskeletin üzerine dinamiklik olarak ifade edebileceğimiz renk ve deseni-konjonktürü de dikkate alarak-işleyebilmek, dokuyabilmektir. Geleneğe duyulan ihtiyaç noktasında Giddens şunları zikretmektedir: "Geleneklere ihtiyaç vardır ve her zaman olacaktır, çünkü yaşamın sürekliliği ve biçimini onlar verir. Örnek olarak akademik yaşama bakalım. Akademik dünyadaki herkes çalışmasını gelenekler içinde sürdürür. İktisat, sosyoloji ya da felsefe gibi akademik disiplinlerin bile gelenekleri vardır. Çünkü hiç kimse tamamen eklektik bir şekilde çalışamaz. Entelektüel gelenekler olmadan fikirlerin ne bir odağı kalır ve de yönü."²⁸¹ Bu yaklaşımı, diğer toplumsal realitelere de teşmil etmenin önünde herhangi bir engelin olmadığını düşünüyoruz. Bu bağlamda siyasî, içtimâî ve iktisadî dengeleri göz ardı

²⁷⁷ Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, s. 265, Ayrıca bkz. Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Köy Sosyolojisi, 2. bs. , İst. : Filiz Kitabevi, 1988, s. 216, Joseph Fichter, Sosyoloji Nedir, s. 166,172, Sulhi Dönmez, Toplum Bilim, s. 399, Yünni Sezen, İslâm Sosyolojisine Giriş, s. 170, İzzet Er, Sosyal Gelişme ve İslâm, s.27.

²⁷⁸ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, ss. 323-324, Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, Sosyal ve Kültürel Değişme, s. 1.

²⁷⁹ Mübeccel Belik Kuray, Toplum Bilim Yazıları, s. 16.

²⁸⁰ Kâmuran Birand, İlk Çağ Felsefesi Tarihi, 3. bs. , Ank. : A. Ü. İ. F. Yay. , 1987, ss. 18-19.

²⁸¹ Anthony Giddens, Elinizden Kaçıp Giden Dünya s. 58.

etmeksizin değişme sürecini yaşamanın/yaşayabilmenin, toplumu dengede tutabilme noktasında önemli bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal değişme kavramının kapsamına nelerin girip ve nelerin giremeyeceği ile ilgili olarak bazı hususlardan bahsetmemiz gerekir. Hâdiseyi bir örnekleyecek olursak, moda ile ilgili yaşanan değişimleri veya iş yaşamındaki her bir devrede meydana gelen değişimleri sosyal değişme olarak kabul etmemiz pek mümkün gözüküyor. Çünkü sosyal değişme dediğimiz olgu, “sosyal sistemin yapı unsurları ve işleyişi üzerindeki değişiklikleri” ifade eden bir durumdur. Dolayısıyla değişerek tekrarlanabilen ve değişmesi konusunda bir beklentinin hâsıl olduğu moda vb. hususlar sosyal değişme olarak telakki edilemezler.²⁸²

Değişmeyi serbest ve güdümlü değişme olmak üzere farklı iki kategoride değerlendirebiliriz.²⁸³ Toplumun dinamizminden kaynaklanan, kendiliğinden meydana gelen organik değişimleri serbest değişme; bir planlama aşaması olan, toplumun iç dinamiklerinden ziyade ona verilecek şeklin esas alındığı, jakoben bir tavrın etkin bir unsur olarak görülebildiği mekanik değişimleri ise güdümlü değişme olarak izah etmek ve hareket/çıkış noktası toplumun iç dinamikleri olan değişimlerin topluma daha çok yarar sağladığını söylemek mümkündür.²⁸⁴

Toplumların hâl ve mazileri değerlendirilirken-özellikle mukayeseli değerlendirmelerde-toplumbilimin kaçınılmaz ve değişmezlerinden olan değişme nazar-ı itibara alınmayacak olursa, yapılacak olan değerlendirmelerin çok da sağlıklı olacağını söylemek imkan dahilinde değildir. Çünkü bu durumda mevcutla geçmiş arasındaki her türlü farklılığın bir sapma olarak değerlendirilme olasılığı oldukça yüksek gözüküyor. Sosyal değişmeyi toplumlardaki, sosyolojik anlamda büyüme, küçülme, farklılaşma, devinim vb. durumlar sonucunda beliren sosyal yapıda-toplumun genel dengeleri gözetilerek-yeniden yapılanmaya/reorganizasyona gitmektrir şeklinde de düşünebiliriz.

Sosyal değişimin oluşumunda rol oynayan belli başlı unsurlar söz konusudur. Ginsberg toplumsal değişime neden olan unsurlar arasında şunları saymaktadır:

²⁸² Sulhi Dönmezer, a. g. e. , s. 400, Ayrıca bkz. Ünver Günay, a. g. e. , ss. 328-329, Âmiran Kurtkan Bilgiseven, a. g. e. , s. 230.

²⁸³ Taylan Akaya, Göç ve Değişme, İst. : İ. Ü. E. F. Yay. ,1979, s. 15, Ayrıca bkz. Joseph Fichter, a. g. e. , s. 169-170.

²⁸⁴ Mustafa Erkal, a. g. e. , s. 253, Ayrıca bkz. Ahmet Tuğaç ve diğ. , Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor-1, Ank. : T. C. B. D. P. T. , 1970, ss. 251-252, Mahmut Tezcan, Sosyal ve Kültürel Değişme, ss. 15-17.

- a) Kişilerin bilinci, istek ve kararları (Batılı toplumlardaki küçük aile yapısına geçiş),
- b) Değişen şartlardan etkilenen kişisel eylemler,
- c) Yapısal değişimler ve baskı altına almalar (Marx'ın vurgu yaptığı üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler),
- d) Dıştan gelecek olan etkiler (kültürel bazı temaslar),
- e) Değişik kaynaklardan gelen unsurların belirli bir noktada iç içe girmeleri ya da birbirlerine tesir etmeleri (ihtilâller),
- f) Rastlantı sonucu meydana gelen oluşumlar (İngiltere'yi Normanların ele geçirmesi ya da İngiltere'nin Hindistan'ı istilâ etmesi),
- g) Topumlarda ortak bir gayenin tezahür etmesi.²⁸⁵

Yukarıda, sosyal değişimin tetikleyici unsurları olarak sayılan hususların herhangi bir değişme olayında tümünün aynı derecede etkinliğe sahip olduğunu ve hepsinin beraberce etkiye bulunduğunu söyleyemeyiz. Toplumun içerisinde bulunduğu şartlar ve değişmeye konu olan olay veya olgunun karakterine göre, bu hususların tümü veya bir kısmı değişimde etkin rol oynayabilir.

Türkiye'de değişimin şehirlerde başladığını ve oradan da kırsala doğru bir yayılma eğilimi gösterdiğini görmekteyiz.²⁸⁶ Bu açıdan baktığımız zaman, değişmeyi meydana getiren şartların nüfus yoğunluğunun fazla, toplumsal hâdiselerin daha rahat takip edilebildiği, ilişkilerin genellikle formal/resmi bir eksende tezahür ettiği vb. alan olan şehirlerde olgunlaştığını, aynı zamanda bu ortamlardan beslendiğini, şehir dışı alanların ise, bu alanın tesir sahası içirisine girdiğini ve şehirlerin şehir dışı mekanlar için bir cazibe/çekim merkezi olduğunu söylemek gerekir.

Türkiye geleneksel toplumlarında (köy kültüründe) ekonomik ve teknik alanlarda meydana gelen değişimler neticesinde ortaya çıkan yansımaları ilk önce maddi kültür alanında görüyoruz. Para ekonomisine geçiş sonucunda meydana gelen bu değişmelerin, inanç alanında çok daha ağır bir seyir takip ettiği görülmektedir. Köy ekonomisinde meydana gelen değişme sonucunda konut yapımında kullanılan malzemelerde, kıyafetlerde, sosyal yapıda, göreneklerde, ailede, evlenmede, akrabalık terimlerinde-şehir terimlerinin köy

²⁸⁵ Orhan Türkdoğan, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözümle*, s. 69, Ayrıca bkz. T. B. Bottomore, *Toplumbilim*, ss.331-332, Enis Öksüz, "Sosyal Değişme," ss. 216-220,

²⁸⁶ Ünver Günay, "Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Din", s. 141.

terimlerinin yerinin aldığını–, kadının sosyal ve hukuki statüsünde, eğitimde, inançlarda ve değer sistemlerinde birtakım değişikliklerin yaşandığını söyleyebiliriz.²⁸⁷

Yukarıda işaret edilmiş olan husus, Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor-1’de: Şehirle olan ilişkilerin artması köyleri eski kapalı formdan çıkardığı, kitle iletişim araçlarının artması ve yaygınlaşması modern araçların-yol dolayısıyla araç, elektrik dolayısıyla televizyon vb.-köye girmesiyle köyün geleneksel yapı ve değerlerinde birtakım kırılmalar/değişmeler meydana getirdiği ifade edilmektedir.²⁸⁸

Değişme, ister değişme-kendiliğinden meydana gelen, tedrici bir hâdise–ve isterse değiştirme-kanun koyma ya da anı tedbirler yoluyla meydana gelen mekanik değişme-şeklinde oluşsun, beraberinde bazı problemler getirmesi kaçınılmazdır. Çeşitli vasıtalarla köylere kadar ulaşan sosyal değişme, bazı uyumsuzluklara kapı araladığı gibi aynı zamanda birtakım sosyal çözümlere yol açabilecek niteliğe de sahiptir.²⁸⁹ Sosyal birer olumsuzluk olarak değerlendirilebilecek olan tüm bu durumlar, problemin karakterine uygun olarak geliştirilecek olan sosyal politikalarla kontrol altına alınabilir.

Kurumlar, yaşayan canlı organizmalar olmaları hasebiyle sürekliliği olan bir değişme içerisindedirler.²⁹⁰ Dinamik yapıya sahip olan kurumların birinde meydana gelen bir değişme öteki kurumlara da yansımaktadır.²⁹¹ Dolayısıyla kurumların birbirlerinden bağımsız/izole yapılar olmadıklarını, sosyal hayattaki işlevselliklerini bir bütünlük içerisinde-karşılıklı etkileşimlere açık olarak-icra ettiklerini söyleyebiliriz. Temel kurumlardaki değişmeler elbetteki ikincil kurumlara da yansiyacaktır. Aile temel kurumunun ikincil bir kurumu olan akrabalık kurumunun tüm bu değişmelerden uzak kalması, şu ya da bu şekilde etkilenmemesi söz konusu olamazdı. Akrabalık kavramlarında, ilişkilerinde, değerlerinde vb. hususlarda bazı değişikliklerin yaşanması muhtemeldir ve aynı zamanda değişmenin kaçınılmaz bir sonucudur.

Modernleşmenin bir sonucu olarak, günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde geleneğin mirası olarak yapılanmış olan müesseseler sarsılmaktadırlar. Bu geleneksel müesseseler varlıklarını ya yeni şekillere bürünerek devam ettirmektedirler, ya da yerlerini birtakım farklı

²⁸⁷ Nermin Erdentuğ, Türkiye’de Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasebetleri, ss. 36–46, Ayrıca bkz. Vedia Emiroğlu, “Edilli Köyünün (Akçakoca) Kültür değişmesi Bakımından İncelenmesi”, Antropoloji Dergisi, S. 6, (1971–1972), Ank. : D.T. C. F. yay. , 1973, ss. 224–230, manevi değerlerde ki ağır değişme ile ilgili olarak, Mustafa Erkal, Sosyoloji (Toplumbilim), s. 356.

²⁸⁸ Ahmet Tuğaç ve diğ. , a. g. e. , s. 252.

²⁸⁹ Anıran Kurtkan Bilgiseven, a. g. e. , ss. 230–231.

²⁹⁰ Önal Sayın, Sosyolojiye Giriş, s. 176.

²⁹¹ Özer Ozankaya, Toplumbilim, s. 185.

değerler sistemine bırakmaktadırlar. Eğitimin yoğunluk kazanması, kitle iletişim araçlarının büyük bir hızla gelişip yaygınlaşması, nüfus hareketliliği ve sanayileşme gibi pek çok unsur, geleneksel değerler bağlamında kurgulanmış ve bu eksen üzerine inşa edilmiş olan kurumlar üzerinde çok kesif bir etkiye bulunarak, bu kurumlarda gerek şeklen ve gerekse yüklenen değerler bakımından ciddi anlamda değişiklikler meydana getirmiştir.²⁹² Modernizmin zorunlu bir sonucu olarak müessese ve değerlerde meydana gelen değişim/dönüşüm hâdisesi sosyal ilişkileri de direkt olarak etkilemektedir. Bu hususla ilgili olarak Bulaç, modern çağda insanlar arası ilişkilerin gerek içerik ve gerekse biçim bakımından köklü bir takım değişikliklere uğratıldığı noktasına dikkat çekmektedir.²⁹³

Aslında, teknoloji/bilim çağını yaşamakta olduğumuz günümüz dünyasında, insanlar arasındaki sosyal münasebetlerin–hem fertler ve hem de gruplar arasında–o eski somutluklarını kaybettiklerini, çoğunlukla sanallaştıklarını müşahade etmekteyiz. İlişkilerin–olağan zamanlardaki hâl hatır sormalar, özel gün ve zamanlar için olan aramalar dahil olmak üzere–daha ziyade, haberleşmenin uydular üzerinden sağlandığı internet veya GSM operatörleri aracılığı ile kısa mesajlar–sms–şeklinde sağlanıp sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Hatta internet aracılığı ile chat arkadaşlıklarının oluşturulduğu, bu yolla evliliğe kadar varan ilişkilerin kurulduğu, artık çocukların sokağa çıkıp mahalle arkadaşlıkları kurup onlarla oyun oynamak yerine, evinde veya bir internet cafede bilgisayarla oynamayı tercih ettikleri bilinen sosyal realiteler arasındadır.

Geleneksel pek çok değerın sosyolojik anlamda çok ciddi sarsıntılar geçirdiği ve sanallık kazandığı günümüz toplum yapısı içerisinde, saymaca akrabalıkların varlıklarını devam ettirebilmek için, tutunabilecekleri çok fazla bir şeyin olduğunu söyleyebilmek oldukça zor gözüküyor. Kendi kurum ve kuruluşlarıyla gelen modernizmin, geleneksel olanla beraber yaşamasını beklemenin en azından sosyal değişime açısından pek mümkün olmayan bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Her şeyin hızla değiştiği/değiştirildiği bir çağda, örfi birtakım teamüllerin şekillendirip yönlendirdiği saymaca akrabalıkların değişime/dönüşüme uğraması mukadderdir.

Saymaca akrabalıkların yoğunluğu, toplumun dıştan gelecek olan etkilere açık veya kapalı oluşuna, ve gruplar arasında bağımlı bir ekonomik ilişkinin olup olmadığına göre fark-

²⁹² Orhan Türkdoğan, “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”, Türk Kültürü Araştırmaları, (1966–1969), Ank : 1973, s. 212, Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, “Tasavvuri Akrabalıklar ve Ülkemizdeki Uygulaması”, s. 424.

²⁹³ Ali Bulaç, “Parçalanmış bilinç”, Bilgi ve Düşünce, S. 12–13, İst. : Ekim/Kasım 2003, s. 7.

lılıklar sergilemektedir. Toplumların kapalı yapı noktasındaki sınırları belirginleştikçe/keskinleştikçe ve gruplar arasında ekonomik bir bağımlılık söz konusu oldukça tasavvuri akrabalık ilişkisi kurmak eğiliminde bir artışın olduğu söylenebilir.²⁹⁴ Modernizm sonrasında hız kazanan değişimin toplumun yerleşim birimlerinin tümünde aynı yoğunlukta olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu hususa dikkat çeken Türkdöğön, sanayileşme ve kentleşmenin, geleneksel kuruluşların en azından bir bölümünü etkisi altına aldığını, onların yerini yeni birtakım oluşumların almasına yol açtığını, kirvelik-akrabalık gibi tampon fonksiyonu gören birtakım mekanizmaların kırsalda bulunuyor olmasını, kentin kırsal bölgelerde zayıf kalan etkisinin sonucu olduğunu dile getirmektedir.²⁹⁵ Bu bağlamda, saymaca akrabalıkların işlevlerinin sanayileşme ve kentleşme gibi toplumsal değişimler süreci sonucunda değişik kurumlara geçmiş olabileceğini söylemek de mümkündür.²⁹⁶ Para ekonomisine geçiş sonrasında, akrabalar arasındaki yardımlaşmanın eski önemini yitirdiğini, dayanışma sonucunda yapılabilecek işlerin artık dayanışma ile değil de para ile tutulan işçiler aracılığı ile yapıldığını görmekteyiz. Toplumda şehirle olan ilişkinin yoğunluğu arttıkça, geleneksel değerlerde bir kaybolma ve akrabalık ilişkilerinde bir çözülmenin yaşandığı görülmektedir. Bu durumun, Türkiye geleneksel toplumlarında da mevcut olduğu bilinen bir realitedir.²⁹⁷

Esasında bazı tampon işlevlere sahip olan bu geleneksel yapıların kısmen değişmesi veya tümüyle ortadan kalkması herhangi bir problem doğurmayabilir. Ancak, bunların yerine yenilerinin oluşmaması/oluşturulmaması bazı sosyal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Tezcan bu tür durumların, geçiş toplumumuzun bazı bunalımlar yaşamasının etmenlerinden birisi olabileceği hususuna dikkat çekmektedir.²⁹⁸ Bu bağlamda, toplumbilimin amentüsü olan değişme karşısında, gelenek eksenli oluşumların değişmemesi için direnmenin ya da bunların değişmeyeceğini düşünmenin vehimden öteye bir anlam taşımadığını söylemek mümkündür. Ancak kontrolden çıkmış, 'dolmuş dizgin' giden bir değişimin de eninde sonunda kasırgaya dönüşeceğini ve önüne geçen hemen her şeyi kasıp kavuracağı şeklinde bir tespitle bulunmak ta, zannediyoruz abartılı bir değerlendirme olmaz.

²⁹⁴ Ayşe Kudat, Kirvelik, s. 102.

²⁹⁵ Orhan Türkdöğön, Doğu Köylerinde Sosyo-Ekonomik Farklaşma, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1973, s. 29.

²⁹⁶ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 424.

²⁹⁷ Zafer İlbers, "Aile-Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma", Antropoloji Dergisi, S. 7, (1972-1973), Ank. : D.T. C. F. , Yay., 1975, s. 205, Ayrıca bkz. Mustafa Erkal, Sosyoloji (Toplumbilim), s. 354.

²⁹⁸ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 424.

İKİNCİ BÖLÜM

AKŞEHİR, BEYŞEHİR, CİHANBEYLİ, EREĞLİ VE BAĞLI KÖYLERDE SAYMACA AKRABALIKLARLA İLGİLİ BULGULAR

I. Örneklemin Özellikleri İle İlgili Bulgular

Tablo 1: İlçeler

Değişken	Sayı	Yüzde
Akşehir	135	26,6
Beyşehir	140	27,6
Cihanbeyli	90	17,7
Ereğli	143	28,1
Toplam	508	100,0

Araştırma evreni 135 kişiyle (%26,6) Akşehir, 140 kişiyle (%27,6) Beyşehir, 90 kişiyle (%17,7) Cihanbeyli ve 143 kişiyle de (%28,1) Ereğli'den oluşmaktadır. Bu rakamlar ilçe merkezlerini ve bağlı iki köyü kapsamaktadır. İlçe ve köylerin tespitindeki kriterler üzerinde giriş bölümünde durulduğundan burada tekrar değinilmeyecektir.

Tablo 2: Köyler

Değişken	Sayı	Yüzde
Ilıcak	18	9,9
Karabulut	31	17,1
Şamlar	16	8,8
Üçpınar	40	22,1
Küçükbeşkavak	14	7,7
Sağlık	16	8,8
Yıldızlı	15	8,3
Özgürlük	31	17,1
Toplam	181	100,0

Akşehir ilçesine bağlı Ilıcak 18(%3,5) ve Karabulut 31(%6,1) kişiyle, Beyşehir ilçesine bağlı Şamlar 16(%3,1) ve Üçpınar 40(%7,9) kişiyle, Cihanbeyli ilçesine bağlı Küçükbeşkavak 14(%2,8) ve Sağlık 16(%3,1) kişiyle, Ereğli ilçesine bağlı Yıldızlı 15(%3,0), ve Özgürler 31(%6,1) kişiyle temsil edilmektedir. Dolayısıyla:

	<u>İlçe merkezi</u>	<u>Köyler toplamı</u>	
Akşehir:	86	49	
Beyşehir	84	56	
Cihanbeyli	60	30	
Ereğli	97	46	Kişiyle örneklemede yer almaktadır.

Tablo 3: Cinsiyetiniz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Kadın	185	36,4
Erkek	323	63,6
Toplam	508	100,0

Çalışma grubumuz 185 kişiyle(%36,4) kadınlardan ve 323 kişiyle de (%63,6) erkeklerden olmak üzere toplam 508 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 4: Kaç yaşındasınız?

Değişken	Sayı	Yüzde
13-17	18	3,5
18-21	39	7,7
22-40	212	41,7
41-60	180	35,4
61 ve yukarı	59	11,6
Toplam	508	100,0

Uygulama sonucunda elde edebileceğimiz verileri genele temsil kabiliyetini arttırabilmek düşüncesiyle yaş yelpazesini mümkün olduğunca geniş tutmaya çalıştık. Beş kategoride değerlendirdiğimiz yaşların kategori bazındaki dağılımları farklıdır. En yüksek %41,7 ile 22-40 yaş arası ve en düşük olarak ta %3,5 ile 13-17 yaş arasını görmekteyiz. %88,7'si 22 yaş ve üzerinden oluşmaktadır. Bu aynı zamanda geleneğin ve geleneksel değerlerin görece iyi bilindiği kesittir. Ancak durum böyle olmakla beraber bu tablo saymaca akrabalık ilişkisine

girenlerle (Tablo: 120) karşılaştırmalı olarak okunduğunda geleneğin bu kanadının oldukça zayıfladığı görülecektir.

Tablo 5: Medeni durumunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evli	399	78,5
Bekar	92	18,1
Boşanmış	5	1,0
Dul	10	2,0
Nişanlı	2	,4
Toplam	508	100,0

Uygulama evrenine medeni durum açısından bakılacak olursa, %78,5’le evlilerin yer aldığı göze çarpmaktadır. Tablo 4’le Tablo 5 yan yana konduğunda, ülkemizde belli bir yaştan sonra evlilik yapıldığı belirginleşmektedir. Aslında bu aileye verilen önemin bir işareti olarak algılanabilir.

Tablo 6: Eğitim durumunuz nedir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Okuma yazma bilmiyor	30	5,9
Okur yazar	16	3,1
İlkokul mezunu	196	38,6
Ortaokul mezunu	70	13,8
Lise ve dengi okul mezunu	110	21,7
Fakülte ve yüksek okul mezunu	77	15,2
Lisans üstü öğrenim	9	1,8
Toplam	508	100,0

Bu tablo %38,6 ile ilkokul mezunlarını öne çıkarmaktadır. Rakamın yüksekliği Tablo 4’teki 40 yaş sonrası oranla mukayeseli olarak anlaşılmaya çalışıldığında daha bir anlamlı hale gelmektedir. Çünkü her geçen gün eğitim düzeyinde bir yükselme söz konusudur. Bir defa herkes, önceki dönemin diliyle konuşacak olursak, ortaokul mezunu olmak durumundadır. Bunu günümüze aktardığımızda, ilk ve ortaokulun birleştirilmiş şekli olan ilköğretim temel eğitiminin bütün vatandaşlar için anayasal bir zorunluluk olduğunu²⁹⁹ söylememiz gerekir. Okuma-yazma bilmeyenlerin %5,9’luk oranı aslında çok yüksek sayılmaz. Bu itibarla eğitim durumunun düşük olmadığı söylenebilir.

²⁹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Mad. 42/5.

Tablo 7: Nerede doğdunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
İL	41	8,1
İlçe	204	40,2
Kasaba	36	7,1
Köy	227	44,7
Toplam	508	100,0

Doğum merkezi olarak %44,7 (227 kişi) ile köy birinci sırada olduğunu görüyoruz. Köylerde yapılan toplam görüşme sayısının 181 olduğu hatırlanacak olursa köyde, kasabada, ilçede ve ilde doğmuş olan insanların şu ya da bu sebeple doğum yerlerini terk etmek durumunda kaldıkları söylenebilir. Bu durumu, yerleşim birimleri arasında bir hareketin bir iç göçün olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür.

Tablo 8:Sürekli ikamet ettiğiniz yer

Değişken	Sayı	Yüzde
İlçe	327	64,4
Köy	181	35,6
Toplam	508	100,0

Tablo, Tablo 2 ile beraber okunduğunda, örneklem grubunun ikamet yeri köyler için köy, ilçe merkezleri için ise ilçeler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, köyde ikamet ettiği halde ilçe kültürel yapısı hakkında ve aynı şekilde ilçede ikamet ettiği halde köy kültürel yapısı hakkında görüşüne baş vurulan hiç kimse yoktur.

Tablo 9: Kaç yıldır burada ikamet ediyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
1-5	39	7,7
6-10	55	10,8
11-20	105	20,7
21-40	183	36,0
41 ve yuk.	126	24,8
Toplam	508	100,0

Örneklemin %60,8'i (21 yaş ve üzeri) en az 21 yıldır bulunduğu yerde ikamet etmektedir. En uzun ikamet süresini %36,6 ile 21-40 yaş arasında görmekteyiz. Biz bu tabloyu bölge kültürel yapısının bilindiği, dolayısıyla da elde etmiş olduğumuz verilerin doğruluk ve güvenilirlik derecesinin yüksek olduğu şeklinde okumak istiyoruz.

Tablo 10: Ne işle meşgulsünüz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çiftçilik	134	26,4
İşçilik	77	15,2
Esnaf-Zanaatkar	115	22,6
Memurluk	76	15,0
Emekli	66	13,0
İşsiz	21	4,1
Öğrenci	19	3,7
Toplam	508	100,0

En düşük oran olarak %3,7 ile öğrenci ve %4,1 ile işsizler, en yüksek dilim olarak da %26,4 ile çiftçilik ilk etapta tebâruz eden rakamlardır. Bu realiteyi, sanayileşmesini henüz tamamlayamamış ve büyük ölçüde de tarım toplumu olduğumuzun bir göstergesi olarak değerlendiriyoruz.

Tablo 11: Ailenizin aylık gelir durumu nedir?

Değişken	Sayı	Yüzde
200 milyondan aşağı	72	14,2
201-300 milyon arası	76	15,0
301-400 milyon arası	99	19,5
401-600 milyon arası	117	23,0
601 milyon ve yukarısı	144	28,3
Toplam	508	100,0

Tablo 12: Sürekli ikamet edilen yer ile, ailenin aylık gelir durumu arasındaki ilişki.

Değişken		200 milyondan aşağı	201-300 milyon arası	301-400 milyon arası	401-600 milyon arası	601 milyon ve yukarısı	Toplam
İlçe	Sayı	15	34	68	87	123	327
	Yüzde	4,6	10,4	20,8	26,6	37,6	100,0
Köy	Sayı	57	42	31	30	21	181
	Yüzde	31,5	23,2	17,1	16,6	11,6	100,0
Toplam	Sayı	72	76	99	117	144	508
	Yüzde	14,2	15,0	19,5	23,0	28,3	100,0

Aylık kazancın genel itibarıyla pek düşük olmadığı, en yüksek %28,3'le 601 milyon ve üzerinde kazanç sağlayanlardan hareketle tespit edilebilir. Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz, sürekli ikamet edilen yerle aylık gelir arasındaki çapraz tabloya baktığımızda, köyde yaşayanların %31,5'inin gelirlerini 200 milyonun altında olduğunu belirttiklerini görmekteyiz. Biz bunu gelirlerinin gerçekten de 200 milyonun altında olduğundan ziyade köy yerinde yaşayanların, dolaşımında olan nakit/sıcak para dışında kalan mal varlığının-örneğin

sahip olduğu hayvanlar, arazi gelirleri vb.-gelir/para olarak görmedikleri ve ekonomik durumlarını açıklamaktan imtina ettikleri şeklinde düşünüyoruz. Bu bağlamda, insanların ekseriyetle ekonomi ve din konusunda fikir beyan etmekten kaçındıkları gerçeğini de belirtmek gerekir. Bu anlayışın sebeplerinin neler olduğu hususu ise, meseleyi tarihi süreciyle ele alacak bir araştırma sonucunda aydınlığa kavuşabilir.

Tablo 13: Birlikte yaşadığınız aileniz kaç kişiden oluşmaktadır?

Değişken	Sayı	Yüzde
1	11	2,2
2	80	15,7
3-4	208	40,9
5-6	156	30,7
7-8	28	5,5
9 ve yukarısı	25	4,9
Toplam	508	100,0

Aile nüfus sayısının %40,9'la 3-4 ve %30,7 ile de 5-6 kişide kümelenmiş olması, gelecekte geniş aile yapısının etkin bir unsur olmadığını, aksine yaygın olan aile tipinin çekirdek aile olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu durum geniş aile yapısının söz konusu olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü, 7-8 kişiden oluşan %5,5 ile 9 ve yukarısını ihtiva eden %4,9 oranları görmezlikten gelinecek kadar az değildir. Aile nüfusları kalabalık olan bireylerin bazıları, aile büyükleriyle beraber yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu sözlü beyan ise, azda olsa geniş aile yapısının mevcut olduğunu göstermektedir. Ailenin genişten çekirdeğe doğru evrilmesini, dünya ölçeğinde yaşanan değişimin doğal bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir.

Tablo 14: Büyüklük açısından sülalenizin durumu nedir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok geniş	111	21,9
Geniş	215	42,3
Orta	153	30,1
Küçük	29	5,7
Toplam	508	100,0

Örneklemin mensubu olduğu sülalenin genişliğini ortaya koymayı amaçlayan bu tablo da çok geniş sülale %21,9 oranında, geniş sülale %42,3 oranında, orta büyüklükteki sülale %30,1 oranında ve küçük çaplı sülale mensuplarının oranı ise %5,7 kadardır. Bu durum akraba çevresinin-kan veya evlilik yoluyla oluşan-belli bir boyutta olduğunu ve dolayısıyla da

hemen herkesin şu ya da bu büyüklükte bir akraba çevresine sahip olduğunu, tablodaki rakam ve yüzdeler yeteri derecede ifade etmektedir.

Tablo 15: Aşağıdaki kitle-iletişim araçlarının en çok hangisinden sürekli ve düzenli olarak faydalanırsınız?

İletişim araçları	Sayı	Yüzde
Radyo	37	7,3
Televizyon	401	78,9
Gazete-Dergi	50	9,8
İnternet	17	3,3
Hiçbiri	3	,6
Toplam	508	100,0

Televizyon izleme oranının %78,4 olması, bu kitle-iletişim aracının günlük hayattaki yerinin ne derece büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriye dayanarak televizyon için, çağımızın en etkin kitle-iletişim aracıdır denebilir. Aslında televizyonun bu denli geniş izleyici kitle bulabilmiş olmasının sebepleri arasında, meskenlerinde dinlenirken yaşamın rutinlerinden, can sıkıcı yönlerinden az da olsa uzaklaşabilmek, kafa dinleyebilmek gibi saiklerle televizyonun karşısına geçmiş olabilecekleri sayılabilir. İzlenme sebebi her ne olursa olsun, televizyonun toplumsal hayattaki rolünü ve gücünü görmezlikten gelmenin mümkünatı yoktur.

Tablo 16: En çok hangi televizyon programını izlersiniz?

Programlar	Sayı	Yüzde
Haberler	262	51,6
Belgeseller	66	13,0
Türk Filmleri	33	6,5
Yabancı Filmler	34	6,7
Eğlence programları	55	10,8
Dini programlar	41	8,1
Kadın programları	3	,6
Açık oturum	2	,4
Spor	5	1,0
Toplam	501	98,6
Hiçbir şey	7	1,4
Toplam	508	100,0

Tablodan görüleceği gibi haberler %51,6 ile birinci sırada yer almaktadır. Ardından %13,0'la belgeseller ve %10,8'le de eğlence programları gelmektedir. Ülkede ve dünyada meydana gelen olay ve gelişmelerden haberdar olma düşüncesinin insanları haber dinlemeye

sevk ettiğini söylemek yanlış olmaz. Dinî programların %8,1’lik oranıyla, %10,8 olan eğlence programlarının arkasında kalmasını iki şekilde okumak mümkündür. Birincisi, gerçekten de izlenme oranları bu kadardır. İkinci okumayı ise, acaba bireyler dinle ilgili bir tavrı-tutumu açıklamaktan kaçınıyor olabilir mi? şeklindeki bir soruyla yapmak isteriz.

Tablo 17: Sürekli ikamet ettiğiniz yerde yakın akrabalarınız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	451	88,8
Hayır	57	11,2
Toplam	508	100,0

Daimi ikamet yerinde %88,8’inin yakın akrabası vardır. Esasında bu sürekli ikamet yeri olarak çoğunlukla yakın akrabaların olduğu yerlerin tercih edildiğinin göstergesidir. Yakın akraba dayanışmasının önemi ve gerekliliği böylesi bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olsa gerek.

Tablo 18: Komşularınızla ilişkileriniz hangi düzeydedir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Komşularım ailem gibi yakındır	135	26,6
Komşularımızla ziyaretçiler-yardımlaşırız	228	44,9
Komşularımızla sadece tanışır selamlaşırız	134	26,4
Komşularımızı tanımam	11	2,2
Toplam	508	100,0

Tablo, komşularını tanımayanların oluşturduğu %2,2’lik dilim bir kenara bırakılacak olursa, komşuluk ilişkilerinin canlı olduğunu ortaya koyuyor. Doğrusu %44,4 gibi bir kesimin yardımlaşmayı devam ettiriyor olmasının görmezlikten gelinemeyeceği gibi, bunun kayda değer bir rakam oluşunun belirtilmesi gerekir. Komşuların birbirleriyle ilgileniyor olmaları toplumsal dayanışma açısından oldukça önemlidir.

Tablo 19: Dininiz-Mezhebiniz?

Değişken	Sayı	Yüzde
İslâm-Hanefî	457	90,0
İslâm-Şafîî	5	1,0
İslâm-Alevî	46	9,1
Toplam	508	100,0

Örneklem grubunun tümünün Müslüman olduğu ve mezhep itibariyle de %90'ının Hanefi Mezhebi mensubu olduğu görülüyor. Geri kalan %10'luk dağılım ise %9,1 Alevi, ve %1,0'ı ise Şafii'lik şeklindedir. Hanefilik, sosyolojik tabanı oldukça geniş ve dominant bir anlayış gibi duruyor.

Tablo 20: Size göre dinî bilgi düzeyiniz nasıldır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok yüksek	21	4,1
Yüksek	91	17,9
Orta	342	67,3
Düşük	54	10,6
Toplam	508	100,0

Hemen göze çarpan, bireysel dinî bilgi düzeylerini orta olarak değerlendirenlerin %67,3'lük oranı olmaktadır. Aslında bu aynı zamanda rahat ve rahatlatıcı bir ifadedir. Bireyin kendisini net bir biçimde değerlendiremediği veya değerlendirmek istemediği durumlar için, doğrusu orta ifadesi en uygun bedendir.

Tablo 21: Sizce dindarlık düzeyiniz nasıldır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok yüksek	13	2,6
Yüksek	83	16,3
Orta	354	69,7
Düşük	58	11,4
Toplam	508	100,0

Dindarlık düzeyini ölçmeye çalışan bu tablonun verileriyle, dinî bilgi düzeyini tespit etmiş tablo 19'un verileri birbirlerine oldukça yakındır. Tablolar, bireyin kendisi için kabul ettiği dinî bilgi düzeyi ile dindarlık düzeyi arasında paralel bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Dindarlık algısı subjektif olup kabule dayanmaktadır. Psikolojik yönüyle durum böyledir. Fakat , sosyolojik olarak belli somut göstergeler mevcut olmakla beraber dindarlığı tümüyle somut gösterge ve ölçülerle bir değerlendirmeye tâbi tutmak pek mümkün gözüküyor. Dindarlık algısının yüksekliği bireyin kendine olan güveni ve mutluluğu için önemlidir. Ancak dindarlık düzeyinin sosyolojik olarak tespiti oldukça zordur. Bu durum iki nedene bağlanabilir: Birincisi, insanların bireysel dindarlık algıları ne kadar yüksek olursa

olsun, bunun dile getirilmesi ‘dinî gelenekte’ doğru bir tutum ve davranış olarak değerlendirilmemektedir. İkincisi ise, dinler doğası gereği samimiyet ve alçak gönüllülüğü tavsiye ederler. O bakımdan, kişinin dindarlık algısı ne kadar yüksek olursa olsun, kendisinin ‘iyi bir dindar’ olduğunu değil, ‘günahkar’ ve ‘aciz bir kul’ olduğunu ifade etmeyi yeğler.³⁰⁰

Gerek dinî bilgi (Tablo 20: %67,3) ve gerekse dindarlık düzeyinde (%69,7), orta değerinin oldukça yüksek çıkmış olmasını, bir çekingenin varlığına işaret olarak anlıyoruz. Şöyle ki: İnsanlar belki de dinden uzak görülmelerini istemediklerinden düşük ve din konusunda aşırıya gidiyor izlenimi vermemek için de yüksek ve çok yükseğe mesafeli durma eğilimindedir. Dolayısıyla, her bedene uyacağını düşündüğü ortayı tercih etmektedir diye düşünüyoruz.

Tablo 22: Aşağıdakilerden hangisi namaz ibadeti ile ilgili durumunuzu en iyi açıklar?

Değişken	Sayı	Yüzde
Her gün beş vakit kılarım	178	35,0
Günlük namazları ara-sıra kılarım	29	5,7
İşimin olmadığı kış aylarında kılarım	13	2,6
Yalnız ramazanda kılarım	108	21,3
Yalnız cuma ve bayram namazlarını kılarım	124	24,4
Hiç namaz kılmam	56	11,0
Toplam	508	100,0

Tablo 23: Bireyin mezhebi ile Namaz ibadetini yerine getirme sıklığı arasındaki ilişki.

Değişkenler		İslâm–Hanefî	İslâm–Şafî	İslâm–Alevî	Toplam
Her gün beş vakit kılarım	Sayı	175	3	–	178
	Yüzde	38,3	60,0	–	35,0
Günlük namazları ara sıra kılarım	Sayı	26	–	3	29
	Yüzde	5,7	–	6,5	5,7
İşimin olmadığı kış aylarında kılarım	Sayı	12	–	1	13
	Yüzde	2,6	–	2,2	2,6
Yalnız ramazanda kılarım	Sayı	102	–	6	108
	Yüzde	22,3	–	13,0	21,3
Yalnız cuma ve bayram namazlarını kılarım	Sayı	114	1	9	124
	Yüzde	24,9	20,0	19,6	24,4
Hiç namaz kılmam	Sayı	28	1	27	56
	Yüzde	6,1	20,0	58,7	11,0
Toplam	Sayı	457	5	46	508
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0

³⁰⁰ Mehmet Akgül, “Medya ve Din, Radyo İletişimi ve Gözyaşı FM Örneği”, s. 21.

Günlük namazları beş vakit kılanlar %35,0'tir. Bu aynı zamanda en yüksek dilimi oluşturmaktadır. Tabloda dikkatlerden kaçmayan bir başka husus ise, ramazan ayında kılanların %21,3 ve cuma ve bayram namazlarını kılanların %24,4'lük oranlarıdır. Mübarek ay-mübarek gün diye tâbir edilen zaman dilimlerinde belli ki, namaza yönelmede ortamın mânevî atmosferinden dolayı bir yükselme vardır. Dikkat celbeden bir başka husus ise, Tablo 23'te de açıkça görüldüğü gibi, örneklem içerisindeki Alevilerden beş vakit namaz kılanın olmadığı ve hiç namaz kılmayan 56 kişinin 27'sini Alevilerin oluşturduğu hususudur. Bu rakamların, 508 kişi olan örneklem 46 kişinin Alevileri temsil ettiği bilgisiyle değerlendirilmesi, meseleyi daha bir anlaşılır hale getirir. Ayrıca Tablo 23'ün en yüksek oranı olan %60,0 oranında Şafiîlerin günlük namazları beş vakit kıldıkları da bir başka realitedir.

II. Saymaca Akrabalıklarla İlgili Bulgular ve Değerlendirmeler

A. Kirvelik

Sünnet esnasında, sünneti yapacak olan şahsın işini emniyetli bir şekilde yapabilmesi için bir yastık üzerine oturduktan sonra çocuğu kucağında tutan, çocuğun çırpınmasına ve işleri zorlaştırmasına engel olan, sünnet düğününün tüm masraflarını karşılayan, sünnet sahibi ailenin tüm bireylerine, davetlilere, hatta bütün köylü ve oba halkına ayrı ayrı hediye ve hil'atlar veren³⁰¹ şahsa yapmış olduğu iş dolayısıyla verilen addır kirve.³⁰² Yalnız, sünnet düğünü masrafları ile ilgili olarak Kudat, kirvenin masrafları kısmen üstleneceğinden bahsetmektedir.³⁰³ Bu bağlamda kirvelik, tarihi süreç içerisinde ekonomik anlam itibarıyla bir değişime/dönüşüme uğradığını söylemek mümkündür.

Kirvelik ise, iki aile arasında yukarıda temas edilen ilişki münasebetiyle doğmuş ve sonradan kazanılmış sanal bir akrabalığın adıdır.³⁰⁴ Kirve kelimesinin "kıvra, kiriv, kevra, kürva, küvre, kirva"³⁰⁵, kirvelik ifadesinin ise, "kirvelik, kivrelilik, kirivlik, kirvoluk, kirvalık" şek-

³⁰¹ Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, ss. 75-76.

³⁰² Ali Rıza Balaman, Evlilik ve Akrabalık Türleri, s. 92.

³⁰³ Ayşe Kudat, Kirvelik, s. 8.

³⁰⁴ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 91.

³⁰⁵ Mahmut Tezcan, "Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama", s. 419, Ayrıca bkz. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, İst. : K Kitaplığı, 2003, s. 205.

lindeki benzer ifadelerle dillendirildiğini görmekteyiz.³⁰⁶ Batı Ege’de, örneğin Avşar ve Kaçar yürüklerinin yaşadığı yörelerde kirve için “sünnet babası” tabiri kullanılır. Ancak sünnet babası, çocuğa birtakım hediyeler takdim etmesine ve grup içerisinde saygı-hürmet görmesine rağmen, kirvelikte olduğu gibi herhangi bir akrabalık ilişkisi doğurmaz.³⁰⁷ Kıbrıs Türkleri arasında, gerek sünnet ve gerekse düğünde çocuğa vekillik yapan kimseye “Kumera”, Ermeniler’de ise güveyin sağ tarafından giden en yakın ve genç dostuna “kirve” demektedirler.³⁰⁸ Biz çalışmamız boyunca, bu farklı isimlendirmeler içerisinde kullanmamız gereken yerlerde “kirve/kirvelik” ifadelerini kullanacağımızı belirtmek isteriz.

Aslında kirveliliği, sadece sünnet esnasında çırpınmaması için çocuğu tutan, bir anlamda bandaj görevi gören kısa vadeli formalite bir seremoniden ibaret olan bir geleneğin sürdürülmesi olarak telakki etmeyi çok doğru bir yaklaşım olarak değerlendirebilmek pek mümkün gözüküyor. Bireyler veya gruplar arasında cereyan eden her türlü ilişkinin sosyal, ekonomik, politik hukuki vb. pek çok unsuru bünyesinde barındıran komplike bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu içeriğin tümünün hemen her ilişkide bir arada bulunmaları veya ilk bakışta görünür olmamaları onların yokluğu anlamını taşımaz. Dolayısıyla kirveliliğin, çeşitli boyutlar taşıyan karmaşık yapıda sosyal bir olgu olduğunu belirtmek gerekir.³⁰⁹ Sosyolojik bir realite olan kirvelik ilişkisinin, gerek bireysel ve gerekse toplumsal bazda birtakım fonksiyonellikleri söz konusudur. Bu fonksiyonelliklerin neler oldukları hususu, “Kirveliliğin Bireysel ve Toplumsal Fonksiyonları” başlığı altında inceleneceğinden, burada temas edilmeyecektir.

Kirveliliğin dağılımına gelince: Bu hususla ilgili olarak Kudat, bazı illerde kirveliliğin tanınması/uygulanması ile ilgili açıklamalara yer verdikten sonra, bu geleneğin en yaygın olduğu illerin “güney-doğu” illeri olduğunu belirtmektedir.³¹⁰ Buna karşın Türkdöğün ise, kirveliliğin sadece Doğu Anadolu bölgesine has olmadığını, Azerbaycan, Dağıstan, Karabağ, İran Azerbaycanı gibi dış Türkleri kapsayan coğrafyadan İç Anadolu’ya kadar ve özellikle Türkmenler arasında yaygın bir durum arz ettiğini belirtmektedir.³¹¹ Bu veriler üzerinden hareketle, kirveliliğin geniş bir coğrafi yelpazede uygulama alanı bulduğu söylenebilir.

³⁰⁶ Ayşe Kudat, a. g. e. , s. 7.

³⁰⁷ Orhan Türkdöğün, “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”, s. 20.

³⁰⁸ Mahmut Tezcan, a. g. m. , ss. 419-420.

³⁰⁹ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 204-205.

³¹⁰ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 11-15.

³¹¹ Orhan Türkdöğün, a. g. m. , s. 212.

1. Sünnet Olayının Kısa Tarihi

Arapça'da hitan olarak adlandırılan sünnet, erkeklerin tenasül uzvundaki haşefeyi kapatan derinin ve kadın tenasül uzvundaki bızır (klitoris)'in bir kısmının kesilmesi eylemine verilen addır³¹² veya Erdentuğ'un tanımlamasıyla: "genç adamın cinsî hayata inisiye olmasının bir ifadesidir."³¹³ İnandıkları cinler, periler ve çeşitli mabutlara karşı duydukları şükran borçlarını ifade etmek, onların affından nasiplenebilmek ve onlardan gelmesi muhtemel tehlikelerden korunabilmek amacıyla inandıkları bu varlıklara çeşitli kurbanlar keserlerdi. Kurban kesme âdetleri çeşitli kavim ve zamanlarda farklı şekillerde uygulanmıştır. Fenikelilerdeki insanın kurban edilmesinin yerini Tortonlar'da kesilen kulağın kanının mabuta atılmasının, Nikaragua rahiplerinin vücutlarının herhangi bir yerini keserek çıkan kanla mabutlarını boyamalarının aldığını görmekteyiz. Bu uygulamaların Yucatan, Totona ve Nikaragua'da bazen tenasül bölgelerine de hasredildiği olurdu. Bu davranışın ilk defa Sakkarahanlar'da penisin ucuna inhisar ettirildiğini görmek mümkündür. Sünnet geleneği daha sonra İbraniler ve Mısırlılar'da da görülmektedir.³¹⁴

Yoloğlu, L. Şternberg'e dayanarak Merkezi Avusturya'da, sünnet yapılan zamanda akan kanın içildiğini veya sineye ve alna sürüldüğünü, Güney Aruntalar da ise, sünnet esnasında kesilen deriyi-daha hızlı büyümesi için-küçük kardeşe yedirdiklerini belirtmektedir.³¹⁵ Bu bilgidен hareketle, hem sünnetin kendisine ve hem de bu cerrahi operasyon sırasında gerek akan kana ve gerekse kesilen deriye birtakım olağan üstülükler atfedildiğini, kanın içilmesi yada vücudun belli bölgelerine sürülmesi davranışında bir kutsallığın mündemiç olduğu tespit edilebilir.

İbraniler döneminde Hz. İbrahim'le başlayan sünneti,³¹⁶ Dalcı, beşer tarihinin bilinen ilk sünneti³¹⁷ olarak değerlendirmektedir. Kitabı Mukaddese göre 99 yaşında Hz. İbrahim, 13

³¹² Talat Koçyiğit, "Sünnet", Türk Ansiklopedisi, C.XXX, Ank. . M. E. B. Yay, 1981, s. 137, Ayrıca bkz. Asaf Ataseven, "Sünnet Hakkında Bir Araştırma", İslâmî Araştırmalar, C. 2, S. 6, İst. : 1988, s. 22, Ana Britannica, "Sünnet", C. 20, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1990, s. 186, Pertev Naili Boratav, a. g. e., s. 201, Osman Salih Dalcı, İslâm'da Sünnet ve Merasimleri, İst. : Şelale Yay., t. y., s. 63.

³¹³ Nermin Erdentuğ, "Bu Günü İptidailerinde 'Mutilasyon' (Sakatlama) Pratiği ve Mahiyeti Hakkında", A. Ü. D. T. C. F. Dergisi, C. XIII, S. 3, Ank. : 1955, s. 47.

³¹⁴ Tarık Maktav, "Sünnet ve Kanser", Dirim Aylık Tıp gazetesi, S. 7, 1955, ss. 308-309, Ayrıca bkz. Recep Doksat, "Sünnet ve Kanser", Milliyet, 19.11.1957.

³¹⁵ Güllü Yoloğlu, Türklerin Aile Merasimleri, Türkiye Türkçesine Aktaran, Aljira Topalova, Ank. : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1999, s. 141.

³¹⁶ Tarık Maktav, a. g. m., s. 309.

³¹⁷ Osman Salih Dalcı, a. g. e., s. 28.

yaşında ise oğlu İsmail aynı günde sünnet oldular.³¹⁸ İbranilerden altı asır kadar sonra Mısırlılar'da da görmekteyiz. Arkeolojik araştırmalar M. Ö. 4000-5000 yıllarına ait mezarların açılmasıyla o dönemin devlet adamı Tî ve nazır pthatotep'in mezarlarındaki kabartmalarda sünnet usullerinin işlendiği tablolara rastlandığını ve II. Ramses'in oğlunu sünnet ettirdiğini ortaya koymaktadır.³¹⁹

İlahi dinler başlığı altında değerlendirebileceğimiz Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm³²⁰ dinlerinin her üçünde de sünnet olgusuna rastlamak mümkündür. “Ve yedinci günde çocuğun gulfesi sünnet olunacaktır”³²¹ ifadesiyle Yahudilikteki sünneti, “Çocuğu sünnet için sekiz gün tamam olunca, ana rahmine düşmeden evvel melek tarafından denilmiş olduğu üzere, adını İsa koydular”³²² ifadesiyle de Hristiyanlıktaki sünnet olgusunun mevcudiyetini öğrenmiş oluyoruz. Hz. İsa sonrası dönemde Hristiyanların bir kısmı sünnetle ilgili hükmü “kalbi bürüten ve onun hakikati görmesini önleyen perdeyi kaldırmak” şeklinde tevil ederek ilgili hükmü değiştirmiş,³²³ kilise “Musa yasası”nın Hristiyanları bağlayıcı bir yönünün olmadığına karar vermiştir.³²⁴ Hristiyanlık'ta sünnetle ilgili algılama ve kabullenmenin bu şekilde olmasına karşın Habeşistan kilisesi sünneti farz olarak kabul etmektedir.³²⁵

Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'da sünnetle ilgili herhangi bir kayıt bulunmama ile beraber, bir anlamda İslâmın alameti/İslâma giriş şeklinde değerlendirilen sünnet, daha ziyade Hz. Muhammed'in söz ve davranışları kaynaklı bir uygulamadır.³²⁶ İslâm'da, dinî bir gerek olarak değerlendirilen sünnet, adından da anlaşılacağı gibi, Peygamberin sünnetiyle sabit olan bir uygulamadır. Bir birey için bir hâlden bir başka hâle geçişin ifadesi olan sünnet, “toplumda dinî bakımdan İslâm ümmetine aidiyetin simgesi” olarak değerlendirildiğinden, sünnet olmayanlar toplum içerisinde alay konusu olabilmektedir.³²⁷

Üzerinde çok konuşulduğu ve yaygın bir kanaat haline gelmiş olması dolayısıyla detaya inmeden genel hatlarıyla Hz. Muhammed'in sünneti/sünnetliliği hususuna da kısaca temas et-

³¹⁸ Tekvin, Bab 17/24–26.

³¹⁹ Tanık Maktav, a. g. m. , s. 309.

³²⁰ Günay Tümer–Abdurrahman Kılıçık, Dinler Tarihi, s. 176.

³²¹ Levililer, Bab 12/3.

³²² Lukaya Göre, Bab 2/21.

³²³ Yeni Türk Ansiklopedisi, “Sünnet ve Sünnet Düşünü” , C. 10, İst. : Ötüken, 1985, s. 3782.

³²⁴ Ana Britannica, “Sünnet”, C. 20, s. 186.

³²⁵ Meydan Larousse Büyük Lâgat ve Ansiklopedi, “Sünnet”, C. 11, İst. : Meydan Yay. , 1981, s. 661.

³²⁶ Tanık Maktav, a. g. m. , s. 309, Ayrıca bkz. Recep doksat, a. g. m. , Yaşar Nuri Öztürk, Cevap Veriyorun (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa), 7. bs. , İst. : Yeni Boyut, 2001, s. 239, Güllü Yoloğlu, a. g. e. , ss. 138–139.

³²⁷ Ünver Günay, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, İst. : Erzurum Kitaplığı, 1999, s. 194.

menin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Sünnetli doğan tek peygamber Hz. Muhammed midir? Yoksa başkaları da var mıdır? Sünnetli olarak doğmuş olan peygamberlerin sayısı hususunda bir ihtilaf söz konusudur. Bunların sayılarının: On, on üç, on dört, on yedi olduğu şeklinde haberler göze çarpmaktadır.³²⁸ Hz. Muhammed'in doğduğunda sünnetli olup olmadığı hususu islâm alimleri arasında tartışmalı bir konudur.³²⁹ Konu tartışılarsun insanlar çocuklarını sünnet etme pratiğini, Hz. Muhammed'in sünnetliliği olgusuna dayandırma eğilimindedir.³³⁰ Peygamber bir anlamda fizik âlem ile metafizik âlem arasında köprü vazifesi yapıyor olduğundan³³¹, yapılan işlerin peygamber üzerinden meşruluk zeminine oturtulmaya çalışılması özellikle Din Sosyolojisi açısından önemli olduğu kadar, yadırganmayacak/yadırganmaması gereken bir tavır olarak toplumsal realiteler arasındaki yerini almış gözükmektedir.

Sünnetli doğmak gerçekten bir üstünlük alâmeti midir? Ashında günümüzde sıradan insanların bile sünnetli olarak doğdukları düşünülecek olursa, bunun bir üstünlük alâmeti olmadığını kabul etmek çok da zor olmayacaktır. İnsanlar, muhtemelen Peygamberlerin sünnet olmak gibi cerrahî bir müdahaleye maruz kalmalarını onlara yakıştıramadıklarından, gehel itibariyle onların sünnetli doğduklarını kabul etmişlerdir. Gelecekte peygamberlikle görevlendirilecek dahi olsa, çocuk yaştaki birisinin sünnet olmak maksadıyla cerrahî bir operasyon geçirmiş olmasının ne mahsuru olabilir? İnsani olan bu tür hallerin peygamberlere yakıştırmayışının çok sağlıklı bir tavır olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Hatta aksi bir düşünce şekli kişiyi, beşer olan bir peygamberde beşer üstü birtakım hususiyetler arama ve ona birtakım beşer üstülükler yükleme hatasına düşürebilir.³³² Bu tavır insani açıdan doğru olmadığı gibi, aynı zamanda peygamberi tanıyabilmenin önünde de bir engel olarak durmaktadır.

Sünnet olgusunun sadece İslâmıla kayıtlı tutulamayacağını, her ne kadar İslâm'a giriş için bir şart olarak değerlendirilmiş olsa da, Kur'an'da böyle bir kaydın söz konusu olmadığını, yukarıda sünnetin tarihi süreci ile ilgili olarak yapılan açıklamaya dayanarak söyleyebiliriz. Sünnet olmak dinî midir, örfî midir? Öztürk, oldukça net bir ifadeyle, sünnetin bir ortadoğu örfü olduğunu belirtmektedir.³³³ Doğrusu, sünnetin dinî veya örfî bir teamül olarak değerlendirilmesinin önemli olduğunu kabul etmekle beraber, sünnet olgusunun toplum nezdindeki

³²⁸ Osman Salih Dalcı, a. g. e., ss. 26-27.

³²⁹ Erdinç Ahatlı, Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği, İst. : Değişim Yay., 2002, s. 108.

³³⁰ Pertev Naili Boratav, a. g. e., s. 201.

³³¹ Erdinç Ahatlı, a. g. e., s. III.

³³² Erdinç Ahatlı, a. g. e., s. 111.

³³³ Yaşar Nuri Öztürk, a. g. e., s. 239.

kabulünün temellerine—bu temeller salt sosyolojik olabileceği gibi, din ekseninde meşrulaştırılmış da olabilir—bakmanın önemli olduğu kanaatindeyiz.

İslâm'da sünnet için belirlenmiş herhangi bir dua ve tören şekli söz konusu olmamakla beraber, sünnet pratiği dolayısıyla okunan Kur'an, mevlit ve dualarla bu uygulamaya ayrı bir kutsallık kazandırılmıştır.³³⁴ Müslüman memleketlerin hemen hepsinde çocukların sünneti hâdisesi zamanla çeşitli törenlerin tertibine yol açan bir uygulama halini almıştır Sünnet düğünü adı verilen bu şenliklerin özellikle Osmanlılar döneminde şehzade ve diğer ileri gelenlerin çocuklarının sünnet düğünlerinde oldukça ihtişamlı yapıldığını ve bunların günlerce, haftalarca ve bazen de aylarca sürdüğünü görmekteyiz. 1457'de Fatih'in oğulları Bayezit ve Mustafa için Edirne'de tertiplediği sünnet düğünün üç hafta, III. Murat'ın 1852 yılında düzenlediği sünnet düğünü ise, iki ay sürmüştür ve bu tören Osmanlı tarihinin en uzun süren sünnet düğün törenidir. Bu dönemde toplu sünnetlere rastlamak da mümkündür. I. Abdülmecit'in 1858'de dört oğlu için tertip ettiği sünnet törenleri esnasında, dört şehzade ile beraber on bir çocuğun da sünnet edildiğini görmekteyiz.³³⁵ Şehzade sünnet törenlerinden hareketle, Osmanlı padişahlarının tahta çıkmadan önce sünnet olduklarını/ettirildiklerini söylemek mümkün olmakla beraber, I. Ahmet ve IV. Murat bu teamülün istisnası olarak tahta çıktıktan sonra sünnet olmuş olan Osmanlı padişahlarıdır.³³⁶ Osmanlı dönemi benzeri toplu sünnet düğünlerine günümüzde de rastlamak mümkündür. Özellikle yerel yönetimler tarafından yılın belli dönemlerinde gerçekleştirilen toplu sünnet şölenlerini bu kapsamda değerlendirebiliriz. Dolayısıyla toplu sünnet uygulamaları, eski bir geleneğin yaşatılması/sürdürülmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk hangi yaşta sünnet edilmelidir? Sünnet için en uygun yaş hangisidir? Bu sorulara üç büyük din ekseninde cevap arayacağız. Yahudilik'te 7. güne³³⁷, Hristiyanlık'ta 8. güne³³⁸ işaret mevcut iken, İslâm'da herhangi bir güne veya yıla—Kur'an'da—işaret söz konusu değildir. Müslümanlar için sınırları çok keskin olmamakla beraber 7-13³³⁹, 0-15 veya 7³⁴⁰ gibi yaşlardan söz ediliyorsa da, bunların bağlayıcılığı olan yaş sınırlarından ziyade tavsiye niteliği

³³⁴ Ünver Günay, a. g. c. , s. 194.

³³⁵ Yeni Türk Ansiklopedisi, "Sünnet ve Sünnet Düğünü", C. 10, ss. 3782–3783, Ayrıca bkz. Cengiz Orhonlu, "Sünnet Düğünü", İslâm Ansiklopedisi, C. 11, İst. : M. E. B. , 1979, ss. 245–246, Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, "Sünnet" C. 11, s. 660, Yılmaz Öztuna, "Sünnet Düğünü", Türk Ansiklopedisi, C. XXX, Ank. : M. E. B. Yay. , 1981, s. 138.

³³⁶ Tank Maktav, a. g. m. , s. 309, Ayrıca bkz. Recep Doksat, a. g. m.

³³⁷ Levililer, Bab 12/1–3.

³³⁸ Luka Bab 2/21.

³³⁹ Tank Maktav, "Sünnet ve Kanser", s. 309.

³⁴⁰ Yeni Türk Ansiklopedisi, "Sünnet ve Sünnet Düğünü", C. 10, s. 3782, Ayrıca bkz. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 202.

taşıyan sınırlar olduğunu düşünüyörüz. Çocuğun sünnet yaşının tespitinde bölgesel örflerle beraber, ailenin ekonomik ve sosyal durumunun belirleyici rol oynadığını söyleyebiliriz.³⁴¹ Bu bölgesel/yöresel farkları, bazen aynı ilin farklı iki yerleşim biriminde de görmek mümkündür. Tanyol'un, Gaziantep'in Peşke Binamlısı köyünde çocukların genel itibariyle altı ayla bir yaş arasında³⁴², Eylan köyünde ise 1-12 yaşları arasında³⁴³ sünnet edildiklerini tespiti, bu hususa iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Sünnet bahsinde görmezden gelinemeyecek bir nokta ise, kadının sünnet edilmesi/ettirilmesi realitesidir. Müslümanlıklarının ilk dönemlerinde Türkler arasında da rastlanan³⁴⁴ ancak ülkemizde tatbiki söz konusu olmayan bu âdetin³⁴⁵, Kadın Genital Mütilasyonu "KGM" adıyla da anıldığını görüyoruz.³⁴⁶ Uygulamasını daha ziyade Mısır, Sudan, Yemen ve bazı körfez ülkelerinde görmek mümkündür.³⁴⁷ Farklı topluluklarda farklı şekillerde uygulanan ve klitoris(bızır)'in bir bölümünün kesilmesiyle gerçekleştirilen bir âdettir.³⁴⁸ Uygulaması "daya" yani bir tür yerel ebeler tarafından yapılan kadın sünnetinin mantığını El Saadavi, kızların cinsel ilişkiye duyabilecekleri isteği azaltarak, namuslarını korumalarını sağlamak şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca 160 Mısırlı kadın ve kız üzerinde ger-çekleştirdiği bir araştırmanın sonuçlarına dayanarak kızların sünneti âdetinin, eğitimli ailelerde eğitimsiz ailelere nazaran- eğitimsizlerde %97.5 , eğitimlilerde ise %66.2-daha düşük olduğunu belirtmektedir.³⁴⁹ Bu pratiğin Hristiyan ve Yahudilik'teki uygulamasına gelince, İncil KGM'den söz etmemektedir ancak, kilise açısından oldukça önemli bir konu olan kadının iffetinin korunmasının bir yolu olarak bu pratiğe üstü kapalı da olsa onay vermiştir. Etiyopya Ortodoks Kilisesinde, sünnet edilmemiş olan bir kadın kirli/pis olarak görülmekte ve pek çok rahip böyle bir kadının kiliselerine girmesini reddedebilmektedir. Toubia, Kur'an ve İncil'de olduğu gibi Tevrat'ta da kadın sünnetine dair herhangi bir değerlendirmenin olmadığını ifade ettikten sonra, bugün kadın sünnetini uygulayan tek Yahudi grubunun, İsrail'de yaşayan Etiyopyalı Falaşalar olduğunu belirtmektedir.³⁵⁰

³⁴¹ Ekonomik duruma örnek için bkz. Nermin Erdentug, Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki, ss. 94-95.

³⁴² Cahit Tanyol, "Peşke Binamlısı Köyü", Sosyoloji Dergisi, S. 16, İ. Ü. E. F. Yay. , 1961, s. 41.

³⁴³ Cahit Tanyol, "Eylan Köyü", Sosyoloji Dergisi, S. 19-20, (1964-1966), İst. : İ. Ü. E. F. Yay. , s. 64.

³⁴⁴ Mantran R. , La vie Quotidienne A Constantinople, Paris, Hachette, 1965, s. 218'den aktaran, Ünver Günay, a. g. e. , s. 195.

³⁴⁵ Osman Salih Dalcı, İslâm'da Sünnet ve Merasimleri, s. 39.

³⁴⁶ Nahud Toubia, "Kadın Genital Mütilasyonu Nedir", Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik, Der. Pınar İlkkanacan, Çev., Ebru Salman, İst. : İletişim Yay. , 2003, s. 265.

³⁴⁷ Neval El Saadavi, Havva'nın Örtülü Yüzü, Çev., Sibel Özbudun, İst. : Anahtar Kitapları Yay. , 1991, s. 50.

³⁴⁸ Ana Britannica, "Sünnet", C. 20, s. 186, Ayrıca bkz. Neval El Saadavi, a. g. e. , s. 50.

³⁴⁹ Neval El Saadavi, a. g. e. , s. 50-51, Bu sünnetin gerekçeleri için ayrıca bkz. Nahud Toubia, a. g. m. , ss. 275-276.

³⁵⁰ Nahud Toubia, a. g. m. , ss. 273-274.

El Saadavinin bu tespitini, geleneksel değer taşıyan unsurların gerek benimsenmesi ve gerekse uygulanması noktasında, eğitimin belirleyici gücüne vurgu açısından dikkat çekilmesi gereken bir husus olduğunu belirtmek isteriz.

Bu başlığı sünnet-sağlık arasındaki ilişkiye de kısaca temas ederek kapatmak istiyoruz. Eskiden berberler, gezici sünnetçiler³⁵¹ veya Konya’da “sünnetçi ustaları” olarak tabir edilen kişiler tarafından³⁵², günümüzde ise-istisnaları olabilir-poliklinik ya da hastanelerde ehil kişiler tarafından yapılmakta olduğu bilinen bir realite olan sünnet operasyonunu, sağlık için bir tedbir olarak değerlendiren ilk tarihçi olarak Herodotes’i görmekteyiz.³⁵³ Yapılmış olan bazı çalışmalardan hareketle, sünnetin penis kanserini önleyici/azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.³⁵⁴ İşin bu boyutunun yanında, sünnetin aynı zamanda erkeklik gücünü arttırdığına dair bir inanç da söz konusudur.³⁵⁵

Dinî bir vecibe gibi algılanan sünnetin, aslında tıbbi bir vecibe gibi algılanması gerektiği ve bu vecibe ne kadar geciktirilmeden yerine getirilirse o kadar yararlı olacağı hususuna dikkat çekilmektedir.³⁵⁶ Altı çizilen bu hususu Dubois Raymond şu şekilde özetlemektedir: Sünnet olmak çiçek aşısında olduğu gibi, erkeklerin tümüne mecburi kılınmalıdır.³⁵⁷ Raymond’un bu düşüncesini mesned kabul ederek, sünnetin kadınlar için sağlık açısından herhangi bir anlam ifade edip etmediğini sormak gerekir. Tabi bu soruyu sorarken, meselenin toplumsal ve dinî dayanak boyutlarını göz ardı etmediğimizi belirtmek isteriz.

Sünnet pratiğinin arka planındaki hareket ettirici/tetikleyici ana güç ister dinî saikler, ister toplumsal bir kabulün icrasının bireye sosyolojik anlamda sağlayacağı muhtemel itibar ve isterse daha sağlıklı bir yaşam sürebilme düşüncesi olsun, bu gün dünyanın pek çok toplumunda icra edilme zeminine sahip, kökü çok eskilere dayanan ve ayakları sağlam basan bir uygulama olduğunu söylemeye herhangi bir engel yoktur.

³⁵¹ Nermin Erdentuğ, *Sün Köyü’nün Etnolojik Tetkiki*, ss. 54-55, Ayrıca bkz. Asaf Ataseven “Sünnet Hakkında Bir Araştırma”, s. 23, Cahit Tanyol, “Peşke Binamlısı Köyü”, s. 42, Kulu Öz, “Divriği Köylerinde Kırvelik Geleneği (Peygamber Dostluğu)”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İst. : Anadolu Sanat Yay. , 1985, s. 252.

³⁵² A. Sefa Odabaşı, *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, s. 107.

³⁵³ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “Sünnet”, C. 11, s. 660.

³⁵⁴ Recep Doksat, “Sünnet ve Kanser”, Ayrıca bkz. Tarık Maktav, “Sünnet ve Kanser”, ss. 310-311, Sati Eser, “Türkiyede Penis Kanseri ve Sünnetin koruyucu Etkisi”, *Yeni Tıp Akademi*, S. 113, 1961, ss. 307-309.

³⁵⁵ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 194.

³⁵⁶ Tarık Maktav, a. g. m. , s. 311, Ayrıca bkz. Recep Doksat, a. g. m.

³⁵⁷ Recep Doksat, a. g. m.

2. Kirvelğin Dinî Boyutu

Sünnet olma hâdisesinin gerek meşruluk ve gerekse gereklilik açısından, İslâm dininin vahye dayalı tek kaynağı olan Kur'an eksenine oturmadiğı hususuna yukarıda temas edilmişti. Kirvelğin oluşması, sünnet olma pratiğı kaynaklı olması hasebiyle kirvelğin oturacağı zeminin de sünnetinkinden farklı olamayacağını söyleyebiliriz. Bireyin, hayatına giren pek çok şeyi dinî bir bağlama oturtarak algılamaya çalışması Din Sosyolojisi nazarında ehemmiyete haiz bir husustur. Aslında bu noktada yapılanların ne kadar dinî olduğundan ziyade bireyin tek başına veya bireylerin toplu olarak yaptıkları eylemlerin ne kadar dinî olduklarına beslemiş oldukları inançlarıdır; aynı zamanda dinden/mensubu oldukları inançtan kaynaklandığını kabul ettikleri bir takım vecibelerin icrası neticesinde kendilerini dinî bir vazifeyi yerine getirmiş olma noktasında ne kadar mutlu hissettikleridir.

Kirvelik, halk arasında peygamber dostluğu olarak ifadesini bulur. Kirvenin oturduğu minder peygamber postu ve kirvenin kucağı da peygamber kucağı olarak telakki edilir.³⁵⁸ Kirvelğin başlangıcının Hz. Muhammed'e kadar götürüldüğünü ve oradan başlatıldığını görmekteyiz.³⁵⁹ Hatta Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin'i sünnet ederek kirvelğe büyük bir kıymet verdiği,³⁶⁰ ve onlara bizzat kirvelik yapmış olduğu belirtilmektedir.³⁶¹ Benzeri hususlar, Adana ve Tarsus'ta Ayşe Kudat'ın da tespitleri arasındadır. Kudat, Adana ve Tarsus'ta tanıştıkları ve "Etiler" adıyla bilinen insanların, "yaşayış biçimleri ne olursa olsun kirvelik törenine saygı duyan ve uygulayan her insanın Müslüman sayılması gerektiğini" ve peygamberin de oğlu için bir kirve tuttuğunu kaydetmektedir.³⁶²

Kirvelğin dinle kurulan bağlantısı hususunda Kudat'ın, 1971 yılında Ankara Et ve Balık kurumunda çalışan ve 38 yaşında, Kars'ın Kağızman ilçesine bağlı Kütek nahiyesinden olan bir işçi ile yapmış olduğu konuşma dikkat çekicidir. Kivelikle din/dindarlık arasında kurulmuş olan ilişki noktasında önemli bir örnek olduğunu düşündüğümüz bu konuşmayı burada zikretmeyi uygun gördük. Konuşmacı, içinde yaşadığı Ankara gecekondu bölgesi halkı için şunları anlatıyor:

³⁵⁸ Divriği, Turgut Köyü, 1944 Doğumlu, Sünnetçi Ahmet Kesiciden Aktaran, Kutlu Özen, a. g. m. , s. 240.

³⁵⁹ Orhan Türkdoğan, "Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneğı", s. 212.

³⁶⁰ M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, 4. bs. , Ank. : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1981, s. 220.

³⁶¹ Divriği, Turgut Köyü, 1944 Doğumlu, Sünnetçi Ahmet Kesiciden Aktaran, Kutlu Özen, a. g. m. , s. 240.

³⁶² Ayşe Kudat, Kirvelik, s. 10.

“Bura insanları yaban . Daha müslümanlıktan haberleri yok. Kirveligi bilmeyen yanar alimallah...Muhammed dünyaya sünnetli geldi. Sünnet olmuş olmak yetmez. Allah’tan nida geldi ki Muhammed tekrar sünnet olacak ve melekler kendisine kirvelik edecekler. E teklerine kan düşecek...Birinin sünnet düğünü oldu, herifin ne kirvesi var, ne bir şeyi. Topladım hepsini bir araya, ‘Yapmayın, etmeyin, farzdır yanarsınız’ dedim. Kafalarına girmedi. Bu sefer topladım hepsini mahalle imamına götürdüm. ‘De’ dedim imama, ‘De ki kirvelik farzdır.’ Her imam bilgili ermiş olmaz...adam cahil çıktı. ‘Hiç duymamışım kirveligi’ dedi. Yarab somumuz nereye gitmekte diye tasalanmaktayım. Koca bir gecekondu halkı imamın cehaletinden yanecek...Haymana’ya gittim. Ermişliği konuşuşundan belli bir imam buldum, yedi lisamı su gibi bellemiş...imamı getirdim bizim eve. Komşuları bir kere daha topladık, imam hepsine sıkı bir destur çekti, gözlerini iyice korkuttu, her bir şeyi tafsilatla anlattı. Şimdi komşuların hepsi bana müteşekkirdir ve hepsi de usulü dairesinde kirvelik yapmaktadır.”³⁶³

Kirvelikle din arasında kurulmuş olan bu ilişkinin doğal bir sonucu olarak tezahür etmiş olan bir diğer husus ise, kirve çocuklarının bacı-kardeş sayıldıklarından dolayı birbirleri ile evlenemeyecekleri durumudur.³⁶⁴ Kur’an’ın evlenilmesi yasak/haram kılınanları zikreden ilgili ayetinde³⁶⁵ evlenilmesi yasak/haram olanlar arasında kirve çocuklarının evlilikleri ile ilgili olarak herhangi bir kayıt söz konusu değildir. Dolayısıyla bu yasağın dinî değil de örfi bir yasak olduğunu söyleyebiliriz. Aslında Diyarbakır ve Mardin yöresinde, bunun örfi bir yasak olduğunu, fakat törenin bu tür bir davranışa onay vermemesinden dolayı “caiz” olmadığını söyleyenler de vardır.³⁶⁶

Bireyin/bireylerin din algılamalarında, kendilerini toplumsal eksenin hangi noktasında ve neleri baz alarak tanımladıklarına, benimsedikleri değerlere ve bireyin sosyal yaşantısını gerek ferdi ve gerekse toplumsal bazda büyük oranda etkileme gücünü elinde tutan gelenek ve örflerin belirleyicilik noktasında önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Hatta örfün yer yer-kirve çocuklarının birbirleriyle evlilikleri meselesinde olduğu gibi-bir adım önde gittiğini söylersek meseleyi mübalâğa etmiş olur muyuz?

³⁶³ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 9-10.

³⁶⁴ Ali Rıza Balamam, Evlilik Akrabalık Türleri, s. 92, Ayrıca bkz. Cahit Tanyol, “Eylen Köyü”, s. 64, Ahmet Gençler, “Gözpmar’da Kültür Değişimleri”, s. 245, Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 42-44, Orhan Türkoğlu, a. g. m. , s. 206, M. Fâhirettin Kırzoğlu, Kars Tarihi, I. C. , İst. : Işıl Matbaası, 1953, s. 505.

³⁶⁵ Nisa, /23.

³⁶⁶ Ayşe Kudat, a. g. e. , s. 44.

3. Kirve Seçimi

Çocuğun sünneti öncesinde yapılan ilk işlemlerden birisi de kirvenin kim olacağının tespit etmektir.³⁶⁷ Çocuğa, kimin kirvelik yapacağını kararını verme noktasında çocuğun herhangi bir tercih hakkı söz konusu değildir. Bu hak genelde aile reisi sıfatıyla baba tarafından kullanılır.³⁶⁸ Bu önemli süreç şu sorunun sorulmasıyla başlamış olur: Kurulacak olan bu yeni dostluk ilişkisinin karşı tarafında kim olacak? Aslında bu soruya verilecek olan cevap ve getirilecek olan çözüm son derece önem arz etmektedir. Çünkü kirvelik teklifi çoğunlukla ekonomik güç ve sosyal konum itibarıyla toplum nezdinde kabul gören bireylere yapılır³⁶⁹ ve aileler arasındaki denklige dikkat edilir. Bu denklik, kirveligin olmazsa olmazlarından olan özellikle karşılıklı hediyeleşmeler noktasında daha bir önem kazanmaktadır. Hediye almak kadar, en azından onun eş değeri olan bir şeylerle-paha olarak-karşılık verebilmek de oldukça önemlidir. O bakımdan kirvelerin birbirlerinin yanında sosyal kabul görebilmeleri en azından dış görünüm itibarıyla bir anlamda ekonomik müsavatlada-diğer sosyal birtakım unsurlar da söz konusu olmakla beraber-ilintili bir hal almış gibi görünüyor.³⁷⁰

Kirve olarak kabul edilecek olan şahsın, hürmet edilip saygı duyulacak bir yaşta³⁷¹ ve ayrıca yaş olarak ta çocuğun babasına biraz yakın olması dikkat edilen hususlar arasındadır. Her ne kadar kirve olacak olan kişi aile bireylerinin tümüyle kirvelik ilişkisi içerisine giriyor olsa da, sonuçta en yakın ilişkide olacağı ve bir arkadaşlık münasebetine gireceği insan çocuğun babası olacağından, yaş itibarıyla babaya yakın bir yaştan tercih sebeplerinden birisi olmasını, bu kurgusal akrabalık ilişkisinin cereyan edeceği pratik sahanın sosyolojik bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir.³⁷² Tabi burada kanaatimizce şu sorunun sorulması gerekir: Eğer baba ölmüş, ayrılmış vb. bir sebepten dolayı yoksa, o zaman kirvenin yaşının veya sosyolojik denklighinin tayini aile bireylerinden kim ya da kimlere göre yapılacak/yapılmalıdır? Zannediyoruz bu durum, o günün toplumsal şartlarına ve aileyi dışarıda temsil yetki ve yeterliliğine sahip, aile bireylerinden birisinin üzerinden tespit edilecektir.

³⁶⁷ Nermin Erdentuğ, *Sün Köylü'nün Etnolojik Tetkiki*, s. 54.

³⁶⁸ Ayşe Kudat, a. g. e. , s. 30.

³⁶⁹ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 91.

³⁷⁰ Kutlu Özen, "Divriği Köylerinde Kirvelik Geleneği (Peygamber Dostluğu)", s. 242, Ayrıca bkz. Ayşe Kudat, a. g. e. , s. 30.

³⁷¹ Orhan Türkdoğan, a. g. m. , s. 210, Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, "Tasav-vuri Akrabalık ve Ülkemiedeki Uygulama", s. 418.

³⁷² Ayşe Kudat, *Kirvelik*, ss. 30,32.

Kirve akrabalar arasından mı yoksa akrabalar dışından mı seçilmelidir? Kimler kirve olabilir, kimler olamaz? Bu noktada bir konsensustan söz edebilmek pek mümkün gözüküyor. Kirve aile-akraba dışından olmalıdır kanaatini taşıyanlar olduğu gibi, aile-akraba içerisinde de olabilir görüşünü benimseyip uygulayanlar da vardır.³⁷³ Musahiplerin birbirlerine kirvelik yapmadıklarını³⁷⁴ ve kadının kirveliliğinin ise, çok fazla söz konusu ve yaygınlığı olan bir uygulama olmadığını görüyoruz.³⁷⁵

Kirveliliğin, daha ziyade bir “erkek” işi ve aynı zamanda ancak erkekler üzerinden hareketle inşası mümkün görülen kurgusal bir akrabalığın adı olarak algılandığını söylemek gerekir. Dinî bir eksen üzerinden hareketle konumlandırılıp inşa edilen kirveliliğin bu şekilde algılanmasında acaba sosyal, siyasal, kültürel vb. birtakım değerlerin din ve cinsiyet algısında ve kirvelik geleneğinin başlatıcısı olduğu kabul edilen peygamberin cinsiyetinin böyle bir kabulde etkisi var mıdır? Eğer varsa bu etki ne orandadır? Aslında bu hususun kanaatimizce, toplumsal şartların dinî algılama ve bu algının doğal bir uzantısı olarak da dindarlık inşa etme noktasında ne derecede etkili olduğu, Din Sosyolojisi açısından altı çizilmesi gereken önemli bir sosyolojik realitedir.

Önemli bir misyon yüklenme olan kirveliliğe seçilmek bir ayrıcalık olarak telakki edilmekte ve seçimi-karara bağlanması-Elazığ civarında, tertip edilen yemekli bir toplantıyla netliğe kavuşturulmaktadır.³⁷⁶ Verilmiş olan kirvelik sözünden dönmek bir yana, bunun şakasını yapmak bile çok hoş karşılanan, tasvip edilen bir davranış değildir.³⁷⁷ Çocuğun sünnet edilmesi vesilesiyle kurulmuş olan bu dostluğun kuşaklar arası intikalinin/devrinin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.³⁷⁸ Fakat bunun böyle olduğunu söyleyebilmekle beraber, bu geleneğin intikalinin bölgesel/yöresel farklılıklar gösterdiğini ve uygulanmadığı yörelerin de olduğunu belirtmek gerekir.³⁷⁹

Kirveliliğin uygulandığı her yerde aynı olmamakla beraber genel itibarıyla, çocuğun kirvesi olan şahıs aynı zamanda ailenin tüm fertlerinin de kirvesi sayılır. Fakat sülâle veya aşiretlerin bütün bireylerinin birbirlerinin kirveleri sayılabilmeleri için, sülâle

³⁷³ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 30,32, Ayrıca bkz. Nermin Erdentuğ, Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, s. 95, Kutlu Özen, a. g. m. , s. 243.

³⁷⁴ Kutlu Özen, a. g. m. , s. 243.

³⁷⁵ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 34-42.

³⁷⁶ Nermin Erdentuğ, Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, s. 95.

³⁷⁷ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 28-29.

³⁷⁸ Nermin Erdentuğ, Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, s. 54, Ayrıca bkz. Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 114-115.

³⁷⁹ Ayşe Kudat, a. g. e. , ss. 116-118.

başkanlarının/önde gelenlerinin veya aşiret reislerinin/liderlerinin kirvelik ilişkisi kurmuş olmaları gerekir. Aksi taktirde bu tasavvuri dostluk ilişkisini tüm sülâle veya aşirete teşmil etmek mümkün olmaz ve bu ilişki sadece kirvelik kuran taraflarla sınırlı kalır.³⁸⁰

Sünnet esnasında kirvenin eteğine damlayan kan münasebetiyle mukaddes bir boyut kazandırılan ve aileler arasındaki mahremiyet sınırlarını ortadan kaldıran kirvelik³⁸¹, sosyal bir mutabakat sonucu husule gelen, saymaca akrabalığının bir türü olarak oturduğu zemin itibarıyla ne kadar sağlam olursa, taraflara sağlayacağı memnuniyet ve karşılıklı güven de o oranda olacaktır. Bu bağlamda, bu dostluğun yoğunluğu ve ömrü açısından, oluşum esnasındaki seçim noktasında gerekli her türlü titizliğin azami ölçüde gösterilmesinin son derece önem arz ettiğini belirtmemiz gerekir.

Tablo 24: Kirve seçerken nelere dikkat edersiniz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Kişiliğine	62	74,7
İtibarına	5	6,0
Zenginliğine	1	1,2
Akraba olmasına	12	14,5
Akraba olmamasına	3	3,6
Toplam	83	100,0

Kirve seçerken nelerin veya neyin daha çok dikkate alındığına araştırmamız sonucu itibarıyla bakacak olursak, kişiliğin diğer bütün vasıfların önünde geldiği izaha yer bırakmayacak kadar açık olduğunu görürüz. Ancak burada zenginliği kriter olarak bir kişinin seçmiş olması ekonomik gücün böylece bir külfeti kaldırma için, pek de önem taşımadığı anlamına gelmez. Biz bu durumu, bireysel zenginliklerin ancak kişilikle beraber bir anlam taşıdığı şeklinde anlamak istiyoruz. Çıkan sonuç bu bağlamda, toplumsal ilişkilerde şahsiyetin önemi de açıkça ortaya koymaktadır.

4. Kirveliliğin Bireysel ve Toplumsal Fonksiyonları

Kirvelik olgusunun, Hz. Peygamberle başlamış olduğuna dair kanaatler üzerinde yukarıda durulmuştu. Bir uygulamanın başladığı dönemin ifade ettiği bir anlam elbetteki vardır. Fakat bir geleneğin devam edebilmesi için, sadece onu başlatmış olan tarihi bağlamın varlığı ve

³⁸⁰ Ayşe Kudat, a. g. e., ss. 15,146.

³⁸¹ M. Fâhiretin Kırzoğlu, a. g. e., s. 505, Ayrıca bkz. Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, s. 76.

bu bağlamın taşınmış olduğu-en azından o bağlama yüklenmiş olan-anlamın varlığı yeterli gözükmemektedir. Dolayısıyla geleneğin devamı tarihi bağlam kadar, icra ettiği fonksiyonellikle de yakından ilişkili bir husustur. Bu bağlamda, kirveliliğin bireysel ve toplumsal fonksiyonlarına gelince, Kudat'ın çalışmasını eksen alarak, onları şu şekilde sıralamak mümkündür.³⁸²

1. Kirvelik, mevcut ilişkilerin pekiştirilmesinde katalizör rolü oynar . Var olan dostluk, arkadaşlık ilişkilerini yoğunlaştırarak sürekli ve yaptırımı olan bir hal almasını sağlar.

2. Kirvelik, aileler arasındaki sosyal ilişkiler ağına yeni boyutlar, yeni açılımlar kazandırır. Kirvelik sadece, böylesine bir ilişki ağı içerisine giren aileleri değil, bunların yakın akrabalarını da bu ağ kapsamına alır.

3. Kirvelik, toplumda sosyal sigorta mekanizması görevi görmektedir. Herhangi bir ihtiyaç anında ilgi ve yardımları için, müracaat edilebilecek merkez sayısını artırır. “Açlık, kıtlık, hastalık anlarında bireyin akrabasından başka elinden tutacak kurumlar yoktur veya, yok denecek kadar azdır.” Dolayısıyla sanal akrabalık ferde, soysal güvenlik sağlayan bir ünite gibi işlev görür.

4. Kirvelik, kişiler arası/gruplar arası, anlaşmazlıkları giderici ve bunları uzlaştırmacı bir-özellikle sahiptir. Aralarında herhangi bir sebepten dolayı meydana gelmiş olan uyuşmazlıkların çözümünü için başvuru yollarından birisidir kirvelik. Uzlaşma mekanizması olarak evliliğin kirveliliğe tercih edildiği bölgeler bulunmakla beraber, çoğunlukla ikisinin birlikte kullanıldığı görülür.

5. Kirvelik, sosyal akışkanlığı artırıcı bir özellik taşır. “Bir devlet memuruyla kirvelik kurmayı becerebilen çocuk babası devlet dairelerinde iş takibini kolaylaştırmış olur.” Aslında bu tür bir ilişki, sosyal hayatın doğal seyri içerisinde şu yada bu sebeple ortaya çıkması muhtemel bazı engeller için önleyici tedbirler almak, diğer bir ifade ile, sosyolojik kasko yaptırmaktır. Üst sınıftan olan birinin alt sınıftan birisiyle politik bazı nedenlerle kurmuş olduğu kirvelik bu hususa tipik bir örnektir.

6. Kirvelik farklı dil, din ve etnik gruba mensup aileler arasında yakınlaşma/kaynaşma

³⁸² Ayşe Kudat, Kirvelik, ss. 160-188.

sağlar. Farklı mezheplere mensup grupların kirvelik marifetiyle aralarında bir kaynaşmanın, bir sosyal uzlaşmanın sağlandığı, Nur Yalman tarafından bilimsel olarak incelenip ortaya konmuştur. Dini birtakım gerekçeler dolayısıyla aralarında evlenme olayı gerçekleşmeyen mezhep gruplarını, sosyal yaptırım gücüyle birbirlerine yaklaştıran, çok önemli bir kurumdur kirvelik.

7. Bürokratik devlet mekanizmalarının, halka tam anlamıyla ulaşamadıkları yörelerde, halk-devlet ilişkilerinde kolaylık sağlar kirvelik. Devlet dairelerinde herhangi bir işi olan şahıslar, bu kademe ve makamlarda görevli olan memurlarla aralarında oluşturmuş oldukları iletişim ağı üzerinden işlerini yürütmeye çalışırlar.

8. Kirvelik, bir bölgeye/yöreye dışarıdan gelmiş olanların oraya intibaklarını kolaylaştırır. Yabancı oldukları yörelere giden insanlar, gerektiğinde başvuracak yakınlarından yoksun kaldıklarından gerekli haller için, yeni dostluklar, yeni ilişkiler kurmak durumunda kalabilirler. Bu tür ilişkilerde, hep halkın üst düzey yetkililerle kirvelik ilişkisi kurup onlardan faydalanmak istediklerini düşünmek yanıltıcı olur. Örneğin: Gerek mülki amirler ve gerekse üst düzey bürokratlar, ilişki kurdukları nüfuzlu kişiler aracılığı ile o bölgede/yörede vermek istedikleri hizmeti daha kısa bir süre içerisinde ve daha etkin bir şekilde verebilirler.

9. Kirveliliğin, grupların, ailelerin, kişilerin denetimi altında bulunan insan gücünü arttırarak onlara, hatırı sayılır bir pazarlık gücü kazandırır. Geleneksel toplumlarda, kişilerin belli başlı dayanaklarından birisi de ailenin kalabalık oluşudur. Aileyi genişletmenin yolu hısımlık ilişkisi kurmak olabildiği gibi, kirvelik ilişkisi kurmak da olabilir. Bu kalabalıklaşmış, genişlemiş aile yapısı, gruplara, ailelere ve kişilere ekonomik güç ve güvenlik sağladığı gibi, demokratik sistemlerin vazgeçilmez bir unsuru olan çok partili siyasi hayatta politik pazarlık gücü de kazandırır.

Ayrıca kirveliliğin işlevselliği ile ilgili olarak, M. Fâhirettin Kırzioğlu, aralarında kan davaları olan tarafların barışmasına ve dostluklarını sürekli kılmalarına önyak olduğunu³⁸³, Kutlu Özen, “Hiçbir töre ‘kirvalık’ kadar birleştirici olmamıştır” ifadesine yer verdikten sonra kirvelikle ilgili olarak şunları söylemektedir. İnsanlar arasındaki sevgiyi güçlendirmek, mevcut, dostlukların devamını sağlamak, aileler veya aşiretler arası anlaşmazlıkları izale

³⁸³M. Fâhirettin Kırzioğlu, Kars Tarihi, s. 504.

etmek, kan davalarını önlemek, bazı anlaşmazlıkları sona erdirmek, farklı yerleşim birimlerinde oturanlar arasında varolan dostlukları devam ettirmek³⁸⁴, M. Şerif Fırat kirvelîğin, bazen birbirinden adam öldürmüş iki aile veya aşiret arasında kurulduğunu ve kirvelik uğruna kan bağışlandığını³⁸⁵, Orhan Türkdoğan ise, potlaç ve onun yön değiştirmiş şekli olan kirvelik için, “Her ikisi de toplumda birtakım yarımalar ve sosyal dengesizliklere karşı birer sigorta mahiyetindedirler”³⁸⁶ görüşlerine yer vermektedirler.

Görüldüğü gibi kirvelik, hem bireysel ve hem de toplumsal düzeyde pek çok işlevi bünyesinde barındırmakta olan bir olgudur. Her ne kadar Özdemir Nutku kirvelîğin, “bir sosyal ve ekonomik fonksiyona sahip” olmadığını belirtilmiş olsa da³⁸⁷ Gökalp, kirvelîğin iki aile arasında akrabalıktan daha güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma meydana getirdiğini belirtmektedir.³⁸⁸ Biz, kirvelîğin tümüyle disfonksiyonel olmadığı, gerek bireysel ve gerekse toplumsal bazda birtakım fonksiyonelliklere sahip olduğu kanaatini taşıdığımızı belirtmek isteriz.

5. Kirvelîğin Siyasal Boyutu

Kirvelik ilişkisi her zaman için kalıcı dostluklar ve yeni akrabalıklar oluşturmak saikiyle kurulan münasebetler olmayabilir. Bu bağlamda değerlendirebileceğimiz kirveliklerden birisi de siyasal/politik kirveliklerdir. Bu tarz bir kirvelik ister fert ve isterse siyasal bir yapılanma tarafından kurulmuş olsun, şölen masrafları etkinliği tertipleyen taraf/taraflarca karşılanır. Etkinlik esnasında milletvekili adayları ve parti ileri gelenleri isteyen çocuğuna kirvelik yaparlar. Bu tür kirveliklerden, siyasiler oy potansiyelini artırma yollarını ararken, çocuğuna siyasi olan birisini kirve yapabilmiş aile ise, bu işten kendisi için övünç duyabileceği bir yön arar. Bir anlamda karşılıklı çıkar ekseninde cereyan eden bu hâdise aracılığı ile meydana gelmiş olan ilişki derin ve kalıcı bir boyuttan yoksundur.³⁸⁹

Kudat’tan iktibas ettiğimiz yukarıdaki hâdiseyi her ne kadar Kudat: “Bazı Doğu illerinde...” diye vermekteyse de, bu durumun farklı bölgelere de teşmili mümkün değil midir?

³⁸⁴ Kutlu Özen, “Divriği Köylerinde Kirvelik Geleneği (Peygamber Dostluğu)”, ss. 241–242.

³⁸⁵ M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s. 221, Ayrıca, kan davalarının önlenmesi ve aşiretler arası ilişkiler hususunda, kirvelîğin işlevselliği için bkz. Mahmut Tezcan, Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım, s. 137.

³⁸⁶ Orhan Türkdoğan, Milli Kültür Modernleşme ve İslâm, s. 198.

³⁸⁷ Özdemir Nutku, “Kirve”, T. D. V. İslâm Ansiklopedisi, C. 26, Ank. : 2002, s. 69.

³⁸⁸ Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, s. 76.

³⁸⁹ Ayşe Kudat, Kirvelik, ss. 67–68.

Şöyle ki: Bu gün sık sık duymakta olduğumuz, bazı kurum ve kuruluşların–özellikle yerel yönetimler–düzenledikleri sünnet şölenlerini bu kapsamda değerlendiremez miyiz? Bu tür bir etkinlikte bulunan her kurum ve kuruluşu kısa günün kârı düşüncesiyle menfaat sağlamaya çalışıyor şeklinde değerlendirmek doğru olmadığı gibi, bu kurum ve kuruluşların bu etkinlikleri hiç bir beklentileri olmaksızın salt iyilik/yardım düşüncesiyle yaptıklarını söylemek de en azından tartışmaya açık bir ifade olmuş olmaz mı? Bu ve benzeri ilişkilerin bir boyutunda çıkar ilişkisinin söz konusu olması, bunların sosyal/toplumsal ekseninde hiçbir anlam ifade etmedikleri anlamını taşımaz. Tam aksine, aslında böylesi etkinliklerin toplumun kaynaşması, yakınlaşması, ve birbirlerini biraz daha yakından tanıması için sosyolojik açıdan büyük bir anlam ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Tablo 25: Yaşadığınız bu yerde, Kirvelik var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	162	31,9
Hayır	331	65,2
Eskiden vardı şimdi yok	15	3,0
Toplam	508	100,0

Çalışmanın yapıldığı evrende örneklemin %65,2'si yörede kirveliliği olmadığını, %3,0'lık bir kesimin böyle bir ilişkinin eskiden mevcut olduğunu, %31,9'luk bir grup ise yaşadıkları bölgede kirveliliğin günümüzde yaşayan bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Görülmek sıklığı olarak çok yüksek olmamakla beraber kirveliliğin, varlığını devam ettirmekte olduğunu görüyoruz.

Tablo 26: Sizin kirveniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	83	16,3
Hayır	425	83,7
Toplam	508	100,0

Kirveliliğin %31,9'luk bir kesim tarafından (Tablo 25) bölgede mevcut olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, kirvesi olanların oranı %16,3'te kalmaktadır. Kirveliliğin var olduğunu söyleyenlerin ancak yarısı kadarının kirvesinin olduğu realitesi, bu akrabalık türünde bir azalmanın olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 27: Kirvelik, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	42	50,6
Önemli	26	31,3
Az önemli	10	12,0
Önemsiz	5	6,0
Toplam	83	100,0

Saymaca akrabalığın bu türüne çok önemli (%50,6) ile önemli(%31,3) diyenleri beraberce değerlendirecek olursak, yüksek düzeyde kıymet atfedildiğini tablodan rahatlıkla okuyabiliriz. Böylesi bir akrabalığın önemsiz olduğunu belirtenler ise %6,0'dır. Bu rakamlar kirveliliğin, toplumda önemli olarak değerlendirilen bir ilişki şekli olduğunu belirtmektedir.

Tablo 28: Kirvenizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	7	8,4
Her zaman	32	38,6
Ara sıra	20	24,1
Nadiren	18	21,7
Görüşmüyorum	6	7,2
Toplam	83	100,0

Kirveler arası görüşme sıklığına baktığımızda, ilişkilerin canlı denebilecek bir düzeyde olduğu ilk etapta göze çarpıyor. Hiç görüşmeyenlerin %7,2'lik oranını çok ciddi bir rakam olarak değerlendirmeyecek olursak, genel itibariyle belli bir düzeyin üstünde iletişimin söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Tablonun en yüksek düzeyi olan her zaman görüşenlerin oranı ise %38,6'dır. Bu ve diğer rakamlar, kirvelerin birbirlerini unutmadıklarını, aksine birbirleriyle sıkak bir temaslarının olduğunu doğrulamaktadır.

B. Yol Kardeşliği (Musâhiblik)

Alevîler arasında önemli bir gelenek olma özelliği taşıyan, sohbetleşen, söyleşen, sohbet arkadaşları³⁹⁰, “eğlendirici-arkadaş-ortak”³⁹¹ anlamlarına gelen, sonradan kazanılmış sanal akrabalık türlerinden olan ve “yol kardeşliği” olarak da ifade edilen Musâhiblik, evli olan iki yol mensubunun eşleriyle beraber hayatın bütün aşamalarında birbirlerinin sorumluluklarını taşı-

³⁹⁰ İsmail Kaygusuz, Musâhiblik, Yer Yok, Alev Yay, 1991, s. 11.

³⁹¹ Krisztina Kehl-Bodrogi, “Türkiye’de Ritüel Akrabalık İlişkileri”, Çev., Osman Aydemir, Halkbilim, I. Kitap, İst. : E Yay, , 2003, s. 123.

malan³⁹², birbirlerini her türlü tehlikeye karşı korumak, birbirlerine sahip çıkmak, gerek maddi ve gerekse manevi hususlarda yardımda bulunmak amacıyla “yaşları reşit (kişilik kazanmış) iki erkek müslümanın” kendi aralarında anlaşarak bir dinî temsilci önünde yaptıkları yeminli kardeşlik bağı tesis etme³⁹³, Alevilik inancında belli bir yaş olgunluğuna gelmiş iki erkek bireyin dünya-âhiret kardeşi olmak istedikleri zaman tarikata girip mürşit huzurunda ikrar verme işlemine denir.³⁹⁴ Bu bağlamda bir hususun aydınlığa kavuşturulmasının yararlı olacağını düşünüyoruz. Musâhiblik olmak için, evlilik gerekli midir ve bu gereklilik ne kadar önemlidir? Baytekin, her ne kadar bazı yörelerde musâhiblik için evli olmak gibi bir şart öne sürülüyorsa da, Kızılbaşlarda böyle bir uygulamanın söz konusu olmadığını belirterek, bu durumun aksini iddia etmenin Alevîliğe ters düşen bir tavır olduğuna ve evlenemeyen birisinin musâhibsiz kalamayacağına dikkat çekerek, Kızılbaşlarda musâhibi ve pîri olmaya bir kişinin Kızılbaş sayılmayacağını belirtmektedir.³⁹⁵ Kızılbaşlığın Alevîlikten farklı bir şey olmadığını ve Hz. Ali’yi sevenlerin biçimsel davranışları münasebetiyle Alevîlere bu adın verilmiş olduğunu Gülağ Öz’den öğreniyoruz.³⁹⁶

Musâhiblik ilişkisi kurmuş bireyler “Ali-ile Muhammed’in yoluna” girmişler demektir.³⁹⁷ Alevilik bünyesinde bu kadar büyük bir önem atfedilen musâhibliğin, İlyas Üzümlü Bektaşiler’de, belli bir dönemden itibaren daha az önem verdiklerinden, Bektaşî muhitlerinin bundan uzaklaştıklarını³⁹⁸, Dedeler Kurulu’nun yayınladığı buyrukta Bektaşîlik’te musâhibliğin olmadığını belirtilmektedir.³⁹⁹ Fuat Bozkurt ise, “kent Alevîliği” olarak tanımladığı Bektaşîlik’te, kardeşlik kurumunun-yol kardeşliği-bulunmadığını ancak, Bektaşîliğe giriş töreni olarak değerlendirilen “nasip alma”nın bir yerde kardeşlik andının yerini aldığını kaydetmektedir.⁴⁰⁰ Bunun yanında, İmam Rıza ocağına mensup Sünnetçiler/Akhisar Alevîlerinde musâhibliğin olmadığını, çünkü bunların inancına göre tüm bireylerin doğuştan musâhib olduklarını Türkdoğan’dan öğrenmekteyiz.⁴⁰¹

³⁹² Piri Er, “Orta Anadolu’da Yaşayan Alevilik”, Bilgi toplumunda Alevilik, Haz., İbrahim Bahadır, Çev., Aydın Ayhan, Hasan Coşkun, Ank. : Bielefeld Alevi Kültür merkezi Yay. , 2003, ss. 75–76.

³⁹³ Haydar Kaya, Musâhiblik, İst. : Engin Yay. , 1989, s. 9–11.

³⁹⁴ Buyruk, Manhem Alevi Kültür Merkezi Dedeler Kurulu, Çev., Mehmet Yaman, İst. : 2000, s. 229.

³⁹⁵ Alican Baytekin, Öteki Alevîler-Şarê Ma, İst. : Eko Kitaplığı, 2004, ss. 81–82.

³⁹⁶ Gülağ Öz, İslâmiyet Türkler ve Alevilik Bin Dört yüz Yıllık Muhalefet, 2. bs. , Ank. : Uyum Yay. , 1997, s. 117, Ayrıca Kızılbaşlıkla ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Hasan Onat, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, ss. 111–126.

³⁹⁷ Buyruk, Haz., Fuat Bozkurt, İst. : Anadolu Matbaası ve Tic. Koll. Şti., 1982, s. 52.

³⁹⁸ İlyas Üzümlü, Günümlüz Alevîliği, 2. bs. , İst. : İsam Yay. , 2000, s. 114.

³⁹⁹ Buyruk, Manhem Alevi Kültür Merkezi Dedeler Kurulu, s. 229.

⁴⁰⁰ Fuat Bozkurt, Çağdaşlaşma Sürecinde Alevîlik, İst. : Doğan Kitap, 2000, ss. 150–151.

⁴⁰¹ Orhan Türkdoğan, Alevi Bektaşî Kimliği, 3. bs. , İst. : Timaş Yay. , 1995, 497.

Pek sık kullanılmamakla beraber dinî karşılığının “âhiret kardeşliği” olduğu belirtilen musâhiblik terimi⁴⁰² Safeviler dönemine kadar Muâhâd olarak kullanılmış ve bu dönemden sonra Musâhib olarak ifade edilmeye başlanmıştır.⁴⁰³ İki ailenin akrabalığı olan yol kardeşliği⁴⁰⁴ ilişkisinin adlandırma noktasında Muâhâd, Musâhib, Yol Kardeşliği veya Âhiret Kardeşliği şeklinde dillendirilmiş olması kavramın ifade ettiği-veya kavrama yüklenmiş olan-gerek dinî ve gerekse sosyolojik anlamda herhangi bir anlam kaymasına/kırılmasına yol açar mı? Doğrusu sorunun cevabının evet olduğunu söyleyebilmek pek mümkün gözüküyor. Çünkü esas olan-belli bir düşünceğin/zihniyetin toplum nezdinde kabul görmesi, tabana yayılabilmesi için düşünceyi dillendirmede kullanılacak olan kavramın sempatik veya antipatik oluşunun az ya da çok bir etkisinin olabileceğini söyleyebilmekle beraber-kavramın bireyde bulabildiği karşılıktır, bireyin ona yüklediği anlamdır.

1. Musâhibliğin Tarihsel Bağlamı

Musâhiblik başlangıç dönemi olarak, Hz. Peygamber dönemine kadar götürülmekte ve Hz. Peygamberle başlatılmaktadır. Hz. Muhammed’in Hz. Ali ile musâhib oldukları, bu nedenle de musâhibliğin her mü’mine hem farz ve hem de sünnet olduğu belirtilmektedir.⁴⁰⁵ Musâhibliğin Hz. Muhammed zamanına dayandırılması ile ilgili olarak Krisztina Kehl-Bodrogi şunları söylemektedir: “Alevilerin halk rivayeti-İslam çevrelerinde tanınmayan-bu kurumun kökenini Hz. Muhammed zamanına dayandırıyor ve bir ölçüde de ona İslâmî bir kutsama veriyor.”⁴⁰⁶ “Kimileri musahipliğin Muhammed-Ali’ye dayandığını ve ilk musahiplerin Muhammed ile Ali olduklarını iddia ederler. Bu tür iddialar hikâye ve mitolojiden başka bir şey değildir. Kaldı ki, İslâm’da musahiplik diye bir olay olmadığı gibi, bizdeki musahiplik kurumu da haklı olarak İslâm dışı görülmektedir.”⁴⁰⁷ görüşüyle de Baytekin’in konuya farklı yaklaşımını zikretmemiz gerekir. Hz. Ali’nin, Hz. Muhammed’in amcasının oğlu olduğu bilinen bir realitedir. Halbuki, Alevî töreleri gereğince akrabalar arasında musâhiblik bağı kurulamaz. O bakımdan, musâhibliği İslâmî bir temele oturtma çabalarının hayli sorunlu olduğu, musâhibliğin kökeninin başka tarihsel dönem ve coğrafya-

⁴⁰² Krisztina Kehl-Bodrogi, a. g. m. , s. 123.

⁴⁰³ Haydar Kaya, a. g. e. , s. 9.

⁴⁰⁴ Fuat Bozkurt, a. g. e. , s. 149.

⁴⁰⁵ Ahmet Uğurlu, Alevilikte Cem ve Musâhiblik, 2. bs. , İst. : Anadolu Matbaa-Ambalaj San. Ve Tic. Ltd. Şti, 995, s. 77, Ayrıca bkz. Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri, ss. 85-86.

⁴⁰⁶ Krisztina Kehl-Bodrogi, a. g. m. , s. 123.

⁴⁰⁷ Alican Baytekin, a. g. e. , s. 82.

larda saklı olduğu/aranması gerektiği söylenebilir.⁴⁰⁸ Buradan hareketle, bireysel veya toplumsal hayatta cereyan eden birtakım olguların Peygamber’le Kur’an’la dolayısıyla dinle irtibatlandırılması dinin sosyal hayat üzerindeki etkisi açısından dikkate değer bir husustur.

Kaya, Sebe/46’dan hareketle böylesi bir kardeşliğin ilk olarak Mekke’de kurulduğunu fakat kurulan bu kardeşliğin kimler arasında olduğuna dair herhangi bir bilginin mevcut olmadığını belirtmektedir.⁴⁰⁹ Kur’an’ın kullandığı isimlerin bir gereği olarak Mekke’den Medine’ye hicret eden müslümanlara “muhâcirun”, Medineli müslümanlara ise “ensâr” adını veren Hz. Peygamber⁴¹⁰, sahip olduğu pek çok şeyi Mekke’de bırakarak Medine’ye göç etmiş Müslümanların hem bu yeni mekana intibaklarını ve hem de Medineli müslümanlarla kaynaşmalarını temin için, Medineli her bir ensâr ailesinin-maddi yönden rahat olanlar-yanına Mekkeli bir muhacir ailesini yerleştirerek bu iki aile arasında bir kardeşlik ilişkisi-Muâhâdetisi etmiştir. Makrîzî’ye göre 186 muhacir ailesi bu sayıdaki ensâr ailesinin yanına yerleştirilmiştir.⁴¹¹

Hicretin 7. ayında⁴¹² veya hicretten 5-8 ay sonra⁴¹³ Hz. Peygamber’in Enes İbn Malik’in evinde, muhâcir ile ensârdan doksan kişi arasında ikişer ikişer kardeşlik kurduğu, bu ilişki kurulanlardan bazılarının “Siyreti İbni Hişam’da İbni İshak” rivayetiyle otuz küşür isim belirtildiğini, Hz. Peygamberin Hz. Ali’nin elini tutarak “bu da benim kardeşimdir” dediğini görmekteyiz.⁴¹⁴ Kaya, Sebe/46’ya dayanılarak kurulan bu kurumun nitelik ve niceliklerinin Enfâl/72-75, Nisa/33, Hadid/10 ile belirlendiğini ifade etmektedir.⁴¹⁵ Enfâl/72’yi muâhâd/kardeşlik ilişkisinin kurulduğu ilk dönemlerde bu kardeşlerin birbirlerine mirasçı oldukları şeklinde tefsir edenler olmuştur.⁴¹⁶ Ancak Ateş, bu kardeşlerin birbirlerine mirasçı oldukları şeklinde yorumlar olmasına karşın, Enfâl/72-73’ün miras ile herhangi bir ilgisinin

⁴⁰⁸ Murat Okan, Türkiye’de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım, Ank : İmge Kitabevi, 2004, s. 79.

⁴⁰⁹ Haydar Kaya, a. g. e. , s. 33.

⁴¹⁰ Sabri Hizmetli, İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört halife Devri Sonuna Kadar), 2. bs. , Ank : Yeni Çizgi Yay. , 1995, s. 219.

⁴¹¹ Makrîzî I. 50 (İbn’ul-cevzi’nin telkîh adlı eserinden naklen), Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, C. 1, Çev., Salih Tuğ. 6. bs. , İst. : İrfan Yay. , 2003, s. 181.

⁴¹² Haydar Kaya, a. g. e. , s. 34.

⁴¹³ Sabri Hizmetli, a. g. e. , s. 220.

⁴¹⁴ Sahihî Buhari Muhtasarı Tecrid-i sarîh Tercemesi, Müttercim Kâmil Miras, C. 7, İst. : T. C. Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatından, 1940, ss. 102-103, Ayrıca bu hususla ilgili değerlendirmeler için bkz. Sabri Hizmetli, a. g. e. , ss. 219-220.

⁴¹⁵ Haydar Kaya, a. g. e. , s. 33-34,47, Ayrıca bkz. Ahmet Uğurlu, a. g. e. , s. 77.

⁴¹⁶ Sahihî Buhari Muhtasarı Tecrid-i sarîh Tercemesi, C. 7, s. 104.

olmadığını⁴¹⁷, Mevdûdî ise Enfal/75'in tefsirinde, bir yanlış anlamının ortadan kaldırıldığını, mirasın "iman kardeşliği" ile değil, kan bağı ile belirlendiğini belirtmektedir.⁴¹⁸

Yukarıdaki bilgilerin/görüşlerin ne ölçüde doğru olduklarının ötesinde bizi asıl ilgilendiren yaşanan sosyal olgularla din arasında kurulan ilişkidir. Bir diğer ifadeyle, sosyal hayatın hangi yönünün hangi gerekçeyle/gerekçelerle dine dayandırılmış olmasıdır. Bu bağlamda musâhibliğin baştan sona dinle irtibatlandırıldığını ve din eksenli inşa edildiğini söyleyebiliriz. Aslında bu hâdisenin, dinle toplum/sosyal hayat arasında sıcak bir temasın yaşandığını gösteren bir örnek olduğunu belirtmek gerekir.

2. Musâhibliğin Şartları

Birey kendisi için yeni veya o güne kadar hayatına girmemiş olan bir kuruma giriş yapmak, o kurumla bütünleşebilmek için, birtakım hususiyetlere haiz almak ve bazı şartları yerine getirmek durumundadır. Köklü bir geçmişe sahip bir olgu üzerine inşa edilmiş olan musâhibliğe girişin de elbette ki bazı şartları olacaktır.

Birey musâhib olacağı kişiyi/kardeşini kendisi seçer. Seçimi yaparken dikkat etmesi gereken bazı hususlar söz konusudur.

- a) Musâhib olmak isteyenlerin birbirlerini sevmeleri gerekir.
- b) Medeni durumları aynı olmalı. (Genel olarak evli olmaları aranır)
- c) Adayların karakterlerinin birbirlerine uygun olması gerekir
- d) Adayların eline, beline ve diline sahip olmaları gerekir.
- e) Musâhib olmak isteyen kişilerin ikisinin de zengin ya da ikisinin de fakir olmaması.
- f) Adayların aileleri arasında iki kuşak önceye dayanan evlilik bağlarının bulunmaması gerekir.
- g) Musâhiblik adaylarının herhangi birinin yüz kızartıcı bir suç işlememiş olması.
- h) Adayların aileleri arasında düşmanlık olmamalı.
- i) Adayların birbirlerine yardımcı olabilmeleri için aynı bölgede ve birbirlerine yakın

⁴¹⁷ Süleyman Ateş, YüceKur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 3, ss. 541-542.

⁴¹⁸ Ebu'l Al'â Mevdûdî, Tefhim'ul Kur'an, C. 2, Tercüme Kurulu: Muhammed Han Kayanî ve diğ. , İst. : İnsan yay. , 1991, s. 189.

yerlerde oturmaları gerekir.

- j) Aralarında akrabalık bağının bulunmaması gerekir.
- k) Adayların birbirlerinden farklı konumlarda olmaları gerekir.

Temelinde sosyal, ekonomik vb. yardımlaşmanın söz konusu olduğu müşâhiblikte esas olan , bireylerin birbirlerini dengeleyerek sağlıklı bir toplumun inşasına katkıda bulunmaktır.⁴¹⁹ Musâhiblik bu haliyle Alevîlik içerisinde ekonomik ve toplumsal bir dayanışma kurumu olma özelliği taşımaktadır.⁴²⁰ Her isteyen musâhib olma şansına sahip değildir. Ancak anadan babadan Alevi olarak doğmuş olanlar musâhib olabilirler.⁴²¹ Bu da, msâhibliğe özgü bir kriterdir.

Görüldüğü gibi yol kardeşliği/musâhiblik, her isteyenin istediği şekilde elde edebileceği veya katılım şartlarını kendi bireysel özelliklerine göre belirleyerek dahil olabileceği sıradan bir kurum değildir. Kendi bütünlüğü içerisinde tespit olunmuş olan birtakım şartları gereği gibi yerine getirenlerin katılabileceği bir müessese hüviyeti taşımaktadır. Dolayısıyla kendine özgü bir anlama sahip olan musâhiblik, aynı zamanda katılım şartları olarak da kendine özgülük taşımaktadır.

3. Musâhiblik Törenleri

Yukarıda sayılan musâhibliğin şartları yerine getirildikten sonra, musâhib olacak olanlar cem'de pir'in karşısına çıkarlar. Pir bunlara bu işin sorumluluğunu anlatır ve bu yükümlülüğü taşıyıp taşıyamayacaklarını sorar. Tarafların cevabı olumlu olursa pir bir "gülbenk" okur. "Bismi şah, Allah...Allah...Yüzüm yerde özüm darda. Dar-ı Mansurda ellerim gani dergahında. Erenlerden hak hayırlısı şey'en ederim. Allah...Eyvallah, hû dost!". Gülbenk okunduktan sonra musâhib olacaklar bir yıl deneme süresi geçirirler. Bu süreyi olumlu tamamlamaları sonucunda musâhiblikleri uygun olur ve boy abdesti alarak bacılarıyla-musâhiblerin eşleri birbirlerinin bacıları sayılır-beraber, yanında kurbanlarıyla rehber eşliğinde törene katılırlar. Pir musâhib olacaklara sahip olmaları gereken vasıfları anlatır. Örneğin pir: "On iki Matem-i Muharrem orucu, üç Hıdırellez, kırk sekiz perşembe, bunlar Hak, tutacaksınız! Yalan

⁴¹⁹ Haydar Kaya, Musâhiblik, ss. 67-68, Ayrıca bkz. Buynuk,Haz., Fuat Bozkurt, ss. 52-54, Zeynel Gül, "Tahtacılar Töre ve Törenler", Halkbilim, I. Kitap, İst. : E Yay. , 2003, s. 162.

⁴²⁰ Murat Okan, a. g. e. , s. 78.

⁴²¹ Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, s. 917.

söylemeyeceksiniz! Dedikodu yapmayacaksınız! Elinizle koymadığınızı almayacaksınız! Gözünüzle görmediğinizi söylemeyeceksiniz' Hûl". Sonra musâhib olan canlar bacılarıyla beraber kalkarak Pir ve rehberden başlamak kaydıyla büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperler. Kurban pişirilip yendikten sonra cem dağılır.⁴²² Bu törenlerdeki mistik hava inancı ve güveni pekiştirirken, kadın erkek beraberliği ve ilişkileri de belirli bir olgunluk düzeyine vurgu yapmaktadır.⁴²³

Bu törenler sonrasında sanal akrabalık dediğimiz Musâhiblik taraflar arasında tesis olunmuş olur. Ancak bu tören ve neticede beraberinde getirmiş olduğu ilişki sadece sembolik bir anlamdan ibaret değildir. Kurulmuş olan bu yeni dostluk ilişkisi musâhiblere bazı görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Yükümlülükler karşılıklı olarak yerine getirildiği zaman Musâhiblik kurumu hedefini gerçekleştirmiş olur.

4. Musâhibliğin Bireysel ve Toplumsal Boyutları

Hayatta yalnız bir defaya mahsus tesis edilebilen, ölüm, dargınlık veya ayrılık gibi sebeplerle bile bozulmuş olsa yeniden kurulamayan bir ilişki olan Musâhiblik⁴²⁴ üzerinden kurulan akrabalık ilişkisi kutsal sayılır ve kan akrabalığından daha önemli addedilir. Musâhibler düşünce olarak kan kardeşlerinden daha yakındırlar birbirlerine. Musâhib kardeşlerin çocukları arasındaki evlenme engeli üç kuşak geriye kadar gidebilmektedir.⁴²⁵ Kardeş çocukları arasında evliliğin yapılabildiği bir kültür içerisinde bu kural, saymaca bir akrabalık türü olarak musâhibliğin Alevilik bünyesinde tuttuğu yerin büyüklüğünü göstermesi açısından oldukça önemlidir.⁴²⁶

Musâhib musâhibin evine kardeşi olduğu için teklifsiz girer, malını teklifsiz alır, yemeğini teklifsiz yer. Musâhiblerin malda, canda ve her konuda birbirlerinden gizlisi saklısı olmaz. Musâhibin düşkünü Pir veya Rehber kaldırmaz, onu yine musâhibi kaldırır. Musâhib kardeşinin derdine derman yarasına ilaç olan, inlemesini duyan ve "kardeşinin küfrünü iman sayan-

⁴²² Buyruk, Haz., Fuat Bozkurt, ss. 54-68, Ayrıca bkz. Nermin Erdemtuğ, Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, ss.46-47, Ahmet Uğurlu, a. g. c. , ss. 77-78.

⁴²³ Ali Rıza Balaman, a. g. c. , s. 87.

⁴²⁴ Buyruk, Haz., Fuat Bozkurt, s. 52.

⁴²⁵ Krisztina Kehl-Bodrogi, "Türkiye'de Rütüel Akrabalık İlişkileri", s. 123, Ayrıca bkz. Alican Baytekin, Öteki Aleviler-Şarê Ma, s. 82.

⁴²⁶ Murat Okan, Türkiye'de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım, s. 78.

dır". Fakat günümüzde bu gereklerin tümünün yerine getirildiğini söylemek oldukça zordur."⁴²⁷ Yol kardeşi yol kardeşini kendisine tercih etmelidir. Yol kardeşinin yaptıkları onu bağlar ve yol kardeşi öldüğünde kardeşinin eşini kendi öz bacısı sayacaktır.⁴²⁸

Hem birey ve hem de toplum bazında önemli içerik ve işlevselliğe sahip olan Musâhibliğ'in, toplumsal değişim-dönüşümlerden etkilenmeden yoluna devam edebilmesi pek düşünülemez. Bozkurt, Alevî kitlenin köylü yapılanmasının çözülmesi yol kardeşliği/musâhiblik kurumunu tümünden bitim noktasına taşıdığını, endüstri toplumunda Musâhibliğin ilkelerinin yerine getirilmesinin pek mümkün olmadığını, bu noktada Aleviler için ya bu kurumu tümünden bırakmak ya da sembolik olarak sürdürmek şeklinde iki seçeneğin söz konusu olduğunu ve yol kardeşliğinin günümüzde kendisini yenilemesi gereken kurumlardan birisi olduğunu belirtmektedir.⁴²⁹ Kırsal bölgelerde bir dereceye kadar devam etmekle birlikte, musâhiblerin pek çoğu büyük şehir hayatında musâhibini unutmıştır. Şehirlerde büyüyen genç nesil ise, musâhiblik akdi yapmadan hayatını devam ettirmektedir.⁴³⁰

İçerisinde bulunduğumuz dönemde her ne kadar musâhibliğin bütün fonksiyonerliğini hem ferdi ve hem de toplumsal düzeyde tümüyle yerine getirdiğini ve işlevselliğini aynen koruduğunu söyleyebilmek pek mümkün gözükme de, bu kardeşliğin asli fonksiyonlarına baktığımızda, en azından pratik/uygulama alanı bulduğu toplum kesiminde fertten başlayarak grubun tümüne yönelik tedrici bir dostluk, paylaşma ve dayanışma oluşturmak istediğini, aralarında kardeşlik duygularının hakim olduğu bir toplumu hedeflediğini söyleyebiliriz. Toplumun yapısında, yaşayışında meydana gelen farklılaşmalar pek çok olguyu sosyolojik anlamda değiştirip dönüştürmüş ve bu bağlamda Musâhiblik de bu süreçte payına düşeni almıştır.

Tablo 29: Yaşadığınız bu yerde, Musâhiblik var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	33	6,5
Hayır	467	91,9
Eskiden vardı şimdi yok	8	1,6
Toplam	508	100,0

⁴²⁷ Buyruk, Haz., Fuat Bozkurt, ss. 70–71.

⁴²⁸ Fuat Bozkurt, Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik, s. 150.

⁴²⁹ Fuat Bozkurt, a. g. e., ss. 149–150.

⁴³⁰ İlyas Üzümlü, Günümüz Aleviliği, s. 114.

Tablo 30: Mezhep ile Musâhiblik arasındaki ilişki.

Değişken		Evet	Hayır	Eskiden vardı şimdi yok	Toplam
İslâm-Hanefî	Sayı	1	456	—	457
	Yüzde	,2	99,8	—	100,0
İslâm-Şafîî	Sayı	—	5	—	5
	Yüzde	—	100,0	—	100,0
İslâm-Alevî	Sayı	32	6	8	46
	Yüzde	69,6	13,0	17,4	100,0
Toplam	Sayı	33	467	8	508
	Yüzde	6,5	91,9	1,6	100,0

Alevî olanlar arasında kurulan saymaca akrabalığın bu türü için evet diyenler %6,5 (33 kişi), eskiden olduğunu ancak günümüzde böylesi bir uygulamanın olmadığını belirtenler %1,6 (8 kişi)'dir. Oranın düşük olması, görüşülen Alevîlerin toplam sayısının 46 olduğu (Tablo 19'a bakılabilir) göz önünde bulundurulursa, Musâhibliğin bilinmediği anlamına gelmez. Burada dikkat çeken bir husus vardır. Tablo 30'da açıkça görüldüğü gibi Alevîlerden altı kişi Musâhibliğin olmadığını belirtirken, Alevî olmayan hemen herkesin (İslâm-Hanefî olduğunu belirten bir kişi hariç) böylesi bir ilişki sisteminden haberdar olmadığını görüyoruz. Bu tablo, Alevî olanlarla olmayanların birbirlerinin geleneklerinden habersiz olduklarını ve sosyolojik anlamda yakın sayılabilecek bir diyaloglarının da söz konusu olmadığını net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu haliyle Musâhibliğin Alevîliğe özgü, toplumun diğer kesimlerine açılabilen herhangi bir kanalı olmayan ve sadece Alevîliğe özgü olması dolayısıyla da bir anlamda kapalı devre özelliği taşıyan bir yapıda olduğunu belirtebiliriz.

Tablo 31: Sizin Musâhibiniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	25	54,3
Hayır	21	45,7
Toplam	46	100,0

Alevî olduklarını belirten 46 kişiden, %54,3'e tekabül eden 25 kişinin Musâhibi var. Geri kalan %45,7'nin ise böyle bir akrabalık bağı yok. Tablodan, Musâhiblik kurumunun kısmen de olsa unutulmaya yüz tuttuğunu, bütün Alevîler arasında mevcut olmadığını ve bir erimeyle karşı karşıya kaldığını anlayabiliyoruz. Tablo aynı zamanda, Alevîlik ritüellerinde zamanla değişikliklerin ve unutulmaların yaşanabileceğinin de işaretlerini vermektedir.

Tablo 32: Alevî Köylerinin Musâhiblikle olan ilişkileri?

Değişken		Musâhiblik		Toplam
		Evet	Hayır	
Şamlar	Sayı	2	14	16
	Yüzde	12,5	87,5	100,0
Özgürler	Sayı	23	7	30
	Yüzde	76,7	23,3	100,0
Toplam	Sayı	25	21	46
	Yüzde	54,3	45,7	100,0

Musâhibliğin, araştırmamız sahasında bulunan iki Alevî köyü arasındaki ilişkisine baktığımızda şunu görüyoruz: Ereğli ilçesinin Özgürler köyünde Musâhibi olanların %76,7'lik oranına karşın Beyşehir ilçesinin Şamlar köyünde %12,5'tir. Çıkan bu sonuçlar nasıl okunabilir. Biz bunun, Şamlar köyü Alevîlerinin, Alevîliğin geleneksel değerlerinden olan Musâhiblik temel kurumundan uzaklaştıkları ve dolayısıyla da Alevîlikle aralarındaki bağlarda bir zayıflamanın olduğu şeklinde okunabileceğini düşünüyoruz.

Tablo 33: Musâhiblik, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	20	80,0
Önemli	4	16,0
Önemsiz	1	4,0
Toplam	25	100,0

Musâhiblik ilişkisi kuranlar için, bu itibarı akrabalık oldukça önemlidir. Alevîliğin temel sabitelerinden olan musâhiblik taraflar için gerçekten de hatırı sayılır bir öneme sahiptir. Bu dostluk %4,0 (bir kişi) için önemsiz iken, %16,0 için önemli ve %80,0 gibi oldukça yüksek bir kesim için çok önemlidir. Bu oranların, musâhiblik kurumunun sıradan bir ilişkinin adı olmadığını belirttiklerini söyleyebiliriz. Çünkü bu kardeşlik, bir geleneğin pratiğinden ziyade, belli bir kesimin inanç bütünlüğünü oluşturan karelerden birisidir. Bu anlamıyla musâhiblik bir inanç üzerine oturmaktadır.

Tablo 34: Musâhibinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	4,0
Her zaman	14	56,0
Ara sıra	6	24,0
Nadiren	4	16,0
Toplam	25	100,0

Görüşme sıklıklarına baktığımız zaman böylesi bir bağ kuranların hemen hepsi birbirleriyle (görüşme sıklıkları farklı olmakla beraber) görüşmektedirler. Her zaman görüşenler %56,0 iken, ara sıra görüşenler %24,0 ve nadiren görüşenler ise %16,0 oranındadır. Bu itibarla Musâhibliğin fonksiyonel bir yapıya sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 35: Musâhibliğe niçin ihtiyaç duyunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
İnancının gereği olarak	8	32,0
Törellerimizde olduğu için	8	32,0
Alevi olmanın bir gereği olduğu için	9	36,0
Toplam	25	100,0

Musâhibliğe üç ana sebepten dolayı ihtiyaç duyulduğunu görüyoruz. İnanç, töre ve alevi olmanın bir gereği olarak böylesi bir bağ oluşturma ihtiyacı duyulmaktadır. Bu saymaca akrabalığın kurulması için gösterilen gerekçeler yaklaşık olarak aynı yoğunluktadır. O bakımdan , Alevilik sistem bütünlüğü içerisinde en az inanç kadar törelerinde etkin bir unsur olduğu tespiti yapılabilir.

Tablo 36: Size göre Musâhibliğin en önemli işlevi aşağıdakilerden hangisidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Her konuda yardımlaşma	11	44,0
Musâhibinin işlerini kendi işleri sayma	1	4,0
Her konuda birbirlerine güvenme	13	52,0
Toplam	25	100,0

İşlevsellik açısından bakıldığı zaman, bireyler/aileler arasında güven temin etmenin, Musâhibliğin en önde gelen işlevi olduğu görülür (%52,0). Bu bağlamda güvenin–hemen her konuda–son derece önemli olduğunu belirtmeliyiz. Daha sonra ise yardımlaşma göze çarpmaktadır (%44,0). Musâhiblik, grubun üyeleri arasında güven oluşturan, üyelerin birbirlerinin durumları ile ilgili olarak haber almalarını sağlayan ve üyeler arasında her türlü yardıma kapı aralayacak kadar geniş boyutlu fonksiyonelliğe sahiptir.

C. Din Kardeşliği

Aynı dinin mensupları arasında, sadece ortak bir kutsala inanmaktan kaynaklanan bir kardeşlik/saymaca akrabalıktır. Aydın, kardeşlik kelimesinin İslâm birliğine üye olan kişinin vasfı olduğunu, bir devletin üyesine nasıl ki “vatandaş” veya “yurttaş” deniyorsa, müslüman birliğine mensup olan kişiye de genel itibarıyla “kardeş” denildiğini Hucurât/10’dan hareketle

belirtmektedir.⁴³¹ Saymaca akrabalığın bu türü din-inanç ekseninde inşa edilen, merkezinde ortak bir yaratıcıya inanma ve bağlanmanın yer aldığı ve bireyin bu dinî/inancı kabulüyle bu camianın bir ferdi kabul edildiği akrabalık şeklidir. Bu kardeşliğin kabulünü tarafların irade beyanları değil, tarafların kutsal kabul edip inandıkları ilkelerin koyucusu/belirleyicisi olan varlık ilan etmektedir. Dolayısıyla bireylerin böylesi bir kardeşlik için o dinî kabul etme dışında herhangi bir irade beyanına gerek duyulmamaktadır.

Oluşum sürecini kısaca açıkladığımız bu kardeşliği, İslâm dinî dolayımında değerlendireceğimizi belirtmek isteriz. Anthony Giddens'ın "Dünya tarihinde en etkili tektanrılı dinler" dediği ve bu dinler arasında yaygınlık açısından ikinci büyük din-bu dinlerin diğer ikisi ise, Yahudilik/Musevilik ve Hristiyanlık olarak belirtilmektedir-olarak belirttiği İslâm⁴³²'in vahiy ürünü ana kaynağı ve son ilahi kitap olan Kur'an⁴³³, mü'minlerin birbirleri ile kardeş olduklarını ilan etmektedir.⁴³⁴ İlgili ayet yeryüzündeki bütün müslümanları evrensel bir ailenin bireyleri/mensupları olarak değerlendirmektedir.⁴³⁵ Aynı ayetin yorumuyla ilgili olarak Hamdi Yazır ise şu görüşe yer vermektedir: "bütün mü'minler sırf kardeşdirler.-Zira hepsi ebedi hayata sebep olan iman esasında birleşir din kardeşidirler."⁴³⁶

Dünyanın büyük dinlerinden biri olan İslâm, farklı ırklardan insanlara kardeşçe, farklı inanıştan halklara hoşgörü içinde yan yana yaşamayı öğretmiştir.⁴³⁷ İslâm'ın birleştirici, bütünleştirici yönüyle ilgili olarak H. G. Wells şunları zikretmektedir: "İslâm'ın kudretinin üçüncü bir unsuru, renkleri, ırkları, nesepleri veya toplumdaki seviyeleri ne olursa olsun, bütün müminlerin Allâh önünde kardeş ve eşit oldukları noktasında ısrâr etmesinden gelmektedir. İslâm'ı dünyâda bir kuvvet hâline getiren husûs işte budur."⁴³⁸

Aslında, İslâm dininin sadece bir inanç ve ibadet meselesinden ibaret olmadığını, aynı zamanda "bir kimlik ve sadakat" olduğunu görmekteyiz.⁴³⁹ Dolayısıyla gerek ayet ve gerekse

⁴³¹ Mustafa Aydın, İslâm'ın Tarih Sosyolojisi (İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı), 2. bs. , İst. : Pınar Yay. , 2001, ss. 121-122.

⁴³² Anthony Giddens, Sosyoloji, ss. 466-467.

⁴³³ Bernard Lewis, Kur'anla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Kur'an'ın harfî harfine kutsal oluşu ve yanlışla-namazlığı İslâm'ın temel dogmasıdır.", İslâm'ın Krizi, Çev., Abdullah Yılmaz, İst. : Literatür Yay., 2003, s. 115.

⁴³⁴ Hucurât/10.

⁴³⁵ Ebu'l Al'â Mevdûdî, Tefhimu'l Kur'an, C. 5, s. 447.

⁴³⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C. 6, s. 4464, Ayrıca ayetin modern hukuk sistemine ışık tuttuğu şeklindeki yorumu için bkz. Süleyman Ateş, YüceKur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 8, s. 520.

⁴³⁷ Bernard Lewis, a. g. e. , s. 32.

⁴³⁸ H. G. Wells, Abrégé de l'histoire du monde, s. 185'den aktaran, Mehmed Said Hatiboğlu, "Hz. Peygamber'e Nesebi Yakınlığın Değeri", İslamiyât, C. 6, S. 3, Ank. : Temmuz-Eylül 2003, s. 10. Ayrıca bkz. Peter L. Berger, "Dini Kurumlar", ss. 81-83.

⁴³⁹ Bernard Lewis, a. g. e. , s. 27.

ayetin yapılan yorumları mü'minlerin üst ve kapsayıcı bir kimlik olan din-İslâm nazarında kardeş olduklarını açıkça beyan etmektedir. Bu kardeşlik kurumu mensuplarına “gerek iki ferd, gerek iki mü'min cemaât” arasında şu ya da bu sebepten dolayı herhangi bir anlaşmazlık zuhur ettiğinde o anlaşmazlığı izale etmelerini ve din kardeşliğinin gereğinin de bu olduğunu⁴⁴⁰ vurgulayarak, aslında bu kardeşliğin, vitrinin arka planında toplumsal barışın sağlanması noktasında önemli fonksiyonelliklerle yüklü olduğunu söylemek mümkündür.

Burada şu soruyu sormanın faydalı olacağını düşünüyoruz: Ayette ve ilgili tefsirlerde/yorumlarda din kardeşlerinin aralarını düzeltmek–bir anlaşmazlık durumunda–belirlemesi, acaba din kardeşlerin kendi dinlerine mensup olmayanlar arasındaki bir uyumsuzlukta, aracı/barış elçisi olmalarına herhangi bir engel teşkil eder mi? Bu soruya, iletişim araçlarının gelişmesi sonucunda sınırların daraldığı–kastımız harita sınırları değildir–günümüz dünyasında, küresel ölçekte toplu yaşamının bir gereği olarak insanların birbirlerine–ulaşma, anlaşma, aracılık etme vb. noktalarda–daha çok ihtiyaç hisseder hale geldikleri bir süreçte, olumsuz bir yanıt vermek pek de mümkün gözüküyor.

Tablo 37: Yaşadığınız bu yerde, Din Kardeşliği var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	99	19,5
Hayır	406	79,9
Eskiden vardı şimdi yok	3	,6
Toplam	508	100,0

Din kardeşliğinin %19,5 oranında mevcut olduğunun–bölgede–belirtenlere karşın, %79,9 oranındaki bir kesim böyle bir kardeşliğin mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Bunların yanında örneklemin %,6 gibi bir oranı ise, din kardeşliğinin eskiden olduğunu fakat günümüzde mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Tabloda çok net olan bir husus var ki o da, adının da çağrışım yaptığı gibi, din zeminin de oluşan din kardeşliğinin çok güçlü olmadığı ve çok sayıda taraftar bulamadığı realitesidir.

Tablo 38: Sizin Din Kardeşiniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	78	15,4
Hayır	430	84,6
Toplam	508	100,0

⁴⁴⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C. 6, s. 4464.

Din kardeşi olanların oranı %15,4 kadardır. Doğrusu bu oran, halkının %90'ın bir hayli üzerinde Müslüman olduğu belirtilen bir ülkede ciddi bir rakam değildir. Ancak biz 'Evet' oranlarının düşük çıkmasını, din konusunda fikir beyan etme noktasında-giriş bölümünde de değinildiği gibi-bir takım endişe ve çekincelerden kaynaklandığını düşünüyoruz. Bu bağlamda, din kardeşliği sorusuna bazı tepkiler aldığımızı da belirtmek isteriz. Bu tepkilerden bazıları, biz insanlar arasında ayırım gözetmeyiz, insan olması bizim için yeterlidir, Müslüman ve Müslüman olmayanlar şeklin-deki bir ayırımın doğru olmadığı hatta bunun bölücülük olduğu şeklindeki yaklaşımlardır. Halbuki bizim bu soruyu sormaktaki amacımız, Müslüman olduğunu kabul eden bireyler arasında Din Kardeşliği gibi özel bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmektir. Dolayısıyla yukarıdaki yaklaşım, din konusunda oldukça problemli bir zihin dünyasına sahip olunduğunu gösteriyor olması yönüyle dikkate değer bir husustur.

Tablo 39: Din Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	45	57,7
Önemli	32	41,0
Az önemli	1	1,3
Toplam	78	100,0

Görüldüğü gibi din kardeşliği, önem çitası yüksek tutulan bir kardeşliktir. Bu kardeşliğin, az önemli olduğunu belirten %1,3 (1 kişi) oranını bir kenara bırakacak olursak, %41,0 oranında önemli ve %57,7 oranında da çok önemli bir ilişki olarak değerlendirilmektedir. Bu itibarla, bireyleri böyle bir kardeşliğe yönelten asıl unsurun din-inanç birliği olduğu, temelinde dinî duygu ve düşüncelerin yer aldığı din kardeşliğinin taraflar için bir anlam ifade ettiği görülüyor. Meseleye Kur'an'ın, mü'minleri kardeş ilan etmiş olmasının katkısı da unutulmamalıdır.

Tablo 40: Din Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	2	2,6
Her zaman	47	60,3
Ara sıra	25	32,1
Nadiren	4	5,1
Toplam	78	100,0

Din birliği ekseninden hareketle oluşturulan bu kardeşlik bağını kuranlar arasında %60,3'le her zaman görüşenler ilk sırada yer almaktadır. Genele baktığımızda ise, görüşme

sıklıkları farklı olmakla beraber din kardeşleri arasında, süreklilik arz eden bir iletişimin olduğunu belirtebiliriz. Burada önemli olan bir diğer husus ise, hiç görüşmeyenin olmaması, dolayısıyla kardeşlerin birbirleriyle irtibatlarını kesmemiş olmalarıdır. Bu tavrın, sosyal ilişkiler açısından kayda değer olduğu söylenebilir.

Tablo 41: Bütün Müslümanların kardeş olduğunu düşünüyor musunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet kardeşitirler	451	88,8
Hayır böyle bir şey olamaz	57	11,2
Toplam	508	100,0

Bu soruya %88,8 gibi çok yüksek bir oranda 'Evet' cevabı verilmiş olmasına rağmen, görmezlikten gelemeyeceğimiz bir serzenişi de burada belirtmek durumundayız. Evet diyenlerin bir kısmı, Müslümanlar kardeşler ancak, bu teorik bilginin toplumsal pratikte ciddi bir karşılığı yoktur. Müslümanlar birbirlerinden pek de haberdar değildir. Kimse kimsenin derdiyle derlenmemekte, üzüntüsünü-sıkıntısını paylaşmamaktadır. Bu anlamda Müslümanların kardeşliği laftan öteye geçmemektedir şeklinde beyanlarda bulunmuşlardır. Bu tabloyla Tablo 38'i karşılaştırarak okuduğumuzda Müslümanların kardeş olduklarını söyleyen %88,8 gibi bir kitleye karşılık, Din kardeşi olanların %15,4 olduğu gerçeğini görüyoruz. Buna bakarak bireyin dinle ilgili konularda, kendisiyle ilgili cevap isteyen sorular karşısında mesafeli durmayı tercih ettiği tespitini yapmak mümkündür.

Tablo 42: Din kardeşliğinin önemi size göre nereden kaynaklanmaktadır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Müslümanların kaynaşma ve yakınlaşmalarını sağladığı için	38	48,7
Toplumsal barışı sağladığı için	5	6,4
Dinimiz böyle emrettiği için	35	44,9
Toplam	78	100,0

Saymaca akrabalığın bu türünün öneminin, Müslümanların kaynaşma ve yakınlaşmalarını sağlamasında ve dinin Müslümanlara bir emri olmasından kaynaklandığı düşünülüyor. Aslında bu aynı zamanda dinin toplumsal hayatın düzenli bir biçimde işlemedeki rolünü göstermesi bakımından önemlidir. Dinin, bu konudaki başarısının arkasında belki de, farklılıkları dönüştürme çabası içerisine girmeden, bu farklılıkları sosyal hayatın bir zenginliği ve aynı zamanda da bir gerekliliği olarak sunmasındadır. Bireyin sahip olduğu mevcut haliyle sosyal kabul görmesinin, bireyler arası kaynaşmayı/dayanışmayı olumlu yönde etkileyen önemli bir unsur olduğunu düşünüyoruz.

D. D n r Başı

Eşlerin anne ve babalarından her biri⁴⁴¹, çocukları birbirleriyle evli olan anne ve babaların konumlarını belirleyen akrabalık terimi⁴⁴² olarak tanımlayabileceğimiz d n r, sıhriyet ilişkisi sonucunda oluşan bir akrabalık türünü ifadelendirme kavramıdır. Dolayısıyla, bu akrabalık ilişkisinin oluşabilmesi için, evlilik olayının gerçekleşmesi gerekir. Evlenme sürecinin önemli h diselerinden birisi de gelin adayının tespittir. Bu tespit sürecinin farklı iki uygulamayla tamamlandığını söylemek mümkündür. Bunlardan birisi, özellikle kent/ ehir yaşıamında etkili olan, evlenecek olanların kendilerinin karar vermesi, ikincisi ise, daha ziyade geleneksel yaşıam koşullarının egemen olduğu kesimlerde görülebilecek olan görücülük usulüdür.⁴⁴³

Kız istemeye gidilmeden önce gelin adayının beğenilip tespit edilmesi sürecinde görev  stlenenlere d n r veya görücü denilmektedir. Günümüzde zayıfladığını, pek fazla bir etkinliğinin kalmadığını kabul etmekle beraber, görücü usulü ile gelin adayı tespitinin yapıldığı yörelerde bu işı damat adayının annesi ve ailenin yakın akrabalarından yaşı kadımlar üstlenir.⁴⁴⁴ Gelin adayını belirleme işini damadın annesi kendisi yapabileceği gibi, toplum içerisinde hakkında herhangi bir olumsuz düşünce olmayan, akı başında, oturup kalkmasını bilen saygın hanımlar vasıtasıyla da yaptırabilir. Ancak bu durumda anne, aracı hanımlara gelin adayında aradığı nitelikleri belirtir.⁴⁴⁵

Gelin adayı belirleme süreci tamamlandıktan sonra-ister görücü usulü ve isterse evlenecek olanların karar vermesi neticesinde olsun-kız istemeye gidilir. Kız istemeye giden kişı d n r başı olarak adlandırılır. Bundan böyle d n r başı evli çiftin saygı duyup hürmet ettiği bir yakını, tasavvuri bir akrabası olur.⁴⁴⁶

D n r başının genelde bilinen, tanınan, çevresinde sosyal itibarı ve saygınlığı olan kişiler arasından seçildiği hususu bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle d n r başının sadece tablo-

⁴⁴¹ Türkçe Sözlük, C. I, s. 419.

⁴⁴² Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, s. 244.

⁴⁴³ Mahmut Tezcan, "Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli", Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Ank. : T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , 1998, s. 220.

⁴⁴⁴ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, ss. 217-218, Ayrıca bkz. Ayşe Akman, "Artvin'in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri  zerine Bir İnceleme", Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999, Ank. : T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , 2002, s. 6, Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, ss. 104-105.

⁴⁴⁵ A. Sefa Odabaşı, Geçmişten Günümüzde Konya Kültürü, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yay. , t. y. , ss. 123-124. Ancak Odabaşı, aynı çalışmasının 125. sayfasının notlar kısmının 3. maddesinde bu uygulamanın "75-100 yıl öncesine" ait olduğunu, günümüzde bu âdetin pek fazla uygulanmadığını da belirtmektedir.

⁴⁴⁶ Mahmut Tezcan, "Tasavvuri Akrabalık ve  lkemizdeki Uygulama", s. 422.

yu tamamlayan bir aksesuar olmadığını, aslında kız istemeye giden aile büyüklerinin berabere böyle birisini götürmekle, yeni bir akrabalık kurma aşamasında oldukları karşı tarafa bir anlamda bu kişilerin sosyal kredilerini teminat göstererek sosyolojik anlamda bir güven telkin etmek, oluşacak olan akrabalığın daha kuruluş aşamasında iken sağlam temeller üzerine inşa edilmesi düşüncesinin hâkim bir unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Pek çok şeyin sanal ortama taşındığı günümüz dünyasında çöpçatanlık hizmeti veren siteler mevcuttur.Basında, “Bekar Müslümanlara sanal çöpçatan hizmeti” başlığı ile yer alan haberin ayrıntılarında, bu sitelerin özellikle Avrupa ve Amerika’da yaşamakta olan “mutaasıp” bay ve bayanların evlenmek için başlıca tanışma merkezleri haline geldiğini, muslimmatch.com sitesinin işletmecisinin, haftalık Newsweek dergisine yapmış olduğu açıklamada , “47 bin 648” üyelerinin bulunduğunu ve her gün 1500 kişinin bu siteyle tanıştığını belirttiği⁴⁴⁷ hususlarını görmekteyiz.

Bu sitelerle ilgili olarak şu soruyu sormak mümkündür: Acaba bu siteleri, günümüz toplumsal yapısının kendi konjonktürel bütünlüğü içerisinde üretip inşa ettiği birer çağdaş dünür başı olarak değerlendirmek mümkün mü? Bu sitelerin yerine getirmiş olduğu işlev ile, toplumların sosyolojik anlamda bir dokusu olan dünür başlık sisteminin yerine getirmiş olduğu işlev arasında, eğer bir ayniyet veya bir paralellik söz konusu ise , yukarıdaki soruya verilecek olan cevabın evet olması gerekmez mi? Bu bağlamda, toplumsal bir takım talepleri karşılamak üzere oluşturulmuş olan kurumların, ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalmaları durumunda, sosyal hayatın kendi isteklerine karşılık verebilecek yeni kurumlar üreteceğini de belirtmemiz gerekir. Dolayısıyla toplumsal hayatın devamı, değişen şartlara uygun bir biçimde kendisini yeniden üretebilmesiyle mümkün hale gelmektedir.

Tablo 43: Yaşadığımız bu yerde, Dünür Başlığı var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	368	72,4
Hayır	130	25,6
Eskiden vardı şimdi yok	10	2,0
Toplam	508	100,0

Örneklem genelinde %72,4 olumlu cevap alınan dünür başlığı, oldukça yüksek sayılabilecek bir düzeydedir. Bu rakam, saymaca akrabalığın bir türü olan dünür başlığının, geniş bir

⁴⁴⁷ Vatan Gazetesi, 08.02.2004.

tanınma ve uygulanma zeminine sahip olduğunu gösteriyor. Dönür başlığı, düğün sürecine sosyolojik anlamda katkı sağlıyor olmalı ki, bu yaygınlıkta bir tabana sahip olabilsin.

Tablo 44: Sizin Dönür Başınız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	190	45,7
Hayır	226	54,3
Total	416	100,0

Uygulama yaptığımız bölgede görülme oranı %72,4 (Tablo 43) olan dönür başlığına, bireysel bazda sahip olma durumuna baktığımızda bunun ancak %45,7 olduğunu görüyoruz. Dönür başlarının olmadığını belirtenler %54,3'tür. Kişisel düzeydeki etkisi %50'nin altında kalmasına rağmen, bilinen ve aynı zamanda uygulanan bir ilişki türü olduğunu söylemek mümkündür. Bu tablo aynı zamanda, yaşayan geleneklerden birisinin de dönür başlığı olduğunu resmetmektedir.

Tablo 45: Dönür Başlığı sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	42	22,1
Önemli	99	52,1
Az önemli	37	19,5
Önemsiz	12	6,3
Toplam	190	100,0

Dönürbaşlığına atfedilen önem aşlında, bu ilişkinin yalnızca bir geleneğin ihyasından ibaret olmadığını, tam aksine gerekliliğine inanıldığı için kız istemeye giderken veya dönür olmak istenen aile ile tanışırken böyle bir dostluğa ihtiyaç duyulmaktadır. Herhangi bir öneme sahip olmadığını söyleyenlerin sadece %6,3 olmasının, bu görüşümüzü doğrular nitelikte olduğunu düşünüyoruz.

Tablo 46: Dönür Başınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	24	12,6
Her zaman	54	28,4
Ara sıra	67	35,3
Nadiren	27	14,2
Görüşmüyoruz	18	9,5
Toplam	190	100,0

Görüşme sıklıklarının, günlük hayatın rutinleri içerisinde insanların biyolojik akrabalarına bile çok fazla zaman ayırmadıkları/ayıramadıkları dikkate alınacak olursa, çok da mesafeli olmadığı görülür. %35,3 oranıyla ara sıra görüşenler dikkat çekmektedir. Bu tablo, dünür başlığı saymaca(itibari) akrabalığına sahip olanların aralarında belli bir düzeyde diyalogun varlığını gayet net olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 47: Dünürbaşının, düğünde işlerin yolunda gitmesinde katkısı olduğu kanaatinde misiniz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	119	62,6
Hayır	19	10,0
Farketmez	52	27,4
Toplam	190	100,0

Düğün/Evlilik işleri bir anlamda başladığı gibi devam etmektedir. Açıkçası güvenle/dostlukla başlayan hazırlıklar ve sonrasındaki tüm aşamalar %62,6'ya dayanarak söyleyecek olursak, sorunsuz devam edebilmekte ve sonuçlanabilmektedir. Bu bağlamda, belirtmiş olduğumuz bu hususun, dünür başınız var mı sorusuna evet diyen herkese teşmil edemeyeceğimizi de belirtmeliyiz. Çünkü ortada herhangi bir katkısı yoktur diyen %10,0 ve olmasının ya da olmamasının sonucu etkilemeyeceğini belirten %27,4'lük bir kesimin varlığı söz konusudur. Ancak biz bunun , dünür başlığının fonksiyonel olduğunu belirtmemize engel teşkil etmeyeceği kanısındayız.

E. Yengelik

Geline yenge seçmek, güveye sağdıç seçmekte olduğu gibi, geleneklerimiz arasında-⁴⁴⁸ dir. Bu gelenek sağdıçlıkla aynı yetki ve sorumlulukları taşıyan ve aynı amaçlar doğrultusunda hizmet veren bir gelenektir. Yengenin güvenilir, sır tutan ve evlenmiş olması gerekir. Kimin yenge olacağı gelin adayının tercihi ve yenge adayının kabulüyle belirlenir. Her iki tarafın da ortak tanıdık ve güvendikleri bir aile olması kaydıyla, gelin ve güveye karı-kocanın beraberce sağdıçlık-yengelik yaptıkları durumlar da söz konusudur.⁴⁴⁹ Yenge gelin adayına düğün sırası ve sonrasında yapması gerekenler hususunda kendi bilgi ve birikimleri oranında yardımcı olmaya çalışır. Yeni evli çift, sağdıç yanında yengeyi de akraba olmadığı

⁴⁴⁸ Mahmut Tezcan, "Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli", s. 222.

⁴⁴⁹ Ahmet Maden, "Türkiye'de Akrabalık ilişkileri ve Türleri", s.105.

halde tasavvuri boyutta akraba olarak kabul eder ve sırdaş olmaları hasebiyle de bazı akrabalarından daha yakın ve daha samimi bir ilişkiye girerler.⁴⁵⁰

Düğün esnasında gelinin yanında/yakınında bulunan her birey-gelinin hemcinsi-yenge sayılmaz. Örneğin Maraş dolaylarında gelin güveyin evine gidinceye kadar, samimi olduğu iki bekar arkadaş geline çeşitli konularda yardımcı olurlar. Ancak bunlar sadece arkadaş olarak kalırlar, yenge sayılmazlar.⁴⁵¹ Yengelik olgusunun, farklı yörelerde değişik uygulama şekillerine rastlamak mümkündür. İzmir'in bazı köylerinde gelin yengesi yanında bir de güvey yengesi olur. Güveyin ailesi tarafından seçilen bu yenge düğünle ilgili-yemek verme, oyunlar düzenleme, hediye alıp verme vb.-çeşitli faaliyetlerde bulunmanın yanı sıra kız tarafına gidecek olan kadın ve genç kızların yönetimini ve karşı taraftan gelecek olanların karşılanması faaliyetini yürütür.⁴⁵² Yengelikte, tam olarak örtüşmemekle beraber, -yengeliğin bazı fonksiyonlarını ihtiva etmektedir-Afyon-Bolvadin yöresinde, kız çocukları arasında 'kardeşlik' uygulaması söz konusudur. Kardeşlik, çocuk henüz 5-6 yaşlarındayken belirlenir. Ergenlik dönemine kadar her bayram birinin evinde yatılır. Kolay kolay bozulmayan bu dostluk ilişkisi, ömür boyu devam eder.⁴⁵³

Görüldüğü gibi yengelik müessesesi düğün törenleri bütünlüğü içerisinde aktif rol üstlenen önemli fonksiyonları olan, düğün töreninin başından sonuna kadar belirgin bir şekilde ön plana çıkan, evlenecek olan bireyin ve düğün sahibinin en etkin yardımcılarından birisi olarak sosyolojik açıdan büyük bir alan kapsamaktadır. Sonuç itibarıyla bu pratiğin, bireyler arasında kalıcı dostlukların kurulmasına zemin hazırladığını, yeni çiftlere evlilikleriyle beraber yeni akrabalar kazandırdığını ve dolayısıyla da bu katılımı beraber, akrabalık çemberini azda olsa genişletmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 48: Yaşadığınız bu yerde, Yengelik var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	365	71,9
Hayır	135	26,6
Eskiden vardı şimdi yok	8	1,6
Toplam	508	100,0

⁴⁵⁰ Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri, s. 89.

⁴⁵¹ Mahmut Tezcan, "Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama", s. 422.

⁴⁵² Ali Rıza Balaman, a. g. c. , ss. 89-90.

⁴⁵³ Bu bilgi, kendileri de Bolvadin yöresinden olan Doç. Dr. Bünyamin Solmaz ile yapmış olduğumuz görüşme sonucunda elde edilmiştir.

Çalışma yaptığımız bölgede, yengelik aynı zamanda sağdıçlık-kız sağdıçlığı-olarak da bilinmektedir. Daha doğrusu yengelik, kız sağdıçlığı adıyla belirginleşmektedir.yengelik uygulamasının %26,6 ile olmadığını belirtenlere karşın, %71,9’la yengelik olgusunun mevcut ve uygulanmakta olan bir olgu olduğu belirtilmiştir. Hemen her ilçe merkezinde ve köyde yengelik için evli olmak gibi bir şartın aranmadığı ve bekarlarında yengelik yaptıkları örneklem grubunun beyanları arasındadır. Yengelikteki bu değişimi/dönüşümü, günümüzde bilginin her türünün olabildiğince kolay ve farklı kanallardan elde edilebilir olmasıyla açıklamak mümkündür. Bilgiye ulaşmadaki bu kolaylık yengeliği, şeklen yerine getirilmesi gereken bir konuma indirgemıştır. Özdeki bu değişiklik yengeliğin, fokksiyonelliğin ötesinde geleneksel bir boyut kazandığını da göstermektedir.

Tablo 49: Sizin Yengeniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	75	55,6
Hayır	60	44,4
Toplam	135	100,0

Düğün süresince gelinin en yakınında buluna ve bir anlamda da ona sırdaşlık edeceği düşünülen yengeye sahip olanlar %55,6 dır. Dolayısıyla her evlilikte gelinin yengesinin/sağdıçının olmadığını görüyoruz. Teorik planda geline bilgi ve birikimleri oranında yardımcı olacağı varsayılan yengenin her evlilikte olmayışını, yukarıda da değinildiği gibi, evlilik kurumunun teşekkülü için gerekli olan bazı bilgileri değişik şekillerde elde edebilmeye bağlayabiliriz. Bu bağlamda, teknolojik gelişmenin geleneksel değerler üzerindeki tasfiye edici etkisini de belirtmemiz gerektiği kanaatindeyiz.

Tablo 50: Yengelik, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	18	24,0
Önemli	34	45,3
Az önemli	15	20,0
Önemsiz	8	10,7
Toplam	75	100,0

Yengeliğin önem derecesine gelince bu geleneği uygulayanlar için, önemsiz görülmediğini ve belli bir düzeyin üzerinde önem atfedildiğini söyleyebiliriz. Önemsiz diyen %10,7 dışında kalan %90 civarındaki dilimin uygulamaya-dereceleri farklı olmakla beraber-önem verdiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 51: Yengenizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	5	6,7
Her zaman	19	25,3
Ara sıra	22	29,3
Nadiren	13	17,3
Görüşmüyoruz	16	21,3
Toplam	75	100,0

Tabloda da görüldüğü gibi göz ardı edilemeyecek bir oranda (%21,3) görüşmeyenler vardır. Yengeleriyle her zaman görüştüklerini belirtenler ancak %25,3 kadardır. Tablonun önümüze koyduğu bu realite, ilişkilerin çok da canlı olmadığını işaret etmektedir. Bu itibarla yengeliğin, düğün sonrası süreçte fazla bir değer ifade etmediğini söylemek mümkündür.

Tablo 52: Kız yengeliğinin sizce geline ne gibi bir yardımı olur?

Değişken	Sayı	Yüzde
Kişinin ömür boyu arkadaşıdır	19	25,3
Düğün süresince geline arkadaşlık eder	25	33,3
Düğün süresince gelini muhtemel tehlikelerden korur	1	1,3
Düğün süresince gelinin giyinip kuşanmasına yardımcı olur	5	6,7
Sadece bir gelenek olarak vardır	25	33,3
Toplam	75	100,0

Tabloda da görüldüğü gibi, yengenin düğün süresince geline arkadaşlık etmesiyle, bu işin sadece bir gelenekten ibaret olduğunu belirtenler eşit orandadır (%33,3). Bunların ardından %25,3'le kişiye ömür boyu arkadaşlık etmek geliyor. Çıkan oran ve dağılımlardan hareketle, bireylerin bu ilişki sistemine bakış açılarının ve bu sistemden beklentilerinin farklı olduğu şeklinde bir okuma yapılabilir.

F. Sağdıçlık

Bireyin, pek çok yönüyle hayata hazırlanması noktasında ilk basamak olarak değerlendirileceğimiz aile kurumunun inşasında önemli aşamalardan birisi olan düğün seremonisi boyunca uygulanan birtakım gelenekler söz konusudur. Bu uygulamaların belirginleşip somut bir görünüm arz edenlerinden birisinin de “sağdıçlık” olduğunu söyleyebiliriz.

Sağdıç, güveyin sağından giden⁴⁵⁴, düğün törenleri sırasında gelin veya güveye kılavuzluk eden ve onlara çeşitli konularda yardımcı olan birey olarak tanımlanabilir.⁴⁵⁵ Evlenecek olan erkeğe sağdıç seçilmesi ortak geleneklerimizdendir.⁴⁵⁶ Güvey, yaş itibarıyla kendisine yakın ve kendisinden önce evlenmiş olan bir yakınını veya arkadaşını sağdıç olarak seçer. Sağdıç olarak düşünülen kişi, kendisine yapılmış olan sağdıçlık teklifini kabul edip etmemek konusunda serbesttir. Bu öneriye olumlu bir yanıt verebileceği gibi, olumsuz bir yanıt da verebilir. Ancak sağdıçlık, toplum içerisinde saygın ve erdemli bir konuma sahip olduğundan ve aynı rehberlik ihtiyacını daha önceden sağdıçın kendisinde hissettiğinden/yaşadığından böylesi bir teklifi kolay kolay reddetmez.⁴⁵⁷

Sağdıç bir anlamda düğünün organizatörü konumundadır. Örneğini Yörüklerde, düğünün bütün yönetimi/idaresi sağdıçın elindedir. Sağdıç düğünün tüm aşamalarında güveye, nasıl davranması gerektiği ve bazı gelenek–görenekler konusunda bilgi verir.⁴⁵⁸ Bir anlamda danışmanlık hizmeti sunan sağdıç, gelin eve getirildikten sonra o gün akşama kadar güveye beraber gezer, beraber yer–içerler ve onu yalnız bırakmaz.⁴⁵⁹ Uygulamada herhangi bir standart söz konusu değildir. Yöresel birtakım farklılıkları bünyesinde barındıran sağdıçlığın farklı uygulamalarını görmektediriz. Belirgin bir farklılık olarak değerlendirebileceğimiz uygulamalardan birisine Afyon–Bolvadin yöresinde rastlıyoruz. Sağdıç, çocuk henüz 5–6 yaşlarındayken belirlenir. Ergenlik dönemine kadar her bayram birinin evinde yatılır. Ömür boyu devam eden bu dostluk ilişkisi kolay kolay bozulmaz.⁴⁶⁰ Örneğin Isparta, Denizli yörelerinde ise evli olma koşulu nazar-ı itibara alınmaksızın kardeşler arasında sırayla yapılabilir. Bu sıra aynı zamanda bir zorunluluktur. Kendisine sağdıçlık yapmış olan kardeşine, sağdıçlık yapmak gibi bir mecburiyeti vardır. Kızılcahamam verimli köyünde, sağdıçlık işlevini yitirdiğinden küçük bir çocukta simgeleştirilmiştir. Güveye, güvey elbisesi giydirilirken çocuk da giydirilir. Ve aynı şekilde güveyin eline kına yakılırken çocuğun da eline kına yakılır.⁴⁶¹ Ayrıca Siirt'te çocuğun sünnet kirvesinin , çocuğa evliliğinde sağdıçlık

⁴⁵⁴ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 421.

⁴⁵⁵ Ana Britannica, C. 18, "Sağdıç", İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1990, s. 594, Ayrıca bkz. T. D. K. , Türkçe Sözlük, C. 2, s. 1241, A. Sefa Odabaşı, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, s. 121.

⁴⁵⁶ Mahmut Tezcan, "Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli", s. 222.

⁴⁵⁷ Ali Rıza Balatman, Evlilik Akıbalık Türleri, s. 88.

⁴⁵⁸ Mahmut Tezcan, "Tasavvuri Akıbalık ve Ülkemizdeki Uygulama", s. 421, Ayrıca bkz. Anna Britannica, "Sağdıç", C. 18, s. 594.

⁴⁵⁹ Nermin Erdestağ, Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler, s. 60.

⁴⁶⁰ Bu bilgi, kendileri de Bolvadin yöresinden olan Doç. Dr. Bünyamin Solmaz ile yapmış olduğumuz görüşme sonucunda elde edilmiştir. Benzeri bir uygulamanın kız yengeliği için de söz konusu olduğu yukarıda belirtilmiştir.

⁴⁶¹ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 88.

yapması tercih edilir. Edirne, Trabzon ve Rize’de kirve olarak adlandırılan sağdıca bazı yörelerimizde “Adaş” denilmektedir.⁴⁶²

Düğün masraflarına belli bir oranda katkı sağlayan sağdıç, güveyin gerdek odasına girerken geleneksel olarak yumruklanması esnasında vuku bulabilecek muhtemel her türlü tehlikeyi bertaraf etmek ve gerekli önlemleri almak gibi bir misyon yüklenir.⁴⁶³ Bu bağlamda sağdıçlık kurumunun önemli işlevsellikle yüklü olduğunu söylemek mümkündür.

Güveyle sağdıç arasında geçen ve yer yer mahremiyet sınırlarını aşan konuşmalar taraflarca bir sır olarak saklanır. Aralarında önemli sırlar paylaşılmış olan bu bireylerin birbirlerinin yanında ayrı ve önemli bir yerleri olur. Hatta, gelin kayınbiraderine gösterdiği saygı ve hürmetin aynısını kocasının sağdıcına gösterir. Dolayısıyla akraba olmamasına rağmen , bu ailenin bir akrabasıymış gibi kabul edilir. Ayrıca, düğün süresince yüklenmiş ve icra etmiş olduğu önemli sosyo-ekonomik görevler dolayısıyla, halk arasında boşa giden emekler için , “emeğimiz sağdıç emeğine döndü” şeklinde bir de deyim inşa edilmiştir.⁴⁶⁴

Sağdıçlığı, bireyin katılmakta olduğu hayatının yeni bir dönemi için çok önemli bir pusula hizmeti olarak değerlendirmek ve bir anlamda toplumsal şartların bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla sağdıçlığı bir düğün klasiği olmanın ötesinde, sosyal bir gereklilik olarak okumak gerekir.

Tablo 53: Yaşadığınız bu yerde, Sağdıçlık var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	479	94,3
Hayır	25	4,9
Eskiden vardı şimdi yok	4	,8
Toplam	508	100,0

Sağdıçlık, %94,3’le oldukça yüksek bir orana ulaşarak yaptığımız bölgede mevcut olduğunu görüyoruz. Bu oran Tablo 48’deki yengeliğin-kız sağdıçlığı-%71,9’luk görülme oranıyla karşılaştırıldığında, erkeklere ait olan bir geleneğin kadınlara ait olandan daha etkin olduğu ve etkin olmanın da ötesinde uygulanır olduğu realitesini ortaya koymaktadır. Bu

⁴⁶² Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 421.

⁴⁶³ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 89.

⁴⁶⁴ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , ss. 88–89, Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, a. g. m. , ss. 421–422.

itibarla, kadınlara ya da erkeklere ait olduğu net olarak bilinen geleneksel yapılardan, erkeklere has olanın sosyolojik yaygınlığının daha yaygın olduğunu görmekteyiz.

Tablo 54: Sizin sağdıcınız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	226	81,0
Hayır	53	19,0
Total	279	100,0

Örneklemin %81,0'ının sağdıcı vardır. Sağdıçlık yaygın bir şekilde uygulanan bir gelenek olarak belirginleşmektedir. Bu durum anı zamanda sağdıçlığa duyulan ihtiyacın göstergesi olarak algılanabilir. Sağdıcı olanların yengesi-kız sağdıcı-olanlardan (Tablo 49-%55,6) oran olarak daha yüksek çıkmış olması da, yukarıda da belirtildiği gibi, erkeklere ait uygulamanın kadınlarınkine nazaran daha aktif ve yürürlükte olduğu gerçeğini doğrular niteliktedir.

Tablo 55: Sağdıçlık, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	46	20,4
Önemli	118	52,2
Az önemli	48	21,2
Önemsiz	14	6,2
Toplam	226	100,0

Bu geleneğin, belli bir ihtiyaca binaen uygulamada olması hasebiyle, %6,2'nin önemsiz olduğunu beyan etmesi dışında, geri kalan hepsi için bir önem arz etmektedir. Bireylerin %20,4'ü için çok önemli, %52,2'si için önemli ve %21,2'si içinde az önemli olduğu ifade edilen sağdıçlık, günümüzde fonksiyonel bir uygulama olma özelliği taşımaktadır.

Tablo 56: Sağdıcınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	7	3,1
Her zaman	79	35,0
Ara sıra	77	34,1
Nadiren	27	11,9
Görüşmüyorsunuz	36	15,9
Toplam	226	100,0

Sagdıcı olanların görüşme sıklıkları, bu geleneğin erkekler için bir hayli önemli olduğunu gösteriyor. Her zaman görüşenlerin %35,0'lık, ara-sıra görüşenlerin %34,1'lik oranları da saymaca (itibari) akrabalığın bu türünün önemini ortaya koyması bakımından dikkate

değerdir. Bu bakımdan sağdıçlığın, düğünle beraber bitmediğini, damat için yeni bir dostluğun başlangıcı olduğunu görüyoruz.

Tablo 57: . Sağdıçlığın sizce en önemli fonksiyonu nedir?

Değişken	Sayı	Yüzde
kişinin ömür boyu arkadaşdır	55	24,3
Düğün süresince damada arkadaşlık eder	72	31,9
Düğün süresince damadı muhtemel tehlikelerden korur	7	3,1
Düğün süresince damadın giyinip kuşanmasına yardımcı olur	7	3,1
Sadece bir gelenek olarak vardır	85	37,6
Toplam	226	100,0

Fonksiyonel açıdan sağdıçlığı ayakta tutan unsurlar arasında en yüksek payın %37,6 ile ‘sadece bir gelenek olarak vardır’ seçeneğine ait olduğu görülüyor. Damadın muhtemel tehlikelerden korunması veya giyinip kuşanmasına yardımcı olunması pek etkin gözüküyor. Tam da bu noktada bir hususa açıklık getirmenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Düğün süresince damadın korunduğu muhtemel tehlikelerin neler olduğunu irdelemeye çalışan sorumuza verilen cevapların hemen hepsi aynı olup, damadın gerdek öncesi ‘şaka yollu kaçırılması’ olduğu şeklindedir. Bu geleneğin bir başka fonksiyonelliği ise arkadaşlık olarak belirginlik kazanıyor. Bu realite esas alınarak, toplumumuzda arkadaşlığın sosyolojik bakımdan hatırı sayılır bir konumda olduğu tespiti yapılabilir.

G. Kur'an Kardeşliği

Son peygamber Hz. Muhammed'e (s. a. s.) vahiy yoluyla yirmi yılı aşkın bir zaman zarfında gönderilmiş olan, kendisinden önceki Tevrat ve İncil'in muhtevaları hakkında, Zebur'dan ise yalnızca ismen bahseden kutsal metnin adıdır Kur'an/Kur'an-ı Kerim.⁴⁶⁵ İslâm dininin vahiy ürünü ve peygamber-Hz. Muhammed-aracılığı ile insanlığa ulaştırılmış olan Kur'an-ı, bu dinin mensupları olan müslümanların öğrenmek, okumak ve bazılarının da ezberlemek istemelerinin gerek dinî ve gerekse insani açıdan olağan bir durum olduğunu kendilerine manen bir derinlik ve ruhen de bir tatmin sağladığını söyleyebiliriz.

Kurgusal bir kardeşlik olarak nitelendirebileceğimiz Kur'an kardeşliği, uzun müddet beraber Kur'an okuma/ezberleme kursuna giden, yaş itibarıyla birbirlerine yakın yaşlarda olan iki veya daha fazla genç arasında tesis olunan ve ömür boyu sürebilen bir ilişkinin adıdır.⁴⁶⁶

⁴⁶⁵ Günay Tümer-Adırahman Küçük, Dinler Tarihi, ss. 310-311.

⁴⁶⁶ Mahmut Tezcan, "Tasavvuri Akrahlık ve Ülkemizdeki Uygulama", s. 417.

Tablo 58: Yaşadığınız bu yerde, Kur'an Kardeşliği var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	91	17,9
Hayır	416	81,9
Eskiden vardı şimdi yok	1	,2
Toplam	508	100,0

Örneklemin, sade %17,9'unun yaşadıkları bölgede Kur'an kardeşliğinin olduğunu belirtmiş olmaları, bu kardeşliğin bilinme–uygulanma yönüyle oldukça zayıf olduğunu dikkatlere sunmaktadır. Bu arada, eskiden vardı ancak günümüzde böylesi bir kardeşlik uygulamasının olmadığını belirtenlerin sayısının yalnızca '1 kişi' olması-örneklemin 508 kişiden oluştuğu dikkate alınacak olursa–bu saymaca akrabalığın önceden de pek yaygın olmadığını ve toplum nezdinde uygulama alanı bulamayan bir ilişki şekli olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 59: Sizin Kur'an kardeşiniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	44	8,7
Hayır	464	91,3
Toplam	508	100,0

Bilinme oranı %17,9 olmasına rağmen (Tablo 58), Kur'an kardeşi olanların oranı ancak %8,7'den yukarı çıkamamaktadır. Esasen bu değer, Kur'an kardeşliğinin pek tanınmadığını ve pratiğinin de belirgin bir biçimde zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 60: Kur'an Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	21	47,7
Önemli	21	47,7
Az önemli	1	2,3
Önemsiz	1	2,3
Toplam	44	100,0

Kur'an kardeşliği, böylesi bir kardeşi olanların %47,7 si için çok önemli ve aynı şekilde %47,7 si içinde önemli kabul edilmektedir. Her ne kadar az sayıda birey tarafından gerçekleştirilen bir ilişki ise de, atfedilen önemin çok fazla olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu kardeşliğin, rutinin ötesinde bir öneme ev sahipliği yaptığını belirtmemiz gerekir.

Tablo 61: Kur'an Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	2,3
Her zaman	8	18,2
Ara sıra	23	52,3
Nadiren	9	20,5
Görüşmüyoruz	3	6,8
Toplam	44	100,0

Kendileri için oldukça önemli gördükleri Kur'an kardeşleriyle (Tablo 60), hangi sıklıkta görüştüklerine baktığımız zaman dikkatten kaçmayan bir husus söz konusudur. Yüksek düzeyde önemli gördükleri bu kardeşleriyle çok ta sık görüşmedikleri belirginleşmektedir. Yukarıda atfedilen önemin fonksiyonel açıdan fazla bir değer taşımadığını, bu tablodan hareketle söylemenin mümkün olabileceğini düşünüyoruz.

H. Âhiret Kardeşliği

Ölümünden sonraki hayat diyebileceğimiz âhiret inancı, İslâm dini bütünlüğü içerisinde önemli bir yere sahiptir. Âhiret inancı insanlara, dünya hayatında yaptıklarının karşılığını âhiret hayatında göreceklerine olan inançlarından dolayı, gerek ferdi ve gerekse toplumsal anlamda sorumluluk bilinci kazandırır. İslâm dışındaki ilâhi dinlerde de ölümünden sonra tekrar dirilme inancı–bazı farklılıklarla beraber–mevcuttur.⁴⁶⁷

Âhiret kardeşliği, özellikle İslâm toplumlarında ve yaygın olarak da yaşlı kadınlar arasında görülen sosyal bir yakınlaşma şeklidir.⁴⁶⁸ Özellikle yaşlı kadınlar arasında yoğun olarak görülüyor olması, erkekler arasında böyle bir yakınlaşma/yardımlaşma şeklinin söz konusu olmadığı anlamına gelmez. Nitekim, Gaziantep'in Battal köyünde erkekler arasında da bu tür bir sanal akrabalık şeklinin mevcut olduğu Zafer İlbars'ın tespitleri arasındadır.⁴⁶⁹ Aynı olguya, Ankara köylerinde de rastlamak mümkündür.⁴⁷⁰

Âhiret kardeşi seçimi, aynı bölgeden olduğu gibi farklı bölgelerden de olabilmektedir.⁴⁷¹ Farklı bölgelerden de kardeş seçimi yapma/yapabilme hususunun, değişik yörelerle ilişki

⁴⁶⁷ Gönay Tümer–Abdurrahman Küçük, a. g. e. , ss. 313–314.

⁴⁶⁸ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 415.

⁴⁶⁹ Zafer İlbars, "Aile Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma", s. 205.

⁴⁷⁰ Niyazi Berkes, Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma, Ank. : Uzluk Basımevi, 1942, s. 151.

⁴⁷¹ Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri, s. 85.

kurup çevresini geniş tutma düşüncesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Âhiret kardeşlerin mutlaka aynı cinsler arasından seçilmesi gerekir. Bir kadınla bir erkek birbirlerinin âhiret kardeşi olamazlar.⁴⁷²

Genel itibariyle bir sosyal sigorta mekanizması nazarıyla görülen ve o kontekst içerisinde değerlendirilebilecek olan saymaca akrabalıkların bir türü olan âhiret kardeşliğinin erkekler arasında pek yaygın olmayışını, geleneksel yaşam içerisinde erkeklerin sosyal güvencelerinin kadınlara nazaran daha fazla olmasıyla açıklamak mümkündür. Söz konusu hâdisenin bu merkezde olması, kadın-erkek cinsinin âhiret algılarıyla ilgili bir durum değildir. Âhiret hayatına olan inançlarında herhangi bir farklılık da yoktur.⁴⁷³ Aksi taktirde, dünya-âhiret algılamalarında cinsiyet eksenli farklı anlayış ve kabuller ortaya çıkar. Bu yanlış konumlandırma neticesinde ortaya çıkması muhtemel pek çok problemin çözümü de çok kolay olmasa gerek.

Seremonilerin zihniyet arka planında, herhangi bir hâdiseye sosyolojik anlamda bir meşruiyet kazandırma ve bu hâdisi için toplumsal bir zemin hazırlama söz konusudur. Bu bağlamda zaman zaman dinî bir takım motiflerin kullanıldığını görmek de mümkündür. Bu duruma örnek teşkil edebilecek Hal Köyündeki âhiret kardeşliği uygulamasına Erdentuğ şu şekilde yer vermektedir: Âhiret kardeşi olmak isteyen iki kişi Kur'an'dan bir miktar okuduktan sonra Kur'an üzerine bir iki damla su koyar ve o sudan birer defa içtikten sonra karşılıklı olarak hediyeleşirler. Böylesi bir kardeşlikte hediye vermek ve kardeşinin yardımına koşmak esastır. Kardeşliğin tesisi esnasında Kur'an'ın söz konusu edilmiş olması, dinin bu tür bir kardeşliği desteklediğine olan inançtır.⁴⁷⁴ Hal Köyünün bu uygulamasına karşın, Ankara'nın bazı köylerinde âhiret kardeşliğinin tesisi için herhangi bir seremoni yapılmadığını, aralarında bir dostluk ilişkisi kurup birbirlerine gece yatısına gidip-gelenler ve birbirleriyle hediyeleşenler arasında âhiret kardeşliği ilişkisinin kurulmuş olduğunu, Berkes'ten öğrenmekteyiz.⁴⁷⁵

Âhiret kardeşler arasındaki yardımlaşma, kardeşlerden birisi öldükten sonra da devam eden bir durumdur. Sağ kalanın ölen kardeşinin varsa vasiyetinin/vasiyetlerinin yerine getirilmesi, ölümden sonra yapılan birtakım işlemlerin tatbiki vb. hususlarda üzerine düşeni

⁴⁷² Niyazi Berkes, a. g. e. , s. 151.

⁴⁷³ Ali Ruza Balaman, a. g. e. , s. 85.

⁴⁷⁴ Nermin Erdentuğ, Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki, s. 47.

⁴⁷⁵ Niyazi Berkes, a. g. e. , s. 151.

yapar.⁴⁷⁶ Âhîret Kardeşliği geleneği Kars yöresinde “Bacılık” olarak adlandırılır. Bu kardeşlerin çocukları annelerinin âhîret kardeşine, Isparta-Uluborlu yöresinde “Âhîret Teyze”, “Âhîret Anne” diye hitap ederler. Âhîret kardeşlerin eğer kızları varsa, bunların da birbirleriyle âhîret kardeşi olmalarını sağlamaya çalışırlar.⁴⁷⁷ Bu kardeşlik olgusunu, gerek tesis şekli ve gerekse uygulama alanından hareketle dinî inanç eksenli bir tasavvurun sosyolojik bir yansıması olarak okumak mümkündür.

Tablo 62: Yaşadığınız bu yerde, Âhîret Kardeşliği var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	148	29,1
Hayır	345	67,9
Eskiden vardı şimdi yok	15	3,0
Toplam	508	100,0

Görüldüğü gibi âhîret kardeşliği %29,1 oranında mevcuttur. Günümüzde olmadığı halde eskiden olduğunu söyleyenler %3,0’tür. Ancak âhîret kardeşliğinin olmadığını söyleyenler ise %67,9’dur. Eğer bir geleneğin, tanımayanlarının oranı tanıyanlarından fazla ise, doğrusu o geleneğin sosyal tabana pek yayılamadığını, halk nezdinde çok fazla tanınmadığını ve sahip olduğu alanın boyutlarının da sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar durum böyle olsa da, çok yaygın olduğunu söyleyememekle beraber-âhîret kardeşliğinin varlığını devam ettirmekte olduğunu görmekteyiz.

Tablo 63: Sizin Âhîret Kardeşiniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	45	8,9
Hayır	463	91,1
Toplam	508	100,0

Âhîret kardeşi olanlar %8,9’la, Kur’an kardeşi olanlarla yaklaşık olarak aynı orandadır (Tablo 59, %8,7). Örneklemin %91,1’inin âhîret kardeşi yoktur. O bakımdan âhîret kardeşliğinin, Kur’an kardeşliğinde olduğu gibi toplumsal pratiği pek olmayan bir saymaca akrabalık olduğu tespiti yapılabilir.

⁴⁷⁶ Ali Rıza Balaman, a. g. e., ss. 84–85.

⁴⁷⁷ Mahmut Tezcan, a. g. m., ss. 415–416.

Tablo 64: Cinsiyet-Âhret Kardeşliği ilişkisi

Değişken		Evet	Hayır	Toplam
Kadın	Sayı	31	154	185
	Yüzde	16,8	83,2	100,0
Erkek	Sayı	14	309	323
	Yüzde	4,3	95,7	100,0
Toplam	Sayı	45	463	508
	Yüzde	8,9	91,1	100,0

Bu kardeşlik cinsiyet dağılımı yönüyle incelenecek olursa, kadınların erkeklerden daha önde oldukları görülür. Fakat bu durum, âhret kardeşliği olgusunun kadınlara özgü bir kardeşlik şekli olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla kadınlar arasında kurulduğu gibi erkekler arasında da kurulmaktadır. Ancak kadınlar arasındaki yoğunluğun (%16,8), erkeklerden fazla olması (%4,3), yukarıda da değinildiği gibi, toplumsal şartlarla-örneğin sosyal ilişki kurulan kesimlerin az veya çok oluşu gibi-toplumsal şartlarla izahı mümkün olabilir.

Tablo 65: Âhret Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	28	62,2
Önemli	14	31,1
Az önemli	2	4,4
Önemsiz	1	2,2
Total	45	100,0

Önemli ve üzerinde bir dereceyle kabul edilen bir sosyal olgu olan âhret kardeşliğinin, Kur'an kardeşliğinde de olduğu gibi (Tablo 60), önem derecesinin bu denli yüksek çıkmış olması, din eksenli inşa edilmiş bir olgu olmasına bağlanabilir.

Tablo 66: Âhret Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	2,2
Her zaman	22	48,9
Ara sıra	14	31,1
Nadiren	7	15,6
Görüşmüyoruz	1	2,2
Toplam	45	100,0

Kardeşler arasında hiç görüşmeyen %2,2 hariç tutulacak olursa, görüşmenin devam ettiğini, kardeşlerin birbirlerinden haberdar olduklarını-görüşme sıklıkları farklı olmakla beraber-tablodan okuyabiliyoruz. Her zaman görüşenlerin %48,9'luk oranını, kardeşlerin

birbirlerine değer verdiklerinin ve aralarındaki bağların canlılığını koruduğunun bir ifadesi olarak anlayabiliriz.

Tablo 67: Âhret Kardeşliğine ihtiyaç duymanızdaki en önemli faktör aşağıdakilerden hangisidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Dini konularda bana yardımcı olması için	15	33,3
Öldüğümde cenaze-defin işlemlerinde yardımcı olması için	2	4,4
Sohbet etmek-dertleşmek için	28	62,2
Toplam	45	100,0

Âhret kardeşliğinin kurulmasına zemin hazırlayan, bir başka deyişle âhret kardeşliğine ihtiyaç hissettiren faktörler arasında, sohbet etmek-dertleşmek (%62,2) ile dini konularda yardımlaşma (%33,3) ön plana çıkmaktadır. Tablonun, bireyin konuşmaya, dertleşmeye ve bir anlamda da paylaşmaya duyduğu ihtiyacın fotoğrafını çekmiş olması yönüyle manidar olduğu kanaatindeyiz.

I. Süt Kardeşliği

Yeni doğmuş bir bebeğin belli bir döneme kadar anne sütü ile beslenmesi, bebeğin hem sağlığı ve hem de doğal gelişimi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bebeklerin tümünün doğum sonrası 4-6 aya kadar yalnızca anne sütü ile beslenmesinin, takip eden iki veya iki yaşından sonrasına kadar çocuklar için uygun olan ek gıdaların verilmesi ve aynı zamanda da çocukların emzirilmelerine devam edilmesinin gerekliliği bu işin otoriteleri tarafından belirtilmektedir.⁴⁷⁸ Çocuğun yaşamı süresince alabileceği en iyi besin olan anne sütü, aynı zamanda ilk 4-6 aylık zaman için gerek enfeksiyonlara ve gerekse yetersiz beslenmeye karşı alınabilecek en etkili tedbirdir.⁴⁷⁹ Anne sütü sadece çocuğa pek çok fayda sağlamakla kalmayıp aynı zamanda, “Göğüs ve yumurtalık kanser riskini azaltarak ve gebelik aralıklarını uzatarak” emziren annenin sağlığına da önemli katkılarda bulunmaktadır.⁴⁸⁰

Doğum esnasında veya doğum sonrasında annesini herhangi bir sebepten ötürü kaybeden bir bebeğin, başka bir bebekli annenin sütünü emmesi, o sütle beslenmesi somucunda, o anne-

⁴⁷⁸ Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, Özel Ek, Yıl. 12, Temmuz-Ekim 1991, S. 3-4, s. 1.

⁴⁷⁹ Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, Özel Ek, Yıl. 9, Ocak 1988, S. 1, s. 3. Ayrıca anne sütünün önemine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Orhan Çeker, “Süt Akrabalığı”, s. 66, Ahmet Yaman, “İslâm Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, ss. 57-58.

⁴⁸⁰ Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, Özel Ek, Yıl. 12, S. 3-4, a. y.

nin biyolojik anlamdaki çocuğuyla aralarında kurulan ilişkidir süt kardeşliği. Balaman bu tanımlamayı yaptıktan sonra, gelenekselliğin hüküm sürdüğü yaşam tarzında annesiz bir bebeğin başka türlü pek yaşama şansının olmadığını ve ayrıca bebek bakım yuvalarının ve benzeri kurumların mevcut olmadığı çevrelerde süt anneliğinin “yaşamsal zorunluluk” olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.⁴⁸¹

Hâdisenin tarihsel bağlamına baktığımızda, meselenin sadece annesiz kalmış olan çocuklara/bebeklere onu besleyecek bir anne temin etmekten ibaret olmadığını,–ancak bu hususun/gerekçenin çok önemli bir neden olduğunu kabul ettiğimizi fakat bunun, bu eylemin kurumlaşması sürecinde tek neden olmadığını da belirtmek isteriz–çünkü bu geleneğin Antik çağlardan beri şehir toplumlarının bebeklerini sağlıklı olmaları için, emzirilmek ve yetiştirilmek üzere çevrede yaşayan aşiretlere verdiklerini, yerleşik hayata geçmiş Arapların bebeklerini bedevilere verdiklerini, Kırım Tatar hanedanı ve zenginlerinin de bebeklerini kafkas kabilelerine ve özellikle de Çerkezlere verdiklerini görmekteyiz. Ve bu uygulamanın aynı zamanda , sosyal, siyasal bazı amaçları da olabileceği göz ardı edilmemelidir.⁴⁸²

Süt anne ile emzirdiği çocuk arasında güçlü bir bağ oluşmaktadır. Bu bağ sayesinde ki, evlenirken süt anneden izin istenir ve askere giderken eli öpülür. Süt annenin büyüüttüğü kız çocuğu evleneceğinde, kıza talip olan taraf süt anneye “süt hakkı” öder.⁴⁸³ Bu uygulamalar bize, sütannenin biyolojik anne gibi telakki edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla süt kardeşliği kurumunun, sadece bir geleneğin devam ettirilmesinden ibaret olmadığını, böylece köklü bir geleneğin yaşamını/devamını toplum hayatında sosyal birtakım ihtiyaçlara vermiş olduğu cevap ve getirmiş olduğu çözümler dolayısıyla elde etmiş olduğu pratik alana borçlu olduğunu söylemek mümkündür.

İşte bu ilişki sonucunda birbirlerine akraba olmadıkları halde–geniş ailelerde akraba oldukları durumlar da söz konusu olabilmektedir⁴⁸⁴–süt emme/emzirme nedeniyle birbirlerine karşı bir yakınlık/ilgi–alaka duyan bu insanlar arasında, akrabalar arasında olabilecek ilişkiler doğmaya başlar. Nitece itibariyle taraflar arasında varsayılan/saymaca (itibari) bir akrabalık meydana gelmiş olur.

⁴⁸¹ Ali Rıza Balaman, *Evlilik Akrabalık Türleri*, s. 82, Ayrıca süt kardeşliğinin tanımı için bkz. Mahmut Tezcan, “Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, s. 416.

⁴⁸² Kudret Emiroğlu–Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, s. 756.

⁴⁸³ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 83.

⁴⁸⁴ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , a. y.

1. Süt Kardeşliğinin Dini Boyutu

İslâm, geldiği dönem ve toplumda yaşamakta olan gelenekler karşısında, toptancı bir tavır olarak nitelendirebileceğimiz toptan ret veya toptan kabul şeklinde bir tavır/tutum içerisinde olmamıştır. Geleneklere yaklaşım noktasında, farklı bakış açısı ve değerlendirmelerin söz konusu olduğunu görmekteyiz. Bazı gelenekleri eleştirip reddedip ortadan kaldırırken, bazılarını da kendi değer bütünlüğü içerisinde bir standarda oturatarak din bağlamında bir meşruiyete kavuşturmuştur.

Kur'an, İslâm öncesi dönemde, Arapların kız çocuklarını zaman zaman diri diri toprağa gömmek geleneklerinin çirkinliğini vurgulamakta ve bu çirkin âdeti şiddetle kınamaktadır.⁴⁸⁵ İslâm'ın reddettiği bu gelenek yanında, kendisinin ilk defa üretip inşa etmediği, tarihsel olarak İslâm'ın geldiği dönemin çok öncelerinden beslenen ve o döneme kadar gelebilmiş sosyolojik bir olgu olan süt kardeşliği geleneğini/hâdisesini Kur'an eksenine oturatarak ona dinî bir boyut kazandırmıştır. Temel fonksiyonlarından birisinin de meşrulaştırma olduğunu gördüğümüz din, toplumda o güne kadar uygulama alanı bulmuş olan bu mevcut uygulamayı tasfiye etmiyor; tam aksine kendi zemininde-din zemininde-konumlandırarak uygulamayı devam ettiriyor.

Kur'an ve İslâm Hukuku'nun süt kardeşliği olgusuna bakış ve değerlendirmeleri ve bu kardeşliğin Kur'an/din ekseninde doğurmuş olduğu neticelerin neler olduğu hususuna "Saymaca Akrabalığın Yasal Boyutu" başlığı altında temas edildiğinden burada konunun tekrarına girilmeyecektir.

Tablo 68: Yaşadığınız bu yerde, Süt Kardeşliği var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evvet	208	40,9
Hayır	253	49,8
Eskiden vardı şimdi yok	47	9,3
Toplam	508	100,0

Süt kardeşliği olgusunun görüldüğü gibi, örneklemin seçildiği bölgedeki varlık oranı %40,9'dur. Bu kardeşliğin kısmen de olsa unutulmaya/terk edilmeye yüz tuttuğunu, eskiden

⁴⁸⁵ Süleyman Ateş, YüceKur'an'ın Çağdaş Tefsiri, C. 10, s. 339, Ayrıca bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C. 8, ss. 5603-5606, Ebu'l Al'a Mevdü'di, Tefhimu'l Kur'an, 2. bs., C. 7, ss. 49-51.

vardı ancak günümüzde böyle bir uygulama yoktur diyen %9,3'ten hareketle söylemek mümkündür. Görünün o ki, kısmen de olsa unutulmuş süt kardeşliği uygulaması, kendi çapında bir uygulama alanına sahiptir.

Tablo 69: Sizin Süt Kardeşiniz var mı?

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Evet	71	14,0
Hayır	437	86,0
Toplam	508	100,0

Tablo 70: Süt kardeşliğiniz hangi sebebe dayanmaktadır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Benim-süt kardeşimin annesi olmadığı için	7	9,9
Benim-süt kardeşimin annesinin sütü kesildiği için	54	76,1
Benim-süt kardeşimin yaşama şansını arttırmak için	9	12,7
Dostluk-kardeşlik ilişkisini geliştirmek için	1	1,4
Toplam	71	100,0

Din ekseninde meşruluk kazandırılan ve bir yönüyle de dinî boyut taşıyan süt kardeşliğine sahip olan bireylerin oranı-örneklem dahilinde-%14,0 nispetindedir. Süt kardeşliğinin üzerine oturduğu ana sebep, Tablo 70'de de açıkça görüldüğü gibi %76,1 oranında annenin çocuğuna yetecek ölçüde sütünün olmamasıdır. Bunun yanında %9,9 oranındaki taraflardan birinin annesinin olmaması da, çocuğun hayatının idamesi için gerekli olan sütün yokluğu olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla bu kardeşliğin oluşmasına yol açan asıl nedenin, bu tablonun baz alınması durumun, anne sütünün eksikliği/yokluğu olduğu anlaşılabacaktır. Süt kardeşi olanların oranının çok yüksek çıkmamış olması, günümüz şartlarında çocuğun büyümesini/gelişmesini sürdürebilmesi için, anne sütü dışında çok çeşitli ürünlerin piyasada mevcut olmasına ve çocukların bakımını üstlenecek sosyal kurumların varlığına bağlanabilir. Toplumsal değişme sonucunda, yeteri derecede sütü olmayan bir annenin çocuğunu besleme, büyütme görevinin/fonksiyonunun başka birimlere kaydığını, bu görevin değişik kurum ve güdalarla takviye edildiğini görüyoruz.

Tablo 71: Süt Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	25	35,2
Önemli	32	45,1
Az önemli	9	12,7
Önemsiz	5	7,0
Toplam	71	100,0

Bu kardeşlik tablo rakamlarına göre %35,2 oranında çok önemli, %45,1 oranında önemli, %12,7 oranında az önemli ve %7,0 oranında ise önemsiz bir kardeşlik türü olarak telakki edilmektedir. Genel itibariyle bakacak olursak, belli bir düzeyde önemli olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Ancak Kur'an'ın aralarında evlilik yasağı koyduğu bu kardeşliğin %12,7 oranında az önemli ve %7,0 oranında önemsiz olarak değerlendiriliyor olması, bu olgunun bir anlam yitimine uğradığının işaretlerini vermektedir. Bu bağlamda, bu neticenin Din Sosyolojisi açısından altı çizilmesi gereken bir nokta olduğunu da belirtmek isteriz.

Tablo 72: Süt Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	1,4
Her zaman	23	32,4
Ara sıra	28	39,4
Nadiren	9	12,7
Görüşmüyoruz	10	14,1
Toplam	71	100,0

Süt kardeşlerinin görüşme sıklıklarını tablodan okuyacak olursak, %32,4'ünün her zaman, %39,4'ünün ara sıra, %12,7'sinin nadiren görüşmelerine rağmen, %14,1'inin süt kardeşleriyle görüşmediklerini tespit edebiliriz. Süt kardeşler arasındaki bu görüşme sıklıkları çıkış noktası alındığında, ilişkinin herkes için aynı anlamı ifade etmediğini, ancak belli kesimler arasında irtibatın devam etmekte olduğunu söylemek mümkündür.

İ. Kan Kardeşliği

Saymaca akrabalığın en çok bilinen ve uygulanmış biçimi olan kan kardeşliği⁴⁸⁶, iki tara-
fa da, biyolojik kardeşler arasında mevcut olan hak görevleri yükleyen bir dostluk ilişkisi⁴⁸⁷,
aralarında kan bağına dayalı herhangi bir akrabalık ilişkisi bulunmadığı halde, birbirlerini bir
tür törenle kardeş kabul eden kişilerin karşılıklı olarak durumları,⁴⁸⁸ yaşları aynı iki kız veya
erkeğin hayatlarının belli bir döneminde, ömürlerinin sonuna kadar birbirlerine kardeşçe
davranacaklarına, birbirlerine kardeş gözüyle bakacaklarına ve birbirlerini iki kardeş gibi
kollayacaklarına ant içmeleri⁴⁸⁹ olan bir sanal akrabalık türüdür.

⁴⁸⁶ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 414, Ayrıca bkz. Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 81.

⁴⁸⁷ Sedat Veyis Ömek, Etnoloji Sözlüğü, Ank. : A. Ü. Basımevi, 1971, s. 131.

⁴⁸⁸ Kudret emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, s. 453.

⁴⁸⁹ Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri, ss. 81-82.

Etnologların babası olarak kabul edilen meşhur tarihçi Herodot (M. Ö. 480-424)⁴⁹⁰, un, kan kardeşliğine benzer uygulamaların savaşı bir topluluk olan ve “ŞAKALAR” olarak ta bilinen, M. Ö. 8-7. yüzyıllarda Rusya’nın güneyine Orta Asya’dan göç etmiş İran kökenli bir halk olan İskitler⁴⁹¹, de mevcut olduğunu şu ifadelerinden anlamaktayız: Herhangi bir hususta anlaşma yapacakları zaman büyükçe bir kaba şarap boşaltıp, kesici veya delici herhangi bir aletle kendilerini yaralayarak kanlarını bu şaraba akıtırlar. Daha sonra bu kanlı şaraba silahlarını-kılıç, ok vb.-batırarak dua eder ve şarabı içerler. Kan kardeşliği bu gün de birbirlerinin kanını içmekle tesis olunmaktadır.⁴⁹² Balaman, günümüzde bireysel düzeyde kurulmakta olan kan kardeşliğinin, İskitler örneğinden hareketle grup düzeyindeki varlığının “bu olgunun eskiliğine bir kanıt” niteliği taşıdığını⁴⁹³ vurgulamaktadır.

Kan kardeşliğinin tesisi aşamasında uygulanan bazı seremoniler söz konusudur. Bu saymaca kardeşlik için bir araya gelen taraflar kollarının veya ellerinin bir yerini kanatarak birbirlerinin kanını emerler.⁴⁹⁴ Tabi bu kardeşliğin kurulabilmesi için kan emme uygulaması olmazsa olmaz bir şart değildir. Kanın emilmesi yerine kanların birbirine karıştırılmasıyla da kan kardeşliği ilişkisi kurulmuş olur.⁴⁹⁵ Kan kardeşliği geleneğinin uygulanma noktasında yaş profiline baktığımızda, yetişkin olanlardan ziyade küçük yaştakiler arasında uygulanma zemini bulunduğunu, küçük yaşlarda daha samimi ve daha yakın arkadaşlık ilişkisi kurmak/kurabilmek için baş vurulan bir yöntem olduğunu görmekteyiz.⁴⁹⁶

Kan kardeşler arasındaki dostluğun yoğunluğu bazen, öldüklerinde çocuklarını birbirlerine emanet edebilecek dereceye ulaşmaktadır.⁴⁹⁷ Tesis olunan bu dostluk ilişkisinin tarafların yaşamları boyunca herhangi bir sekteye/zedelenmeye uğramaksızın devamı gibi bir durum söz konusu değildir. Bu tür ilişkiler bozulabilir. Ancak bu kurgusal akrabalığın bozulması halinde taraflara uygulanması söz konusu olabilecek herhangi bir yaptırım/müeyyide mevcut

⁴⁹⁰ Sedat Veyis Örnek, “Etnolojinin Tarihçesi, Başlıca Ekolleri, Görevleri”, Antropoloji dergisi, S. 4, (1967-1968, Ank. : D. T. C. F. Yay. , 1969, s. 168.

⁴⁹¹ Ana Britannica, C. 12, “İskitler”, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş. , 1988, s. 20.

⁴⁹² Cahit Öztelli, “Anadolu’da Şamanlığın İzleri”, 1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ank. : Kültür Müstecarlığı Yay. , 1975, s. 412.

⁴⁹³ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 81.

⁴⁹⁴ Nermin Erdentug, Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki, s. 47, Ayrıca bkz. Ali Rıza Balaman, a. , g. , e. , s. 82.

⁴⁹⁵ Sedat Veyis Örnek, Etnoloji Sözlüğü, s. 131.

⁴⁹⁶ J. Paul Magnarella, The Peasant Venture. U. S. A. 1971, Schenkman Publishing Co. Inc. 35’ten aktaran Mahmut Tezcan, “Tassavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, s. 415.

⁴⁹⁷ Niyazi Berkes, Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma, s. 152.

değildir.⁴⁹⁸ Bireysel düzeydeki bir kan kardeşliğinin anlamını yitirmesinin ötesinde, kan kardeşliği olgusunun tümüyle ortadan kalktığı yöreler de söz konusudur.⁴⁹⁹

İki taraf arasında kurulmuş olan kan kardeşliği ilişkisinin gerek kapsam ve gerekse etki alanı itibariyle, sadece taraflarla kayıtlı kalmadığını, tarafların aile ve akrabalarını da kapsayarak cinsel ilişki ve evlilik yaşağı gerektirdiğini görmekteyiz.⁵⁰⁰ Böylesi itibari bir kardeşlik türünün, sosyal ilişkilerdeki belirleyici, şekillendirici ve kodlayıcı özelliklerinden hareketle, toplumun sosyal yapılanmasındaki gücünün ve etkisinin göz ardı edilemeyecek ölçüde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 73: Yaşadığınız bu yerde, Kan Kardeşliği var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	141	27,8
Hayır	339	66,7
Eskiden vardı şimdi yok	28	5,5
Toplam	508	100,0

Bölgede kan kardeşliğinin mevcut olma oranı %27,8'dir. Eskiden olduğunu ancak günümüzde bu tür bir kardeşliğin olmadığını belirtenlerin %5,5'lik oranına istinaden, bu saymaca akrabalığın kısmen de olsa zayıflamaya başladığına şahit olmaktayız. Böyle bir kardeşliğin olmadığını belirtenlerin oranı ise %66,7'dir. Bu kardeşlik uygulamasının yaygınlık derecesinin düşük düzeyde olduğunu belirtebiliriz.

Tablo 74: Sizin Kan Kardeşiniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	61	12,0
Hayır	447	88,0
Toplam	508	100,0

Bu saymaca akrabalık türüne 'Hayır' diyenlerin oranı %88,0 olmasına karşın, sahip olanların oranı ancak %12,0'dir. Küçük bir dilim olarak nitelendirebileceğimiz bu oran, kan kardeşliği geleneğinin hafızaların derinliklerinde kalmaya yüz tuttuğunun adeta bir kanıtı niteliğindedir. Bu tablo aynı zamanda, kan kardeşliğine ihtiyaç hissedilmediğinin ve sosyolojik içerik açısından da çok fazla değer taşımadığının ip uçlarını vermektedir.

⁴⁹⁸ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 82.

⁴⁹⁹ Zafer İlbar, "Aile-Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma", s. 205.

⁵⁰⁰ Sedat Veyis Örnek, a. g. e. , s. 131.

Tablo 75: Kan Kardeşliği, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	27	44,3
Önemli	21	34,4
Az önemli	10	16,4
Önemsiz	3	4,9
Toplam	61	100,0

Bireysel iradeye dayalı olarak oluşturulan kan kardeşliği, önemsiz diyen %4,9 dışında kalan herkes için-farklı derecelerde-belli bir öneme sahiptir. Kan kardeşliğinin %44,3'çok önemli, olduğunun belirtilmiş olması kayda değerdir. Bir ilişkiye atfedilen önemin yüksekliği, ilişkide beklentilere şu ya da bu şekilde cevap alındığı anlamını taşıdığını düşünüyoruz.

Tablo 76: Kan Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	1,6
Her zaman	28	45,9
Ara sıra	16	26,2
Nadiren	8	13,1
Görüşmüyoruz	8	13,1
Toplam	61	100,0

Tabloda da görüldüğü gibi, %45,9'la her zaman, %26,2 ile ara sıra ve %13,1'le nadiren görüşenlerin yanında, %13,1'in görüşmediklerini tespit edebiliyoruz. Esasen bu saymaca kardeşlerin %80'inden fazlasının irtibatlarını koparmamış olmaları , sayıları azda olsa ilişkilerinin sıcaklığını koruduklarını belgelemektedir.

J. Tutma Kardeşlik

Daha ziyade lise düzeyi yatılı okullarda görülen, aynı okulda okuyan öğrencilerin geliştirdiği bir saymaca akrabalık/kardeşlik türüdür. Bunlar yeni geldikleri ve pek çok hususta yabancıları oldukları bir çatı altında hem okula intibak etmek ve hem de birbirlerine yardımcı olmak için aralarında kardeşlik ilişkisi inşa ederler. Bu ilişki içerisinde “Tutma Ağabey” veya “Tutma Abla”lar da söz konusu olabilmektedir. Bunların karşıt cinsten olanları arasında zaman zaman evlilikler de olabilmektedir.⁵⁰¹

⁵⁰¹ Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 421.

Tasavuri akrabalığın bu türünün, özellikle bilinmeyen bir ortama uyum veya bulunulan ortamın mevcut şartları içerisinde karşılıklı dayanışma ve yardımlaşmanın kaçınılmaz olduğu zeminlerde söz konusu olması, bireyin toplumsal normlara entegrasyonu bağlamında sosyolojik anlamda büyük bir önem taşımaktadır. Bu durumu farklı iki şekilde okumak mümkündür. Bunlardan birincisi, bireyin bireyle veya bireyin toplumla arasında ne tür bir sosyal münasebetin cereyan edeceği ve bunun hangi sosyolojik eksen üzerinde ve hangi ölçüde olabileceği noktasında, mekansal şartların büyük oranda belirleyici güce sahip oldukları gerçeğidir. İkincisi ise bireyin, toplum içerisindeki hayatına bir anlamda süreklilik kazandırabilmek için sosyal, siyasal, ekonomik vb. şartların gereği olarak–tabi bu şartlarla ters düşmemek kaydıyla, çünkü aksi bir durum için sosyal bütünleşmeden değil tam aksine çatışmadan söz etmek gerekir–yeni ilişki türleri/şekilleri kurgulayıp inşa edebildikleri realitesidir.

Aslında fertlerin, kanuni herhangi bir zorlama/yaptırım söz konusu olmadığı halde, toplumla bütünleşme–kucaklaşma maksadıyla bu tür yeni saymaca akrabalıklar tesis etmelerinin gerek toplum hayatının insicamı ve gerekse bireyler arası sosyal ilişkilerin canlılığı ve birbirlerini kucaklayıcılığı noktasında sunmuş oldukları katkının oldukça büyük ve bir o kadar da önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 77: Yaşadığınız bu yerde, Tutma Kardeşlik var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	22	4,3
Hayır	486	95,7
Toplam	508	100,0

Saymaca (itibari) akrabalığın, yaşamları yer itibariyle görülme oranı %4,3’le en düşük çıkan türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yatılı okullarda okuyan bireyler arasında görülmekte olan bu kardeşlik şeklinin mevcut olmadığını belirtenler %95,7 oranındadır. Dolayısıyla tutma kardeşliğin, en az bilinen–uygulanmış bir itibari akrabalık şekli olduğunu söylemek durumundayız.

Tablo 78: Sizin Tutma Kardeşiniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	8	1,7
Hayır	470	98,3
Toplam	478	100,0

Tutma kardeşi olan yalnızca '8 kişidir' (%1,7). Rakamın yüksek çıkmamış olmasını, bu kardeşliğe sosyolojik anlamda pek fazla ihtiyaç kalmadığı, bir başka ifadeyle fonksiyonellik yönünün ortadan kalktığının bir işareti olarak okumak mümkündür. Gerek toplumsal ve gerekse bireysel beklentilere cevap verme noktasında yetersiz klan herhangi bir toplumsal realitenin, geniş zeminli ve aynı zamanda da uzun soluklu bir varlık gösterebilmesi, doğrusu pek mümkün gözükmemektedir.

Tablo 79: Tutma Kardeşlik, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	6	75,0
Az önemli	2	25,0
Toplam	8	100,0

Kardeşi olanların sayısının azlığına rağmen kardeşlik %75 oranında da, çok önemli ve %25 oranında ise az önemli görülmektedir. O bakımdan, tutma kardeşliğin hatırı sayılır bir düzeyde önemli görülen bir oluşum olarak belirginleştiğini söylememiz gerektiğini düşünüyoruz. Bu kardeşliğe biçilen önem ile sahip olunma oranı arasında, ters bir orantının olduğunu görebiliyoruz.

Tablo 80 : Tutma Kardeşinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Her zaman	4	50,0
Ara sıra	3	37,5
Nadiren	1	12,5
Toplam	8	100,0

Tutma kardeşler arasında hiç görüşmeme gibi bir durum söz konusu değildir. Her zaman görüşenler %50,0, ara sıra görüşenler %37,5 ve nadiren görüşenler ise %12,5 oranındadır. Kardeşlerin birbirleriyle görüşüyor/irtibatını kesmemiş olmaları, kurulan ilişkinin taraflar üzerinde kalıcı bir iz bıraktığı anlamına geldiği şeklinde anlaşılabilir. Bu veriler, ortama intibak ve yalnız kalmamak gibi özel şartların oluşumuna zemin hazırladığı bu dostluğa, duyulan sadakatin göstergesi olarak da algılanabilir.

K. Hac Arkadaşlığı

Müslümanların hayatında çok önemli bir yer tutan, tarih sahnesine Hz. Adem'le beraber çıkmış ve Hz. İbrahim döneminde bir müessese kimliği kazanmış olan hac geleneği kelime anlamı olarak, ziyaret etmek, yönelmek, gönülden arzulamak, kastetmek gibi anlamlara, tarih-

sel anlam olarak ta, dinen kutsal oldukları kabul edilen mekân veya mâbetlere günahlardan arınmak ve ilâhi olan lütuftan nasiplenmek maksadıyla yapılan ziyaretir. Günümüzde yaşamakta olan bütün dinlerde-ilâhi olsun ya da olmasın-“ziyaret olayına rastlanmaktadır.”⁵⁰²

Hac ibadeti bilindiği üzere, diğer bazı ritmik ibadetlerde olduğu gibi tek başına veya cemaatle/toplu olarak ifa edilmesi gerektiği halde mekâna bağlılığı aslî şart olmayan bir ibadet değildir. Tam aksine belli mekânlar ancak belirlenmiş süreler içerisinde usulüne uygun bir şekilde ziyaret edilip gerekli ritüeller yerine getirildiği zaman hac farızası ifa edilmiş sayılmaktadır. Dolayısıyla toplu olarak (dünya çapında) belirli bir zaman ve mekânda bir araya gelinerek yapılabilme hususiyeti nedeniyle insanların kutsal topraklara yolculuğu kaçınılmaz olmaktadır.

Uzun sayılabilecek ve manevi yoğunluğun maksimal düzeye ulaştığı seyahat esnasında yeni insanlarla tanışma ve onlarla dostluklar kurma imkanı doğmuş olmaktadır. Gerek seyahat ve gerekse ziyaretler esnasında oluşturulan bu arkadaşlıklar/dostluklar hac dönüşü de devam etmektedir. Bu arkadaşlar arasında özel günler ve bayramlarda tebrikleşmeler, gidip gelmeler, ailece yapılan görüşmeler, birbirlerinin evinde konaklamalar, çeşitli vesilelerle hediyeleşme ve yakınlaşmalar müşahedelerimiz arasındadır. Seyahat boyunca paylaşılan unsurların sayısı ve insan hayatı için önemi ne kadar fazla ise, tesis olunan dostluğun/saymaca akrabalığın yoğunluğunun da o kadar sıcak ve samimi olabileceğini söylemek mümkündür.

Aralarında kan veya evlilik ilişkisine dayalı herhangi bir akrabalığın söz konusu olmadığı bu insanların aralarındaki bu ilişkiyi, sanal akrabalığın bir türü olarak değerlendirmenin kanaatimizce mahsurlu bir tarafı yoktur. Bu bağlamda hac olayında çift yönlü bir kazanımın-hac farızasını yerine getirmiş olma yönüyle ibadet etmek, yeni bir arkadaşlık ilişkisi kurmuş olma yönüyle de arkadaşlarına yenilerini ilave etmek-söz konusu olduğunu da belirtmek isteriz.

Tablo 81: Yaşadığınız bu yerde, Hac Arkadaşlığı var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	398	78,3
Hayır	110	21,7
Toplam	508	100,0

⁵⁰² Mehmet Bayyigit, Sosyo-Kültürel Yönüyle Türkiye’de Hac Olayı, Ank. : T. D. V. Yay. , 1998, s. 27, Ayrıca bkz. Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, ss. 352-353, Ana Britannica, C. 10, “Hac”, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1988, ss. 237-238.

Kutsal mekan ve mâbedlere ibadet maksadıyla yapılan yolculuk neticesinde kurulan hac arkadaşlığının bölge çapında görülme oranının %78,3 olduğunu görmekteyiz. Meseleyi bu tablo çerçevesinde değerlendirecek olursak hac arkadaşlığının, toplum tarafından tanındığını ve aynı zamanda toplum ölçeğinde pratik zemini bulduğunu söylememiz mümkündür.

Tablo 82: Sizin Hac Arkadaşınız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	43	8,5
Hayır	465	91,5
Toplam	508	100,0

Tanınma/bilinme oranı %78,3 (tablo 81) olan hac arkadaşlığına sahip olanların oranı %8,5'tir. Tesisi, bir ibadetin yerine getirilmesi sonucunda mümkün olan hac arkadaşlığının bu düzeyi, aynı zamanda hac ibadetini yerine getirmiş olanların da oranını vermektedir. Esas itibarıyla, ekonomik imkana dayalı bir ibadet olması hasebiyle, geliri belli bir düzeyin altında olanların yerine getiremediği bir ibadettir. Ancak bu ibadetin, en son düşünülen işlerden birisi olduğu gerçeği de, çalışma yaptığımız bölgedeki gözlemlerimiz arasındadır. Söylemek istediğimiz şey şudur: Hacca gitmemiş/gidememiş olan hemen herkesin, bu durumda olmasının asıl nedeninin sadece ekonomik yetersizlik olmadığı belirtmektir. Tablonun bu çerçevede okunması durumunda, daha anlamlı ve anlaşılır olacağı kanaatindeyiz.

Tablo 83: Cinsiyet-Hacca gitme ilişkisi

Değişken		Evet	Hayır	Toplam
Kadın	Sayı	6	179	185
	Yüzde	3,2	96,8	100,0
Erkek	Sayı	37	286	323
	Yüzde	11,5	88,5	100,0
Toplam	Sayı	43	465	508
	Yüzde	8,5	91,5	100,0

Hacca gitme oranıyla cinsiyet arasındaki ilişkiye bakacak olursak, kadınların %3,2 ve erkeklerin de %11,5 oranında hacca gitmiş olduklarını tablodan okuyabiliyoruz. Erkeklerin oranının kadınlardan fazla olması iki nedene bağlanabilir: Birincisi, İslâmî kurallar gereğince, kadının yanında herhangi bir mahremi olmadan uzun yolculuklara çıkamaması, ikincisi ise, ülkemizin geleneksel yapısı gereği kadının ekonomik bağımsızlığının pek söz konusu olmamasıdır. Bu çerçeve ise, kadının kocası ya da bir yakınının himayesi altında hacca

gidebilmesini mümkün kılmaktadır.⁵⁰³ O bakımdan, bu ibadet kadınlar açısından, bireysel olarak yerine getirebilecekleri bir ibadet olmanın ötesinde, erkeklere bağımlı oldukları bir ibadet karakteri taşıdığı tespiti yapılabilir.

Tablo 84: Hac Arkadaşlığı, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	20	46,5
Önemli	18	41,9
Az önemli	4	9,3
Önemsiz	1	2,3
Total	43	100,0

Kutsala dayalı bir yapıya sahip hac arkadaşlığı, önemsiz diyen %2,3 dışında, %9,3 az önemli, %41,9 önemli ve %46,5 oranında da çok önemli görülen saymaca akrabalığın bir olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşayan bir olgu olan bu arkadaşlığa, sıradan bir gözle bakılmadığı, aksine belli bir önem/değer yüklemesi yapılarak algılandığı görülmektedir. Bir kutsalın icra edilmesi sonucunda tesis olunan böylesi bir ilişki şekline karşı, alelâde bir yaklaşım sergilenmemiş olması şaşırtıcı olmasa gerek.

Tablo 85: Hac Arkadaşınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	2,3
Her zaman	16	37,2
Ara sıra	20	46,5
Nadiren	4	9,3
Görüşmüyoruz	2	4,7
Toplam	43	100,0

Tablonun ortaya koyduğu görüşme sıklıkları, hac arkadaşları arasındaki iletişimin, arkadaşlığın hac sonrası da devam etmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Görüşme aralıkları %37,2 ile her zaman, %46,5 ile ara sıra ve %9,3 ile de nadiren şeklinde belirginleşmektedir. Bu arada, irtibatını koparmış olan %4,7'yi de belirtmek gerekir. Tüm bunlar, hac arkadaşları arasında, imkanların elverdiği ölçüde bir görüşme sıklığının mevcut olduğunu göstermesi bakımından önemli verilerdir.

⁵⁰³ Mehmet Bayyigit, a. g. c. , ss. 87-88.

L. Asker Arkadaşlığı

Asker, düşman güçlerine karşı yurdumuzun, ırz ve namusumuzun koruma ve savunmasını yapan, bu uğurda her an için canını feda etmeye hazır olan silahlı bir güçtür.⁵⁰⁴ Askerlik yapmak her Türk için anayasal bir görevdir. Bu husus Anayasamızda şu şekilde tanzim edilmiştir, “Vatan hizmeti, her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.”⁵⁰⁵ Görüldüğü gibi askerlik sadece bir hak olarak değil, aynı zamanda bir ödev olarak telakki edilmiştir. Çünkü, hak ve ödev birbirinden farklı şeylerdir. Şöyle ki, “Haktan vazgeçilebilir, ama ödevden vazgeçilemez.”⁵⁰⁶ Yani hakların devrinin söz konusu olmasına karşın, ödevlerin devri söz konusu değildir. Ödevler, tevdi olundukları şahıslar tarafından yerine getirilmek zorundadırlar.

Kültürü oluşturan unsurlardan birisinin inançlar olduğunu, Tylor’ın kültür tanımından hareketle söylemek mümkündür.⁵⁰⁷ Bu çıkış noktasıyla hâdiseye İslâm kültürü perspektifinden bakacak olursak, askerin eğitime çıkmasının büyük bir ibadet olarak değerlendirildiğini,⁵⁰⁸ askerliğin, müslümanlığın altıncı şartı olarak mütalaa edildiğini, çünkü, bu şart yerine getirilmediği müddetçe oruç, hac, vb. görevlerin “dosdoğru” yapılamayacağını ifadelendirildiğini⁵⁰⁹ görmekteyiz. Dolayısıyla kurumlar değerlendirilirken, sahip olunan kültürün ve aynı zamanda o kültürü oluşturan unsurların büyük çapta belirleyicilik rolü oynadıklarını tespit etmemiz gerekir.

Toplumu her türlü saldırıya karşı koruyacak olan askerlerin birbirlerine kenetlenmiş, aralarında güçlü ve samimi bir bağın kurulmuş olması gerekir.⁵¹⁰ Askerlik ödevinin ifası esnasında oluşmuş olan dostluk ve gönül bağı ilişkisinin terhis sonrası da—aksi durumların da söz konusu olduğunu kabul etmekle beraber—devam ettiğini müşahade etmek mümkündür. Tezcan, asker arkadaşları şayet aynı köyde yaşıyorlarsa, aralarında bir akrabalık bağı varmış gibi samimi iki dost olarak ilişkilerini devam ettirdiklerini⁵¹¹ belirtmektedir.

⁵⁰⁴ A. Hamdi Akseki, Askere Din Kitabı, 6. bs. , Ank. : D. İ. B. Yay. , 1997, s. 196.

⁵⁰⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, md. 72.

⁵⁰⁶ Sami Selçuk, Demokrasiye Doğru, Ank. : Yeni Türkiye Yay.,1999, s. 35.

⁵⁰⁷ Sulhi Dönmez, Toplum Bilim, s. 108.

⁵⁰⁸ A. Hamdi Akseki, a. g. e. , s.202.

⁵⁰⁹ A. Hamdi Akseki, a. g. e. , s. 137.

⁵¹⁰ A. Hamdi Akseki, a. g. e. , s. 242.

⁵¹¹ Mahmut Tezcan, “Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, s. 421.

Aslında günümüz dünyasında gelişmiş ve gelişmesini yoğun bir şekilde devam ettirmekte olan teknik ve teknolojik imkanlar neticesinde, arkadaşlık–dostluk ilişkilerinin devam edebilmesi için, aynı coğrafi mekanı paylaşmanın çok da gerekli olmadığını söyleyebilmek mümkündür. Aynı veya farklı yerlerde yaşayan asker arkadaşları, eğer isterlerse, arkadaşlık ilişkilerini sürdürebilirler. Yani, iletişim imkanları kullanılabildiği müddetçe fizikî mesafenin uzaklığı, kayda değer bir önem taşımayacaktır. Ancak bu bağlamda, ekonomik imkan ve zaman unsurunun da oldukça önemli belirleyiciler olduklarını belirtmeliyiz. Çünkü zaman zaman, yeterli imkana sahip olamadıkları için görüşemeyenler veya az görüşenler olabilmektedir. Bu itibarla, iletişimin sıklık derecesi, ekonomik güçle yakından ilişkilidir.

Tablo 86: Yaşadığınız bu yerde, Asker Arkadaşlığı var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	475	93,5
Hayır	31	6,1
Eskiden vardı şimdi yok	2	,4
Toplam	508	100,0

Görüldüğü gibi asker arkadaşlığına evet diyenlerin oranı–yaşanan yer itibariyle–%93,5’tir. Asker arkadaşlığı en çok bilinen arkadaşlıklardan birisidir. Eskiden vardı şimdi yok diyenlerin 508 kişi içerisinde 2 kişi olması (%4), asker arkadaşlığının unutulma gibi bir durumunun söz konusu olmadığını belgelemektedir.

Tablo 87: Sizin Asker Arkadaşınız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	274	90,1
Hayır	30	9,9
Toplam	304	100,0

Saymaca (itibari) akrabalıklar arasında sahip olunma oranının %90,1’le en yüksek olduğu akrabalık olarak asker arkadaşlığını görüyoruz. Bu arkadaşlığın bu denli yüksek çıkmış olmasını, her Türk’ün belli bir yaş olgunluğuna geldikten sonra yapması gereken bir ödev olmasıyla açıklayabiliriz.

Tablo 88: Asker Arkadaşlığı, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	83	30,3
Önemli	150	54,7
Az önemli	35	12,8
Önemsiz	6	2,2
Total	274	100,0

Anayasal bir ödev olan vatan hizmeti esnasında kurulan askerlik arkadaşlığı %30,3 ile çok önemli, %54,7 ile önemli, %12,8 ile az önemli ve %2,2 ile de önemsiz bir arkadaşlık olarak düşünülmektedir. Her ne kadar önemsiz olduğunu düşünenler varsa da, aslında tablo realitenin çok farklı olduğunu rakamlarıyla ortaya koymak suretiyle, bu arkadaşlığın önemli olduğu hususunun altını çizmektedir.

Tablo 89: Asker Arkadaşınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Her zaman	31	11,3
Ara sıra	137	50,0
Nadiren	76	27,7
Görüşmüyorum	30	10,9
Toplam	274	100,0

Bu arkadaşların %11,3'ünün arasında her zaman görüşme olurken, %10,9'unun arasında ise herhangi bir görüşme söz konusu değildir. Geri kalan %50,0 ara sıra görüşürken, %27,7 ise nadiren görüşmektedir. Bazıları için çok canlı kalan arkadaşlık ilişkisi, bazıları için orta düzeylerde seyrederken, bir kısmı için ise, anlamsızlaşıp tükenmiştir. Görüldüğü gibi, bir ilişki herkes için aynı anlamsızlığı taşımadığı gibi, aynı anlamı da taşımamaktadır. Bireye göre farklılaşabilmektedir.

M. Sınıf Arkadaşlığı

Toplum hayatında bireyin, gerek birey ve gerekse grup düzeyinde içerisinde bulunduğu pek çok sosyal ilişki türü söz konusudur. Grubun grupla, grubun bireyle, bireyin bireyle aralarında cereyan eden ilişkileri her zaman için sosyal bir gereklilik zeminine oturtmak mümkündür. Dolayısıyla insanın insana hep ihtiyacı olmuştur ve bundan sonra da olacaktır. Aslında bu durum insan olmanın zorunlu bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksenden hareketle, insan ilişkilerinin bir boyutunun da arkadaşlık ilişkilerinden teşekkül ettiğini söylemek mümkündür. Yani şu ya da bu şekilde insanın insanla kurmuş olduğu ilişkisi zaman zaman daha yakın bir hâl alarak arkadaşlık–dostluk ilişkisine dönüşebilmektedir.

Eğitim–öğretim hayatlarını belli bir müddet aynı sınıf ortamını paylaşarak veya birbirlerine yakın olan yerlerde ikamet ederek almış/tamamlamış olan bireyler arasında, bu sürecin bir sonucu olarak gerek okul–öğrencilik ve gerekse paylaşılmış olan ortak mekanlar

dolayımında oluşmuş olan anılar sebebiyle, aralarında bir dostluk–kardeşlik bağı gelişir ve gelişmiş olan bu bağ münasebetiyle aralarında candan, samimi bir ilişki başlar.⁵¹²

Sonradan teşekkür etmiş olan böylesi bir arkadaşlık ilişkisini, elbetteki sadece anılar üzerine oturmuş, toplumsal realitelerden ziyade nostaljik boyutlu bir ilişki olarak değerlendirmiyoruz. Eğitim–öğretim sürecinin sonucunda bireylerin böyle bir alanda buluşmalarını sağlayan anıların yanında, ortak kabullerin, değerlerin, zevklerin, dünya görüşünün, hayat felsefesinin, espri anlayışının vb. bu süreçteki fonksiyonlarını da göz ardı etmenin pek mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Son tahlilde, bu kardeşliğin ortaya çıkmasında birden fazla unsurun katkı sağladığını ve bu neticenin, kolektif etkenlerin önemli bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 90: Yaşadığınız bu yerde, Sınıf Arkadaşlığı var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	476	93,7
Hayır	32	6,3
Toplam	508	100,0

Sınıf arkadaşlığının araştırma yaptığımız bölgede %93,7 oranında mevcut olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Ortak değerler üzerine inşa edilen saymaca akrabalığın bu türünün, yörede söz konusu olmadığını belirtenler %6,3 kadardır. Rakamlar, bu dostluğun geniş bir tabana yayılmış olduğu gerçeğini çerçeve içerisine alarak dikkatlere takdim etmektedir.

Tablo 91: Sizin Sınıf Arkadaşınız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	414	86,6
Hayır	64	13,4
Toplam	478	100,0

Örneklemin eğitim durumuna baktığımızda okuma–yazma bilmeyenlerin oranının %5,6 (Tablo 6) olduğu tespit edilmişti. Dolayısıyla geri kalan dilimin ise, okuma–yazma biliyor ile lisans üstü öğrenim yapmış seçenekleri arasında kalan geniş bir yelpazeyle temsil edildiğini görmekteyiz. Bu bilgiler ışığında sınıf arkadaşı olanların oranına baktığımızda bunların %86,6 olduğu tespitini yapabiliriz. Sınıf arkadaşı olmayanların oranı ise %13,4’tür. Okuma–yazma bilmeyenlerin oranının %5,9 olduğu hatırlanacak olursa, tablo, okumuş yazmış olan hemen herkesin sınıf arkadaşının olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

⁵¹² Mahmut Tezcan, a. g. m. , s. 421.

Tablo 92: Sınıf Arkadaşlığı, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	138	33,3
Önemli	224	54,1
Az önemli	38	9,2
Önemsiz	14	3,4
Toplam	414	100,0

Üzerinde inşa edildiği ortak paydalar fazla olmalı ki, sınıf arkadaşlığının önemi bu kadar yüksek çıkmış olsun. Sınıf arkadaşı olanların %33,3'ü için çok önemli, %54,1'i için önemli, %9,2'si için de önemli bir arkadaşlık/saymaca akrabalık şeklidir. Ancak bu arkadaşlığın %3,4 için herhangi bir önemi yoktur. Çok az bir kesimin bu şekilde düşünüyor olmasına rağmen, kahir ekseriyet, sınıf arkadaşlığını çeşitli derecelerde önemli kabul etmektedirler.

Tablo 93: Sınıf Arkadaşınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	,2
Her zaman	132	31,9
Ara sıra	168	40,6
Nadiren	77	18,6
Görüşmüyoruz	36	8,7
Toplam	414	100,0

Sınıf arkadaşlarıyla %8,7 görüşmeyenlerin yanında, %18,6 nadiren, %40,6 ara sıra ve %31,9 her zaman görüşmektedir. Doğrusu herhangi bir ilişkide her bireyin aynı refleks ve hassasiyeti göstermesini bekleyemeyiz. Dostluklar/arkadaşlıklar karşısında insanların yaklaşımları farklı olabilmektedir. Aslında bu da insan olmanın doğal bir sonucudur. Bu farklılığın doğal bir neticesi olarak da, ilişkide olunan kişilerle görüşme sıklıkları değişebilmektedir. Tabloyu, sınıf arkadaşları arasındaki irtibatın devam etmekte olduğu şeklinde okumak mümkündür.

N. Evlât Edinme

Kişinin, aralarında herhangi bir kan bağı bulunmayan bir kimseyi kendi çocuğu olarak kabul edip, kendi çocuğunun faydalanabileceği her türlü haktan onu da faydalandırması⁵¹³, küçük yaşta olan bir çocuğun yetiştirilmek üzere, kan hısımlığı olmayan bir aileye verilmesi,

⁵¹³ Kerim Tosun, "Türk Hukukunda Evlatlık Kurumu", s. 484.

o ailenin gözetim ve denetimi altına sokulması⁵¹⁴, ebeveynlerin, biyolojik anlamda kendilerinin olmayan çocukları, kendi biyolojik çocuklarıymış gibi telakki edip aile bünyelerine almaları⁵¹⁵, kanunla belirlenmiş olan şartlar çerçevesinde bir kimseyi evlât olarak kendisine ait olan nüfus kaydına geçirmek⁵¹⁶, evlât edinen ile edinilen arasında sözleşmeye dayalı bir nesep bağlantısı husule getiren resmi şekli olan bir medenî hukuk işlemi⁵¹⁷ şeklinde tanımlayıp ifadelendirebileceğimiz evlât edinme hâdisesi, toplumumuzun sosyal realitelerinden birisi olarak sonradan kazanıldığı halde yasal olan tek akrabalık/sanal akrabalık şeklidir.

Evlât edinme realitesi gerek modern toplumların ve gerekse iptidâî toplumların pek çoğunda mevcut olan bir durumdur. Bu tür evlâtlar, iptidâî toplumlarda sosyal bakımdan gerçek evlâtların görmüş olduğu muameleyi görürler.⁵¹⁸

Evlâtlığın her zaman için bütün yörelerde aynı anlamı taşıdığını, evlât edinen/edinenlerle evlât edinilen arasındaki ilişkilerin tümüyle hukuk ekseninde normlara uygun bir şekilde dizayn edildiğini söyleyebilmenin pek mümkün gözükmediğini Erdentuğ'un çalışmalarından hareketle söyleyebiliriz. Şöyle ki: Anadolu'nun pek çok yerleşim biriminde olduğu gibi Hal köyünde de evlâtlık, "yarı hizmetçi tipinde" bir kişiliği ifade etmektedir. Evlât edinilenlerin aile kütüğüne kaydı bile söz konusu değildir. Köyde evlât edinip büyütme daha ziyade ağalar arasında yaygın olan bir uygulamadır. Bu çocukların pek çoğu emeklerine karşılık olarak hizmetinde bulundukları aileler tarafından düğünleri yapıp evlendirilirler.⁵¹⁹ Sefa Odabaşı da, Konyalı ailelerin evlâtlıklarının hizmetlerine karşılık olarak bir ücret ödemek yerine, onların evlilikleri sırasında gerekli olabilecek eşya, altın vb. şeyler biriktirdiklerinden bahsetmektedir.⁵²⁰

Ankara'nın bazı köylerinde evlât edinmeye rastlandığını, bazılarında ise böyle bir uygulamanın söz konusu olmadığını Niyazi Berkes'ten öğrenmekteyiz. Evlât edinmenin olmadığı köylerin birindeki gerekçe: "köy yerinde kimse çocuğunu vermez, verse de el sıpasından hayır gelir mi?" şeklindedir. Böyle bir uygulamayı imkansız hâle getiren bu anlayışın karşılıklı

⁵¹⁴ A. Sefa Odabaşı, Konya İmajı Mekanlar-İnsanlar, Konya: K. T. O. Kültür ve Eğitim Yay. , 2003, s. 35.

⁵¹⁵ Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, s. 293.

⁵¹⁶ T. D. K. , Türkçe Sözlük, C. 1, s. 479.

⁵¹⁷ Abdullah Aker, "Evlât Edinme", Türk Ansiklopedisi, C. XVI, Ank. : M. E. B. Yay. , 1968, s. 33.

⁵¹⁸ Nermin Erdentuğ, Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, s. 38'deki 63 nolu dipnot.

⁵¹⁹ Nermin Erdentuğ, a. g. e. , s. 38, Ayrıca bkz. Nermin Erdentuğ, Sın Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, s. 25.

⁵²⁰ A. Sefa Odabaşı, a. g. e. , s. 35.

olarak-evlâtlık olarak alan ve alınan arasında-mevcut olduğunu görmekteyiz. Evlâtlığın olduğu bazı köyler de ise, evlâtlık hakiki evlât mesabesinde değildir. Berkes, çok evlilikle evlât edinme arasındaki regresyona temas ederek , çalışma yaptıkları köylerde çok evliliğin itibar gördüğü/vevafta olduğu yerlerde evlâtlık olmadığını, çok evliliğe teveccühün olmadığını yerlerde ise, evlât edinmeye daha sık rastlandığını ve gelecekte çok evliliğin ortadan kalkmasıyla evlât edinmenin daha bir itibar göreceğini belirtmektedir.⁵²¹

Amacı sadece çocuk sahibi olmak olmayan , temelinde pek çok sosyolojik saik bulunan çok evlilik türlerini bu tespitin dışında tutmak gerekir. Çok evliliğe mesnet teşkil eden saiklerin tek sebebe indirgenemeyecek kadar komplike bir yapı arz ettiklerini söyleyebiliriz.

Odabaşı, evlâtlık/evlât edinme kurumunun “20.yüzyılın ilk yarısına doğru” dejenere edildiğini ve eski kurumsal kimliğini yitirdiğini belirttikten sonra, bu kurumun Konya’da yozlaştığını şu örnekle belirtmektedir: “1939 yılında Konyalı bir aile on yaşında birazca gelişmiş öksüz bir kızı evlathlık edinmek ister. İlgililer bu evlathlık edinme işinde kuşku duyarlar ve bu adamın çocuğu evlathlık alabilmesi için Konya noterlerinden birisinden bu kızın ileride fuhuş işinde ve oturaklarda oyuncu kadın olarak kullanılmayacağına dair taahhütte bulunmasını isterler. Adam da taahhütte bulunarak çocuğu evlathlık olarak alır.”⁵²²

Odabaşının bu tespit ve değerlendirmesini, yasal olarak evlât edinmenin dışında değerlendirmek gerekir. Çünkü evlât edinmenin şart, sorumluluk ve sınırlılıkları kanunda açıkça belirtilmektedir. Dolayısıyla bir çocuğu yasal olarak evlât edinen bireyin, kanun dışı birtakım temayüllerde bulunması pek de mümkün değildir. Bu kurumun suistimal edilmemesi için gerekli tedbirler kanun marifetiyle sağlanmıştır.

Aslında, evlât edinme olgusunu sadece tarafların-evlât edinen ve evlât edinilen-karşılıklı olarak gerek psikolojik ve gerekse sosyolojik bir takım tatminlerle sınırlı görmemek, olayı bu eksende tek boyutlu olarak değerlendirmemek ve farklı sosyal gerçekleri de görmek gerekir. Sonradan kazanılan sanal akrabalıkların yasal tek türü olan evlât edinmeyi, toplumun sosyolojik karakterli dengelerinin sağlanmasına katkı sağlayan önemli unsurlardan birisi olarak değerlendirmemiz mümkündür. Sonuçta, toplumsal dengenin sağlanmasında rol oynayan ağırlık merkezlerinden birisinin de evlât edinme olduğunu söyleyecek olursak, bu hususu abartmış sayılmayız.

⁵²¹ Niyazi Berkes, Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma, ss. 149-150.

⁵²² A. Sefa Odabaşı, a. g. e. , s. 35.

Tablo 94: Yaşadığınız bu yerde, Evlât Edinme var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	199	39,2
Hayır	299	58,9
Eskiden vardı şimdi yok	10	2,0
Toplam	508	100,0

Toplumumuzun önemli realitelerinden birisi de evlât edinme olgusudur. Bu olgunun araştırma alanı itibariyle görülme oranı %39,2 kadardır. Bölgede %58,9 oranında böyle bir uygulamanın olmadığı belirtilirken, %2,0 oranındaki bir kesim ise, evlât edinmenin eskiden olduğunu ancak günümüzde böyle bir uygulamanın söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Yaygınlık yönüyle güçlü olduğu görülen ve varlığını devam ettirmekte olan bir saymaca akrabalık şekli olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 95: Siz kimseyi evlât edindiniz mi?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	3	,7
Hayır	411	99,3
Toplam	414	100,0

Tablo evlât edinenlerin oranını %,7 olarak belirlemekle bu kurumun ne derecede zayıfladığını da aynı zamanda ifade etmektedir. 414 kişi içerisinde yalnızca 3 kişinin evlât edinmiş olması, bu akrabalık biçiminin kurulabilmesi için gerekli olan şartların pek yaygın olmadığını ortaya koymaktadır. Bir ihtiyaca binaen kurulan akrabalık ilişkisi, iki nedenle irtibatlandırılarak açıklanabilir: Bunlardan birincisi, bireyler çocuk sahibi olduklarından böyle bir ilişkiye ihtiyaç kalmamış olabilir—modern tıbbın özellikle kısırlık konusunda ortaya koymuş olduğu gelişmeler bu bağlamda değerlendirilebilir—, ikincisi ise bireylerin, çocuk sahibi olmadıkları halde herhangi bir kimseyi evlât edinmemiş olabilecekleri hususudur. Bu ikinci unsur gözlemlerimiz arasındadır. Doğrusu çocuğu olmayan/olamayan hemen herkes, evlât edinme yolunu seçmeyebiliyor.

Tablo 96: Evlât Edinme, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	2	66,7
Önemli	1	33,3
Toplam	3	100,0

Tabloda da açıkça görüldüğü gibi, evlât edinme %33,3 oranında önemli ve %66,7 oranında ise çok önemli görülmektedir. Çok özel durumlar neticesinde kurulması mümkün olan evlât edinmenin bu denli önemli görülmesi oldukça doğaldır. Çünkü hâdisе sıradan olmanın ötesinde bir anlam taşımaktadır. Kendi bütünlüğü içerisinde özel şart ve hususiyetleri vardır. O bakımdan, yüksek derecede önemli görülüyor olması, büyük bir ihtiyaca cevap verdiği ve önemli bir fonksiyonelliği olduğu anlamına geldiğini düşünüyoruz.

Tablo 97: Evlât Edindiğiniz kişiyle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Her zaman	3	100,0

Evlât edinenle edinilen arasındaki görüşme sıklığı %100,0 oranında her zamandır. Bilindiği üzere evlât edinme, bireyin veya ailenin bir anlamda bu konudaki özlem ve beklentilerini gidermek için baş vurduğu bir yöntemdir. Dolayısıyla ilişki bir anlamda ‘ebeveyn–evlât’ ekseninde cereyan etmektedir. Hal böyle olunca da–istisnai bazı durumlar hariç–asında her zaman seçeneğinin %100,0 çıkmış olması beklenen bir sonuçtur. Bu sonucun ortaya koyduğu önemli bir gerçek ise, evlât edinmenin bireyin/bireylerin egosunu tatminin ötesinde ciddi bir kurum olduğu gerçeğidir.

Tablo 98: Evlât edinme sebebiniz neydi?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çocuğumuz yoktu	3	100,0

Görüldüğü gibi evlât edinme, ‘çocuğumuz yoktu’ seçeneği üzerinde yükselmektedir. Doğrusu tablo, evlât edinmenin, çocuk sahibi olamamak gibi oldukça ciddi bir sebebe dayandığı noktasını işaret etmektedir. Her ne kadar evlât edinmeyi gerektirecek farklı sebepler olsa da–örneğin kimsesiz bir çocuğu himaye altına almak gibi–araştırma yaptığımız bölgede çocuk sahibi olamamanın tek sebep olarak belirginleştiğini tespit etmiş bulunuyoruz.

O. Ebelik

Bireyin, hayata başladığı ilk an olan doğum hâdisesi sonrasında bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesini sürdürebilmesi için, yapılan önemli işlemlerden birisi de, bebeğin göbek bağının kesilmesi pratiğidir. Göbek bağının kesilmesi hâdisesinin sosyolojik bakımdan anlamı, doğum olayının gerçekleştiği mekan itibarıyla farklılıklar arz etmektedir. Doğumun herhangi bir sağlık kuruluşu ortamında meydana gelmesi neticesinde kesilen göbek bağı,

sosyolojik anlamda pek bir değer ifade etmezken, doğum olayının ev/aile ortamında gerçekleşmesi sonucunda kesilen göbek bağı ise tam aksine, göbeğinin bağı kesilen ile bu bağı kesen arasında yeni bir sosyal ilişki formu ortaya çıkarmaktadır. Ebe olarak tabir edilen, göbek bağını kesen kadınla göbeğinin bağı kesilen arasında tesis olunan bu yeni ilişki türünü, ebelik adı altında saymaca akrabalıkların bir türü olarak adlandırmak ve değerlendirmek mümkündür.

“Göbek” kesme geleneğinin, eski Türklerin İslamiyeti kabulünden önceki yaşantılarında da mevcut olduğunu görmekteyiz. Bir ebe doğan çocuğun göbeğini keserdi. Göbeği kesen ebeye “Andık-ana”, ebenin kocasına ise “Andık-ata” denilirdi. Göbeği kesen ebe ile göbeği kesilen çocuğun tarafları arasında yedi göbek boyunca kız alıp-verme tabu sayılırdı.⁵²³ Doğum olayının herhangi bir sağlık kuruluşu dışında gerçekleştiği ortamlarda, ebenin görevinin sadece göbek bağı kesmekle sınırlı olmadığını görüyoruz. Bu tür ortamlarda, ebeler doğumu baştan sona kontrol etmekte–doğum bir anlamda ebenin direktifleri doğrultusunda ve kontrolü altında gerçekleşmektedir–ve doğum sonrasında da bebeğin göbek bağına kesilmesi, yıkanması vb. işlemlerini yerine getirmektedir.⁵²⁴

Ebeye, her ne kadar yapılması gereken işleri yapıp bitirdikten sonra sabun, birkaç metre dokuma, bir miktar para vb. verilse de, bunlar ebenin emeğinin tam olarak karşılığı değildir. Ebe hakkı oldukça ağırdır, dolayısıyla da ödenmesi çok kolay değildir.⁵²⁵ Çocukların ebelerine karşı, gerek çocuklar ve gerekse bu çocukların aileleri gerekli her türlü ihtimamı gösterir, saygı duyar ve gerektiğinde yardımlarını esirgemezler. Çocuklar, belli zamanlarda ve özellikle de manevi duyguların doruğa ulaştığı bayramlarda ebelerini ziyaret edip ellerini öper ve çeşitli hediyeler verirler.⁵²⁶ Ebelik geleneğinin yaşadığı/uygulandığı yörelerde, akrabalık çemberinin doğumla beraber genişletilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

Tablo 99: Yaşadığınız bu yerde, Ebelik var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	139	27,4
Hayır	238	46,9
Eskiden vardı şimdi yok	131	25,8
Toplam	508	100,0

⁵²³ Orhan Türkoğlu, “Türklerde Kırvelik ve Sünnet Geleneği”, s. 199.

⁵²⁴ Nermin Erdentuğ, Hal Köyü’nün Etnolojik Tetkiki, ss. 87–88., Ayrıca bkz. Nermin Erdentuğ, Sün Köyü’nün Etnolojik Tetkiki, ss. 53–54.

⁵²⁵ Nermin Erdentuğ, a. g. e., s. 54.

⁵²⁶ Mahmut Tezcan, “Tassavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, ss. 420–421.

Ebeliğin, her ne kadar %27,4 oranında mevcut olduğunu belirtenler olmuşsa da, %25,8 bu geleneksel oluşumun eskiden var olduğunu, ancak günümüz böyle bir geleneğin olmadığını ifade ederek, ebelik sisteminin köklü bir çözülme yaşadığını ortaya koymuşlardır. Büyük bir değişim rüzgarının etkisi altında kalan çağdaş toplum yapısında, ebelik geleneği, üzerine oturduğu sosyolojik tabandaki kırılma/kayma neticesinde işlevselliğini yitirdiğinden, toplumsal hayatta pek fazla yer bulamamaktadır.

Tablo 100: Sizin Ebeniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	48	9,4
Hayır	460	90,6
Toplam	508	100,0

Ebesi olanlar ancak %9,4 kadardır. Aslında bu rakam, ebeliğin yaşadığı/yaşamakta olduğu içerik çözülmesinin en bârız kanıtı niteliğindedir. Doğrusu modern tıbbın sunduğu imkanlar, ebeliğe yer bırakmayacak kadar geniş ve aynı zamanda da caziptir. Gerek sağlık ocaklarında ve gerekse hastahanelerin doğum servislerinde gerçekleşen doğum olaylarının sağlık yönünden emniyetli olması, kendine göre yöntemleri olan, çağdaş sağlık hizmetlerinin yanında iptidai olarak vasıflandırılabilcek ebeliği, bir anlamda tasfiye etmiştir.

Tablo 101: Ebelik, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	13	27,1
Önemli	14	29,2
Az önemli	16	33,3
Önemsiz	5	10,4
Toplam	48	100,0

Ebelik saymaca akrabalığına sahip olanların oranı her ne kadar %9,4 (Tablo 100) ise de, ebesi olanlar için bu ilişki, çeşitli düzeylerde önemli görülmektedir. Bireylerin %10,4'ü önemsiz ve %33,3'ü az önemli görürken, %29,2'si önemli ve %27,1'i ise ebeliğin çok önemli olduğu belirtmektedirler.

Tablo 102: Ebenizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	22	45,8
Her zaman	3	6,3
Ara sıra	7	14,6
Nadiren	4	8,3
Görüşmüyoruz	12	25,0
Toplam	48	100,0

Tablo 103: Yaş ve Ebeye görüşme sıklığı ilişkisi.

Değişken		Öldü	Her zaman	Ara sıra	Nadiren	Görüşmüyoruz	Toplam
13-17 Yaş	Sayı	1	1	1	1		4
	Yüzde	25,0	25,0	25,0	25,0		100,0
18-21 Yaş	Sayı					3	3
	Yüzde					100,0	100,0
22-40 Yaş	Sayı	4	1	3	2	4	14
	Yüzde	28,6	7,1	21,4	14,3	28,6	100,0
41-60 Yaş	Sayı	14	1	3	1	5	24
	Yüzde	58,3	4,2	12,5	4,2	20,8	100,0
61 yaş ve yuk.	Sayı	3					3
	Yüzde	100,0					100,0
Toplam	Sayı	22	3	7	4	12	48
	Yüzde	45,8	6,3	14,6	8,3	25,0	100,0

Bireyin doğumu esnasında kendisi için emeği geçmiş ebesiyle görüşme sıklığını irdelediğimizde, ciddi boyutta bir iletişimin olmadığını rahatlıkla görebiliyoruz. Ebesiyle her zaman görüşenlerin %6,3, ara sıra görüşenlerin %14,6 ve nadiren görüşenlerin ise %8,3 olaran belirginlik kazanması, taraflar arasındaki irtibatın hangi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca ebesi olanların %25'i hiç görüşmeyen dilimi oluşturmaktadır. Bu kesim için ebeliğin pek bir önem taşımadığı oldukça açık ve nettir.

Tabloda dikkatlerden kaçmayan önemli bir nokta, %45,8'in ebesinin ölmüş olmasıdır. Bu realitenin, ebelerin genelde yaş itibariyle orta yaş ve üzeri olmalarının doğal bir sonucu olabileceğini düşünüyoruz. Ebelerin belli bir yaş düzeyinin üzerinde seçilmesi ise, bilgi, birikim ve tecrübesinin, doğum gibi riski yüksek bir operasyonda anne adayına yardımcı olacağı kanaatidir. Tablo 103'te de açıkça görüldüğü gibi, ebesi olanların yaşları göz önünde bulundurulacak olursa, yaşayan ebelerin de yaşlarının bir hayli ilerlemiş olması muhtemeldir.

Ö. Ad Babalığı

Bir kişiyi veya herhangi bir nesneyi anlatmak, bildirmek amacıyla kullanılan söz⁵²⁷ olarak ifade edebileceğimiz ad veya isim, başlangıç tarihi itibariyle-insan için-insanlık tarihi ile, daha net bir ifade ile yaratılışı hakkında Kur'an'ın genel anlamda temas ettiği Hz. Âdem⁵²⁸'e kadar götürüp oradan başlatmak mümkündür. Âdem kelimesinin etimolojisi ile ilgili olarak Süleyman Ateş, ilk insanın adı olarak Adam ifadesinin, Tevrat'ın tekvîn kitabında çokça

⁵²⁷ T. D. K. , Türkçe Sözlük, C.1, s. 12.

⁵²⁸ Mustafa Erdem, Hz. Adem (İlk İnsan), 2. bs. , Ank. : T. D. V. Yay. , 1994, s. 113.

geçtiğine dayanarak kelimenin İbrânî kökenli olduğundan herhangi bir kuşku duymadıklarını⁵²⁹ belirtmektedirler.

İlk insana bizzat Allah tarafından verilmiş olan “Âdem” ismi⁵³⁰ ile insanın tarih sahnesine çıkışının, ismi ile beraber başladığını görmekteyiz. Ad, aynı zamanda insanları sosyal ilişkiler bağlamında belirginleştiren bir unsurdur. Yani, insanların tanınmasını, bilinmesini ve o adla özdeşleştirilerek konumlandırılmasını sağlar.⁵³¹

Meseleye, Türk tarihi açısından baktığımızda, ad verme olgusunun çok önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Bu işlevin icrasında inançların, yaşayış ve hayatı algılama biçimlerinin belirleyicilik noktasında göz ardı edilemeyecek derecede bir işlev gördüklerini söyleyebiliriz.⁵³² Her kültürde ad koyma hâdisesi mevcut olmakla beraber, birtakım seremonik farklılıklar söz konusudur. Oğuz beylerinde, çocuk belli bir yaşa gelip–özellikle erkek çocuklar–bir kahramanlık gösterinceye kadar isim konmazdı. Çocuğa daha sonra göstereceği kahramanlığa uygun düşecek bir isim konurdu. Gösterilen kahramanlık sonrasında, ozan Dedem Korkut’un gelip kopuz eşliğinde bir deyiş söyleyerek “Adını ben verdim, yaşını Tanrı versin!” diyerek çocuğun adını koyduğunu⁵³³ görmekteyiz. Doğumdan itibaren beş ezan vakti geçtikten sonra aile büyüğü tarafından çocuğun kulağına ezan okunarak önce göbek adı–erkek çocuğuna Muhammed Mustafa, kız çocuğuna ise Fatma–ardından da çocuğa verilecek esas ismin verildiği durumlar da söz konusudur.⁵³⁴

Adını ben verdim, yaşını Tanrı versin tekerlemesinden hareketle, ad babalığının kökeninin Asya Türklerine kadar uzandığını söyleyebilmemiz mümkündür. Ad babası akrabalar arasından birisi olabileceği gibi, komşulardan namazlı–abdestli birisi, köyün imamı veya saygınlığı olan birisi de olabilir. Aynı şahıs aynı ailede veya başka ailelerde birden fazla çocuğa ad babası olabilir. Doğan her çocuk için tespit olunan ad babası tarafından, sağ kulağına ezan okuduktan sonra adı üç defa tekrarlanır ve “Adını ben verdim/yasını Tanrı versin” denilerek adı konur. Bu ilişki sonrasında akraba olmadıkları halde, ad babası ailenin bir akrabasıymış gibi değer görür. Çocuk askere gitme, meslek seçme vb. durumlarda ad

⁵²⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C. 1, s. 130.

⁵³⁰ Mustafa Erdem, a. g. e., s. 118.

⁵³¹ Soyadı ile aidiyet arasındaki ilişki için bkz. Fatma K. Barbarosoğlu, “İsmimiz mi Bizi Belirler, Biz mi İsmimizi Belirleriz?”, *Yeni Şafak*, 16.01.2004.

⁵³² Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, 2. bs., Ank. : Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1995, s. 97.

⁵³³ Adnan Binyazar, *Dedem Korkut'tan Öyküler*, Ank. : T. D. K. Yay., 1972, ss 14, 29–32.

⁵³⁴ Nermi Erdem, *Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki*, s. 90.

babasının elini öper ve öğüdünü alır. Balaman, aynı zamanda Hristiyanlardaki “vaftiz baba” lığı uygulamasının ad babalığına benzer bir örnek olduğunu belirtmektedir⁵³⁵

İnsanların, çocuklarına ad koyarken çeşitli dualar okumaları ve İslâm ülkelerinin tümünde, günde beş defa namaza çağrı şekli olarak kullanılan ve bu anlamda da ortak bir dil hüviyetine sahip olan ezan gibi dini bir olgunun seçilmiş olması, özellikle din sosyolojisi açısından, altı çizilmesi gereken önemli bir husustur. Doğrusu bu pratik, aynı zamanda din ile sosyal hayat arasında köklü, dinamik ve vazgeçilmez bir bağın olduğunu da böylece ortaya koymuş olmaktadır.

Tablo 104: Yaşadığınız bu yerde, Ad Babalığı var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	65	12,8
Hayır	422	83,1
Eskiden vardı şimdi yok	21	4,1
Toplam	508	100,0

Ad babalığı geleneği, tablonun ifadesine göre oldukça etkisiz bir uygulama gibi duruyor. Zaten bu durum evet diyen %12,8 ile, sadece eskiden olduğunu belirten %4,1’ın beyanlarıyla da anlaşılmaktadır. Böyle bir akrabalık şeklinin olmadığını belirtenler 83,1 oranındadır. Ad babalığının şu an içinde bulunduğu konumun, toplumsal taleplere pek de denk düşmediğini söylemek mümkündür. O bakımdan, bir anlamda unutulmaya mahkum olmuştur.

Tablo 105: Sizin Ad Babanız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	26	5,1
Hayır	482	94,9
Toplam	508	100,0

Ad babası olanlar %5,1 oranındadır. Böyle bir saymaca akrabalığa sahip olmayanların oluşturduğu %94,9’luk kesimin yanında, esasen %5,1 yok denecek kadar küçük bir rakamdır. Bu değerleri, ihtiyaçlarla gelenekler arasındaki makasın açısı büyüdükçe, bir diğer ifadeyle, aralarındaki örtüşme oranı azaldıkça, yeni değerler gelenekleri tasfiye etme yoluna girerler şeklinde okumak da mümkündür. Ayrıca tablodan hareketle, geleneksel değerlerin/ilişkilerin yaşama şanslarının, içerisinde bulundukları dönemin ihtiyaçlarına verebildikleri cevap oranında olabileceği şeklinde bir sonuca varılabilir.

⁵³⁵ Ali Rıza Balaman, Evlilik Akrabalık Türleri, ss. 90–91.

Tablo 106: Ad Babalığı, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	9	34,6
Önemli	8	30,8
Az önemli	8	30,8
Önemsiz	1	3,8
Total	26	100,0

Sahip olanı az olmasına rağmen, önemsiz olduğu yönünde fikir beyan edenler ancak %3,8 kadardır. Bunun dışında kalan hemen herkes için, ad babalığı belli bir önem taşımaktadır. Atfedilen önemin derecesine gelince, çok önemli diyenler %34,6, önemli diyenler %30,8 ve az önemli diyenler ise %30,8 oranındadır. Dolayısıyla sayılarının azlığı ile görüşme sıklıkları arasında ters bir orantı oluşturarak, ad babalarına farklı düzeylerde önem verdikleri tespiti yapılabilir. Görüldüğü gibi, bir olguya atfedilecek önem ile o olgunun görülme sıklığı arasında kurulabilecek herhangi bir ilişki söz konusu değildir. İlişkiye verilen önemin derecesi o ilişkiden beklenenin ne ölçüde karşılanabildiği ile irtibatlı olsa gerek. Sonuç itibarıyla, beklentilerin karşılanma düzeyi yükseldikçe, biçilecek önemin düzeyi de buna bağlı olarak bir yükselme eğilimi gösterecektir.

Tablo 107: Ad Babanızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	1	3,8
Her zaman	7	26,9
Ara sıra	12	46,2
Nadiren	2	7,7
Görüşmüyoruz	4	15,4
Toplam	26	100,0

Ad babalarıyla hiç görüşmeyen %15,4 dışında kalan bireylerin %26,9'u her zaman, %46,2'si ara sıra ve %7,7'si ise nadiren de olsa bu itibarı akrabalarıyla görüşmektedirler. Görüşme sıklıklarını dikkate alarak, geleneğin şekillendirdiği bu oluşuma sahip olanların büyük bir çoğunluğunun, irtibatlarını devam ettirmekte olduklarını ve ad babalarıyla görüşmelerini sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

P. Kına Analığı

Bilimse adı “Lawsonia inermis” olan⁵³⁶ ve dilimize köken itibariyle arapça “hınna” kelimesinden geçen kına⁵³⁷, kadınların ellerinin süslenmesinde büyük bir önem taşımaktadır.⁵³⁸ Türkiye’nin hemen her tarafında kına yakma âdetine rastlandığı gibi, Türkiye dışındaki Türk topluluklarında da bu uygulamaya rastlanmaktadır.⁵³⁹ Bu geleneğin tarihsel açıdan her dönem ve mekanda aynı yoğunlukta uygulama alanı bulduğunu söylemek pek mümkün değildir. Uygulama yoğunluğu bakımından şehir, kasaba ve köylerde zamanla bazı değişimler söz konusu olmaktadır.⁵⁴⁰

Kına analığı geleneği sadece kız çocuklarına yönelik olan bir uygulamadır. Küçük yaştaki bir kız çocuğunu giydirip süsleyen, ellerine kına yakan, ona annesiymiş gibi sahip çıktığını davranışlarıyla ortaya koyan, bir anlamda kirveligin kadın karşılığı⁵⁴¹ diyebileceğimiz bir örfür kına analığı. Kına anası, komşulardan olabileceği gibi akrabalarından da olabilmektedir. Aile kına anasını uygun gördüğü takdirde, kına anası çocuk için temin ettiği hediyelerle kına töreni yapmak üzere çocuğun evine gider. Komşu ve akrabaların da davet edildiği bu törenle çocuk giydirilip süslendikten sonra, dualar eşliğinde çocuğun sağ eline ve sağ ayağına kına yakılır.⁵⁴² Kına anasının akrabalar dışından seçilmesini, kurgusal bir ilişki ile akrabalık ağını genişletmeye yönelik, kına anasının akrabalar arasından seçilmesinde ise, sanal olan bir akrabalık bağı üzerinden hareketle var olan akrabalık ilişkilerini pekiştirme düşüncesinin hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Kına analığı geleneğine, Söke–Aydın–yöresinde yaşayan yörüklerde de rastlanmaktadır. Kız çocuğu altı aylık oluncaya kadar turnakları kesilmez. Çocuğun turnakları akrabalarından ziyade samimi olunan komşular arasından seçilen kına ana tarafından kesilir. Kına anası sahip olduğu ekonomik güç nispetinde çocuğa çeşitli hediyeler alır ve çocuğun eline kına yakar.⁵⁴³ Kına yakma işlemi sonucunda, çocuğun eline kına yakan kına ana ile, çocuğun ailesi arasında

⁵³⁶ Ana Britannica, C. 13, “Kına”, İst. : Ana yayıncılık Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1989, s. 253, Ayrıca bkz. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, “Kına”, C. 13, İst. : Milliyet Gazetecilik A. Ş., t. y., s. 6696.

⁵³⁷ Nevzat Gözaydın, “Kına Âdetleri”, Türk Aile Ansiklopedisi, C. 2, Ank. : Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., 1991, s. 681.

⁵³⁸ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, “Kına”, C. 7, İst. : Meydan Yay., 1981, s. 240.

⁵³⁹ Nevzat Gözaydın, a. g. m., s. 682.

⁵⁴⁰ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, “Kına”, C. 7, s. 240.

⁵⁴¹ Kudret Emiroğlu–Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, s. 466.

⁵⁴² Ali Rıza Balaman, a. g. e., s. 90.

⁵⁴³ Orhan Türkdoğan, “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”, s. 199’daki 18 nolu dipnot.

bir yakınlık ilişkisi doğar. Biyolojik anlamda herhangi bir akrabalık bağları olmamasına rağmen kına anası bundan böyle ailenin bir ferdiymiş gibi ilgi-alâka görür. Kız çocuğu evlilik çağına gelip evleneceği zaman kına ananın izni alınır, eli öpülüp yardım ve desteği talep edilir. Bu metotla, akraba olmadığı halde aileye saymaca bir akraba eklenmiş olur.⁵⁴⁴

Kına analığı hâdisesine hem genç kız ve hem de kına anası açısından bakacak olursak, genç bir kız için, gerek düşününde ve gerekse diğer özel günlerinde aile ile herhangi bir kan bağı olmamasına rağmen kendisine anne şefkat ve duyarlılığı gösteren birisinin varlığı elbetteki önemli bir durumdur. Ancak olayın birde kına anasını ilgilendiren yönü vardır ki, özellikle ilerleyen yaşlarda kendi öz çocuğu olmadığı halde, kendisine bir evlât yakınlığı, sevgi ve hürmeti gösteren bir genç kızın-belki de anne-kına anaya vermiş olduğu gerek sosyal ve gerekse psikolojik gücün çok daha önemli olduğunu düşünüyoruz.

Tablo 108: Yaşadığınız bu yerde, Kına Analığı var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	39	7,7
Hayır	464	91,3
Eskiden vardı şimdi yok	5	1,0
Toplam	508	100,0

Örneklemin tümüne yöneltilen bu soruya evet diyenler %7,7 kadardır. Eskiden olduğunu ancak günümüz toplumunda olmadığını belirtenler %1,0 iken, kına analığı âdetinin söz konusu olmadığını ifade edenler ise %91,3'tür. Tablo, kına analığı geleneğinin toplumda pek yaygın olmadığını, belirginleştirdiği rakamları aracılığıyla ortaya koymaktadır.

Tablo 109: Sizin Kına Ananız var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	10	5,4
Hayır	175	94,6
Toplam	185	100,0

Kına anası olanların %5,4 olan oranları, kına analığının toplumun geniş bir kesimi tarafından bilinmediğinin ve aynı zamanda da uygulanmadığının belgesi niteliğindedir. Bu arada soruya 'Hayır' cevabını vererek kına analarının olmadığını belirten %94,6 oranındaki veriyi

⁵⁴⁴ Ali Rıza Balaman, a. g. e. , s. 90.

de dikkate almak kaydıyla, kına analığı geleneksel akrabalık şeklinin sonuç itibarıyla, toplumsal tabanı oldukça zayıf bir gelenek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 110: Kına Analığı, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	3	30,0
Önemli	7	70,0
Toplam	10	100,0

Tablo göstergeleri, kına analığına biçilen önem derecesinin, çok önemli (%30,0) ve önemli (%70,0) olmak üzere iki kategoride kümelendiğini göstermektedir. Tablodaki verilerin kılavuzluğunda kına analığının, mensupları açısından belirgin bir önemi olduğu söylenebilir. Bunun yanında, çok önemli ve önemli seçenekleri dışında kalan herhangi bir seçeneğin çıkmamış olması ise, kına analığına atfedilen değerin bireysel bilinçte mühim bir yer tuttuğu şeklinde anlaşılabilir. Bu aynı zamanda kına anasının, küçük yaşta bir kız çocuğunun üzerinde bırakmış olduğu gerek psikolojik ve gerekse sosyolojik etkinin ne derecede büyük ve bir o kadar da kalıcı olduğunu kanıtlıyor nitelikte olması bakımından da, kayda değer bir durum olarak nitelendirilebilir.

Tablo 111: Kına Ananızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Öldü	2	20,0
Her zaman	2	20,0
Ara sıra	2	20,0
Nadiren	2	20,0
Görüşmüyoruz	2	20,0
Toplam	10	100,0

Bu tabloda, tabloların hiç birisinde rastlamadığımız ilginç bir durumla karşı karşıyayız. Görüldüğü gibi kına anaları ölmüş olan, kına analarıyla her zaman, ara sıra ve nadiren görüşenler ile hiç görüşmeyenler eşit olup %20,0 oranındadırlar. Geleneksel eksende yeşeren ve aynı zeminde kök salma imkanı bulan saymaca akrabalığın bu türüne sahip bireylerin %60,0'ının, sonradan kazandıkları bu akrabalarıyla/dostlarıyla irtibatlarını kesmediklerini ve ilişkilerini-%20,0 her zaman, %20,0 ara sıra ve geri kalan %20,0 ise nadiren-devam ettirmekte olduklarını görüyoruz. Her düzeyde ve eşit oranlarda ilişkinin olduğunu söyleyebileceğimiz tablonun, bu yönüyle tablolarımız arasında bir ilk ve tek olduğunu da bu vesileyle belirtmiş olalım.

R. Hemşehrilik

Aynı ilden, aynı memleketten olan kimse anlamına gelen hemşehri olma durumunu ifade eden hemşehrilik⁵⁴⁵ ülkemizin sosyolojik realitelerinden birisidir. Aralarında herhangi bir akrabalık ilişkisi söz konusu olmamasına rağmen, ilişkileri akrabalık ilişkilerine benzerlik göstermektedir. Temelde aynı köy, kasaba ve şehirde doğmuş olma duygusunun ağır bastığı, belirleyici olduğu, dolayısıyla içerisinde gelinmiş olan fiziki/coğrafi ortamın ön plana çıktığı bir ilişkidir.⁵⁴⁶

Doğmuş olduğu coğrafi mekandan doğal afet, iş bulma vb. bazı sebeplerden dolayı göç etmek durumunda kalıp, başka köy, kasaba ilçe ve illere yerleşen insanlar pek çok yönüyle yabancı oldukları bir ortamın yeni sakinleri olurlar. Ancak bu insanlar burada barınma, beslenme, eğitim gibi çözülmesi gereken çok sayıda hususla karşı karşıya kalırlar. Bu tür durumları çözüme kavuşturmak için genel itibarıyla ilk başvurular hemşehrilere yapılmaktadır. Hemşehrilik bu anlamıyla bir sosyal sigorta, bir sığınma merkezi görevi görmektedir. Sosyal, kültürel, ekonomik vb. pek çok yönüyle farklı olan bu yeni ortamda daha önceden sahip oldukları değerlerin bazılarını doğal olarak karşılık bulamayacaklar ve kendilerini kalabalık içerisinde yalnız hissetmeye başlayacaklardır. Bu his ve duygular neticesinde, önceden sahip oldukları bazı değerlerden, sosyal alışkanlıklardan uzaklaştıkları ve bunlara yabancılaştıkları hissine kapılmaları çok güçlü bir ihtimaldir.

Tüm bu algı ve anlayışların bireyleri birbirlerine mekan olarak yakınlaşmaya, birlikte olmaya, paylaşmaya, birbirlerinden haberdar olmaya, desteklemeye vb.'ye yönlendireceğini söylemek mümkündür. Geçmişte ortak coğrafi mekanları, kültürel değerleri paylaşmış olan bu insanların çeşitli yardımlaşma ve dayanışma dernekleri kurdukları, ortak kahvehanelerde oturup kalktıkları sosyolojik bir realite olarak bilinmektedir. Bu itibarla "içeride soy gayreti dışarıda köy gayreti" ifadesi de hemşehrilik ilişkilerini formüleştirdiğini görmekteyiz.⁵⁴⁷ Teşekkül ettirilmiş olan derneklere, bireyin sosyal anlamda daha güçlü olma ihtiyacı, dernek üyeliklerini gündeme getirmiştir. Bu bakımdan dernekler hemşehrilere, özlemini duydukları ortamı hazırladığı gibi, aynı zamanda hemşehrileri buluşturan-kaynaştıran ortak mekenlar haline gelmektedirler. Sonuç itibarıyla saymaca bir akrabalık şekli olan hemşehrilik

⁵⁴⁵ T. D. K. , Türkçe Sözlük, C. I, s. 633.

⁵⁴⁶ Ahmet Maden, "Türkiye'de Akrabalık İlişkileri ve Türleri", s. 107.

⁵⁴⁷ Ahmet Maden, a. g. m. , ss. 107-108.

toplumsal şartların bir sonucu/gereği olarak tezahür ettiğini ve oluşturulmuş olan bu kurumun, bireylerin yaşadıkları topluma, sosyal şartlara intibak etmeleri noktasında önemli işlevsellikler yüklendiğini söylemek mümkündür.

Tablo 112: Yaşadığınız bu yerde, Hemşehrilik var mıdır?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	374	73,6
Hayır	132	26,0
Eskiden vardı şimdi yok	2	,4
Toplam	508	100,0

Toplumsal hayatın önemli sosyolojik belirleyicilerinden birisi de hiç kuşkusuz hemşehriliktir. Bu olgunun çalışma alanımız itibariyle görülme oranı %73,6'dır. Örneklemimizin %26,0'sı hemşehrilik olmadığını ve %4'ü ise böyle bir realitenin eskiden söz konusu olduğunu, fakat şimdi mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Tablonun, hemşehrilik etkin bir unsur olarak toplumun sosyolojik dokusunda yer aldığı şeklinde okunabileceği kanaatindeyiz.

Tablo 113: Sizin Hemşehriniz var mı?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	321	63,2
Hayır	187	36,8
Toplam	508	100,0

Örneklem %63,2'sinin hemşehrilik ilişkisi kurduğu görülmektedir. Geri kalan %36,8'inin ise bu türden bir ilişkisi yoktur. Oluşumunda, belli bazı ihtiyaçların zemin rolü oynadığı hemşehrilik için, günümüzün toplumsal taleplerine büyük ölçüde denk düştüğü ve pratik beklentiler bağlamında karşılık bulduğu tespitini yapabiliriz.

Tablo 114: Hemşehrilik, sizce ne kadar önemlidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Çok önemli	133	41,4
Önemli	160	49,8
Az önemli	25	7,8
Önemsiz	3	,9
Toplam	321	100,0

Tablo rakamlarının ifadesine göre hemşehrilik önem derecelerinin oranları şu şekildedir: %41,4 çok önemli, %49,8 önemli, %7,8 az önemli ve %0,9 önemsiz olarak değerlendirilmiştir.

dirmektedirler. Dikkat edilecek olursa, belirli derecelerde önem atfedenlerin yanında, hemşehriliği önemsiz görenlerin oranı oldukça düşüktür. O bakımdan hemşehrilik, hemşehriler tarafından bir hayli önemli görülmektedir. Bizlere sözlü olarak iletilen, ‘alış-verişlerimizde, sıkıntılarımızda vb. hemşehrilerimiz ilk adresimizdir’ şeklindeki beyanların da, tablo rakamlarıyla örtüşüklerini belirtmemiz gerekir.

Tablo 115: Hemşehrinizle hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Her zaman	195	60,7
Ara sıra	95	29,6
Nadiren	28	8,7
Görüşmüyoruz	3	,9
Toplam	321	100,0

Hemşehriliğin gerçektende, saymaca (itibari) akrabalığın aktif türlerinden birisi olduğu tespitinde bulunabiliriz. Durumun bu merkezde olduğunu, hemşehrileriyle her zaman görüşüp haber/bilgi akışını sağlayanların %60,7 ile ara sıra irtibat kuranların %29,6 olması da göstermektedir. Bireyin pek çok işinde-Tablo 114’ün açıklamasında belirtildiği gibi-hemşehrisini tercih ediyor olması hususunu, ilişkilerin canlılığını koruduğuna dair delil olarak değerlendirmenin, yerinde olacağını düşünüyoruz.

S. Saymaca Akrabalıkların Oluşum ve Azalma-Zayıflama Sebepleri

Toplumsal/insanî birtakım ihtiyaçları karşılama ve aynı zamanda düzenleme saikiyle teşekkül etmiş/ettirilmiş olan kurumlar,-I. Bölümde kurumlar üzerinde durulmuştu-inşa edilme süreçlerini hazırlayan ve bu sürecin eksenini oluşturan beklentilere cevap veremez duruma gelmeleri ya da bu beklentiler karşısında yetersiz kalmaları halinde, bazen kısmen ve bazen de tümünden bertaraf olma olayı ile karşı karşıya kalırlar

Araştırma konusu yapmış olduğumuz saymaca/tasavvuri akrabalıkları, bu bağlamda da değerlendirmek istedik. İlk olarak, saymaca akrabalıkların kurulmasını gerekli kılan sebepler üzerinde duracağız. İkinci olarak, zamanla toplumsal taleplerin değişmesi/farklılaşmasıyla, saymaca akrabalıklarda herhangi bir azalmanın olup olmadığı ve üçüncü olarak ta, şayet bir azalma söz konusu ise, bu azalmayı gerekli kılan nedenlerin neler olduklarına bakacağız.

Tablo 116: Biyolojik (sıhri) akrabalıklar mevcut olduğu halde Sağdıçlık, Kirvelik, Hac Arkadaşlığı, Musâhiblik, Süt Kardeşliği gibi saymaca (itibari) akrabalıklara niçin ihtiyaç duyuyorsunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Yeni dostlukların kurulmasını sağlayarak bireyin çevresini genişlettiği için	111	21,9
Yardımlaşma ve dayanışmayı artırarak sosyal ilişkileri güçlendirdiği için	152	29,9
Bireyi yalnızlık ve çaresizlikten kurtardığı ve bireyin kendisini daha güçlü hissetmesini sağladığı için	40	7,9
Bireyin toplumsal mevki ve itibarını arttırdığı için	7	1,4
Bireye bir sırdaş ve can dostu kazandırdığı için	96	18,9
Büyüklerimizden böyle gördüğümüz için	102	20,1
Toplam	508	100,0

Tabloya baktığımızda, saymaca akrabalığı ihtiyacı hissettiren nedenler arasında %29,9’la yardımlaşma ve dayanışmayı artırarak sosyal ilişkileri güçlendireceğine olan inancı görmek-teyiz. Bunun hemen arkasından %21,9 oranıyla, yeni dostlukların kurulmasına vesile olarak bireyin çevresini genişlettiği kanaati gelmektedir. Bireye bir sırdaş ve can dostu kazandır-dığına inananların oranı ise %18,9 kadardır. Böylesi bir ilişkinin, kişisel düzeyde toplumsal mevki ve itibar arttıracağına dair güçlü addedebileceğimiz bir düşüncenin hakim unsur olma-dığını %1,4 oranından hareketle söylemek mümkündür. Pek çok yönüyle, geleneksel olanla harmanlanarak inşa edilen saymaca akrabalıkların, büyüklerden görüldüğü için oluşturulma oranları %20,1’dir. Bu oran, sosyal hayatın yarınının yapılanmasında dününün–bir anlamda da geleneğin–ne derece de önemli olduğunu ortaya koymuş olması bakımından, altı çizilmesi gereken kayda değer bir veri olduğunu belirtmek isteriz. Örneklemin %7,9’u, kendilerini yalnızlıktan kurtardığını ve daha güçlü hissetmelerini sağladığını düşündükleri için bu akraba-lığı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Görüldüğü gibi her bireyi, saymaca akrabalık kurmaya sevk eden gerekçeler aynı olmayıp, farklılıklar arz etmektedir. Genel itibariyle bireysel iradeye dayalı, sonradan oluştu-rulmuş bu itibari akrabalıkların inşasının birden fazla nedene dayandırıldığı açık ve net bir biçimde ortadadır.

Tablo 117: Saymaca(itibari) akrabalık ilişkilerinde zamanla bir azalma ve zayıflama olduğunu düşünüyor musunuz?

Değişken	Sayı	Yüzde
Evet	409	80,5
Hayır	99	19,5
Toplam	508	100,0

Sosyal süreç içerisinde, saymаса akrabalıklarda zamanla herhangi bir azalmanın ya da zayıflamanın olup olmadığı şeklindeki soruya, örneklemin %80,5’i evet cevabını vermiştir. Örneklemin ancak %19,5 kadarı ise, herhangi bir düşüşün olmadığını belirtmişlerdir. Değişen ve değişmekte olan şartların, zihniyet ve algılama şeklinin doğal bir sonucu olarak, saymaca akrabalıkların çok yüksek bir düzeyde erimeye/çözölmeye başladıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 118: Varsa, bu azalmanın en etkili sebebi sizce aşağıdakilerden hangisidir?

Değişken	Sayı	Yüzde
Şehre göç	76	18,6
Basın-yayın (Medya)	34	8,3
Modernleşme	69	16,9
Eğitim düzeyinin yükselmesi	6	1,5
İhtiyaç hissedilmemesi (Maddi-manevi yönden)	54	13,2
Bireyci düşüncenin gelişmesi	170	41,6
Toplam	409	100,0

Saymaca akrabalıklardaki azalmanın sebeplerine baktığımızda ise, en belirgin nedenin %41,6 oranında bireyci/bireysel düşüncenin ön plana çıkmış olduğunu görüyoruz. Göçün önemli bir unsur olduğunu belirten %18,6’nın yanında, %16,9 oranındaki kesim ise modernleşmeyi azaltıcı unsur olarak değerlendirmektedir. İhtiyaç hissedilmediğini düşönenler %13,2 oranında, medyanın bu işte etkisinin olduğunu söyleyenler%8,3 ve eğitim düzeyinin yükselmesi neticesinde hâdisenin bu noktaya geldiğini düşönenler ise %1,5 kadardır. Eğitim düzeyinin yükselmesinin, geleneksel değerler üzerinde olumsuz etkisinin olabileceğinin düşönlmemiş olması (%1,5 oranını saklı tutmak kaydıyla) eğitilmiş olmakla geleneksel olandan uzaklaşma arasında doğrusal bir ilişkinin kurulmamış olması yönüyle manidardır. Kuruluşları birden fazla sebebe dayandığı gibi (Tablo 116), etkisizleşmelerinin de aynı şekilde birden fazla nedene dayandığını, mevcut verileri baz alarak söyleyebiliriz.

Ş. Saymaca Akrabalıkların Toplam Tabloları

Tablo 119: Yaşadığınız bu yerde, aşağıdaki saymaca (itibari) akrabalık biçimlerinden hangileri mevcuttur?

Değişken		Evett	Hayır	Eskiden vardı şimdi yok	Toplam
Kırvelik	Sayı	162	331	15	508
	Yüzde	31,9	65,2	3,0	100,0
Musâhiblik	Sayı	33	467	8	508
	Yüzde	6,5	91,9	1,6	100,0
Din Kardeşliği	Sayı	99	406	3	508
	Yüzde	19,5	79,9	,6	100,0
Dünür Başlığı	Sayı	368	130	10	508
	Yüzde	72,4	25,6	2,0	100,0
Yengelik	Sayı	365	135	8	508
	Yüzde	71,9	26,6	1,6	100,0
Sağdıçlık	Sayı	479	25	4	508
	Yüzde	94,3	4,9	,8	100,0
Kur'an Kardeşliği	Sayı	91	416	1	508
	Yüzde	17,9	81,9	,2	100,0
Ahiret Kardeşliği	Sayı	148	345	15	508
	Yüzde	29,1	67,9	3,0	100,0
Süt Kardeşliği	Sayı	208	253	47	508
	Yüzde	40,9	49,8	9,3	100,0
Kan Kardeşliği	Sayı	141	339	28	508
	Yüzde	27,8	66,7	5,5	100,0
Tutma Kardeşlik	Sayı	22	486	—	508
	Yüzde	4,3	95,7	—	100,0
Hac Arkadaşlığı	Sayı	398	110	—	508
	Yüzde	78,3	21,7	—	100,0
Asker Arkadaşlığı	Sayı	475	31	2	508
	Yüzde	93,5	6,1	,4	100,0
Sınıf Arkadaşlığı	Sayı	476	32	—	508
	Yüzde	93,7	6,3	—	100,0
Evlât Edinme	Sayı	199	299	10	508
	Yüzde	39,2	58,9	2,0	100,0
Ebelik	Sayı	139	238	131	508
	Yüzde	27,4	46,9	25,8	100,0
Ad Babalığı	Sayı	65	422	21	508
	Yüzde	12,8	83,1	4,1	100,0
Kına Analığı	Sayı	39	464	5	508
	Yüzde	7,7	91,3	1,0	100,0
Hemşehrilik	Sayı	374	132	2	508
	Yüzde	73,6	26,0	,4	100,0

Saymaca akrabalıklara, yaşanan yer itibariyle toplu olarak bakacak olursak, birinci sırada %94,3 oranıyla sağdıçlığı, ikinci sırada %93,7 oranıyla sınıf arkadaşlığını ve üçüncü sırada ise %93,5 oranıyla asker arkadaşlığını görüyoruz. Mevcudiyetleri en düşük olanların ilk üç sıralaması ise, %4,3 oranında tutma kardeşlik, %6,5 oranında musâhiblik—örneklem topla-

nımda alevî olduklarını belirtenler 46 kişiyle %9,1 oranındadır. Tablo 19)–ve %7,7 oranında da kına analığı olarak netleşmektedir. Bu arada tutma kardeşlik, hac arkadaşlığı ve sınıf arkadaşlığı içini ‘eskiden vardı şimdi yok’ şeklindeki seçeneğin hiç işaretlenmediğini, cevapların ‘Evet’ ya da ‘Hayır’ biçiminde olduğunu belirtmek isteriz.

Tablo.120: Aşağıdaki saymaca (itibari) akrabalık türlerinden hangilerine sahipsiniz?

Değişken		Evet	Hayır	Toplam
Kirvelik	Sayı	83	425	508
	Yüzde	16,3	83,7	100,0
Musâhiblik	Sayı	25	21	46
	Yüzde	54,3	45,7	100,0
Din Kardeşliği	Sayı	78	430	508
	Yüzde	15,4	84,6	100,0
Düñür Başlığı	Sayı	190	226	416
	Yüzde	45,7	54,3	100,0
Yengelik	Sayı	75	60	135
	Yüzde	55,6	44,4	100,0
Sağdıçlık	Sayı	226	53	279
	Yüzde	81,0	19,0	100,0
Kur'an Kardeşliği	Sayı	44	464	508
	Yüzde	8,7	91,3	100,0
Ahiret Kardeşliği	Sayı	45	463	508
	Yüzde	8,9	91,1	100,0
Süt Kardeşliği	Sayı	71	437	508
	Yüzde	14,0	86,0	100,0
Kan Kardeşliği	Sayı	61	447	508
	Yüzde	12,0	88,0	100,0
Tutma Kardeşlik	Sayı	8	470	478
	Yüzde	1,7	98,3	100,0
Hac Arkadaşlığı	Sayı	43	465	508
	Yüzde	8,5	91,5	100,0
Asker Arkadaşlığı	Sayı	274	30	304
	Yüzde	90,1	9,9	100,0
Sınıf Arkadaşlığı	Sayı	414	64	478
	Yüzde	86,6	13,4	100,0
Evlât Edinme	Sayı	3	411	414
	Yüzde	,7	99,3	100,0
Ebelik	Sayı	48	460	508
	Yüzde	9,4	90,6	100,0
Ad Babalığı	Sayı	26	482	508
	Yüzde	5,1	94,9	100,0
Kına Analığı	Sayı	10	175	185
	Yüzde	5,4	94,6	100,0
Hemşehrilik	Sayı	321	187	508
	Yüzde	63,2	36,8	100,0

Sahip olunan saymaca akrabalıkların, yüzdelik oran olarak en yüksek olan ilk üçü, %90,1 oranıyla asker arkadaşlığı, %86,6 oranıyla sınıf arkadaşlığı ve %81,0 oranıyla da sağdıçlıktır.

En düşük olanlar ise: %,7 ile evlât edinme, %,1,7 ile tutma kardeşlik ve %,5,1 ile de ad babalığı olarak öne çıkmaktadır.

Tablo.121: Sahip olduğunuz bu saymaca (itibari) akrabalık türlerinin önem derecesi size göre nedir?

Değişken		Çok önemli	Önemli	Az önemli	Önemsiz	Toplam
Kırvellik	Sayı	42	26	10	5	83
	Yüzde	50,6	31,3	12,0	6,0	100,0
Musâhiblik	Sayı	20	4	—	1	25
	Yüzde	80,0	16,0	—	4,0	100,0
Din Kardeşliği	Sayı	45	32	1	—	78
	Yüzde	57,7	41,0	1,3	—	100,0
Düñür Başılığı	Sayı	42	99	37	12	190
	Yüzde	22,1	52,1	19,5	6,3	100,0
Yengelik	Sayı	18	34	15	8	75
	Yüzde	24,0	45,3	20,0	10,7	100,0
Sağdıçlık	Sayı	46	118	48	14	226
	Yüzde	20,4	52,2	21,2	6,2	100,0
Kur'an Kardeşliği	Sayı	21	21	1	1	44
	Yüzde	47,7	47,7	2,3	2,3	100,0
Ahiret Kardeşliği	Sayı	28	14	2	1	45
	Yüzde	62,2	31,1	4,4	2,2	100,0
Süt Kardeşliği	Sayı	25	32	9	5	71
	Yüzde	35,2	45,1	12,7	7,0	100,0
Kan Kardeşliği	Sayı	27	21	10	3	61
	Yüzde	44,3	34,4	16,4	4,9	100,0
Tutma Kardeşlik	Sayı	6	—	2	—	8
	Yüzde	75,0	—	25,0	—	100,0
Hac Arkadaşlığı	Sayı	20	18	4	1	43
	Yüzde	46,5	41,9	9,3	2,3	100,0
Asker Arkadaşlığı	Sayı	83	150	35	6	274
	Yüzde	30,3	54,7	12,8	2,2	100,0
Sınıf Arkadaşlığı	Sayı	138	224	38	14	414
	Yüzde	33,3	54,1	9,2	3,4	100,0
Evlât Edinme	Sayı	2	1	—	—	3
	Yüzde	66,7	33,3	—	—	100,0
Ebelik	Sayı	13	14	16	5	48
	Yüzde	27,1	29,2	33,3	10,4	100,0
Ad Babalığı	Sayı	9	8	8	1	26
	Yüzde	34,6	30,8	30,8	3,8	100,0
Kıma Analığı	Sayı	3	7	—	—	10
	Yüzde	30,0	70,0	—	—	100,0
Hemşchilik	Sayı	133	160	25	3	321
	Yüzde	41,4	49,8	7,8	,9	100,0

Atfedilen önem noktasında, çok önemli olarak değerlendirilen musâhiblik %80,0, tutma kardeşlik %75,0 ve evlât edinme %66,7 oranındadır. Önemsiz görülenler arasındaki ilk üç ise:

%10,7 oranında yengelik, %10,4 oranında ebelik ve %7,0 oranında ise süt kardeşliğinin geldiği tablodan okunmaktadır.

Tablo.122: Sahip olduğunuz bu saymaca akrabalarınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Değişken		Öldü	Her zaman	Ara-sıra	Nadiren	Görüş müyor	Toplam
Kırvelik	Sayı	7	32	20	18	6	83
	Yüzde	8,4	38,6	24,1	21,7	7,2	100,0
Musâhiblik	Sayı	1	14	6	4	—	25
	Yüzde	4,0	56,0	24,0	16,0	—	100,0
Din Kardeşliği	Sayı	2	47	25	4	—	78
	Yüzde	2,6	60,3	32,1	5,1	—	100,0
Dünür Başılığı	Sayı	24	54	67	27	18	190
	Yüzde	12,6	28,4	35,3	14,2	9,5	100,0
Yengelik	Sayı	5	19	22	13	16	75
	Yüzde	6,7	25,3	29,3	17,3	21,3	100,0
Sağdıçlık	Sayı	7	79	77	27	36	226
	Yüzde	3,1	35,0	34,1	11,9	15,9	100,0
Kur'an Kardeşliği	Sayı	1	8	23	9	3	44
	Yüzde	2,3	18,2	52,3	20,5	6,8	100,0
Ahiret Kardeşliği	Sayı	1	22	14	7	1	45
	Yüzde	2,2	48,9	31,1	15,6	2,2	100,0
Süt Kardeşliği	Sayı	1	23	28	9	10	71
	Yüzde	1,4	32,4	39,4	12,7	14,1	100,0
Kan Kardeşliği	Sayı	1	28	16	8	8	61
	Yüzde	1,6	45,9	26,2	13,1	13,1	100,0
Tutma Kardeşlik	Sayı	—	4	3	1	—	8
	Yüzde	—	50,0	37,5	12,5	—	100,0
Hac Arkadaşlığı	Sayı	1	16	20	4	2	43
	Yüzde	2,3	37,2	46,5	9,3	4,7	100,0
Asker Arkadaşlığı	Sayı	—	31	137	76	30	274
	Yüzde	—	11,3	50,0	27,7	10,9	100,0
Sınıf Arkadaşlığı	Sayı	1	132	168	77	36	414
	Yüzde	,2	31,9	40,6	18,6	8,7	100,0
Evlât Edinme	Sayı	—	3	—	—	—	3
	Yüzde	—	100,0	—	—	—	100,0
Ebelik	Sayı	22	3	7	4	12	48
	Yüzde	45,8	6,3	14,6	8,3	25,0	100,0
Ad Babalığı	Sayı	1	7	12	2	4	26
	Yüzde	3,8	26,9	46,2	7,7	15,4	100,0
Kına Analığı	Sayı	2	2	2	2	2	10
	Yüzde	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	100,0
Hemşehrilik	Sayı	—	195	95	28	3	321
	Yüzde	—	60,7	29,6	8,7	,9	100,0

Saymaca (itibari) akrabası olanlardan, her zaman görüşenlerin oluşturduğu ilk üç arasında, %100,0 oranıyla evlât edinmiş olanlar, %60,7 oranıyla hemşehriler ve %60,3 oranıyla da din kardeşleri yer almaktadır. Hiç görüşmeyenler kategorisinin ilk üçünü ise: %25,0

oranında ebesi olanlar, %21,3 oranında yengesi olanlar ve %20,0 oranında da kına anası olanlar oluşturmaktadır. Tutma kardeşlerin, asker arkadaşlarının, edinilen evlâtların ve hemşehrilerin hemen hepsinin hayatta olduklarını, ebesi olanların ebelerinin ise %45,8'inin ölmüş olduğunu tablodan tespit etmek mümkündür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Temelinde toplumun düzen ve devamlılığını esas alan, bu parametreler üzerine inşa edilmiş olan kurumların, sosyal hayatın vazgeçilmezleri arasında olduklarını söyleyebiliriz. Mevcut her kurum, toplumsal bir talebe denk düşmektedir. Dolayısıyla kurumlar, belli bazı toplumsal ihtiyaçlara binaen oluşturulmuş ve günümüzde sahip oldukları sosyal kimliklerini kazanmışlardır. Bu bağlamda, Aile temel kurumunun bir alt kurumu olan akrabalığın, mevcut olmadığı herhangi bir toplumdan söz etmek pek mümkün değildir. Bu itibarla akrabalığın gerek bireysel ve gerekse toplumsal hayatta önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir.

Akrabalık kurumu her ne kadar bütün toplumların realitesi ise de, bu kuruma atfedilen önem, toplumdan topluma bazı farklılıklar arz etmektedir. Toplumun sahip olduğu geleneksel veya modern yapı şekli, akrabalığa biçilen değer konusunda önemli ölçüde belirleyici rol oynamaktadır. Geleneksel değerlerin hakim unsur olduğu toplumlardaki akrabalığın işlevselliği ile, modern/çağdaş değerlerin etkin olduğu toplumlardaki akrabalığın işlevselliği arasında önemli birtakım farklar söz konusudur. Geleneksel toplumlarda akrabalık kurumunun icra ettiği fonksiyonların bir kısmı, toplumun gerek değerlerinde ve gerekse işleyişinde meydana gelen farklılıkların doğal bir neticesi olarak, modern toplumlarda çeşitli kurumlar tarafından yerine getirilmektedir. Dolayısıyla burada, toplumun sosyal tabanında yaşanan kırılmalar sonucunda, bir rol transferinden söz edilebilir. Açıkçası, rolü transfer edilen/olan kurum, ister istemez taşıyıcı olmak durumundadır. Çünkü, bir kurumun yaşayabilmesi ancak, fonksiyonelliği ile mümkün olabilmektedir.

Topumlardaki bu değişme, dönüşme, yenileşme ve farklılaşmalar, toplumbilimin en basat kavramlarından biri olan değişmeden bağımsız olarak ele alınmaları durumunda, çok sağlıklı analizlerin yapılabileceğini söylemek oldukça zor gözüküyor. Çünkü sosyolojik tahlillerde toplumun büyüyebileceği, farklılaşan yapının ancak yeni birtakım sosyal oluşumlarla devam edebileceği realitesi göz önünde bulundurulmazsa, farklılıkların birer sapma ve bu farklılıklara uyanların ise birer sapkın olarak değerlendirilme ihtimalleri oldukça

yüksek görünüyor. Toplumun değişen ve yeniden şekillenen sosyal dokusu, bu yeni bünye içerisinde bazı geleneklerin oldukları gibi varlıklarını devam ettirmelerine pek şans tanımaz. Tam da bu noktada, yeni/modern toplumun bazı geleneksel yapıları, özellikle tanımlamaya çalıştığı toplum tipinin dışında tutmaya çalışmasının en belirgin nedeninin, geleneksel olanın, kendi kurgusundan hareketle inşa etmeyi tasarladığı yeni toplumsal yapıyı taşıyamayacağına ve geleneğin, değişimin önünde engel teşkil edebileceğine olan kanaati olduğunu düşündüğümüzü belirtmek isteriz. O bakımdan, bu kültür kodları ya yön değiştirip farklı şekillerde ortaya çıkarlar ya da, pratik zemini bulamayıp ortadan kalkarlar.

Saymaca akrabalıkların bazılarında, sosyal temayüllerin ağırlığı hissedilirken; bazılarında ise dinî temayül/din eksenli inşa edilmişlik belirginlik kazanmaktadır. Bu itibarla da konunun Din Sosyolojisi bakış açısıyla değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Ancak burada, bu ilişkilerin hemen hepsinin arkasında sosyal birtakım unsurların söz konusu olduğunu da belirtmek icap eder. Sosyal bir ihtiyaç olarak tezahür etmiş olan saymaca akrabalıkları, çizmeye çalıştığımız bu tablo içerisine yerleştirecek olursak, hepsinin aynı etkinliğe ve uygulama alanına sahip olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Aynı zamanda saymaca (itibari) akrabalıkların, coğrafi dağılımlarının da bazı farklılıklar gösterdikleri tespitlerimiz arasındadır. Toplumsal değişimin zorunlu bir sonucu olarak, saymaca akrabalıklarda da birtakım form ve içerik değişiklikleri söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla inşa olundukları dönemde denk düştikleri/karşıladıkları toplumsal taleplerin kısmen azalması ve kısmen de ortadan kalkmasıyla, bu akrabalık ilişkilerinden bazılarının etkinliklerini yitirdiğini ve bazılarının da oldukça zayıflamış olduğunu tespit etmek mümkündür.

Mevcut kök hücrelerin yeniden canlandırılmaları, toplumsal ilişkilere farklı açılımlar sağlayabileceği gibi, aynı zamanda toplumun geleceğinin istikrarlı bir şekilde inşa edilmesi noktasında da önemli katkılar sunabilir. Esasen bu bağlamda, toplum hayatının düzeni ve sosyal ilişkilerin insicamı noktasında, belli bir paya sahip olan saymaca (itibari) akrabalıkların günlük sosyal rutinelere katılabilmeleri için, ilgili ve yetkili resmi birimlere de önemli görevler düştüğü tespiti yapmak gerekir. Çünkü bu saymaca akrabalıklar, insanî ilişkileri zaman zaman sekteye uğratabilecek bazı olumsuzlukları izale etme gücünü bünyelerinde barındırmaktadırlar. Medeni kanunumuz açısından evlât edinme ve İslâm hukuku açısından da süt kardeşliği dışında kalan saymaca akrabalıkların hemen hepsi, gayri resmî ilişkilerdir. Realite böyle olmakla beraber, bu ilişkilerin yeniden hayatiyet kazanmaları, resmi kurum ve kuruluşların yükünü—minimum düzeyde de olsa—sosyolojik anlamda hafifletebileceklerini söylemek

mümkündür. Dolayısıyla devletin bu tür saymaca akrabalıkların yaşatılması ve varlıklarının sürdürülmesi konusunda kolaylaştırıcı önlemler almasını; yeni yetişen nesle formal eğitim kurumları içerisinde bu tür akrabalık ilişkileri hakkında bilgi verilmesi ve teşvik edilmesinin çok yararlı olacağını düşünüyoruz. O bakımdan bu mevcut potansiyelin harekete geçirilmesinin, sosyal denge açısından kayda değer bir önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Toplum hayatında, sosyal bütünleşmeyi sağlama noktasında önemli işlevlere sahip olduklarını söyleyebileceğimiz bu akrabalıkların, bundan sonraki süreçte nasıl bir hal alacaklarını, bir noktada bunlara duyulan ihtiyaçlar belirleyecektir. Fakat yukarıda önerdiğimiz önlemler alınmadığı takdirde, şu anki göstergeler, saymaca akrabalıkların gelecekte çok da fonksiyonel olmayacağını işaret etmektedir.

Ülkemizin sosyal bir realitesi olan saymaca akrabalıklar alanında, yeterli çalışmanın yapılmamış olduğunu; ancak, bu alanın yeni çalışmalarla mutlaka doldurulması gerektiğini de belirtmek isteriz.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN-I KERİM

SAHİHİ BUHARİ Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, Mütercim Kâmil Miras, C. 7, İst. : T. C. Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatından, 1940.

KİTABI MUKADDES, İst. : Kitabı Mukaddes Şirketi, 1991.

AHATLI Erdinç, Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği, İst. : Değişim Yay. , 2002

AİLE HUKUKU KARARNAMESİ, Çev., Orhan Çeker, Konya: Mehir Yay. t. y.

AKDENİZ Sabri Eğitim Sosyolojisi Toplumumuz-Eğitimimiz, 2. bs. , İst. : M. Ü. İ. F. Vakfı Yay. , 1990.

AKER Abdullah, "Evlât Edinme", **Türk Ansiklopedisi**, C.XVI, Ank. : M. E. B. Yay. , 1968, s. 33.

AKGÜL Mehmet, Türk Modernleşmesi ve Din, Konya: Çizgi Kitabevi, 1999.

_____, Türkiye'de Din ve Değişim Bir Erol Güngör Çözümlemesi, İst. : Ötüken Yay. , 2002.

_____, "Medya ve Din, Radyo İletişimi ve Gözyaşı FM Örneği", **Yayınlanmamış makale**, ss. 1-35.

AKINCI Şahin ve diğ. , Türk Medeni Kanunu Borçlar Kanunu ve İlgili Mevzuat, Konya: Sayram Yay. , 2003.

AKINTÜRK Turgut, Türk Medenî Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, C. 2, 7. bs. , İst. : 2002.

AKKAYA Taylan, Göç ve Değişme, İst. : İ. Ü. E. F. Yay. , 1979.

AKMAN Ayşe, "Artvin'in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999**, Ank. : T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , 2002, ss. 1-40.

AKSEKİ A. Hamdi Akseki, Askere Din Kitabı, 6. bs. , Ank. : D. İ. B. Yay. , 1997.

AKTAY Yasin, "Birleşen Dünyada Çoğalan Kültürler", **Avrupa Günüğü**, 2001/2, ss. 201-223.

AKYOL Taha, “İrtica ve Asker”, *Milliyet*, 22.04.2005.

AKYÜZ Vecdi, “Akraba”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İst. : T. D. V. Yay. , 1989, ss. 285–287.

ALTIKARDEŞ İsmet, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, İst. : Rağbet Yay. , 2004.

ALTUNIŞIK Remzi, ve diğ. , *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 2. bs. , Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2002.

ANA BRİTANNİCA, “Hac”, C. 10, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1988, ss. 237–238.

_____, “İskitler”, C. 12, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1988, ss. 20-21.

_____, “Kına”, C. 13, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1989, s. 253.

_____, “Modernleşme”, C. 16, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1989, ss. 164–165.

_____, “Sağdıç”, C. 18, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1990, s. 594.

_____, “Sünnet”, C. 20, İst. : Ana yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A. Ş., 1990, s. 186.

ARON Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev., Korkmaz Alemdar, Ank. : Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1986.

ARSLANTÜRK Zeki, *Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları*, İst. : Ayışığı kitapları, 1998.

ATAR Yavuz ve diğ. , *Temel Hukuk Bilgisi*, 2. bs. , Konya: Mimoza Yay. , 2000.

ATASEVEN Asaf, “Sünnet Hakkında Bir Araştırma”, *İslâmi Araştırmalar*, C. 2, S. 6, İst. : 1988, ss. 22-24.

ATEŞ Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C. 1, 2, 3, 7, 8, 10, İst. : Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.

AYDIN Mustafa, *Siyasetin Sosyolojisi Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset*, İst. : Açılım Kitap, 2002.

_____, *Kurumlar Sosyolojisi*, 2. ,bs. ,Vadi Yay. , 2000.

_____, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi (İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı)*, 2. bs. , İst. : Pınar Yay. , 2001.

_____, *Bilgi sosyolojisi*, İst. : Açılım Kitap, 2004.

_____, İslâm'ın Tarih Sosyolojisi (İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı), 2. bs. , İst. : Pınar Yay. , 2001.

_____, Bilgi sosyolojisi, İst. : Açılım Kitap, 2004.

BALAMAN Ali Rıza Evlilik Akrabalık Türleri, 2. bs. , Ank. : T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , 2002.

BALI Ali Şafak, “Hukukun Bilimselliği Sorunu”, (Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin, 3-5 Aralık 2003 Tarihinde Ankara'da ODTÜ Kongre ve Kültür Merkezinde düzenlediği. “Sekizinci Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi” nde sunulan yayınlanmamış tebliğ), ss. 1-14.

BALTACIOĞLU İsmail Hakkı, Din ve Hayat, Çev., Abdullah Özbek, İst. : Esra Yay. , 1996.

BARBAROSOĞLU Fatma K., “İsmimiz mi Bizi Belirler, Biz mi İsmimizi Belirleriz?”, Yeni Şafak, 16.01.2004.

BAŞ Türker, Anket, 2. bs. , Ank. : Seçkin Yay. , 2003.

BA-YUNUS İlyas, “Sosyolojik Açıdan Gerçeklik: İslâmî Bir Model”, Çev., Bünyamin Solmaz, Bilgi ve Hikmet, S. 10, İst. : Bahar/1995, ss. 84-101.

BAYTEKİN Alican, Öteki Aleviler-Şarê Ma, İst. : Eko Kitaplığı, 2004.

BAYYİĞİT Mehmet, Sosyo-Kültürel Yönriyle Türkiye'de Hac Olayı, Ank. : T. D. V. Yay. , 1998.

BERGER Peter L., “Dini Kurumlar”, Toplumbilim Yazıları, Der. ve Çev., Adil Çiftçi, İzmir: Anadolu Yay. 1999, ss. 71-136.

BERKES Niyazi, Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma, Ank. : Uzluk Basımevi, 1942.

BİLGİN Beyza-SELÇUK Mualla, Din Öğretimi, Ank. : Akid Yay, 1991.

BİLGİSEVEN Âmiran Kurtkan, Köy Sosyolojisi, 2. bs. , İst. : Filiz Kitabevi, 1988.

_____, Genel Sosyoloji, 5. bs. , İst. : Filiz Kitabevi, 1995.

BİNYAZAR Adnan, Dedem Korkut'tan Öyküler, Ank. : T. D. K. Yay. , 1972.

BİRAND Kâmrân, İlk Çağ Felsefesi Tarihi, 3. bs. , Ank. : A. Ü. İ. F. Yay. , 1987.

BORATAV Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, İst. : K Kitaplığı, 2003.

BOTTOMORE T. B. , Toplumbilim, 3. bs. , İst. : Der Yay. , t. y.

BOZKURT Fuat, Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik, İst. : Doğan Kitap, 2000.

BULAÇ Ali, “Parçalanmış Bilinç”, Bilgi ve Düşünce, S. 12-13, İst. : Ekim/Kasım 2003, ss. 4-14.

BUYRUK Haz., Fuat Bozkurt, İst. : Anadolu Matbaası ve Tic. Koll. Şti. , 1982.

_____, C. 2, "Antikçağ", İst. : Milliyet Gazetecilik A. Ş., t. y. , s. 682.

CİN Halil, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, 2. bs. , Konya: S. Ü. H. F. Yay. , 1988.

COLE Stephan, Sosyolojik Düşünme Yöntemi-Sosyoloji Bilimine Giriş, Çev., Bekir Demirkol, Ank. : Vadi Yay. , 1999.

ÇEKER Orhan, "Süt Akrabalığı", *İlim ve Sanat*, S. 31, 1992, ss. 65-72.

ÇELİK Celaleddin , "Sosyal Eşitsizlik İle Dinî Yaşayış Arasındaki Etkileşime Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Marife*, Konya: S. 1, Bahar 2004, ss. 139-155.

ÇULHAOĞLU Metin, "Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu," *Modernleşme ve Batıcılık*, 3. bs. , Editörler Tanıl Bora-Murat Gültekinil, İst. : İletişim Yay. , 2004, ss. 170-188.

DALCI Osman Salih, İslamda Sünnet ve Merasimleri, İst. : Şelale Yay., t. y.

DELANEY Carol, Tohum ve Toprak, Çev., Selda Somuncuoğlu-Aksu Bora, İst. : İletişim Yay. , 2001.

DEMİR Ömer-ACAR Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, 2. bs. , İst. : Ağaç Yay. , 1993.

DOKSAT Recep, "Sünnet ve Kanser", *Milliyet*, 19.11.1957.

DÖNMEZER Sulhi, Toplumbilim, 12.bs. İst. : Beta Yay., 1999.

EDİS Seyfullah, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 6. bs. , Ank. : A. Ü. H. F. Yay. , 1997.

EL-SAADAVİ Neval, Havva'nın Örtülü Yüzü, Çev., Sibel Özbudun, İst. : Anahtar Kitapları Yay. , 1991.

EMİROĞLU Kudret-AYDIN Suavi, Antropoloji Sözlüğü, Ank. : Bilim ve Sanat Yay. , 2003.

EMİROĞLU Vedia, "Edilli Köyünün (Akçakoca) Kültür değişmesi Bakımından İncelenmesi", *Antropoloji Dergisi*, S. 6, (1971-1972), Ank. : D.T. C. F. Yay. , ss. 223-233.

ER İzzet, Sosyal Gelişme ve İslâm, 3. bs. , İst. : Rağbet Yay. , 1999.

ER Piri, "Orta Anadolu'da Yaşayan Alevilik", *Bilgi Toplumunda Alevilik*, Haz., İbrahim Bahadır, Çev., Aydın Ayhan-Hasan Coşkun, Ank. : Bielefeld Alavi Kültür merkezi Yay. , 2003, ss. 47-81.

ERDEM Mustafa, Hz. Adem (İlk İnsan), 2. bs. , Ank. : T. D. V. Yay. , 1994.

ERDENTUĞ Nermin, "Bugünün İptidailerinde 'Mutilasyon' (Sakatlama) Pratiği ve Mahiyeti Hakkında.", *A. Ü. D. T. C. F. Dergisi*, C. XIII, S. 3, Ank. : 1955, ss. 39-49.

_____, Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, 2. bs. , Ank. : Ayyıldız Matbaası A. Ş. , 1971.

_____, Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, Ank. : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.

_____, Türkiye'de Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasebetleri, Ank. : Kültür Bakanlığı yay. 1981.

_____, Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1972.

ERGUN Doğan, Sosyoloji ve Eğitim, Ank. : V Yay. , 1987.

_____, 100 Soruda Sosyoloji Elkitabı, 6. bs., İst. : Gerçek Yay. , 1993.

ERKAL Mustafa E., “Sanayileşme ve Yabancılaşma İlişkisi”, **Sosyoloji Konferansları, Yirminci Kitap**, İst. : İ. Ü. Yay. , 1984, ss. 9–24.

_____, Sosyoloji Toplumbilim, 5. bsk. , İst. : Der Yay.i, 1993.

ESER Sati, “Türkiyede Penis Kanseri ve Sünnetin Koruyucu Etkisi”, **Yeni Tıp Âlemi**, S. 113, 1961, ss. 307–310.

FIRAT M. Şerif, Doğu İlleri ve Varto tarihi, 4. bs. , Ank. : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1981.

FİCHTER Joseph, Sosyoloji Nedir, Çev: Nilgün Çelebi, Konya: Toplum Yay. , t. y.

FREEDMAN J. L.–SEARS D. O.–CARLSMİTH J. M., Sosyal Psikoloji, Çev., Ali Dönmez, 4.bs., Ank. : İmge Kitabevi, 2003.

FROMM Erich, Özgürlükten Kaçış, Çev., Selçuk Budak, 2. bs. , Ank. : Öteki Yay. , 1994.

FROMM Erich, Sevmeye Sanatı, Çev., Iştan Gündüz, 7. bs. , İst. : Say Yay. , 1993.

FULLER Graham E., Siyasal İslâmın Geleceği, İst. : Timaş Yay. , 2004.

GENÇLER Ahmet, “Gözpınar’da Kültür Değişimleri”, **Antropoloji Dergisi**, S. 6, (1971–1972), Ank. : D. T. C. F. Yay. , 1973, ss. 235–253.

GİDDENS Anthony, Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım, Çev., Ruhi Esengün–İsmail Öğretir, İst. : İhtar Yay. , 1993.

_____, Sosyoloji, Yayına Haz., Hüseyin Özel–Cemal Güzel, Ank.: Ayraç Yay. , 2000.

_____, Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi, Çev., Mehmet Özyay, İst. : Birey Yay. , 2000.

_____, Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev., Osman Akınhay, İst. : Alfa Yay. , 2000.

_____, Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği, Çev., Müge Sözen-Sabir Yücesoy, İst. : Metis Yay. , 2002.

_____, Modernliğin Sonuçları, Çev., Ersin Kuşdil, 3. bs. , İst. : Ayrıntı Yay. , 2004

GÖKALP Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi, Haz., Kâzım Yaşar Koprıman-Afşar İsmail Aka, İst. : Kültür Bakanlığı Yay. , 1976.

GÖLE Nilüfer, “Genç Sosyologlarla Mahrem Bir Söyleşi”, Ümit Meriç Yazan, 21. Yüzyılın Eşiğinde Sosyoloji Konuşmaları, İst. : Timaş Yay. , 1999, ss. 43–80.

_____, “Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine”, Modernleşme ve Batıcılık, 3. bs. , Editörler Tanıl Bora–Murat Gültekinil, İst. : İletişim Yay. , 2004, ss. 56–67.

GÖZAYDIN Nevzat, “Kına Âdetleri”, Türk Aile Ansiklopedisi, C. 2, Ank. : Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. , 1991, ss. 681–685.

GÜNAY Ünver, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, İst. : Erzurum Kitaplığı, 1999.

_____, Din Sosyolojisi, 5. bs. , İst. : İnsan Yay. , 2002.

_____, “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din”, İslâmın Bugünkü Meseleleri, Ank. : Türk Yurdu yay., 1997, ss. 131–147.

GÜVENÇ Bozkurt, İnsan ve Kültür, 9. bs. , İst. : Remzi Kitabevi, 2002.

GÜL Zeynel, “Tahtacılar da Töre ve Törenler”, Halkbilim, I. Kitap, İst. : E Yay. , 2003, ss. 141–182.

HACETTEPE TOPLUM HEKİMLİĞİ BÜLTENİ, Özel Ek, Temmuz-Ekim, S. 3–4, 1991.

_____, Özel Ek, Ocak S. 1, 1988.

HAMİDULLAH Muhammed, İslâm Peygamberi, C. 1, Çev., Salih Tuğ, 6. bs. , İst. : İrfan Yay. , 2003.

HATİBOĞLU Mehmed Said, “Hz. Peygamber’e Nesebî Yakınlığın Değeri”, İslâmiyât, C. 6, S. 3, Ank. : Temmuz–Eylül 2003, ss. 9–12.

HAVİLAND William A., Kültürel Antropoloji, Çev., Hüsamettin İnaç–Seda Çiftçi, İst. : Kaknüs Yay. , 2002.

HİZMETLİ Sabri, İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar), 2. bs. , Ank. : Yeni Çizgi Yay. , 1995.

İLBARS Zafer “Aile-Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma”, Antropoloji Dergisi, S. 7, (1972–1973), Ank. : D.T. C. F. , yay., 1975, ss. 201–206.

KALAFAT Yaşar, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, 2. bs. , Ank. : Atatürk Kültür Merkezi Yay. , 1995.

KARASAR Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 14. bs. , Ank. : Nobel Yay. , 2005.

KAYA Haydar, Musâhiblik, İst. : Engin Yay. , 1989.

KAYGUSUZ İsmail, Musâhiblik, Yer Yok, Alev Yay. , 1991.

KEHL-BODROĞI Krisztina, "Türkiye'de Ritüel Akrabalık İlişkileri", Çev., Osman Aydemir, **Halkbilim, I. Kitap**, İst. : E Yay. , 2003, ss. 121-140.

KIRAY Mübeccel B, Toplumbilim Yazıları, Ank. : Toplum Bilimler Araştırma Merkezi Yay. , 1982.

KIRZIOĞLU M. Fâhirettin, Kars Tarihi, C. 1, İst. : Işıl Matbaası, 1953.

KOENİG Samuel, Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş, Çev., S. Sucu-O. Aykaç, İst. : Ütopya Kitabevi yay. ,2000.

KOÇYİĞİT Talat, "Sünnet", **Türk Ansiklopedisi**, C. XXX, Ank. : M. E. B. , 1981, s. 137.

KONGAR Emre, Toplumsal Değişme Kavramları ve Türkiye Gerçeği, 8. bs. , İst. : Remzi Kitabevi, 2000.

KÖSEMİHAL Nurettin Şazi, Sosyoloji Tarihi, 4. bs. , İst. : Remzi Kitabevi, 1989.

KUDAT Ayşe, Kirvelik, Ank. : Ayyıldız Matbaası A. Ş. , 1974.

KUTLU Sönmez, "Din Anlayışında Farklılaşmalar ve Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik Üzerine Söyleşi", **Diyanet Aylık Dergi**, S.147, Mart, Ank. : 2003, ss. 5-11.

LEWIS Bernard, İslâm'ın Krizi, Çev., Abdullah Yılmaz, İst. : Literatür Yay. , 2003.

LOO Hans van der, **REİGEN** Williem van, "Modernizmin Paradoksları", **Bilgi ve Hikmet**, Çev., Kadir Canatan, S.1, İst. : Kış/1993, ss. 114-127.

MACLVER R. M-PAGE Charles H, Cemiyet I, Çev., Amiran Kurtkan, İst. : M. E. B. Yay. , 1994.

MADEN Ahmet, "Türkiye'de Akrabalık ilişkileri ve Türleri", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1. , Ank. : T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. , 1991, ss. 96-108.

MAKTAV Tarık, "Sünnet ve Kanser", **Dirim Aylık Tıp gazetesi**, S. 7, 1955, ss. 308-311.

MARDİN Şerif, İdeoloji, 2.bs. , İst. : İletişim Yay. , 1993.

MARSHALL Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Ank. : Bilim ve Sanat Yay. , 1999.

MERT Nuray, Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce, İst. : Bağlam Yay. , 1994.

MEVDÛDÎ Ebu'l Al'â, Tefhimu'l Kur'an, 2. bs. , C. 2,5,7, İst. : İnsan Yay. , 1991.

MEYDAN LAROUSSE Büyük Lûgat Ve Ansiklopedi, “Sünnet”, C. 11, İst. : Meydan Yay. , 1981’ss. 660-661.

_____, “Kına”, C. 7, İst. : Meydan Yay. , 1981’s. 240.

NUTKU Özdemir, “Kırve”, T. D. V. İslâm Ansiklopedisi, Ank.: C. 26, Ank. : 2002, ss. 68-69.

ODABAŞI A. Sefa, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, Konya: Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yay. , t. y.

_____, Konya İmajı Mekanlar-İnsanlar, Konya: K. T. O. Kültür ve Eğitim Yay. , 2003.

OĞUZMAN Kemal-DURAL Mustafa, Aile Hukuku, 2. bs. , İst. : Filiz Kitabevi, 1998.

OKAN Murat, Türkiye’de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım, Ank. : İmge Kitabevi, 2004.

OKUMUŞ Ejder, “Boş Zamanlar ve Din”, D Ü. İ. F. Dergisi, C. 3, S. 2, Diyarbakır: 2001, ss. 53-83.

ONAT Hasan, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, İslâmiyât, C. 6, S. 3, Ank. : Temmuz-Eylül 2003, 2003, ss. 111-126.

ORHONLU Cengiz, “Sünnet Düğünü”, İslâm Ansiklopedisi, C. 11, İst. : M. E. B. , 1979, ss. 245-247.

OZANKAYA Özer, Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, İki Grup Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ank. : Sevinç Matbaası, 1971.

_____, Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, 3. bs. , Ank. : Savaş Yay. , 1984.

_____, Toplumbilim, 9. bs., İst. : Cem Yay. , 1996.

ÖKSÜZ Enis, “Sosyal Değişme”, 1974 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları, Onikinci Kitap, İst. : Fakülteler Matbaası, 1974, ss. 135-147.

ÖNER Necati, Felsefe Yolunda Düşünceler, İst. : M. E. B. Yay. , 1 995.

ÖRNEK Sedat Veyis, Etnoloji Sözlüğü, Ank. : A. Ü. Basımevi, 1971.

_____, “Etnolojinin Tarihçesi, Başlıca Ekolleri, Görevleri”, **Antropoloji Dergisi, S. 4, (1967-1968), Ank. : D. T. C. F. Yay. , 1969, ss. 165-194.**

ÖZ Gülağ, İslâmiyet Türkler ve Alevilik Bin Dörtüzyüz Yıllık Muhalefet, 2. bs. , Ank. : Uyum Yay. , 1997.

ÖZDİKER Cengiz, “Televizyon Yayınlarındaki Mafya(l) Tiplmeleri ve Dizilerin Bireysel ve Toplumsal Etkileri”, Karizma, S. 21, Ocak-Şubat-Mart 2005, ss. 7-17.

ÖZEN Kutlu, “Divriği Köylerinde Kirvelik Geleneği (Peygamber Dostluğu)”, **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, İst. : Anadolu Sanat Yay. , 1985, ss. 239–254.

ÖZTELLİ Cahit, “Anadolu’da Şamanlığın İzleri”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ank. : Kültür Müsteşarlığı Yay. , 1975, ss. 410–413.

ÖZTUNA Yılmaz, “Sünnet Düğünü”, **Türk Ansiklopedisi**, C. XXX, Ank. : M. E. B. Yay. , 1981, ss. 137–138.

ÖZTÜRK Yaşar Nuri, **Cevap Veriyorum (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa)**, 7. bs. , İst. : Yeni Boyut, 2001.

PAZARLI Osman, **Din Psikolojisi**, 2. bs. , İst. : Remzi Kitabevi, 1972.

SARAN Nephân, **Antropoloji**, İst. : İnkılâp Kitabevi, t. y.

SAYIN Önal, **Sosyolojiye Giriş**, 2. bs. , İzmir: Üniversite Kitapları, 1994.

SELÇUK Sami, **Demokrasiye Doğru**, Ank. : Yeni Türkiye Yay., 1999.

SEZEN Yümni, **İslâm Sosyolojisine Giriş**, İst. : Turan Kültür Vakfı Yay. , 1994.

SOLMAZ Bünyamin, “Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, **S. Ü. İ. F. Dergisi** , S. 6, 1996, ss. 125–145.

SOUKUP Paul E., **BUCKLEY** Francis J., **ROBINSON** David C., “Bilgi İletişim Teknolojilerinin Teoloji Üzerindeki Etkisi”, **Tabula Rasa**, Çev., Mehmet Akgül, S. 12, Eylül-Aralık 2004, ss. 189–200.

SUBAŞI Necdet, **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, İz Yay. , İst. : 2004.

TAN E. Mine, **Toplumbilime Giriş Temel Kavramlar**, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , Sevinç Matbaası, 1981.

TANYOL Cahit, “Peşke Binamlısı Köyü”, **Sosyoloji Dergisi**, S. 16, İ. Ü. E. F. Yay. , 1961, ss. 17–57.

_____, “Eylen Köyü”, **Sosyoloji Dergisi**, S. 19–20, (1964–1966), İst. : İ. Ü. E. F. Yay. , ss. 38–91.

T. C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, 2000 Genel Nüfus Sayımı 42 Konya: Ank. : D. İ. E. Matbaası, 2002.

TEZCAN Mahmut, **Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım**, 2. bs. , Ank. : A. Ü. E. F. Yay., 1981.

_____, **Sosyal ve Kültürel Değişme**, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1984.

_____, “Akrabalık ilişkileri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 1. , Ank. : T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. , 1991, ss. 68–102.

_____, “Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, **Aile Yazıları** 4, 2. bs. , Der. Beylû Dikeçligil–Ahmet Çiğdem, Ank. : T. C. B. A. A. K. B. Yay. , 1991. ss. 413–425.

_____, **Sosyolojiye Giriş “Temel Kavramlar”**, Ank. : A.Ü.E.F. Yay., 1995.

_____, **Kültürel Antropoloji**, Ank. : A. Ü. E. F. Yay. , 1996.

_____, “Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları** 1997, Ank. : T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , 1998, ss. 219–230.

TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 8. bs. , İst. : Beta Yay. , 2003.

TOSUN Kerim, “Türk Hukukunda Evlatlık Kurumu”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C. 2, Ank. : T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. 1991, ss. 484–485.

TOUBIA Nahıd, “Kadın Genital Mütilasyonu Nedir”, **Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik**, Der. Pınar İlkaracan, Çev., Ebru Salman, İst. : İletişim Yay. , 2003, ss. 265–277.

TUĞAÇ Ahmet ve diğ. , **Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor–1**, Ank. : T. C. B. D. P. T. , 1970.

TÜMER Günay–**KÜÇÜK** Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, 2. bs. , Ank. : Ocak Yay. , 1993.

TÜRKÇE SÖZLÜK, C. 1, 2, Ank. : T. D. K. Yay., 1988.

TÜRKDOĞAN Orhan, **Milli Kültür Modernleşme ve İslâm**, 2. bs. , İst. : Birleşik Yay. , 1996.

_____, **Alevi Bektaşî Kimliği**, 3. bs. , İst. : Timaş Yay. , 1995.

_____, **Değişme Kültür ve Sosyal Çözüm**, 2. bs. , İst. : Birleşik Yay. , 1996.

_____, **Doğu Köylerinde Sosyo–Ekonomik Farklılaşma**, **Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi**, 1973.

_____, “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, (1966–1969) Ank. : 1973, ss. 197–213.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI, Ank. : Seçkin Yay. , 2002.

TÜRKÖNE Mümtaz’er, “Modernleşme ve İslâmlaşma”, **Bilgi ve Hikmet**, S. 1, İst. :, Kış/1993, ss. 72–75.

UĞURLU Ahmet, **Alevilikte Cem ve Musâhiblik**, 2. bs. , İst. : Anadolu Matbaa–Ambalaj San. Ve Tic. Ltd. Şti. , 1995.

ÜLKEN Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, İst. : M. E. B. , 1969.

ÜZÜM İlyas, **Günümüz Aleviliği**, 2. bs. , İst. : İsam Yay. , 2000.

VATAN GAZETESİ, 08.02.2004.

WELLS Calvin, İnsan ve Dünyası, Çev., Bozkurt Güvenç, 2. bs. , İst. : Remzi Kitabevi, 1984.

YAMAN Ahmet, “İslâm Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, **S. Ü. İ. F. Dergisi**, S. 13, Konya: 2002/Bahar, 2002, ss. 55–67.

YAZIR M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, C. 2, 6, 8, Eser Neşriyat, 1979.

YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, “Sünnet ve Sünnet Düşünü”, C. 10, İst. : Ötüken Yay. , 1985, ss. 3782–3783.

YILDIRIM Ergün, Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi, İst. : Bilge Yay. , 1999.

YILDIZ Ramazan , İslâm'da Süt Kardeşliği, 2. bs. , İst. : Sinan Yay. , 1983.

YOLOĞLU Güllü, Türklerin Aile Merasimleri, Türkiye Türkçesine Aktaran, Aljira Topalova, Ank. : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. , 1999.

YURTTAŞ Ziya–**YAVUZ** Fahri–**ATSAN** Tecer, Köy Sosyolojisi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, 1998.

ZEVKLİLER Aydın, Medeni Hukuk, Başlangıç Hükümleri–Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Diyarbakır: D. Ü. H. F. Yay. , 1986.

EK 1

Anket Formu ve Soruları

Elinizdeki bu form, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalında yapılmakta olan yüksek lisans tez çalışması için uygulanacak olan anket formudur. Bu Çalışmada hedeflenen nokta, Konya İli Akşehir, Beyşehir, Cihanbeyli, Ereğli İlçeleri ve Bağlı Köylerde Saymaca Akrabalıklarla ilgili olarak bir durum tespiti yapmaktır.

Anket formu üzerinde yapacağınız cevaplamalar neticesinde elde edilecek olan veriler, herhangi bir kurum veya kuruluşla hiçbir bağlantısı olmaksızın, bilimsel bir çalışma için kullanılacaktır. Ancak çalışmamızın tutarlı ve güvenilir olması, sizlerin iyi niyet ve samimi duygularla vereceğiniz cevaplara bağlıdır.

Anket formuna isim yazmanız gerekmiyor. Bu itibarla hangi cevapların size ait olduğu da bilinemeyecektir. Dolayısıyla sorularımıza cevap verirken, herhangi bir kaygıya kapılmanıza gerek yoktur. Cevaplamalarınızı, cevap şıklarının önündeki kutucuklara işaret koyarak yapabilir, şıklar arasında size uygun bir cevabın bulunmadığı sorularda ise, son şık olan “Diğer” şikkını işaretleyerek cevabınızı yazabilirsiniz.

Her soru için tek cevap şikkı işaretlenecektir. Çalışmamıza yapacağınız katkılardan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Cumali DEMİRBAĞ

ANKET SORULARI

1. Cinsiyetiniz?

1. ☐ Kadın
2. ☐ Erkek

2. Kaç yaşındasınız?

(.....)

3. Medeni durumunuz?

1. ☐ Evli
2. ☐ Bekar
3. ☐ Boşanmış
4. ☐ Dul
5. ☐ Nişanlı
6. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

4. Eğitim durumunuz nedir?

1. ☐ Okuma-yazma bilmiyor
2. ☐ Okur-yazar
3. ☐ İlkokul mezunu
4. ☐ Ortaokul mezunu
5. ☐ Lise veya dengi okul mezunu
6. ☐ Fakülte veya yüksek okul mezunu
7. ☐ Lisansüstü öğrenim yapmış(.....)

5. Nerede doğdunuz?

1. ☐ İl
2. ☐ İlçe
3. ☐ Kasaba
4. ☐ Köy
5. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

6. Sürekli ikamet ettiğiniz yer?

1. ☐ İl
2. ☐ İlçe
3. ☐ Kasaba
4. ☐ Köy
5. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

7. Kaç yıldır burada ikamet ediyorsunuz?

1. ☐ 1-5
2. ☐ 6-10
3. ☐ 11-20
4. ☐ 21-40
5. ☐ 41 ve yukarısı

8. Ne işle meşgulsünüz?

1. ☐ Çiftçilik
2. ☐ İşçilik
3. ☐ Esnaf-Zanaatkarlık
4. ☐ Memurluk
5. ☐ Emekli
6. ☐ İşsiz
7. ☐ Öğrenci
8. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

9. Ailenizin aylık gelir durumu nedir?

1. ☐ 200 milyondan aşağı
2. ☐ 201-300 milyon arası
3. ☐ 301-400 milyon arası
4. ☐ 401-600 milyon arası
5. ☐ 601 milyon ve yukarısı

10. Birlikte yaşadığınız aileniz kaç kişiden oluşmaktadır?

1. ☐ 1
2. ☐ 2
3. ☐ 3-4
4. ☐ 5-6
5. ☐ 7-8
6. ☐ 9 ve yukarısı

11. Büyüklük açısından süralenizin durumu nedir?

1. ☐ Çok geniş
2. ☐ Geniş
3. ☐ Orta
4. ☐ Küçük
5. ☐ Diğer(Belirtiniz).....

12. Aşağıdaki kitle-iletişim araçlarının en çok hangisinden sürekli ve düzenli olarak faydalanırsınız?

1. ☐ Radyo
2. ☐ Televizyon
3. ☐ Gazete-Dergi
4. ☐ İnternet
5. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

13. En çok hangi televizyon programını izlersiniz?

1. ☐ Haberler
2. ☐ Belgeseller
3. ☐ Türk Filmleri
4. ☐ Yabancı Filmler
5. ☐ Eğlence programları
6. ☐ Dini programlar
7. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

14. Sürekli ikamet ettiğiniz yerde yakın akrabalarınız var mı?

1. ☐ Evet
2. ☐ Hayır
3. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

15. Komşularınızla ilişkileriniz hangi düzeydedir?

1. ☐ Komşularım ailem gibi yakındır
2. ☐ Komşularımızla ziyaretleşir-yardımlaşırız
3. ☐ Komşularımızla sadece tanışır selamlaşırız
4. ☐ Komşularımı tanımam
5. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

16. Dininiz-Mezhebiniz

1. ☐ İslâm-Hanefî
2. ☐ İslâm-Şafîî
3. ☐ İslâm-Mâlikî
4. ☐ İslâm-Hanbelî
5. ☐ İslâm-Alevî
6. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

17. Size göre dinî bilgi düzeyiniz nasıldır?

1. ☐ Çok yüksek
2. ☐ Yüksek
3. ☐ Orta
4. ☐ Düşük
5. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

18. Sizce dindarlık düzeyiniz nasıldır?

1. ☐ Çok yüksek
2. ☐ Yüksek
3. ☐ Orta
4. ☐ Düşük
5. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

19. Aşağıdakilerden hangisi namaz ibadeti ile ilgili durumunuzu en iyi açıklar?

1. ☐ Her gün beş vakit kılarım
2. ☐ Günlük namazları ara-sıra kılarım
3. ☐ İşimin olmadığı kış aylarında kılarım
4. ☐ Yalnız ramazanda kılarım
5. ☐ Yalnız cuma ve bayram namazlarını kılarım
6. ☐ Hiç namaz kılmam
7. ☐ Diğer (Belirtiniz).....

20. Yaşadığınız bu yerde, aşağıdaki saymaca (itibari) akrabalık biçimlerinden hangileri mevcuttur? (Mevcut olanlar işaretlenecek)

	Evet	Hayır	Eskiden vardı şimdi yok
1. Kirvelik	()	()	()
2. Musâhiblik	()	()	()
3. Din Kardeşliği	()	()	()
4. Dünür Başılığı	()	()	()
5. Yengelik	()	()	()
6. Sağdıçlık	()	()	()
7. Kur'an Kardeşliği	()	()	()
8. Âhiret Kardeşliği	()	()	()
9. Süt Kardeşliği	()	()	()
10. Kan Kardeşliği	()	()	()
11. Tutma Kardeşlik	()	()	()
12. Hac Arkadaşlığı	()	()	()
13. Asker Arkadaşlığı	()	()	()
14. Sınıf Arkadaşlığı	()	()	()
15. Evlât Edinme	()	()	()
16. Ebelik	()	()	()
17. Ad Babalığı	()	()	()
18. Kına Anallığı	()	()	()
19. Hemşehrilik	()	()	()
20. Diğer (Belirtiniz).....			

21. Aşağıdaki saymaca (itibari) akrabalık türlerinden hangilerine sahipsiniz?

	Evet	Hayır
1. Kirvelik	()	()
2. Musâhiblik	()	()
3. Din Kardeşliği	()	()
4. Dünür Başılığı	()	()
5. Yengelik	()	()
6. Sağdıçlık	()	()
7. Kur'an Kardeşliği	()	()
8. Âhiret Kardeşliği	()	()
9. Süt Kardeşliği	()	()
10. Kan Kardeşliği	()	()
11. Tutma Kardeşlik	()	()
12. Hac Arkadaşlığı	()	()
13. Asker Arkadaşlığı	()	()
14. Sınıf Arkadaşlığı	()	()
15. Evlât Edinme	()	()
16. Ebelik	()	()
17. Ad Babalığı	()	()
18. Kına Anallığı	()	()
19. Hemşehrilik	()	()
20. Diğer (Belirtiniz).....		

22. Sahip olduğunuz bu saymaca (itibari) akrabalık türlerinin önem derecesi size göre nedir?

	Çok önemli	Önemli	Az önemli	Önemsiz
1. Kirvelik	()	()	()	()
2. Musâhiblik	()	()	()	()
3. Din Kardeşliği	()	()	()	()
4. Dünür Başılığı	()	()	()	()
5. Yengelik	()	()	()	()
6. Sağdıçlık	()	()	()	()
7. Kur'an Kardeşliği	()	()	()	()
8. Âhiret Kardeşliği	()	()	()	()
9. Süt Kardeşliği	()	()	()	()
10. Kan Kardeşliği	()	()	()	()
11. Tutma Kardeşlik	()	()	()	()
12. Hac Arkadaşlığı	()	()	()	()
13. Asker Arkadaşlığı	()	()	()	()
14. Sınıf Arkadaşlığı	()	()	()	()
15. Evlât Edinme	()	()	()	()
16. Ebelik	()	()	()	()
17. Ad Babalığı	()	()	()	()
18. Kına Analığı	()	()	()	()
19. Hemşehrilik	()	()	()	()
20. Diğer (Belirtiniz).....				

23. Sahip olduğunuz bu saymaca akrabalarınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

	Her zaman	Ara sıra	Nadiren	Görüşmüyoruz	Diğer (Belirtiniz)
1. () Kirvelik	()	()	()	()	().....
2. () Musâhiblik	()	()	()	()	().....
3. () Din Kardeşliği	()	()	()	()	().....
4. () Dünür Başılığı	()	()	()	()	().....
5. () Yengelik	()	()	()	()	().....
6. () Sağdıçlık	()	()	()	()	().....
7. () Kur'an Kardeşliği	()	()	()	()	().....
8. () Âhiret Kardeşliği	()	()	()	()	().....
9. () Süt Kardeşliği	()	()	()	()	().....
10. () Kan Kardeşliği	()	()	()	()	().....
11. () Tutma Kardeşlik	()	()	()	()	().....
12. () Hac Arkadaşlığı	()	()	()	()	().....
13. () Asker Arkadaşlığı	()	()	()	()	().....
14. () Sınıf Arkadaşlığı	()	()	()	()	().....
15. () Evlât Edinme	()	()	()	()	().....
16. () Ebelik	()	()	()	()	().....
17. () Ad Babalığı	()	()	()	()	().....
18. () Kına Analığı	()	()	()	()	().....
19. () Hemşehrilik	()	()	()	()	().....
20. () Diğer (Belirtiniz).....					

24. Saymaca (itibari) akrabalık ilişkilerinde zamanla bir azalma ve zayıflama olduğunu düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır
3. () Diğer (Belirtiniz).....

25. (24. soruya evet diyenler cevap verecek)

Bu azalmanın en etkili sebebi sizce aşağıdakilerden hangisidir?

1. () Şehre göç
2. () Basın-yayın (Medya)
3. () Modernleşme
4. () Eğitim düzeyinin yükselmesi
5. () İhtiyaç hissedilmemesi (Maddi-manevi yünden)
6. () Bireyci düşüncenin gelişmesi
7. () Diğer (Belirtiniz).....

26. Biyolojik (sıhri) akrabalıklar mevcut olduğu halde Sağdıçlık, Kirvelik, Hac Arkadaşlığı, Musâhiblik, Süt Kardeşliği gibi saymaca (itibari) akrabalıklara niçin ihtiyaç duyuyorsunuz?

1. () Yeni dostlukların kurulmasını sağlayarak bireyin çevresini genişlettiği için
2. () Yardımlaşma ve dayanışmayı artırarak sosyal ilişkileri güçlendirdiği için
3. () Bireyi yalnızlık ve çaresizlikten kurtardığı ve bireyin kendisini daha güçlü hissetmesini sağladığı için
4. () Bireyin toplumsal mevki ve itibarını arttırdığı için
5. () Bireye bir sırdaş ve can dostu kazandırdığı için
6. () Büyüklerimizden böyle gördüğümüz için
7. () Diğer (Belirtiniz).....

27. (21. soruda “Kirvelik” şıklına evet diyenler cevaplayacak)

Kirve seçerken nelere dikkat edersiniz?

1. () Kişiliğine
2. () İtibarına
3. () Zenginliğine
4. () Akraba olmasına
5. () Akraba olmamasına
6. () Diğer (Belirtiniz).....

28. (21. soruda “Sağdıçlık” şıklına evet diyenler cevaplayacak)

Sağdıçlığın sizce en önemli fonksiyonu nedir?

1. () Kişinin ömür boyu arkadaşdır
2. () Düşün süresince damada arkadaşlık eder
3. () Düşün süresince damadı muhtemel tehlikelerden korur (.....)
4. () Düşün süresince damadın giyinip kuşanmasında yardımcı olur
5. () Sadece bir gelenek olarak vardır
6. () Diğer (Belirtiniz).....

29. (21. soruda “Kız Yengeliği” şıkına evet diyenler cevaplayacak)

Kız Yengeliğinin sizce geline ne gibi bir yardımı olur?

1. () Kişinin ömür boyu arkadaşısıdır
2. () Düğün süresince geline arkadaşlık eder
3. () Düğün süresince gelini muhtemel tehlikelerden korur (.....)
4. () Düğün süresince gelinin giyinip kuşanmasında yardımcı olur
5. () Sadece bir gelenek olarak vardır
6. () Diğer (Belirtiniz).....

30. (21. soruda “Dünürbaşı” şıkına evet diyenler cevap verecek)

Dünürbaşının, düğünde işlerin yolunda gitmesinde katkısı olduğu kanaatinde misiniz?

1. () Evet
2. () Hayır
3. () Farketmez
4. () Diğer (Belirtiniz).....

31. (21. soruda “Evlât Edinme” şıkına evet diyenler cevap verecek)

Evlât Edinme sebebiniz neydi?

1. () Çocuğumuz yoktu
2. () Evlât edindiğimiz çocuk kimsesizdi
3. () (Belirtiniz).....

32. (21. soruda “Âhret Kardeşliği” şıkına evet diyenler cevaplayacak)

Âhret Kardeşliğine ihtiyaç duymanızdaki en önemli faktör aşağıdakilerden hangisidir?

1. () Dini konularda bana yardımcı olması için
2. () Öldüğümde cenaze-defin işlemlerinde yardımcı olması için
3. () Sohbet etmek-dertleşmek için
4. () Vasiyet edecek bir kişiye sahip olmak için
5. () Diğer (Belirtiniz).....

33. (21. soruda “Süt Kardeşliği” şıkına evet diyenler cevaplayacak)

Süt Kardeşliğiniz hangi sebebe dayanmaktadır?

1. () Benim-süt kardeşimin annesi olmadığı için
2. () Kız alış-verişini (evliliği) önlemek için
3. () Benim-süt kardeşimin annesinin sütü kesildiği için
4. () Benim-süt kardeşimin yaşama şansını arttırmak için
5. () Diğer (Belirtiniz).....

34. Bütün müslümanların kardeş olduğunu düşünüyor musunuz?

1. () Evet, kardeşirler
2. () Hayır, böyle bir şey olamaz
3. () Diğer (Belirtiniz).....

35. (21. soruda “Din Kardeşliği” şıkına evet diyenler cevaplayacak)

Din Kardeşliğinin önemi size göre nereden kaynaklanmaktadır?

1. () Müslümanların kaynaşma ve yakınlaşmalarını sağladığı için
2. () Toplumsal barışı sağladığı için
3. () Dinimiz böyle emrettiği için
4. () Diğer (Belirtiniz).....

36. (21. soruda “Musâhiblik” şıkkına evet diyenler cevaplayacak)

Musâhibliğe niçin ihtiyaç duydunuz?

1. () İnancımın gereği olarak
2. () Törellerimizde olduğu için
3. () Alevî olmamın bir gereği olduğu için
4. () Diğer (Belirtiniz).....

37. (21. soruda “Musâhiblik” şıkkına evet diyenler cevaplayacak)

Size göre Musâhibliğin en önemli işlevi aşağıdakilerden hangisidir?

1. () Her konuda yardımlaşma
2. () Birbirlerini kontrol etme, uyarma
3. () Borçlu ise borcunu ödemesine yardımcı olma
4. () Musâhibinin işlerini kendi işleri sayma
5. () Her konuda birbirlerine güvenme
6. Diğer (Belirtiniz).....